

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

БОВГИРЯ ДМИТРО ДМИТРОВИЧ

УДК 378.14:347.96 (043.3)

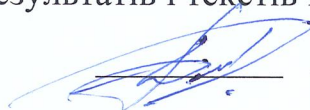
ДИСЕРТАЦІЯ

**ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТІСНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ
ЮРИСТІВ ЗАСОБАМИ АКМЕОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ**

011 «Освітні, педагогічні науки»
01 Освіта/Педагогіка

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

 Д. Д. Бовгиря

Наукові керівники: **Третько Віталій Віталійович** доктор педагогічних
наук, професор;
Залужна Алла Євгенівна доктор філософських
наук, професор;

АНОТАЦІЯ

Бовгиря Д. Д. Формування особистісної культури майбутніх юристів засобами реалізації акмеологічного підходу. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки. Хмельницький національний університет, Хмельницький, 2026.

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та вирішено наукове завдання щодо формування особистісної культури майбутніх юристів засобами реалізації акмеологічного підходу.

У першому розділі – «Теоретичні засади формування особистісної культури майбутніх юристів засобами реалізації акмеологічного підходу» – проаналізовано теоретичні й методологічні основи формування особистісної культури. Підкреслено, що особистісна культура є фундаментальною категорією сучасного гуманітарного знання, оскільки виражає міру засвоєння людиною соціокультурного досвіду, системи норм і еталонів і забезпечує цілісність особистості та її здатність до самореалізації. Невипадково в умовах глобальних трансформацій оновлена стратегія освіти базується на антропоцентричному підході, де навчання інтерпретується як процес інкультурації – безперервного та органічного входження людини в культурний простір, що визначає її спосіб існування в сучасному світі.

Стверджується, що освітній процес не зводиться лише до професійної підготовки, а сприяє усвідомленню власної ідентичності крізь призму занурення в культуру свого народу та його ціннісно-смісловий простір, що перетворює навчання на акт культурної самоідентифікації. Аргументовано, що особистісна культура – це інтегральна характеристика особистості, яка, поєднує освіченість, моральні якості, професійні навички, здатність до саморозвитку та виховання й виступає способом буття людини у світі, забезпечуючи засвоєння соціокультурного досвіду та його перетворення на індивідуальне духовне надбання. Внаслідок цього людина постає як творець

культури, носій цілісного соціокультурного світопорядку та суб'єкт духовного самовизначення автентичного людського буття в соціокультурному просторі. Доведено, що особистісна культура майбутнього правника постає як цілісне, багаторівневе утворення особистості, що відображає ступінь її готовності до саморозвитку та професійної самореалізації. Вона інтегрує в собі систему гуманістичних цінностей, високу правову свідомість та індивідуально-психологічні стратегії, спрямовані на постійне досягнення найвищих результатів у юридичній діяльності.

Акцентовано увагу на тому, що акмеологічний підхід у професійному становленні майбутніх правників постає як цілісна життєва стратегія, де професійне сходження до вершин майстерності є нерозривним із формуванням глибокої особистісної культури, вибудованої на етичних засадах. Він забезпечує підготовку правників нового покоління, для яких професійна майстерність є нерозривною з відповідальністю перед суспільством та вірністю гуманістичним ідеалам у глобалізованому цифровому світі.

Обґрунтовано, що засоби акмеологічного підходу формування особистісної культури майбутніх юристів – це сукупність методів імітаційного моделювання, розробки акмеограм, кейс-методів, тренінгів ціннісної підтримки, вирішення етичних дилем, психологічних прийомів і тактик допиту/опитувань, застосування інноваційних імерсивних технологій (VR/AR), методів та ін. прийомів, форм організації та змістових елементів, які сприяють засвоєнню гуманістичних цінностей та формують високу правову свідомість особистості здобувача вищої освіти.

У дослідженні розкрито специфіку формування особистісної культури майбутніх юристів засобами реалізації акмеологічного підходу, що полягає у переході від простого накопичення знань до стратегічного управління власним розвитком. Юрист розглядається не як ретранслятор правових норм, а як суб'єкт, що прямує до свого «акме» – вершини професійної та особистісної досконалості.

У контексті роботи відстежено, що у межах акмеологічного підходу гуманітарні дисципліни трансформуються з джерела теоретичної інформації на цілісний інструментарій самопроєктування особистості юриста, що забезпечує формування здатності відмовлятися від шаблонних рішень на користь нових, творчих стратегій.

У другому розділі – «Обґрунтування педагогічних умов формування особистісної культури майбутніх юристів засобами реалізації акмеологічного підходу» – доведено, що особистісна культура майбутнього фахівця права не є простою сукупністю окремих знань чи навичок, а постає як складна, інтегративна система, яка об'єднує в собі когнітивний, аксіологічний, комунікативний та діяльнісний компоненти. Теоретично вмотивовано вибір критеріїв сформованості особистісної культури майбутніх юристів, які корелюють із відповідними компонентами, а саме: інтелектуально-пізнавальний критерій із когнітивним, ціннісно-смисловий – із аксіологічним, соціально- комунікативний – із комунікативним, а практико орієнтований – з діяльнісним компонентами. Показники та рівні їх сформованості (високий, достатній, середній, низький) дозволяють здійснити початкову діагностику сформованості особистісної культури майбутніх юристів засобами акмеологічного підходу.

Визначено та обґрунтовано педагогічні умови формування особистісної культури майбутніх юристів засобами акмеологічного підходу, які інтерпретовано як один із ключових компонентів освітньої системи, який забезпечує ефективне функціонування процесу формування особистісної культури майбутніх юристів через гармонізацію зовнішніх обставин та внутрішніх психологічних ресурсів, що є необхідним для переходу від репродуктивного навчання до цілеспрямованого професійного саморозвитку.

З огляду на це нами визначено наступні педагогічні умови формування особистісної культури здобувачів вищої юридичної освіти. Перша педагогічна умова орієнтована на інтеграцію акмеологічного змісту в професійну підготовку майбутніх юристів, що охоплює процеси їхнього самопізнання та

самовдосконалення і постає як інтегрована гуманістична стратегія, спрямована на особистісно-професійне зростання. Друга педагогічна умова передбачає забезпечення ціннісно-смислового ставлення до професії юриста шляхом трансформації абстрактних правових та загальногуманітарних ідеалів у внутрішні смислові структури, які детермінують готовність фахівця діяти на засадах верховенства права, внутрішньої свободи та персональної відповідальності. Третя педагогічна умова націлена на залучення майбутніх юристів до правопросвітницької та соціально-комунікативної діяльності в юридичних клініках, що поглиблює навички аргументації та медіації і дозволяє майбутньому правнику оволодіти методами ефективної трансляції законотворення різним цільовим аудиторіям. Четверта педагогічна умова полягає у спрямуванні практичної підготовки майбутніх юристів на досягнення особистісного і професійного «акме», що забезпечує незмінність високих досягнень, де професійна компетентність органічно поєднується з високими етичними стандартами та особистісною культурою фахівця. Обґрунтовано, що експлікація освітнього потенціалу педагогічних умов формування особистісної культури майбутніх юристів зміщує фокус із вузькоспеціалізованої «технократичної» підготовки на формування цілісного суб'єкта культури, здатного до безперервної самоактуалізації та духовного зростання в умовах правової трансформації суспільства.

Обґрунтовано, що експлікація освітнього потенціалу педагогічних умов формування особистісної культури майбутніх юристів зміщує фокус із вузькоспеціалізованої «технократичної» підготовки на формування цілісного суб'єкта культури, здатного до безперервної самоактуалізації та духовного зростання в умовах правової трансформації суспільства.

Розроблено структурно-функціональну модель формування особистісної культури майбутніх юристів засобами акмеологічного підходу, що містить чотири блоки: цільовий, теоретико-методологічний, організаційно-змістовий та результативний. Вони послідовно відображають мету та завдання, педагогічні підходи, загальнодидактичні та специфічні

принципи, компонентну структуру, педагогічні умови, зміст, форми й методи їх реалізації; критерії та показники сформованості особистісної культури майбутніх юристів засобами акмеологічного підходу.

У третьому розділі – «Дослідницько-експериментальна перевірка ефективності педагогічних умов формування особистісної культури майбутніх юристів засобами акмеологічного підходу» – схарактеризовано організацію експериментального дослідження та результати діагностики стану сформованості особистісної культури майбутніх юристів засобами акмеологічного підходу.

Формувальним експериментом було передбачено такі етапи формування особистісної культури майбутніх юристів: 1 – мотиваційний, 2 – ціннісний, 3 – комунікативний та 4 – діяльнісний.

На мотиваційному етапі реалізація першої умови – інтеграція акмеологічного змісту у професійну підготовку – дозволила змістити вектор навчання з пасивного накопичення знань на внутрішнє самопроєктування професійного «акме». Використання методу біографічного моделювання (на прикладі шістдесятників) та розробка акмеограм забезпечили трансформацію зовнішніх вимог професії у внутрішні стратегії успіху, де невдачі сприймаються не як фінал, а як ресурс для корекції шляху до вершини майстерності.

На ціннісному етапі, що відповідає другій педагогічній умові – забезпечення ціннісно-сміслового ставлення до професії, було досягнуто глибинної трансформації етичних норм у внутрішні імперативи особистості. Завдяки впровадженню тренінгів ціннісної підтримки, вирішенню етичних дилем та аналізу кінокейсів, студенти навчилися розрізняти соціальні атрибути успіху та справжнє життєве призначення. Гуманітарні дисципліни в цьому контексті виступають як вертикальна аксіологічна вісь, що допомагає майбутньому правнику зберігати емпатію та протистояти професійній деформації.

На комунікативному етапі реалізація третьої умови – залучення майбутніх юристів до діяльності в юридичних клініках – забезпечила перехід від теоретичного моделювання до реальної соціально-правової практики. Опанування мистецтва інтерв'ювання та консультування у поєднанні з інноваційними імерсивними технологіями (VR/AR) дозволило студентам відпрацювати складні навички професійної взаємодії в безпечному цифровому середовищі та в умовах безпосередньої допомоги клієнтам.

Діяльнісний етап нашого експерименту став визначальним у контексті апробації цілісної системи фахового становлення і був зосереджений на реалізації четвертої педагогічної умови, яка передбачала стратегічну орієнтацію практичної підготовки майбутніх юристів на досягнення особистісного та професійного «акме», що постає як складний, керований процес трансформації вчорашнього абітурієнта у цілісного фахівця-правника. Теоретико-методологічний фундамент цього процесу базується на принципах наступності, рефлексивності та суб'єктності. Практика перестає бути пасивним спостереженням і стає активним моделюванням реальності. Якщо пасивне спостереження передбачає позицію сторонньої особи, яка лише фіксує зовнішні ознаки професії, то активне моделювання вимагає від студента прийняття відповідальності та інтелектуальної ініціативи. Він повинен не тільки ознайомитися зі справою, а й запропонувати власну стратегію захисту чи обвинувачення, аргументуючи її перед наставником, а також здійснити самостійний пошук прецедентів, проаналізувати суперечливі норми та розробити юридичні висновки.

За результатами формувального етапу дослідження у майбутніх юристів експериментальної групи (ЕГ) зафіксовано переважно високий рівень сформованості особистісної культури (26,61%), водночас частка осіб із низьким рівнем суттєво скоротилася – до 1,83%. У контрольній групі (КГ) аналогічні показники демонструють менш виражену динаміку: 12,96% для високого та 4,63% для низького рівнів відповідно, що підтверджує ефективність проведеної роботи.

Достовірність результатів отриманих в контрольних (КГ) та експериментальних (ЕГ) групах перевірено та підтверджено завдяки використанню критерію Пірсона (χ^2).

Таким чином, представлені результати експерименту підтверджують, що ефективність формування особистісної культури майбутніх правників на засадах акмеологічного підходу безпосередньо зумовлена впровадженням у навчальний процес розроблених педагогічних умов, структурно-функціональної моделі та відповідного авторського методичного супроводу.

Наукова новизна отриманих результатів дослідження аргументована тим, що: *вперше* теоретично обґрунтовано педагогічні умови формування особистісної культури майбутніх юристів засобами акмеологічного підходу (інтеграція акмеологічного змісту в професійну підготовку майбутніх юристів; забезпечення ціннісно-смислового ставлення до професії юриста; залучення майбутніх юристів до правопросвітницької та соціально-комунікативної діяльності в юридичних клініках; орієнтація практичної підготовки майбутніх юристів на досягнення особистісного і професійного «акме»); розроблено структурно-функціональну модель формування особистісної культури майбутніх юристів засобами акмеологічного підходу, яка поєднує цільовий, теоретико-методологічний, організаційно-змістовий та результативний блоки; *конкретизовано* компонентну структуру особистісної культури майбутніх юристів (когнітивний, аксіологічний, ціннісно-смисловий, комунікативний, діяльнісний), критерії (інтелектуально-пізнавальний, ціннісно-смисловий, соціально-комунікативний, практико-орієнтований), рівні та показники сформованості особистісної культури студентів правників ЗВО; *уточнено* сутнісний зміст понять «особистісна культура» та «особистісна культура майбутніх юристів»; *подальшого розвитку* набули зміст, форми, методи та технології формування особистісної культури майбутніх юристів засобами реалізації акмеологічного підходу.

Практичне значення результатів дослідження полягає в розробленні та інтеграції в освітній процес авторського навчально-методичного забезпечення, спрямованого на акмеологічну оптимізацію культурного розвитку майбутніх юристів. Його змістове наповнення представлено такими освітніми ресурсами: навчально-методичний посібник «Німецька мова для студентів юридичних спеціальностей (Deutsch Für Jurastudierende)», який містить систему лексико-граматичних вправ та завдання для розвитку діалогічного мовлення, юридичний німецько-український словник, тексти з питань особистісної культури юриста, проблемних питань та аналіз етичних дилем до них; Методичні вказівки з дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, які навчаються за освітньо-професійною програмою «Право», спеціальності 081 «Право» за темою «Особистісна культура юриста»; комплекс лексико-граматичних вправ з іншомовної термінології; проблемно-ситуативні вправи з іншомовної юридичної аргументації.

Ключові слова: культура, особистісна культура, особистісна культура майбутніх юристів, акмеологічний підхід, засоби акмеологічного підходу, освітнє середовище, акмесередовище, педагогічні умови, структурно-функціональна модель.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Бовгиря, Д. Д. (2025а). Акмеологічний підхід та його роль у формуванні особистісної культури майбутніх юристів. *Вісник науки та освіти*, 5(35), 1067–1076.
<https://perspectives.pp.ua/index.php/vno/article/view/24918/24895>
2. Залужна, А. Є., & Бовгиря, Д. Д. (2025). Компонентна структура особистісної культури майбутніх юристів крізь призму акмеологічного підходу. *Перспективи та інновації науки*, 6(52), 443–451.
<https://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/25515/25490>

3. Бовгиря, Д. Д. (2026a). Педагогічні умови формування особистісної культури майбутніх юристів засобами акмеологічного підходу. *Педагогічні науки: теорія та практика*, 1(57), 57–63.
<https://journalsofznu.zp.ua/index.php/pedagogics/issue/view/247>

4. Бовгиря, Д. Д. (2026b). Особистісна культура майбутнього юриста: реалізація формувального етапу педагогічного експерименту. *Вісник педагогіки та психології*, 1, 21–29.

5. Бовгиря, Д. Д. (2026c). Специфіка формування особистісної культури майбутніх юристів засобами акмеологічного підходу. *Педагогічна інноватика: сучасність та перспективи*, 12, 15–20.
<https://journals.uzhnu.uz.ua/index.php/ped/issue/view/81>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

6. Бовгиря, Д. Д. (2025b). Акмеологічний підхід у сучасній системі освіти. In *Technologies, methods and theories: Current problems of science: Proceedings of the XXIII International Scientific and Practical Conference* (167–168). European Conference. <https://eu-conf.com/en/events/technologies-methods-and-theories-current-problems-of-science/>

7. Бовгиря, Д. Д. (2025c). Особистісна культура майбутніх юристів. In *Current trends in scientific research development: Proceedings of the 11th International Scientific and Practical Conference* (383–386). BoScience Publisher. <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2025/06/CURRENT-TRENDS-IN-SCIENTIFIC-RESEARCH-DEVELOPMENT-5-7.06.25.pdf>

8. Бовгиря, Д. Д. (2025d). Когнітивний компонент у структурі особистості майбутнього правника. В *Сучасні проблеми гуманітаристики: світоглядні і правові підходи, комунікативні та педагогічні стратегії: Матеріали XII Всеукраїнської науково-практичної конференції* (240–242). ТВОРИ. <https://dspace.kup.edu.ua/server/api/core/bitstreams/3dc31661-2812-4aaa-84eb-fb6c8080ff0c/content>

9. Залужна, А. Є., & Бовгиря, Д. Д. (2026). Особистісна культура у контексті філософсько-культурологічних та педагогічних пошуків. In *Modern*

systems of science and education in the USA, EU and other countries '2026: Proceedings of the International Scientific Conference (102–107). SW-Us Conference Proceedings.

<https://www.proconference.org/index.php/usc/article/view/usc35-00-007>

10. Бовгиря, Д. Д. (2026d). Діагностика стану сформованості особистісної культури майбутніх юристів. In *Global trends and directions of scientific research development: Proceedings of the 13th International Scientific and Practical Conference* (107–110). International Science Group. <https://isg-konf.com/global-trends-and-directions-of-scientific-research-development/>

11. Бовгиря, Д. Д. (2026e). Ціннісно-сміслові засади формування особистісної культури майбутніх юристів. In *Innovations of modern science and education: Proceedings of the 6th International Scientific and Practical Conference* (198–201). Scientific Publishing Center “Sci-conf.com.ua”. <https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/14205/INNOVATIONS-OF-MODERN-SCIENCE-AND-EDUCATION-26-28.02.26.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

12. Бовгиря, Д. (2023). Світоглядні засади осмислення культури як «світу людини» у дискурсі Київської філософської школи. В *Детермінанти соціально-економічного відновлення держави, регіонів та суб'єктів господарювання: Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції* (632–634). Національний університет водного господарства та природокористування.

13. Бовгиря, Д. (2026f). Метод біографічного моделювання в інтеграції акмеологічного змісту у професійну підготовку майбутніх юристів. In *Topical Issues in Science, Education, Society, and Technology in the Context of Modern Challenges: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference* (8–10). Golden Quill Publishing.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

14. Бовгиря, Д. Д. (2026g). *Німецька мова для студентів юридичних спеціальностей (Deutsch für Jurastudierende)*: Навчально-методичний посібник для студентів I–III курсів закладів вищої освіти немовних спеціальностей. Овід.

15. Бовгиря, Д. Д. (2025e). *Методичні вказівки з дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, які навчаються за освітньо-професійною програмою «Право», спеціальності 081 «Право» за темою «Особистісна культура юриста»*. Рівненський інститут Київського університету права НАН України.

16. Бовгиря, Д. Д. (2026h). Гуманітарна освіта як чинник акмеологічної трансформації особистісної культури майбутнього юриста. *SWorld. International Periodic Scientific Journal*, 35(4), 162–170. <https://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/27946/1/149-284-PB.pdf>

ABSTRACT

Bovhyrya D. D. Formation of the Personal Culture of Future Lawyers through the Acmeological Approach. – Qualifying scientific work on manuscript rights.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the specialty 011 Educational, Pedagogical Sciences. Khmelnytskyi National University, Khmelnytskyi, 2026.

The dissertation provides a theoretical generalization and addresses the scientific task of forming the personal culture of future lawyers through the implementation of the acmeological approach.

The first chapter, “Theoretical Foundations of the Formation of Personal Culture of Future Lawyers through the Implementation of the Acmeological Approach,” analyzes the theoretical and methodological foundations of personal culture formation. It is emphasized that personal culture is a fundamental category of contemporary humanities scholarship, as it reflects the degree to which an

individual assimilates sociocultural experience, systems of norms, and standards, while ensuring the integrity of the personality and its capacity for self-realization. In the context of global transformations, the renewed educational strategy is naturally grounded in an anthropocentric approach, where education is interpreted as a process of enculturation – the continuous and organic integration of an individual into the cultural space that determines their mode of existence in the modern world.

It is argued that the educational process is not limited solely to professional training, but also facilitates the awareness of one's own identity through immersion in the culture of one's people and its value-semantic space, thereby transforming education into an act of cultural self-identification. It is substantiated that personal culture constitutes an integral characteristic of the individual, combining education, moral qualities, professional competencies, the capacity for self-development and self-improvement, and serving as a mode of human existence in the world by ensuring the assimilation of sociocultural experience and its transformation into an individual spiritual asset. Consequently, the individual emerges as a creator of culture, a bearer of a holistic sociocultural worldview, and a subject of spiritual self-determination and authentic human existence within the sociocultural space.

It has been proven that the personal culture of a future lawyer constitutes a holistic, multi-level formation of personality that reflects the degree of readiness for self-development and professional self-realization. It integrates a system of humanistic values, a high level of legal awareness, and individual psychological strategies aimed at the continuous achievement of the highest results in legal practice.

Particular emphasis is placed on the fact that the acmeological approach to the professional development of future lawyers emerges as an integral life strategy in which professional advancement toward the highest levels of mastery is inseparably connected with the formation of a profound personal culture grounded in ethical principles. This approach ensures the training of a new generation of legal professionals for whom professional excellence is inseparable from responsibility to society and commitment to humanistic ideals within the globalized digital world.

It is substantiated that the means of implementing the acmeological approach to the formation of the personal culture of future lawyers comprise a set of simulation modeling methods, the development of acmeograms, case-study methods, value-oriented training sessions, ethical dilemma-solving techniques, psychological methods and interrogation/interview tactics, the application of innovative immersive technologies (VR/AR), as well as other methods, organizational forms, and content-related elements that facilitate the assimilation of humanistic values and foster a high level of legal awareness in higher education students.

The study reveals the specific features of forming the personal culture of future lawyers through the implementation of the acmeological approach, which consist in the transition from the mere accumulation of knowledge to the strategic management of one's own development. A lawyer is viewed not as a mere transmitter of legal norms, but as a subject striving toward their "acme" – the pinnacle of professional and personal excellence.

Within the context of the study, it is demonstrated that, under the acmeological approach, humanities disciplines are transformed from a source of theoretical information into an integrated toolkit for the self-development of the lawyer's personality, ensuring the development of the ability to reject stereotypical solutions in favor of innovative and creative strategies.

The second chapter, "Substantiation of Pedagogical Conditions for the Formation of Personal Culture of Future Lawyers through the Implementation of the Acmeological Approach," demonstrates that the personal culture of a future legal professional is not merely a combination of separate knowledge and skills, but rather constitutes a complex, integrative system encompassing cognitive, axiological, communicative, and activity-based components. The selection of the criteria for assessing the formation of the personal culture of future lawyers has been theoretically substantiated in correlation with the corresponding components, namely: the intellectual-cognitive criterion with the cognitive component, the value-semantic criterion with the axiological component, the socio-communicative

criterion with the communicative component, and the practice-oriented criterion with the activity-based component. The indicators and levels of their formation (high, sufficient, average, and low) make it possible to conduct an initial diagnosis of the level of formation of the personal culture of future lawyers through the means of the acmeological approach.

The pedagogical conditions for the formation of the personal culture of future lawyers through the acmeological approach have been identified and substantiated. These conditions are interpreted as one of the key components of the educational system that ensures the effective functioning of the process of forming the personal culture of future lawyers through the harmonization of external circumstances and internal psychological resources. This is essential for the transition from reproductive learning to purposeful professional self-development. In view of this, the following pedagogical conditions for the formation of the personal culture of students pursuing higher legal education have been determined.

Based on this, we have identified the following pedagogical conditions for the formation of personal culture among students of higher legal education:

The first pedagogical condition is focused on the integration of acmeological content into the professional training of future lawyers, encompassing the processes of self-knowledge and self-improvement and functioning as an integrated humanistic strategy aimed at personal and professional growth. The second pedagogical condition involves ensuring a value-based and meaningful attitude toward the legal profession through the transformation of abstract legal and general humanitarian ideals into internal semantic structures that determine a specialist's readiness to act on the principles of the rule of law, inner freedom, and personal responsibility. The third pedagogical condition is aimed at involving future lawyers in legal educational and socio-communicative activities within legal clinics, which deepens their argumentation and mediation skills and enables future legal professionals to master methods of effectively communicating legislative initiatives to different target audiences. The fourth pedagogical condition consists in directing the practical training of future lawyers toward achieving personal and professional

“acme,” which ensures the sustainability of high achievements, where professional competence is organically combined with high ethical standards and the personal culture of the specialist. It has been substantiated that the explication of the educational potential of the pedagogical conditions for the formation of the personal culture of future lawyers shifts the focus from narrowly specialized “technocratic” training toward the development of a holistic subject of culture, capable of continuous self-actualization and spiritual growth in the context of the legal transformation of society.

It has been substantiated that the explication of the educational potential of the pedagogical conditions for the formation of the personal culture of future lawyers shifts the focus from narrowly specialized “technocratic” training toward the development of a holistic subject of culture, capable of continuous self-actualization and spiritual growth under conditions of legal transformation within society.

A structural-functional model for the formation of the personal culture of future lawyers through the implementation of the acmeological approach has been developed. The model comprises four interconnected blocks: target-oriented, theoretical-methodological, organizational-content, and result-oriented. These consistently reflect the aims and objectives, pedagogical approaches, general didactic and specific principles, component structure, pedagogical conditions, content, forms, and methods of implementation, as well as the criteria and indicators of the formation of the personal culture of future lawyers through the acmeological approach.

The third chapter, “Experimental Verification of the Effectiveness of the Pedagogical Conditions for the Formation of Personal Culture of Future Lawyers through the Implementation of the Acmeological Approach,” characterizes the organization of the experimental study and presents the results of diagnosing the level of formation of the personal culture of future lawyers through the acmeological approach.

The formative experiment conducted within the study envisaged the following stages in the development of the personal culture of future lawyers: 1 – motivational, 2 – value-oriented, 3 – communicative and 4 – activity-based.

At the motivational stage, the implementation of the first pedagogical condition – the integration of acmeological content into professional training – made it possible to shift the educational vector from passive accumulation of knowledge toward the internal self-development of professional “acme.” The application of the biographical modeling method (using the example of the Sixtiers movement) and the development of acmeograms ensured the transformation of external professional requirements into internal strategies for success, where failures were perceived not as an endpoint but as a resource for correcting the path toward the highest level of professional mastery.

At the value-oriented stage, corresponding to the second pedagogical condition – ensuring a value-semantic attitude toward the profession – a profound transformation of ethical norms into the internal imperatives of personality was achieved. Through the implementation of value-oriented training sessions, the resolution of ethical dilemmas, and the analysis of film-based cases, students learned to distinguish between the social attributes of success and genuine life purpose. In this context, art functioned as a vertical axiological axis that enables the future lawyer to preserve empathy and resist professional deformation.

At the communicative stage, the implementation of the third pedagogical condition – the involvement of future lawyers in activities within legal clinics – ensured the transition from theoretical modeling to real socio-legal practice. Mastering the art of interviewing and legal counseling in combination with innovative immersive technologies (VR/AR) enabled students to develop complex professional interaction skills within a safe digital environment as well as in situations involving direct assistance to clients.

The practice-oriented stage of the experiment became decisive in the context of testing an integrated system of professional development and was focused on the implementation of the fourth pedagogical condition, which envisaged the strategic

orientation of the practical training of future lawyers toward achieving personal and professional “acme.” This process is interpreted as a complex and managed transformation of a former applicant into a holistic legal professional. The theoretical and methodological foundation of this process is based on the principles of continuity, reflexivity, and subjectivity. Practice ceases to be passive observation and instead becomes active modeling of reality. Whereas passive observation presupposes the position of an outside observer who merely records the external features of the profession, active modeling requires students to assume responsibility and demonstrate intellectual initiative. Students are expected not only to familiarize themselves with a case, but also to propose their own strategy of defense or prosecution, substantiate it before a mentor, independently search for precedents, analyze contradictory legal norms, and develop legal conclusions.

According to the results of the formative stage of the study, future lawyers in the experimental group (EG) demonstrated predominantly high levels of personal culture formation (26.61%), while the proportion of participants with a low level significantly decreased to 1.83%. In the control group (CG), the corresponding indicators revealed less pronounced dynamics: 12.96% for the high level and 4.63% for the low level, respectively, which confirms the effectiveness of the implemented pedagogical intervention.

The reliability of the results obtained in the control (CG) and experimental (EG) groups was verified and confirmed through the application of Pearson’s chi-square criterion (χ^2).

Thus, the presented experimental results confirm that the effectiveness of forming the personal culture of future lawyers on the basis of the acmeological approach is directly conditioned by the implementation within the educational process of the developed pedagogical conditions, the structural-functional model, and the corresponding authorial methodological support.

The scientific novelty of the obtained research results is substantiated by the following provisions: for the first time, the pedagogical conditions for the formation of the personal culture of future lawyers through the implementation of

the acmeological approach have been theoretically substantiated, namely: the integration of acmeological content into the professional training of future lawyers; ensuring a value-semantic attitude toward the legal profession; involving future lawyers in legal educational, social, and communicative activities within legal clinics; and orienting the practical training of future lawyers toward achieving personal and professional “acme.” A structural-functional model for the formation of the personal culture of future lawyers through the acmeological approach has been developed, integrating target-oriented, theoretical-methodological, organizational-content, and result-oriented blocks. The component structure of the personal culture of future lawyers has been specified, including cognitive, axiological, value-semantic, communicative, and activity-based components, as well as the corresponding criteria (intellectual-cognitive, value-semantic, socio-communicative, and practice-oriented), levels, and indicators of the formation of the personal culture of law students in higher education institutions. The essential content of the concepts “personal culture” and “personal culture of future lawyers” has been clarified. Further development has been achieved in the content, forms, methods, and technologies for forming the personal culture of future lawyers through the implementation of the acmeological approach.

The practical significance of the research results lies in the development and integration into the educational process of the author’s instructional and methodological support aimed at the acmeological optimization of the cultural development of future lawyers. Its content is represented by the following educational resources: the instructional and methodological manual “*German for Law Students (Deutsch für Jurastudierende)*”, which contains a system of lexical and grammatical exercises and tasks for the development of dialogic speech, a German-Ukrainian legal dictionary, as well as texts devoted to issues of lawyers’ personal culture, problematic questions, and analyses of ethical dilemmas; methodological guidelines for the discipline “*Foreign Language for Professional Purposes*” designed for applicants for higher education at the first (Bachelor’s) level enrolled in the educational and professional program “Law,” specialty 081 “Law,”

on the topic “Personal Culture of a Lawyer”; a set of lexical and grammatical exercises in foreign-language legal terminology; and problem-based situational exercises in foreign-language legal argumentation.

Keywords: culture, personal culture, personal culture of future lawyers, acmeological approach, means of the acmeological approach, educational environment, acmeological environment, pedagogical conditions, structural-functional model.

LIST OF PUBLISHED WORKS ON THE TOPIC OF THE DISSERTATION

Scientific works in which the main scientific results of the dissertation are published

1. Bovhyrya, D. D. (2025a). *The acmeological approach and its role in the formation of the personal culture of future lawyers*. Bulletin of Science and Education, 5(35), 1067–1076.
<https://perspectives.pp.ua/index.php/vno/article/view/24918/24895>
2. Zaluzhna, A. Ye., & Bovhyrya, D. D. (2025). *The component structure of the personal culture of future lawyers through the prism of the acmeological approach*. Perspectives and Innovations of Science, 6(52), 443–451.
<https://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/25515/25490>
3. Bovhyrya, D. D. (2026a). *Pedagogical conditions for the formation of the personal culture of future lawyers by means of the acmeological approach*. Pedagogical Sciences: Theory and Practice, 1(57), 57–63.
<https://journalsofznu.zp.ua/index.php/pedagogics/issue/view/247>
4. Bovhyrya, D. D. (2026b). *Personal culture of the future lawyer: implementation of the formative stage of the pedagogical experiment*. Bulletin of Pedagogy and Psychology, 1, 21–29.
5. Bovhyrya, D. D. (2026c). *Specifics of forming the personal culture of future lawyers by means of the acmeological approach*. Pedagogical Innovation: Modernity and Prospects, 12, 15–20.
<https://journals.uzhnu.uz.ua/index.php/ped/issue/view/81>

Scientific works that certify the approbation of dissertation materials

6. Bovhyrya, D. D. (2025b). *The acmeological approach in the modern education system*. In *Technologies, Methods and Theories: Current Problems of Science: Proceedings of the XXIII International Scientific and Practical Conference* (pp. 167–168). European Conference. <https://eu-conf.com/en/events/technologies-methods-and-theories-current-problems-of-science/>

7. Bovhyrya, D. D. (2025c). *Personal culture of future lawyers*. In *Current Trends in Scientific Research Development: Proceedings of the 11th International Scientific and Practical Conference* (pp. 383–386). BoScience Publisher. <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2025/06/CURRENT-TRENDS-IN-SCIENTIFIC-RESEARCH-DEVELOPMENT-5-7.06.25.pdf>

8. Bovhyrya, D. D. (2025d). *The cognitive component in the personality structure of the future legal professional*. In *Modern Problems of the Humanities: Worldview and Legal Approaches, Communicative and Pedagogical Strategies: Proceedings of the XII All-Ukrainian Scientific and Practical Conference* (pp. 240–242). TVORY. <https://dspace.kup.edu.ua/server/api/core/bitstreams/3dc31661-2812-4aaa-84eb-fb6c8080ff0c/content>

9. Zaluzhna, A. Ye., & Bovhyrya, D. D. (2026). *Personal culture in the context of philosophical-cultural and pedagogical studies*. In *Modern Systems of Science and Education in the USA, EU and Other Countries '2026: Proceedings of the International Scientific Conference* (pp. 102–107). SW-US Conference Proceedings. <https://www.proconference.org/index.php/usc/article/view/usc35-00-007>

10. Bovhyrya, D. D. (2026d). *Diagnostics of the level of formation of the personal culture of future lawyers*. In *Global Trends and Directions of Scientific Research Development: Proceedings of the 13th International Scientific and Practical Conference* (pp. 107–110). International Science Group. <https://isg-konf.com/global-trends-and-directions-of-scientific-research-development/>

11. Bovhyrya, D. D. (2026e). *Value-semantic foundations of forming the personal culture of future lawyers*. In *Innovations of Modern Science and*

Education: Proceedings of the 6th International Scientific and Practical Conference (pp. 198–201). Scientific Publishing Center “Sci-conf.com.ua”.
<https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/14205/INNOVATIONS-OF-MODERN-SCIENCE-AND-EDUCATION-26-28.02.26.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

12. Bovhyrya, D. (2023). *Worldview foundations for understanding culture as the “world of man” in the discourse of the Kyiv philosophical school*. In *Determinants of Socio-Economic Recovery of the State, Regions and Economic Entities: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference* (pp. 632–634). National University of Water and Environmental Engineering.

13. Bovhyrya, D. (2026f). *The method of biographical modeling in the integration of acmeological content into the professional training of future lawyers*. In *Topical Issues in Science, Education, Society, and Technology in the Context of Modern Challenges: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference* (pp. 8–10). Golden Quill Publishing.

Scientific papers that additionally reflect the scientific results of the dissertationTutorial

14. Bovhyrya, D. D. (2026g). *German for Law Students (Deutsch für Jurastudierende): Educational and methodological manual for first–third year students of higher education institutions of non-language specialities*. Ovid.

15. Bovhyrya, D. D. (2025e). *Methodological guidelines for the discipline “Foreign Language for Professional Purposes” for bachelor’s degree students studying under the educational-professional program “Law”, specialty 081 “Law”, on the topic “Personal Culture of a Lawyer”*. Rivne Institute of Kyiv University of Law of the NAS of Ukraine.

16. Bovhyrya, D. D. (2026h). *Humanitarian education as a factor of the acmeological transformation of the personal culture of the future lawyer*. *SWorld. International Periodic Scientific Journal*, 35(4), 162–170.
<https://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/27946/1/149-284-PB.pdf>

ЗМІСТ

Перелік умовних позначень.....	25
Вступ.....	26
1. Теоретичні засади формування особистісної культури майбутніх юристів засобами акмеологічного підходу	35
1.1. Формування особистісної культури у проблемному пошуку філософсько-культурологічних та педагогічних інтерпретацій.....	35
1.2. Акмеологічний підхід та його роль у формуванні особистісної культури	58
1.3. Особливість формування особистісної культури у майбутніх юристів у контексті акмеологічного підходу	71
Висновки до першого розділу.....	87
2. Обґрунтування педагогічних умов та структурно-функціональної моделі формування особистісної культури майбутніх юристів засобами акмеологічного підходу	89
2.1. Компоненти, критерії, показники та рівні сформованості особистісної культури майбутніх юристів	89
2.2. Педагогічні умови формування особистісної культури майбутніх юристів засобами реалізації акмеологічного підходу.....	107
2.3. Структурно-функціональна модель формування особистісної культури майбутніх юристів засобами реалізації акмеологічного підходу.....	126
Висновки до другого розділу.....	143
3. Дослідницько-експериментальна перевірка ефективності педагогічних умов формування особистісної культури майбутніх юристів засобами акмеологічного підходу	145
3.1. Організація експериментального дослідження та діагностика стану сформованості особистісної культури майбутніх юристів	145
3.2. Реалізація формувального етапу педагогічного експерименту.....	170

3.3. Аналіз результатів експериментального дослідження	186
Висновки до третього розділу	202
Висновки.....	206
Список використаних джерел.....	212
Додатки.....	231
..	

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ЗВО – ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ

ІКТ – ІНФОРМАЦІЙНО-КОМП'ЮТЕРНІ ТЕХНОЛОГІЇ

ІП – ІНШОМОВНА ПІДГОТОВКА

ІПК – ІНШОМОВНА ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ

КГ – КОНТРОЛЬНА ГРУПА

НП – НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН

ЕГ – ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ГРУПА

ОК – ОСВІТНЯ КОМПОНЕНТА

ОС – ОСВІТНІЙ СТУПІНЬ

ОП – ОСВІТНЯ ПРОГРАМА

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Євроінтеграційний вектор розвитку України, системні демократичні трансформації та подолання тоталітарної управлінської парадигми, вимагають оновлення підходів до оцінки особистості та професійної підготовки кадрів. Саме тому особливої актуальності набуває модернізація сфери педагогічної підготовки майбутніх юристів, що передбачає пошук нових методик і стратегій становлення висококваліфікованих фахівців з права та формування їхньої особистісної культури. Адже, сучасні соціокультурні умови диктують перехід від традиційної знаннєвої до культуроцентричної та креативної парадигм освіти як процесу становлення «духовного обличчя» особистості (С. Гончаренко), де визначальну роль відіграє культурний контекст та притаманна йому система цінностей. У цьому вимірі освіта постає не лише як механізм передачі знань та опанування фаху, а як фундаментальний спосіб відтворення культури в людині та інтеграції її у ціннісно-смісловий простір свого народу, що перетворює навчання на акт культурної самоідентифікації.

У зв'язку з цим саме актуальні запити ринку праці та специфіка правничої діяльності детермінують необхідність формування у фахівців знань та умінь, що виходять за межі вузькопрофесійних компетенцій. Для сучасного юриста це означає поєднання фундаментальної правової бази з високим рівнем особистісної культури, системністю мислення, інтелектуальним капіталом та здатністю до безперервного індивідуального та професійного саморозвитку.

Процес формування особистісної культури майбутніх правників регламентується Законами України «Про освіту» (2017р.), «Про вищу освіту» (2014р.) та «Стратегією розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки», які визначають розвиток правової культури фундаментальним завданням галузі. Важливе значення має також Професійний стандарт «Правник» (2022р.) та «Концепція вдосконалення правничої освіти» (2023р.), що висувають високі вимоги не лише до кваліфікації, а й до етичних стандартів та правової свідомості фахівця. Ці нормативні орієнтири мають виразне

акмеологічне спрямування, акцентуючи на особистісній відповідальності, етичних стандартах та професіоналізмі. Таке правове поле створює умови для цілісного саморозвитку майбутніх юристів, де культурна компетентність стає обов'язковим складником їхньої професійної конкурентоспроможності.

Теоретико-методологічним підґрунтям осмислення сутності акмеологічного вчення та становлення професіоналізму фахівця нового типу є праці В. Антонова, В. Гладкової, Г. Данилової, А. Залужної, Ю. Костюшко, Н. Осадчук, С. Пальчевського, В. Третька та ін. Водночас акмеологічний контекст дослідження у педагогічній освіті та питання професійного саморозвитку актуалізовано у доробках І. Андрощук, О. Гречаник, О. Григоращ, О. Дубасенюк, М. Євтуха, І. Зязюна, Н. Кінах, О. Кулешової, Л. Міхеєвої, В. Орбан, О. Пинзеник, Л. Рибалко, М. Радченко, Т. Скорик та ін.

Акмеологічний вектор професійного становлення, орієнтований на досягнення фахівцем «акме» (вершини), неможливий без занурення у ціннісно-сміслову поле культури, яка виступає тією змістовною основою, що перетворює професіоналізм із суто технічної вправності на вияв вищої духовної зрілості особистості. А відтак генеза осмислення сутності культури особистості у філософсько-культурологічному дискурсі охоплює широкий спектр мислителів, від античності до сучасності (Платон, Аристотель, Й. Гердер (J. Herder), І. Кант (I. Kant), Г. В. Ф. Гегель (G. W. F. Hegel), А. Швейцер (A. Schweitzer), Х. Ортега-і-Гассет (J. O. y Gasset), Е. Фромм (E. Fromm), В. Франкл (V. Frankl), Ф. Боас (F. Boas), Р. Бенедікт (R. Benedict), А. Кардинер (A. Kardiner) та ін. Особливого значення ці ідеї набувають у вітчизняному інтелектуальному просторі, де питання суб'єктивності, людяності та культурної ідентичності глибоко проаналізовані в працях представників Київської філософської школи Є. Бистрицького, В. Іванова, В. Козловського, В. Табачковського, В. Шинкарука та інш.

У проблемному полі зарубіжного педагогічного дискурсу (В. Фон Гумбольдт (W. von Humboldt), Дж. Дьюї (J. Dewey), С. Френе (C. Freinet), А. Маслоу (A. Maslow), К. Роджерс (C. Rogers), М. Ментескорі

(М. Montessori) та ін.) культура особистості розглядається через поняття «самостановлення» (*bildung*), «соціалізації» та «гуманізації»; у вітчизняних дослідженнях (В. Сухомлинський, Г. Ващенко, І. Зязюн, І. Бех та ін.) акцентується увага на ролі освіти та виховання у становленні особистісної культури; формуванні педагогічної культури вчителя (В. Гриньова, О. Бондаревська, Т. Іванова, І. Пальшкова, О. Попенко, О. Павленко, О. Рудницька та ін.), правової культури майбутніх юристів (А. Гайдучок, Т. Гельжинська, О. Кучай, Т. Кучай, Н. Мукач, Т. Рузак, та ін.), що позиціонується як багаторівнева система професійних та особистісних якостей.

У проблемному полі української юридичної науки (Я. Аронов, М. Бурдоносова, Т. Гельжинська, М. Гудима, С. Гусарев, О. Данільян, В. Лозовий, С. Сливка, О. Скакун, Г. Яворська та ін.) дослідження особистісної культури здійснюється у площині професійної культури юриста та виступає вагомим напрямом, що інтегрує теорію права, юридичну деонтологію, професійну етику та правову соціологію. Натомість, здійснений аналіз філософсько-культурологічних, педагогічних та правознавчих досліджень засвідчив проблемні аспекти щодо питань формування особистісної культури майбутніх юристів засобами реалізації акмеологічного підходу, необхідність уточнення змістовного наповнення досліджуваного поняття, виокремлення його структури та розроблення методики оцінювання через систему відповідних критеріїв і показників на основі визначених педагогічних умов.

Актуалізація уваги до проблеми дослідження та доцільність її наукового обґрунтування зумовлені необхідністю розв'язання низки суперечностей між: об'єктивною потребою правової системи у фахівцях із високим рівнем сформованості особистісної культури та недостатньою увагою до розвитку цієї інтегральної якості у майбутніх юристів у межах сучасної практики професійної підготовки у закладах вищої освіти; значним потенціалом освітнього простору правничих факультетів (інститутів) щодо формування

особистісної культури здобувачів освіти та недостатньою ефективністю його практичної реалізації через відсутність теоретично обґрунтованих педагогічних умов; стратегічною потребою у формуванні особистісної культури майбутніх юристів на засадах акмеологічного підходу та недостатнім рівнем навчально-методичного забезпечення цього процесу в закладах вищої освіти.

Теоретична значущість проблеми, гостра практична потреба у розробленні методичних підходів щодо формування особистісної культури майбутніх правників на засадах акмеології, а також необхідність подолання виявлених суперечностей та відсутність цілісних системних досліджень зумовили вибір теми дисертації **«Формування особистісної культури майбутніх юристів засобами реалізації акмеологічного підходу»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію підготовлено відповідно до тематичного плану наукових досліджень Хмельницького національного університету «Формування особистості як суб'єкта самотворення» (ДР № 0119U103663), «Психолого-педагогічні засади професійно-особистісного розвитку фахівців в умовах трансформації суспільства» (ДР № 0125U003711). Тема дисертації затверджена вченою радою Хмельницького національного університету (протокол № 3 від 27.10.2022 р.).

Мета дослідження – визначити, теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність педагогічних умов формування особистісної культури майбутніх юристів ЗВО засобами реалізації акмеологічного підходу.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка студентів правників у закладах вищої освіти.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування особистісної культури майбутніх юристів засобами реалізації акмеологічного підходу.

Відповідно до мети, об'єкта та предмета дослідження сформульовано основні завдання:

1) дослідити проблему становлення особистісної культури майбутніх правників на засадах акмеології у філософсько-культурологічному, педагогічному та юридичному дискурсах і визначити сутнісні характеристики основних понять;

2) визначити та обґрунтувати компоненти, критерії, показники і рівні сформованості особистісної культури майбутніх юристів ЗВО;

3) визначити, теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність педагогічних умов формування особистісної культури майбутніх юристів ЗВО засобами реалізації акмеологічного підходу та побудувати структурно-функціональну модель досліджуваного процесу;

4) розробити навчально-методичне забезпечення для формування особистісної культури майбутніх юристів ЗВО на засадах акмеологічного підходу.

В основу гіпотези дослідження покладено припущення про те, що позитивна динаміка у рівнях сформованості особистісної культури майбутніх правників у ЗВО може бути досягнута в результаті впровадження обґрунтованих педагогічних умов, як от: інтеграція акмеологічного змісту в професійну підготовку майбутніх юристів; забезпечення ціннісно-смислового ставлення до професії юриста; залучення майбутніх юристів до правопросвітницької та соціально-комунікативної діяльності в юридичних клініках; орієнтація практичної підготовки майбутніх юристів на досягнення особистісного і професійного «акме»).

Методологічну основу роботи становить комплекс взаємодоповнювальних методів: **теоретичних** – *аналізу* наукових джерел, навчально-методичної та нормативно-правової бази, НП та ОПП з метою експлікації вихідних засад обґрунтування феномена особистісної культури та особливостей її формування у майбутніх юристів в межах освітнього процесу ЗВО; *аналітико-синтетичний* – для уточнення змісту ключових дефініцій «особистісна культура» та «особистісна культура майбутніх юристів»; *систематизації та узагальнення* – застосовано для визначення та

обґрунтування критеріальної характеристики досліджуваного феномена (критеріїв, показників та рівнів сформованості особистісної культури студентів); *моделювання*, що дало змогу спроектувати структурно-функціональну систему розвитку особистісної культури студентів-юристів через впровадження інструментарію акмеологічного підходу; **емпіричних** – *анкетування, тестування, педагогічне спостереження та педагогічний експеримент* (констатувальний і формувальний етапи) для діагностики рівнів сформованості особистісної культури майбутніх юристів і перевірки результативності запропонованих педагогічних умов; *спостереження, анкетування та тестування*, що сприяли з'ясуванню стану сформованості професійної ідентичності курсантів ВВНЗ; *педагогічного експерименту* – для перевірки ефективності впровадження в освітній процес педагогічних умов та структурно-функціональної моделі; **статистичні** – *методи математичної статистики* – з метою проведення кількісного та якісного аналізу експериментальних даних, а також підтвердження вірогідності отриманих результатів за допомогою критерію Пірсона, що забезпечило об'єктивність та репрезентативність висновків та підтвердження їх вірогідності.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження аргументована тим, що: *вперше* теоретично обґрунтовано педагогічні умови формування особистісної культури майбутніх юристів засобами акмеологічного підходу (інтеграція акмеологічного змісту в професійну підготовку майбутніх юристів; забезпечення ціннісно-сислового ставлення до професії юриста; залучення майбутніх юристів до правопросвітницької та соціально-комунікативної діяльності в юридичних клініках; орієнтація практичної підготовки майбутніх юристів на досягнення особистісного і професійного «акме»); розроблено структурно-функціональну модель формування особистісної культури майбутніх юристів засобами акмеологічного підходу, яка поєднує цільовий, теоретико-методологічний, організаційно-змістовий та результативний блоки; *конкретизовано* компонентну структуру особистісної культури майбутніх юристів

(когнітивний, аксіологічний, ціннісно-смисловий, комунікативний, діяльнісний), критерії (інтелектуально-пізнавальний, ціннісно-смисловий, соціально-комунікативний, практико-орієнтований), рівні та показники сформованості особистісної культури студентів правників ЗВО; *уточнено* сутнісний зміст понять «особистісна культура» та «особистісна культура майбутніх юристів»; *подальшого розвитку набули* зміст, форми, методи та технології формування особистісної культури майбутніх юристів засобами реалізації акмеологічного підходу.

Практичне значення результатів дослідження полягає у впровадженні в освітній процес підготовки майбутніх юристів у закладах вищої освіти навчально-методичного посібника «Німецька мова для студентів юридичних спеціальностей (Deutsch für Jurastudierende)», який містить систему лексико-граматичних вправ і завдань для розвитку діалогічного мовлення, німецько-український юридичний словник, тексти з проблематики особистісної культури юриста, проблемні питання та завдання для аналізу етичних дилем; методичних вказівок із дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, які навчаються за освітньо-професійною програмою «Право» спеціальності 081 «Право»; комплексу лексико-граматичних вправ з іншомовної юридичної термінології; проблемно-ситуативних завдань з іншомовної юридичної аргументації.

Матеріали дослідження мають практичну цінність для здобувачів вищої освіти різних рівнів (магістрів, аспірантів, докторантів) у межах їхньої освітньої та науково-дослідницької діяльності. Отримані результати можуть бути використані в освітньому процесі з метою вдосконалення професійно орієнтованого навчання іноземної мови не лише майбутніх юристів, а й фахівців інших галузей професійної підготовки.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес Рівненського інституту Київського університету права НАН України (довідка № 06-28 від 30.03.2026), Національного університету «Острозька академія» (довідка № 37

від 30.03.2026), Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (довідка № 06/30 від 02.04.2026), Західноукраїнського національного університету (довідка № 057/93 від 26.03.2026).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є індивідуальним науковим доробком автора. Використання сторонніх джерел та наукових розробок інших авторів супроводжується коректними посиланнями, що свідчить про дотримання етичних принципів наукового дослідження та дотримання дисертантом принципів академічної доброчесності. У науковій статті Залужна & Бовгиря (2025) «Компонентна структура особистісної культури майбутніх юристів крізь призму акмеологічного підходу» дисертанту належить висвітлення особистісної культури майбутніх юристів як складного особистісне утворення, що засвідчує взаємопроникність особистості, соціуму та діяльності; виокремлено та проаналізовано когнітивний, комунікативний та діяльнісний компоненти. У науковій статті Залужна & Бовгиря (2026) «Особистісна культура у контексті філософсько-культурологічних та педагогічних пошуків» автору належить аналітичний огляд особливостей осмислення феномену особистісної культури, побудований на антрополого-культурологічних засадах американської концепції «Культура і особистість» А. Кардінера та Р. Бенедикт); розглянуто особистісну культуру як цілісну категорію, що поєднує механізми соціальної адаптації з процесами екзистенційного самотворення.

Апробація матеріалів дослідження. Теоретичні положення та результати дослідження оприлюднено в доповідях і тезах науково-практичних конференцій різного рівня: *міжнародні конференції* – Міжнародна науково-практична конференція «Детермінанти соціально-економічного відновлення держави, регіонів та суб'єктів господарювання» (Рівне, 2023), XXIII International Scientific and Practical Conference «Technologies, methods and theories: current problems of science» (Болгарія, 2025), 11th International scientific and practical conference «Current trends in scientific research development»

(Boston, 2025), International scientific conference «Modern systems of science and education in the USA, EU and other countries '2026» (Washington, 2026), 13th International scientific and practical conference «Global trends and directions of scientific research development» (Bilbao, 2026), 6th International scientific and practical conference «Innovations of modern science and education» (Vancouver, 2026); International Scientific and Practical Conference «Topical Issues in Science, Education, Society, and Technology in the Context of Modern Challenges» (Austin, 2026; *усеукраїнські конференції – VI Всеукр. наук.-практ. конф. здобувачів вищої освіти та молодих вчених «Людина у світі духовної культури: філософські, соціокультурні та мистецькі виміри»* (Рівне, 2025), XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Сучасні проблеми гуманітаристики: світоглядні і правові підходи, комунікативні та педагогічні стратегії» (Рівне, 2025).

Публікації. Основні результати за темою дисертації опубліковано у 16 наукових-методичних працях, із них: 5 наукових статей (1 у співавторстві) у фахових виданнях України (три видання входять до міжнародних наукометричних баз даних), 1 стаття – у зарубіжних наукових періодичних виданнях, 8 публікацій (1 у співавторстві) – у збірниках матеріалів наукових конференцій, 1 навчально-методичний посібник, 1 методичні вказівки.

Структура й обсяг дисертації. Робота складається з анотацій українською і англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (201 найменувань, із них 31 іноземною мовою) і 16 додатків. Загальний обсяг роботи 289 сторінок, із них 190 сторінок основного тексту. Дисертація містить 14 таблиць і 9 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТІСНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ ЗАСОБАМИ АКМЕОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ

1.1 Формування особистісної культури у проблемному пошуку філософсько-культурологічних та педагогічних інтерпретацій

В умовах інформаційного суспільства та інтенсифікації соціальних процесів, освіта набуває рис духовно-культурної діяльності, спрямованої на трансляцію та репродукцію соціокультурного досвіду. У цьому контексті пріоритетним завданням вищої школи стає формування навичок критичного мислення, особистісної культури та здатності до генерування інновацій. А відтак, у сучасній педагогічній науці спостерігається трансформація освітнього ідеалу: перехід від концепції «людини знання» до «людини культури» (Шаров, 2017). Як зазначає С. Шаров, зазначена стратегія актуалізує переосмислення змісту освіти, де культура постає інклюзивною основою буття особистості, що реалізується через креативні та інноваційні практики. Такий вектор детермінує перехід до креативної освітньої парадигми, де пріоритетом є творчий потенціал людини та рівень її культурного розвитку (Шаров, 2017). Саме тому нова ідея освіти полягає у вихованні «інноваційної людини» через відмову від шаблонного навчання на користь творчого відкриття світу.

Водночас на думку П. Козловські, ключовою проблемою культури є труднощі самореалізації в нестабільному світі. Це зумовлює потребу в докорінній соціокультурній трансформації освітнього простору, метою якої є формування особистості як «живого універсуму», здатного до постійного самооновлення та пошуку нових смислів (Козловські, 2003). А відтак, зв'язок освіти та культури є органічним, оскільки освіта постає механізмом трансляції культурних кодів, що забезпечує занурення індивіда в соціокультурне середовище, у якому крізь призму долучення до соціально прийнятних форм

комунікації та розвитку рефлексивної здатності формується цілісна «культурна людина» (М. Weber).

Згідно з дефініцією «Енциклопедії сучасної України», культура репрезентує прояв життя людини через систему ідей, норм та результатів діяльності (Дзюба, Жуковський & Железняк, 2014). З огляду на це, культуру варто розглядати не як відокремлену структуру, а як специфічний простір існування «людини культурної». Такий підхід корелює з ідеями М. Вебера, який стверджує, що саме особистість є суб'єктом, що наповнює навколишній світ сенсами, перетворюючи звичайні предмети та явища на культурні цінності. У проблемному полі теоретичного осягнення культури, на місце «людини розумної» вчений ставить «людину інтелігентну» («*Homo intelligens*» як людину, яка розуміє), головною ознакою якої є не тільки наявність інтелекту, а здатність до соціальної дії, що має суб'єктивний зміст. Відповідно тільки «людина культурна», усвідомлюючи відповідальність за свій вибір, діє згідно з власними ціннісними орієнтирами, виокремлює з нескінченного потоку світових подій певні фрагменти дійсності й оцінює та наділяє їх значеннями, що дозволяє їй існувати усвідомлено (Weber, 1988).

Отже, «культурна людина» потребує формування такої особистісної культури, що характеризує людину не просто як споживача знань, а активного творця, спроможного на основі розуму, волі та почуттів перетворювати біологічне існування (*Homo sapiens*) на культурне буття.

Варто зауважити, що дослідження культури особистості у філософсько-культурологічному дискурсі охоплює широкий спектр мислителів, від античності до сучасності (Платон, Аристотель, Й. Гердер (J. Herder), І. Кант (I. Kant), А. Швейцер (A. Schweitzer), Х. Ортега-і-Гассет (J. O. y Gasset), Е. Фромм (E. Fromm), В. Франкл (V. Frankl) та ін.). Зокрема, основними філософами, що розглядали цей феномен ще в епоху античності були Платон та Аристотель. Давньогрецькі мислителі висвітлювали культуру особистості через поняття «пайдейя» (виховання, освіченість) та гармонійний розвиток чеснот. Зокрема, Платон розглядає пайдейю як шлях до пізнання ідей, де

культура є важливою державною справою, необхідною для становлення душі людини згідно з космічним порядком. Водночас Аристотель переводить пайдейю у площину практичної етики формування навичок, які дозволяють людині обирати «золоту середину» між крайнощами.

Пайдейя – це не просто «навчання», а процес формування цілісної особистості, де культура є результатом гармонійного розвитку чеснот. Сучасні дослідники (Є. Вернер (J. Werner), П. Адо (P. Hadot), А. Макінтайр (A. MacIntyre), М. Нуссбаум (M. Nussbaum) підкреслюють, що для Платона та Аристотеля культура не була «дозвіллям», а поставала вагомим способом онтологічного становлення. Зокрема у працях Платона музика, гімнастика та діалектика сприяли гармонізації структури душі (розум, пристрасть, воля), а в Аристотеля актуалізація потенціалу людини обумовлювала досягнення щастя як повноти буття (стан евдемонії).

Так, П. Адо (P. Hadot), інтерпретуючи давньогрецьке розуміння культури як «пайдейї», наголошує на необхідності трансформації суб'єкта в «культурну людину» – таку, яка навчилася жити згідно з розумом (Логосом) через перетворення філософії на спосіб життя (Hadot, 1995). Французький учений зауважує, що в античності «духовні вправи» філософії виступали своєрідною «терапією», яка дозволяла особистості досягти особливого стану буття, притаманного «людині культурній». Відтак, культура в сенсі «*paideia*» виходила за межі лише теоретичної освіченості, набуваючи статусу духовної практики, спрямованої на звільнення душі від пристрастей та досягнення внутрішньої свободи.

Цей акцент на внутрішній трансформації особистості доповнюється концепцією В. Єгера (W. Jaeger). У фундаментальній праці «Пайдейя: виховання давнього грека» він відстоює думку, що для греків освіта була не просто накопиченням знань, а процесом втілення ідеалу «калокагатії» – гармонійного поєднання фізичної краси та морального добра (Jaeger, 1945). Логічним продовженням цих ідей у сучасній філософській думці є позиція А. Макінтайра (A. MacIntyre). У праці «Після чесноти» вчений актуалізує

аристотелівську етику, надаючи особливого значення соціальному середовищу як необхідній умові для розвитку особистості. У межах такого підходу пайдейя функціонує виключно всередині спільноти: саме тут культура стає тим життєвим простором, у якому людина через діяльність розвиває чесноти (*aretē*), що дозволяють їй досягти професійної та особистісної досконалості (MacIntyre, 2007).

Варто зауважити, що в сучасних умовах розбудови нової моделі освіти саме концепція «пайдейї» використовується для критичного переосмислення вузько-спеціалізованого підходу у навчанні, наполягаючи на поверненні до ідеї «цілісної людини». Відновлення цілісного людиноцентричного підходу в освіті та культурі є необхідним для всебічного розвитку індивіда, що передбачає гармонійне поєднання професійних компетенцій із морально-ціннісним фундаментом особистості.

Реалізація цієї стратегії знаходить своє обґрунтування у працях сучасної американської дослідниці М. Нуссбаум (M. Nussbaum), яка пов'язує античну пайдейю з концепцією ліберальної освіти. Зокрема, авторка акцентує увагу на вихованні здатності до співчуття, обґрунтовуючи це тим, що аристотелівське розуміння чеснот охоплює не лише інтелектуальну сферу, а й емоційну глибину особистості. Апелюючи до античного ідеалу «вільної людини» (*liberalis*), М. Нуссбаум визначає ключові спроможності, які мають розвивати сучасні освітні інституції для формування цілісної особистості (Nussbaum, 1997). До структури цих здатностей вона відносить: критичне самодослідження (Сократ), світове громадянство (Аристотель), розповідну уяву як здатність розуміти досвід іншого через мистецтво та літературу (Платон, Аристотель).

Узагальнення поглядів сучасних зарубіжних дослідників щодо розуміння культури як пайдейї (давньогр. *παιδεία*) подано у таблиці (див. таблиця 1.1.1)

Таблиця 1.1.1 – Порівняльна таблиця підходів сучасних зарубіжних дослідників щодо розуміння культури як пайдейї

Дослідник	Основний акцент у розумінні пайдейї	Роль чеснот
П. Адо (P. Hadot)	Філософія як терапія та трансформація душі	Чесноти як результат регулярних духовних практик вивчення філософії.
В. Єгер (W. Jaeger)	Культура як формування «ідеальної людини»	Чеснота як реалізація вищого призначення особистості.
А. Макінтайр (A. MacIntyre)	Вкоріненість у традицію та спільноту.	Чесноти як інструмент досягнення суспільного блага.
М. Нуссбаум (M. Nussbaum)	Розвиток критичного мислення та уяви.	Чесноти як основа для демократичного громадянства.

Дослідження античної спадщини Платона та Аристотеля через призму пайдейї (давньогр. παιδεία) залишається однією з центральних тем у сучасній педагогіці, філософії та культурології.

Обґрунтування ідеї культури як засобу гуманізації людини та прогресу людства належить Й. Гердеру (J. Herder). Саме культура, стверджує мислитель, постає процесом «обробки» (cultura) людської природи, оскільки людина як біологічний вид є «недостатньою» істотою, незахищеною й слабкою, на відміну від розвинених інстинктивних сил представників тваринного світу. Вона сприяє другому народженню – духовному, формуючи тим самим людську сутність. І якщо фізичне народження дає біологічне життя, то завдяки культурі, на основі долучення до досвіду попередніх поколінь й перетворення інстинктів на усвідомлену та морально-етичну поведінку ми стаємо людьми (Herder, 2002). У цьому контексті культура для особисті є вагомим механізмом вдосконалення, а особистісна культура передбачає шлях людини до оволодіння мовою та традиціями свого народу; розвиток здатності до співпереживання, гуманності та морального вибору; долучення до історичного розвитку людства й спрямованості його до стану гуманності.

Так, Й. Гердер (J. Herder), зауважує: «Призначення людини полягає в тому, щоб бути гуманною істотою; це не просто дар природи, а мета, яка має бути досягнута через самостійні зусилля та культуру» (Herder, 2002, с. 98).

Особлива роль в розвитку особистісної культури належить І. Канту (I. Kant). На відміну від Й. Гердера (J. Herder), для якого культура становить органічний процес розвитку людської природи, І. Кант (I. Kant) підходить до розуміння культури особистості крізь призму ригоричної етики «категоричного імперативу». Німецький філософ трактував культуру особистості як реалізацію «категоричного імперативу» та здатність людини діяти згідно з розумними цілями, виокремлюючи «культуру вміння» та «культуру виховання» (Кант, 2004).

Вчення І. Канта (I. Kant) розкриває подвійну природу людини: вона є одночасно схильною до вад (егоїзму, агресії, гордині) та здатною до морального вдосконалення через виховання. Виховання тут постає ключовим інструментом подолання внутрішньої «скверни». Саме у виховному процесі філософ вбачав шлях до вдосконалення людського роду й необхідності підпорядкування моральному закону, який є категоричним та обов'язковим і носить імперативний характер. Для І. Канта (I. Kant) імператив – це спосіб зв'язати об'єктивні моральні правила з суб'єктивною волею людини. В основі всієї системи лежить ідея, що справжня етика базується не на зовнішніх приписах, а на внутрішньому духовному зусиллі особистості. А відтак, культурна особистість за І. Кантом (I. Kant) – це людина, яка керується внутрішнім моральним законом: «Чини так, щоб максима твоєї волі могла стати принципом загального законодавства» (Кант, 2004, с. 36) та «Чини так, щоб ти завжди ставився до людства і у власній особі, і в особі кожного іншого також як до мети, і ніколи – тільки як до засобу» (Кант, 2004, с. 110).

У зв'язку з цим особистісна культура, згідно з поглядами І. Канта (I. Kant), включає три вагомні складники, зокрема:

- культуру вміння (Skill) як розвиток здібностей, талантів, навичок та знань;

- культура волі (Moral culture) як здатність обирати лише морально виправдані цілі, вихід із-під влади бажань до досягнення особистістю автономності й керування тільки внутрішнім моральним законом (Кант, 2004).

- культура виховання (Culture of upbringing) як приборкання тваринних інстинктів й досягнення своєї вищої мети – цивілізованості через науку та мистецтво (Кант, 2000), що виявляє придатність до життя в колективі і засвідчується цивілізованістю та витонченістю манер, які відповідають суспільним стандартам.

Властиво, що освіта у становленні особистісної культури постає не просто як накопичення знань, а як «культура розуму» та «культура душі». Це процес внутрішнього самозростання та формування людиною власного образу, який здійснюється на основі розвитку задатків особистості. А тому людина стає «освіченою» та «вихованою», коли вона здатна користуватися власним розумом без стороннього керівництва і характеризується розвинутою особистісною культурою, демонструючи засвоєння отриманого навчання та виховання.

Варто зауважити, що етична концепція культури особистості належить також видатному німецько-французькому вченому-гуманісту А. Швейцеру (A. Schweitzer) й заснована на принципі «благоговіння перед життям». Культурна особистість, вважає вчений, – це насамперед людина етична, яка відчуває обов'язок допомагати всьому живому (людині, тварині, рослині) і уникати заподіяння їм шкоди. Вислів А. Швейцера (A. Schweitzer): «Я – життя, що прагне жити, серед життя, що прагне жити» (Швейцер, 1996, с. 440), – стає основним принципом «активного гуманізму». У цьому контексті саме особистісна культура демонструє роботу людини над покращенням світу, проявляючись через самовіддане служіння іншим.

Властиво, що у представників екзистенційно-гуманістичного напрямку Е. Фромма (E. Fromm) та В. Франкла (V. Frankl) культура особистості пов'язується з пошуком сенсу життя та духовною свободою. Так, у Е. Фромма (E. Fromm) культурна людина переходить від орієнтації на споживання та

володіння («мати») до творчої самореалізації та єднання зі світом («бути»), де важливого значення набуває розвиток «мистецтва любити» й збереження свого справжнього «Я» (Фромм, 2020). Тобто культура особистості проявляється у здатності до «продуктивної любові», яка вимагає турботи, відповідальності та поваги до іншого.

Водночас для В. Франкла (V. Frankl) культура особистості – це становлення духовної стійкості, яка передбачає: «ноогенну динаміку (перебування у стані постійного прагнення до сенсу як подолання «екзистенційного вакууму»; свободу волі (навіть у найжахливіших умовах людина повинна залишатися культурною, якщо зберігає свободу обирати своє ставлення до обставин); наявність стійких ціннісних орієнтирів (цінності творчості, цінності переживання, цінності відносин) (Франкл, 2016).

В. Франкл (V. Frankl) виокремлює три шляхи формування культурного змісту життя крізь призму обґрунтування ним тріади цінностей:

- цінності творчості (те, що ми даємо світу як внесок особистості в загальнолюдську культуру через створення чогось нового);
- цінності переживання (те, що ми беремо від світу: краса, мистецтво, любов, які виражають здатність переживання прекрасного);
- цінності відносин (позиція, яку ми займаємо щодо страждань, які неможливо змінити й формує себе через гідне ставлення до долі, демонструючи силу людського духу і є найвищим проявом культури) (Франкл, 2016).

А відтак, відсутність ціннісних орієнтирів спричиняє внутрішню порожнечу, тоді як культурний розвиток вимагає здатності до самотрансценденції. Ціннісна система в цій парадигмі є сукупністю об'єктивних запитів світу на які людина має дати відповідь і реалізація яких є обов'язковою умовою формування зрілої особистості.

Варто зауважити, що особистісна культура є фундаментальною категорією сучасного гуманітарного знання, що виражає міру засвоєння людиною соціокультурного досвіду, системи культурних норм і еталонів

поведінки, забезпечуючи цілісність особистості та її здатність до самотворення та самореалізації. Поняття «особистісна культура» набуває свого категорійного статусу у сучасній гуманітаристиці завдяки розробленій американською школою теорії «Культура і особистість», яка виникає в 30-х роках XX ст. у США, а її основоположницею стає учениця американського антрополога Ф. Боаса (F. Boas) професорка Колумбійського університету Р. Бенедікт (R. Benedict). Зокрема, визначальною ідеєю теорії «Культура і особистість» є «вплив культури на становлення базових характеристик особистості», де культура виступає у статусі найбільш «ефективного засобу формування особистості» (Москаленко, 2013, с. 3).

Так, еволюція теорії «Культура і особистість» здійснюється у межах культурної антропології й характеризується переходом від концепції «необмеженості культурних конфігурацій» до визнання вагомості індивідуально-психологічних особливостей у межах соціуму (Benedict, 1959). У цьому контексті особливого значення набуває категорія «базова особистість» (A. Kardiner, 1939), що інтерпретується як фундаментальна психологічна структура, детермінована специфікою конкретної культури та спрямована на забезпечення адаптації індивіда до базових життєвих реалій відповідного середовища. Автор розкриває вплив культури на становлення особистості крізь призму системної моделі взаємодії культури та психіки індивіда, що передбачає особливості адаптації біологічних потреб людини до конкретних культурних норм і вимог суспільства. Зокрема, на думку вченого, становлення «базової особистості» відбувається під впливом «інститутів культури». Так, А. Кардинер (A. Kardiner) виокремлює два типи культурних інститутів, які визначають життєвий шлях людини, зокрема: первинні культурні інститути (методи догляду за дітьми, дисципліна харчування, сімейна організація, способи виховання, сексуальні табу та ін.) та «вторинні культурні інститути» (релігія, міфологія, фольклор та ідеологія). Вони безпосередньо здійснюють вплив на формування культури особистості,

демонструючи адаптацію людської психіки до світу та намагання пояснити своє існування в ньому (Kardiner, 1939).

Відтак, «базова особистість» містить семантичний зв'язок з особистісною культурою, як тією вихідною константою, яка дозволяє індивіду ефективно функціонувати в конкретному соціокультурному середовищі й відображає рівень якісної визначеності особистості та ступінь її культурної зрілості. У цьому контексті вагоме значення мають ідеї Київської філософсько-антропологічної школи, представники якої концептуалізували осмислення культури як «способу буття людини у світі» та обґрунтували необхідність формування культури особистості. У працях В. Шинкарука, Є. Бистрицького, В. Іванова, В. Козловського та інших дослідників культура постає як специфічна антропологічна реальність та універсальний модус людського існування, що забезпечує духовно-практичне освоєння дійсності. У межах екзистенційно-онтологічного підходу до аналізу опозиції «людина – світ» дослідники розкривають сутність культури як особистісне становлення, акцентуючи увагу на необхідності моральнісного самовизначення суб'єкта в межах соціального та культурного простору (Шинкарук, 1998).

Вітчизняні філософи виходили з того, що оскільки культура є антропоцентричною за своєю природою та функціонує як універсальний феномен, детермінований специфікою людської життєдіяльності й модусами світовідношення, то її осягнення можливе передусім у межах світоглядного дискурсу. У такому контексті культура постає не просто як сукупність артефактів чи спосіб життя окремих спільнот, а як «світ людського» – динамічна межа гармонійного взаємобуття суб'єкта та об'єктивної дійсності (за В. Івановим), що репрезентує свободу та відкритість екзистенції. Отже, культура формує простір ціннісно-сміслових координат, які зумовлюють потенціал для самовизначення та саморозвитку особистості в істинному вимірі її буття. Згідно з концепцією В. Іванова (Іванов, 1977) та Є. Бистрицького (Бистрицький, 2010), антропологічна та культурологічна проблематика є гомогенною, оскільки людське буття та буття культури становлять єдину

онтологічну реальність, де творчий акт індивіда трансформується у культурну норму.

Філософська рефлексія культури крізь призму світоглядного підходу дає змогу інтерпретувати її як універсальну реальність, що структурує весь спектр практично-духовного освоєння світу. Експлікація соціокультурної дійсності через категорію особистості актуалізує переосмислення феномену культури в нетрадиційному ракурсі. Культура розглядається як життєвий світ у його безпосередній єдності з людиною, що забезпечує реалізацію потреб суб'єкта в пошуку сенсожиттєвих орієнтирів, здатності до самообмеження заради вищих гуманістичних цінностей та конструктивного самоствердження.

У межах такої парадигми поняття «світ людини» та «світ культури» є ідентичними. При цьому духовна сфера постає як цілісний атрибут людського існування та фундаментальна передумова морально-етичного становлення особистості. Такий підхід актуалізує питання морального самовизначення та конструювання автентичного людського буття в соціокультурному просторі.

Узагальнюючи філософсько-культурологічний підхід щодо розуміння проблеми особистісної культури можливо виокремити наступні аспекти:

- етико-антропологічний (Платон, Аристотель) у проблемному полі поняття «пандейя (освіченість, виховання) як процесу формування цілісної особистості, де культура є результатом гармонійного розвитку чеснот;

- філософсько-ідеалістичний (J. Herder, I. Kant) крізь призму класичної німецької моделі культури як культури самовдосконалення духу на основі досягнення стану гуманності (J. Herder); «категоричного імперативу» та звільнення від диктату природних інстинктів через свободу волі (I. Kant);

- екзистенційно-гуманістичний (A. Schweitzer, E. Fromm, V. Frankl), що базується на зв'язку особистості з «благоговінням перед життям», пошуком сенсу життя, духовною свободою, протидією «масовому суспільству» та наявністю стійких ціннісних орієнтирів;

- психолого-антропологічний (R. Benedict, A. Kardiner) у контексті взаємодії культури та психіки індивіда, що передбачає особливості адаптації

біологічних потреб людини до конкретних культурних норм і вимог суспільства;

- світоглядно-антропологічний (В. Шинкарук, Є. Бистрицький, В. Іванов, В. Козловський, В. Табачковський та ін.) у зрізі онтологічного аналізу культури як життєвого світу людини, що акумулює повноту людських значень і смислів та є фундаментальним підґрунтям морально-етичного становлення особистості.

Властиво, що у педагогічній науці культура особистості трактується як інтегральна характеристика, що поєднує освіченість, моральні якості, професійні навички, здатність до саморозвитку та виховання. А тому вона не зводиться до сукупності знань, а постає як спосіб життя та мислення людини.

У проблемному полі зарубіжного педагогічного дискурсу (В. Фон Гумбольдт (W. von Humboldt), Дж. Дьюї (J. Dewey), С. Френе (C. Freinet), А. Маслоу (A. Maslow), К. Роджерс (C. Rogers), М. Монтессорі (M. Montessori) та ін.) культура особистості розглядається через поняття «самостановлення» (bildung), «соціалізації» та «гуманізації».

Так, В. фон Гумбольдт (W. von Humboldt) в центр свого розуміння культури особистості ставить людину, яка перебуває в безперервному процесі самовдосконалення, максимально реалізує свій внутрішній потенціал і здатна до вільного самовизначення, перебуваючи у взаємодії зі світом. Становлення культурної особистості найбільшою мірою сприяє освіта, в її класичному універсально-енциклопедичному спрямуванні формування цілісної особистості та розвитку її внутрішнього духовного потенціалу. У зв'язку з цим зростає роль гуманітаристики в освітньому процесі, оскільки, на думку німецького вченого, саме вивчення філософії, мистецтва та науки одночасно, забезпечує цілісне бачення світу. Метою буття людини у світі постає процес гармонійного та цілісного розгортання всіх внутрішніх сил людини у світі культури, особливе місце в якому займає мова. Мова у В. фон Гумбольдта (W. von Humboldt) це «світ, що лежить між світом зовнішніх явищ і внутрішнім світом людини» (Humboldt, 1999, с. 60), «дух народу», і водночас

межа, що визначає спосіб мислення особистості, оскільки мова описує культурний простір навколо народу, до якого він належить (Humboldt, 1999). А, відтак, вивчаючи нову мову, людина не просто вчить нові слова, а здобуває новий погляд світ, розвиває свій світогляд.

У зрізі прагматичної педагогіки Дж. Дьюї (J. Dewey), культура особистості розглядається через проблему «соціалізації», здатності ефективно діяти у суспільстві та постійно вчитися на власному досвіді. Тобто саме освіта дає інструмент для дії та формує навички застосування знань для розв'язання реальних ситуацій. А тому культурна людина – це та, яка вміє ефективно вирішувати проблеми та успішно адаптуватися до життя в суспільстві (Dewey, 1997).

За такого підходу освіта перетворюється на інструмент пристосування людини до наявного суспільного устрою й зумовлює утвердження конформного «громадянина-функціонера», зручного для колективу. Мистецтво, класична література чи філософія у системі Дж. Дьюї (J. Dewey), мають право на існування лише тоді, коли вони допомагають вирішувати соціальні завдання, позбавляючи людину «вищого сенсу» поза межами практичної діяльності. Теорія прагматизму Дж. Дьюї (J. Dewey) цілком закономірно стала об'єктом критичного переосмислення. Зокрема, Р. Гатчінс (R. Hutchins, 1936) наголошував, що прагматизація освіти спричиняє фрагментарність знань і нівелює інтелектуальну дисципліну, притаманну фундаментальній науці. Для мислителя університет постає передусім спільнотою дослідників у пошуку істини, а не просто місцем для опанування прикладних професійних компетенцій, оскільки метою освіти має бути «підготувати молоду людину до самоосвіти на все життя» (Hutchins, 1936, с. 71). Тобто освіта повинна бути орієнтована вчити не просто пристосовуватися до середовища чи ринку праці (навчання через дію), а розвивати розум крізь призму діалогу з великими мислителями минулого, вивчення першоджерел західної цивілізації (навчання через долучення до культурної спадщини, «великих мислителів»).

Властиво, що автор концепції «трудої школи» С. Френе (C. Freinet), вважає, що культура особистості формується у співпраці й виховання поваги до праці й особистості іншого. У цьому контексті значна увага приділяється перетворенню знань на реальні продукти, що набуло обґрунтування долучення учнів до участі в діяльності шкільної друкарні (техніка Френе), написання текстів, матеріального вираження думки, кооперативної взаємодії, шкільні прогулянки-експедиції та ін. (Freinet, 1994).

У представника гуманістичної психології та педагогіки А. Маслоу (A. Maslow) культура особистості постає найвищим щабелем розвитку людини у її прагненні людини максимально розкрити свій внутрішній потенціал і стати тим, ким вона спроможна бути через мотиви самоактуалізації. Досягнення повного ступеня самоактуалізації є досить складним, оскільки вимагає подолання страхів та задоволення базових потреб. У цьому контексті, формування культури особистості як шлях до самоактуалізації передбачає такі форми поведінки як: повне занурення (переживання моменту з повною концентрацією, як це роблять діти), вибір на користь зростання (у кожній ситуації обирати крок уперед до нового, а не назад), чесність (пошук відповідей всередині себе), відповідальність (готовність брати на себе відповідальність) (Маслоу, 2000).

У працях вітчизняних науковців (І. Беха, Г. Ващенко, І. Зязюна, В. Сухомлинського та інших), присвячених проблематиці культури особистості, провідна роль у її розвитку та становленні відводиться вихованню та освіті.

Зокрема В. Сухомлинський у праці «Серце віддаю дітям» розглядає особистісну культуру крізь призму проблем духовності та серця. Концептуалізована вітчизняним вченим «педагогіка серця» актуалізує роль та місце розвитку емоційної чутливості та виховання почуттів у становленні особистості та рівня її культури, позаяк «виховання почуттів – це те, що робить людину людиною» (Сухомлинський, 1977, с. 162).

Ключовими аспекти розвитку культури особистості за В. Сухомлинським є: культура почуттів (виховання емоційної чутливості як фундамент особистісної культури); культура читання та слова (культура повинна розпочинатися з розвитку вмінь бачення краси слова та природи); культура праці (усвідомлення праці як способу самовираження та радості від творення «розумними руками», які утверджують гідність людини); естетична та етична культура (переживання краси природи та мистецтва, що є своєрідною «гімнастикою душі» у її захисту від грубості і невігластва, де совість виступає внутрішнім контролером поведінки, не залежно від зовнішнього примусу); культура спілкування та культура «бажань» (здатність обмеження власних бажань заради інших, що постає «найвищим проявом культури особистості» (Сухомлинський, 1977).

У такому контексті культура особистості постає як «культура внутрішнього світу», яка базується на емоційній сприйнятливості та моральному ставленні до світу та інших. Важливого значення В. Сухомлинський надає практичним методам навчання та виховання, які б розвивали емоційну пам'ять, співчутливості до іншої людини, утримання від егоїстичних поривів, тактовності й використання слова як вагомого інструменту виховання серця (Сухомлинський, 1977).

Водночас у наукових дослідженнях Г. Ващенко, особливе місце у питаннях розвитку культури особистості займає ідея традиціоналізму, де саме повага до батьків, роду та народних звичаїв має бути покладена в основу виховного процесу. У проблемному полі аналітичного осмислення праць сучасного вітчизняного вченого у розвитку особистісної культури можливо виокремити такі рівні, як: фізична культура (культура тіла та фізичного здоров'я), розумова культура (критичне мислення та прагнення до пошуку істини), морально-вольова культура (становлення «сильної волі» з метою підпорядкування свої бажання високій меті), традиційна культура (значущість традицій у вихованні особистості). Тому культурна особистість за Г. Ващенком є такою, що гармонійно поєднує високий інтелект із міцним

релігійним та патріотичним осердям (Ващенко, 1994). У цій смисловій площині особистісна культура неможлива без родинних традицій, оскільки завдяки традиційній українській родині уможлиблюється засвоєння рідної мови, звичаїв та етичних норм, що стають основою особистісної ідентичності (Ващенко, 1999).

Варто зауважити, що І. Зязюн інтегрував у сучасну педагогічну науку українську «кордоцентричну» традицію (від Г. Сковороди до В. Сухомлинського). У його розумінні особистісна культура – це «розумне серце», що передбачає гармонійне поєднання інтелектуального розвитку зі здатністю до глибокого співчуття. У праці «Педагогіка добра» І. Зязюн наголошує на духовному вимірі становлення індивіда, відтак культура особистості витлумачується як шлях від «людини навченої» до «людини духовної» (Зязюн, 2000). Культурна людина, як стверджує вчений, діє не під тиском обставин, а керуючись внутрішніми етичними переконаннями та естетичним переживанням прекрасного. Пріоритетною ідеєю І. Зязюна є розуміння естетичного у зрізі фундаменту морально-етичної поведінки, де краса набирає виразу зовнішньої форма добра. Мистецтво є головним інструментом «педагогіки добра», оскільки воно звертається безпосередньо до почуттів й розвитку естетичного смаку. Тобто, людина з розвиненою культурою сприйняття прекрасного, не здатна на низькі, аморальні вчинки. А формування особистісної культури завдяки долучення до творів мистецтва постає вагомим «інструментом олюднення» (Зязюн, 2000).

Водночас у працях І. Беха, де розглядається особистісно зорієнтоване виховання, культура особистості постає як механізм саморегуляції та самовизначення дитини з адекватною самооцінкою, здатною керувати власним розвитком і нести за нього відповідальність. Особливе місце в цій концепції посідає питання духовної вихованості й «духовного сходження» як поступового руху від елементарних звичок до вищих моральних почуттів (Бех, 2018). Основними внутрішніми регуляторами культури людини вчений проголошує співпереживання та совість – реальні психологічні механізми, що

керують поведінкою особистості «зсередини». Разом з тим І. Бех вважає, що культура особистості проявляється саме у вчинку, де совість і співпереживання поєднуються, оскільки дитина відчуває стан іншого (співпереживання), усвідомлює свій моральний обов'язок (совість) і відповідно діє (культура вчинку) (Бех, 2008).

В окреслених вітчизняних педагогічних підходах чітко простежується гуманістична спрямованість освіти, де знання мають бути «олюдненими» та зорієнтованими передусім на виховання душі, а не лише на підготовку до професії. Належить визнати, що українська педагогічна традиція суттєво відрізняється від західних моделей своїм акцентом на етико-естетичному ідеалі, органічним зв'язком із природою та опорою на концепцію серця, совісті й духовності

Втім, у контексті дослідження культури особистості особливої наукової ваги набуває вивчення генези та особливостей становлення педагогічної культури фахівця. Дослідженнями розвитку та формування педагогічної культури вчителя в українській науці займалися такі вчені як В. Гриньова (теоретико-методологічний вимір) (Гриньова, 1998), О. Бондаревська (ціннісний вимір) (Бондаревська, 1997), Т. Іванова (культурологічний вимір) (Іванова, 2005), І. Пальшкова (професійно-діяльнісний вимір) (Пальшкова, 2009), О. Попенко (антропологічний вимір) (Попенко, 2008), О. Павленко (історичний вимір) (Павленко, 2014), О. Рудницька (естетичний та духовний виміри) (Рудницька, 1998) та ін., розглядаючи цей феномен як багаторівневу систему професійних та особистісних якостей. Відповідно до вищезазначених наукових пошуків педагогічна культура постає динамічним процесом постійного прагнення педагога до самовдосконалення у професійній та особистісній сферах. Вона є інтегральною характеристикою особистості, що гармонійно поєднує в собі глибоку духовність, естетичну витонченість та професійну майстерність. А тому постає не тільки комплексом набутих знань чи методик, а особливим способом буття вчителя, що виявляється у здатності педагога виходити за межі стандартів, перетворюючи кожне заняття на

унікальний акт спільної творчості з учнями; постійному переосмисленні власних цінностей, де людина (дитина) завжди залишається найвищою метою, а не засобом навчання; вмінні вчителя втілювати складні істини у витончені та емоційно наповнені форми, що пробуджують у вихованців прагнення до прекрасного; нескінченному внутрішньому діалозі та критичному аналізу власної діяльності, що стає потужним двигуном для подолання професійного стагнації.

У цьому контексті вчитель виступає як «транслятор культури», який не лише інформує учнів, а сприяє самостійному створенню та розвитку виховного й культурного середовища. Адже, культура постає як інтегративна якість людини, що забезпечує її саморозвиток, самовираження та гармонійне співіснування у соціумі. У такому контексті педагогічна освіта детермінує процес входження особистості в культуру, де вчитель є не просто фахівцем, а транслятором глибинних кодів та цінностей культури наступним поколінням.

Як бачимо, педагогічна культура є мірилом людяності в освіті. Вона інтегрує творчу самореалізацію, аксіологічну зрілість, естетику професійної діяльності та рефлексію, трансформуючись у такий спосіб у цілісну особистісну культуру вчителя. Узагальнення зарубіжного та вітчизняного педагогічного дискурсу щодо розуміння особистісної культури дає змогу виокремити такі її аспекти:

- гуманістично-лінгвістичний (W. von Humboldt) як результат гармонійного розгортання внутрішніх сил людини через взаємодію зі світом на основі вивчення мови, сприяючи здобуттю нового погляду на світ та розширення світогляду;

- прагматичний (J. Dewey) у зрізі ефективної дії, вирішення проблем та успішної адаптації до життя в суспільстві;

- соціально-діяльнісний (C. Freinet) у контексті концепції «трудової школи», основу якої становить практичний досвід, здобутий у спільній діяльності;

- педагогічно-психологічний (А. Maslow) як процес розвитку внутрішньої природи людини крізь призму самоактуалізації, самотворення та самореалізації;

- кордоцентричний (І. Зязюн, Г. Сковорода, В. Сухомлинський та ін.) крізь призму «педагогіка серця» та актуалізації проблем духовності, розвитку емоційної чутливості та виховання почуттів у становленні особистості та рівня її культури;

- релігійно-традиціоналістський (Г. Ващенко) крізь призму становлення особистості вкоріненої в родину, рід, релігію та націю, де традиція постає живим механізмом передачі етичного коду;

- педагогічно-антропологічний (І. Бех, О. Попенко, О. Рудницька та ін.) у контексті гуманізації освіти, де знання мають бути «олюдненими», з орієнтацією на виховний процес а не лише професійної підготовки;

- професійно-педагогічний (В. Гриньова, О. Бондаревська, Т. Іванова, І. Пальшкова, О. Павленко, О. Рудницька та ін.) як формування педагогічної культури вчителя у проблемному полі теоретико-методологічних, ціннісних, культурологічних, професійно-діяльнісних, антропологічних, історичних, естетичних та духовних вимірів.

Щодо української юридичної науки (Я. Аронов, М. Бурдоносова, А. Гайдучок, Т. Гельжинська, М. Гудима, С. Гусарєв, О. Данільян, В. Лозовий, Н. Мукан, Т. Рузяк, С. Сливка, О. Скакун, Г. Яворська та ін.), то дослідження особистісної культури здійснюється у проблемному полі професійної та правової культури юриста і постає вагомим напрямом, що поєднує теорію права, юридичну педагогіку, юридичну деонтологію, професійну етику та правову соціологію. Зокрема, обґрунтовується думка щодо необхідності системної інтеграції правових дисциплін та цінностей у зміст неюридичних освітніх програм, а відтак, експлікації правової культури здійснюється у зрізі «невід'ємного базового елемента професійної підготовки студентів у ЗВО» (Мукан, Гельжинська, Рузяк & Гайдучок, 2025). У наукових розвідках С. Сливки розкриваються витoki професіоналізму юридичної діяльності в

онтології права та внутрішньому світі особистості. Юрист, у розумінні українського вченого, має набути статусу інтелектуальної та духовної еліти суспільства. А відтак, він повинен володіти не лише державним правом, а й духовним, спрямованим на захист людини як найвищої цінності. Розвиток такої людиноцентристської правосвідомості потребує формування культури правника, яка «вимірюється його здатністю бачити у праві не засіб примусу, а інструмент захисту онтологічної сутності людини» (Сливка, 2000). У зв'язку з цим культура правника постає полікультурною структурою, яка включає такі складові як: політична культура (розуміння державних процесів через призму національних інтересів), економічна культура (здатність діяти ефективно в умовах ринку, запобігаючи тіньовим схемам), етична культура (діяльність «по совісті» та внутрішнє переконання у справедливості), естетична культура (прагнення до досконалості у правозастосуванні). Як бачимо, окреслена структура інтегрує в єдину цілісність правосвідомість, етичні норми, естетичне сприйняття права та професійну майстерність, в основі яких покладається совість юриста. Зокрема, С. Сливка стверджує: «Совість юриста є тим внутрішнім детермінатором, який дозволяє узгодити позитивне (державне) право з вічними ідеалами добра, правди та людської гідності» (Сливка, 2012, с. 128). Такий підхід виводить культуру юриста за межі суто службових обов'язків, а орієнтує на «Вищу Справедливість», «професійну совість», «високе духовне служіння людині» як внутрішніх детермінантів професійної поведінки й, перетворюючи діяльність фахівця в «ретранслятора смислів».

І якщо С. Сливка акцентує увагу на ролі совісті в діяльності правника, то М. Бурдоносова досліджує середовище та механізми, що дають змогу цій совісті трансформуватися у фахову культуру. На її переконання, саме культура є тим підґрунтям, яке захищає юриста від професійної деформації та корупційних ризиків. Відтак, без належного рівня культурного розвитку професійна підготовка ризикує перетворитися на небезпечний інструмент маніпулювання законом. Професійна культура юриста, на думку

М. Бурдоносової, не може зводитися тільки до сукупності знання правових кодексів, а є складною інтегральною системою гармонійного поєднання когнітивного (глибоке розуміння духу права), аксіологічного (внутрішнє прийняття ідеалів справедливості, гуманізму та честі) та праксеологічного (здатність діяти етично навіть у ситуаціях правової невизначеності) компонентів (Бурдоносова, 2012).

Дослідження М. Бурдоносової, А. Гайдучок, Т. Гельжинська, Н. Мукан, Т. Рузьяк та С. Сливки з проблем розвитку правової та професійної культури юриста набувають особливої актуальності в контексті реформи судової та правоохоронної систем України. Адже, на їхнє переконання, жодні нові закони не працюватимуть, якщо у виконавців (суддів, адвокатів, прокурорів) не буде сформована професійна та правова культура, заснована на доброчесності, совісті та справедливості. Відтак, освіта й виховання постають ключовими механізмами, через які доброчесність трансформується у професійну культуру, забезпечуючи не лише трансляцію знань, а й формування етичних підвалин особистості майбутнього правника.

Водночас у наукових працях С. Гусарєва культура виступає домінантою професіоналізму та мірилом професійної майстерності. Властиво, що саме професійна культура юриста, до якої вчений відносить цінності, етику та правову свідомість поряд професійною компетентністю та професійною майстерністю постає ваговою складовою структури професіоналізму юриста. Сутнісні характеристики культури та рівень вихованості індивіда С. Гусарєв висвітлює через такі категоріальні поняття, як «культура особистості», її «професійна культура» та «культура праці» (Гусарєв, 2022). Професійну культуру правника С. Гусарєв вважає «сутнісною характеристикою професіоналізму, що визначає ступінь досконалості виконання фахових обов'язків та рівень вихованості особистості у професійному середовищі» (Гусарєв, 2005, с. 344) і постає як «сукупність правил поведінки», сформованих у процесі професійної діяльності, що ґрунтуються на деонтологічних вимогах. Це показник якості професійної діяльності, який є

вагомим чинником протидії порушення професіоналом законів або етичних норм заради досягнення мети. Поняття «професійна культура правника» ґрунтується на трьох ключових засадах: справедливості, компетентності та психологічній стійкості.

Якщо С. Гусарєв аналізує професійну культуру фахівців у сфері права через категорії якості діяльності та онтології, то В. Лозовий переносить вектор дослідження у площину професійної етики. Відтак головний акцент зміщується на реалізацію моральних засад у професійній взаємодії за лініями «юрист – клієнт», «юрист – колега», «юрист – держава» та ін., де основними елементами культури юриста є моральна свідомість, моральні відносини та моральна поведінка. В. Лозовий відстоює думку, що «деонтологія фіксує професійні вимоги у вигляді конкретних нормативних настанов («як має діяти фахівець»), тоді як професійна етика розкриває ціннісний сенс цих дій...» (Лозовий, 2015, с. 22)., а тому, моральною культурою юриста має бути «внутрішня потреба діяти по справедливості, навіть коли закон залишає простір для вільного розсуду» (Лозовий, 2015, с. 64). Відтак, уся діяльність правника спрямована на досягнення гармонії між його внутрішніми моральними інтенціями та нормативними вимогами професійного обов'язку.

Водночас Г. Яворська, осмислюючи професійну культуру юриста через категорію «правова культура», зміщує акцент на міжнародні стандарти та педагогічні аспекти підготовки фахівців. Дослідниця наголошує на необхідності адаптації юриста до роботи в умовах глобалізації, що потребує інтеграції української правової освіти у європейський освітній простір (Яворська, 2011). У зв'язку з цим професійна культура юриста в сучасній Україні повинна набути транснаціонального виміру й відповідати світовим критеріям верховенства права у відповідності з вимогами сучасної міжнародної практики. Праці Г. Яворської додають зовнішній вектор дослідженням зазначеної проблематики, обґрунтовуючи тезу, що діяльність правників в умовах сучасних соціокультурних трансформацій не може бути обмеженою лише кордонами однієї держави. Отже, аналітичний огляд питань

особливостей становлення професійної культури юриста у контексті академічних досліджень української правової думки уможлиблює виокремлення наступних підходів:

- антропологічний (Я. Аронов, М. Бурдоносова, С. Сливка) як служіння людині на основі утвердження «професійної совісті», «духовності», «поваги до гідності», «захисту прав особистості», «гуманізму», що виходить за межі сукупності знань та формального виконання правових кодексів;

- професійно-орієнтований (С. Гусарев) як сутнісної характеристики професіоналізму та якості професійної діяльності юриста;

- деонтологічний та морально-етичний та (О. Данільян, В. Лозовий, С. Максимов, О. Скакун та ін.) як орієнтація на мораль, яка визначає вектор застосування юридичних знань у професійній правовій діяльності;

- євроінтеграційний (Г. Яворська) як орієнтація на міжнародні стандарти та процес входження української правничої еліти в європейський простір.

А відтак, аналітичний огляд філософсько-культурологічних, педагогічних та правознавчих підходів засвідчив, що особистісна культура є фундаментальною категорією сучасного гуманітарного знання. Вона виражає міру засвоєння людиною соціокультурного досвіду, системи норм і еталонів, забезпечуючи цілісність особистості та її здатність до самореалізації.

Саме таке розуміння культури особистості стає методологічним підґрунтям для сучасної освітньої парадигми. Адже в епоху світових трансформацій нова освітня модель орієнтується на антропоцентризм, де здобуття освіти прирівнюється до інкультурації як невпинного входження людини в соціокультурне середовище, що визначає її світогляд. Така стратегія втілюється не через просте копіювання знань, а за допомогою глибокого осмислення суспільної взаємодії, дотримання етичних правил та свідомого самотворення особистості. Тому освітній процес не зводиться лише до професійної підготовки, а сприяє усвідомленню власної ідентичності крізь призму занурення в культуру свого народу та його ціннісно-смысловий простір, що перетворює навчання на акт культурної самоідентифікації. Це

підкреслює нерозривну єдність обох сфер: культура визначає змістове наповнення освіти, тоді як освіта забезпечує життєздатність культури, транслуючи її ідеали наступним поколінням. Без культурного підґрунтя освіта ризикує перетворитися на сухий набір алгоритмів, втративши свою виховну та гуманістичну місію. Адже становлення індивіда детерміноване ціннісно-смісловим фундаментом освітнього процесу, де культура виступає найбільш пріоритетним чинником саморозбудови особистості та проектування власної життєвої траєкторії.

У зв'язку з цим особистісна культура інтерпретується нами як інтегральна характеристика особистості, що поєднує освіченість, моральні якості, професійні навички, здатність до саморозвитку та виховання й виступає способом буття людини в світі, забезпечуючи засвоєння соціокультурного досвіду та його перетворення на індивідуальне духовне надбання. Внаслідок цього людина постає як творець культури, носій цілісного соціокультурного світопорядку та суб'єкт духовного самовизначення автентичного людського буття в соціокультурному просторі.

1.2. Акмеологічний підхід та його роль у формуванні особистісної культури

Фундаментом для успішного розвитку сучасної цивілізації в усіх її аспектах є, безумовно, розвиток освітнього потенціалу. Система освіти акумулює в собі інтелектуальні, культурні і духовні зусилля суспільства. Трансформація економічного середовища та інтеграція України до світового освітнього простору актуалізують пошук дієвих механізмів формування цілісної особистості, що безпосередньо впливає на її ціннісно-світоглядні орієнтири. У цьому контексті акмеологічний підхід постає фундаментальним стратегічним орієнтиром, здатним забезпечити якісно новий вектор розвитку педагогічного процесу і виокремити акмеологічний підхід, який постає своєрідним стратегічним орієнтиром, здатним спрямувати педагогічний процес «на акмеологічну (творчо-вершинну, самоактуалізаційну,

самореалізаційну) якість особистісного та професійного становлення людини, тобто на досягнення нею вершин у фізичному, духовно-моральному й професійному розвитку» (Дубасенюк, 2015, с. 25). Постаючи як специфічна сфера гуманітарного знання, акмеологія конструює автономне герменевтичне поле. Його ціннісним осердям є особистість у вимірі її самоцінності та екзистенційного пошуку, а також комплекс закономірностей, що детермінують розвиток професіоналізму та фахових якостей. У межах цієї парадигми людина розглядається як цілісний, багатогранний та полідетермінований феномен, що потенційно здатна долати власну обмеженість.

Психологічні аспекти становлення особистості традиційно посідають чільне місце в науковому дискурсі. Цю проблематику всебічно аналізували у своїх працях Г. Балл, І. Булах, Г. Костюк, О. Кулешова, І. Мартинюк, С. Максименко, Л. Міхеєва, Л. Сохань, В. Тихонович, В. Ягупов та низка інших дослідників. Зв'язок між саморозвитком і формуванням професіоналізму відстежено у працях В. Андрущенко, І. Андрущук, В. Гриньова, О. Дубасенюк, Н. Кінах, В. Кременя, О. Кучая, Л. Паламарчук, С. Пальчевського, Л. Рибалка та ін. Важливо відзначити, що фундаментальною основою акмеології є гуманістична психологія, яка трактує особистість як унікальну цілісну систему, що не може бути наперед заданою, а є відкритою можливістю саморозвитку, яка належить тільки людині. Так, у дослідженнях А. Маслоу (A. Maslow), К. Роджерса (C. Rogers), В. Франкла (V. Frankl), Г. Олпорта (G. Allport), Р. Мея (R. May) та ін. на перший план проступають індивідуальні суб'єктні якості у розвитку людини. У контексті нашого дослідження важливими є висновки гуманістичної психології про людину як суб'єкта культури та її діалогічну взаємодію зі світом культури.

Підкреслимо, що поняття «акме» у педагогічному дискурсі трансформується у фундаментальну категорію, що позначає апогей людських можливостей. Воно уособлює вищий ступінь професійної та особистісної самореалізації, де, за концепцією А. Маслоу (A. Maslow), особистість досягає

творчої повноти через синергійну гармонію психофізіологічних, раціональних та ірраціонально-духовних сфер. Відтак, акмеологія постає як новітня галузь людинознавства, фокусуючи увагу на закономірностях онтогенезу людини саме в період її акмеологічної зрілості. У монографії С. Баранової «Особистісна зрілість та відповідальність: соціально-психологічний аспект» особистісна зрілість трактується як «властивість психічно здорової особистості, яка вміє організовувати власне життя й управляти ним, життєвим вибором, своєю поведінкою, самостійно приймати рішення й нести відповідальність за них. Інакше кажучи, особистість виявляє зрілість в умовах, ситуаціях, що сприяють актуалізації самостійності, активності, свідомості» (Баранова, 2020, с. 61). Ключовим атрибутом зрілої особистості виступає креативна трансформація дійсності, спрямована на безперервне самовдосконалення та продуктивність буття. Крізь призму цього підходу освіта фокусується на процесах перетворення природного ества людини на її вищі соціокультурні іпостасі. Аналіз детермінант особистісного зростання дозволяє концептуалізувати феномен «культурного акме», простежити динаміку духовного поступу та розкрити механізми культурного преображення індивіда. Поділяємо думку І. Беха у тому, що «особистісно орієнтована педагогічна освіта у контексті акмеологічного підходу постає системним і цілісним феноменом, який є стрижнем ієрархічної системи елементів професійно-педагогічної підготовки і при цьому виконує виняткові функції в професійно-педагогічній діяльності» (Бех, 2003, с. 4). На цьому аспекті у своїх дослідженнях наголошували В. Вакуленко, В. Гладкова, Н. Гузій, С. Пальчевський, Л. Рибалко та ін.

Авторитет акмеологічних пошуків на теренах України засвідчує наукова організація «Українська академія акмеологічних наук», створена на початку XXI століття на базі Київського університету імені Бориса Грінченка, осередки якої діють у багатьох вищих навчальних закладах. Реалізуючи мету створення єдиної акмеологічної освітньої системи в Україні, у них діють гуртки з акмеологічних питань, проводяться форуми, організовуються

автономні школи тощо. На сучасному етапі акмеологічний підхід утверджується як один із найбільш результативних методів, оскільки фокусується на праксеологічних аспектах педагогіки, спрямованих на максимізацію особистісного потенціалу. Проте сутність цього підходу не можна зводити до статичної ідеалізації «акме» як завершеного стану, що нібито виключає подальший розвиток після досягнення вершини. Навпаки, сприйняття акме як кінцевої точки нівелює саму ідею екзистенційного пошуку та розв'язання фундаментальних завдань саморозвитку. Лише інтерпретація акмеології як універсальної життєвої стратегії та способу буття дозволяє особистості конструктивно моделювати власну траєкторію самореалізації, гармонійно поєднуючи професійний обов'язок із високою соціальною відповідальністю.

Апелюючи до поняття особистісної зрілості, сучасна акмеологія послуговується здобутками зарубіжної психоаналітичної науки, зокрема дослідженнями А. Адлера (Adler, 1927), який зрілою вважав особистість, наділену почуттям власної гідності і творчим потенціалом; К. Юнга (Jung, 1959), у якого зріле «Я» самоті було позначене сталістю, наполегливістю, інтелектом й значним життєвим досвідом; А. Фройд (A. Freud), яка стверджувала думку про те, що зрілість досягається шляхом нівелювання негативного впливу Воно; К. Хорні (Horney, 1950), яка досліджує вплив соціального середовища на формування зрілості особистості. У психоаналітичній моделі особистості Е. Еріксона (E. Erikson) складне особистісне утворення в межах власної тотожності та цілісності, унікальності і неповторності, спадкоємності минулого, теперішнього і майбутнього постає як ідентичність. Це поняття у дослідника є ключовим і являє собою самототожність, наділену висхідним прямуюванням до досконалості. У процесі самовдосконалення твориться своєрідний самообраз як результат співвіднесення індивіда із самим собою, який контролюється індивідом, підпорядковується йому в міру потреби володіння власним Я та осмислення тих завдань, що виникають на кожному етапі особистісного розвитку. Таким

чином, йдеться про організацію життєвого досвіду, що акумулює в собі усвідомлення цінності особистісного Я, творчу активність, рефлексію, відкритість до соціальних контактів, а також професійну самореалізацію. Зауважимо, що точкою відліку зрілості в концепції Е. Еріксона (E. Erikson, 1982) виступає стабільне внутрішнє відчуття ідентичності, яке знаменує завершення підліткового етапу та становлення дорослого індивіда. Це новоутворення з'являється в ранній юності, коли кристалізується здатність до саморегуляції, визріває готовність до свідомого професійного вибору та досягається конгруентність між різними Я-образами й варіантами соціально-рольової поведінки. Невипадково Х. Маркус (H. Markus), Т. Хіггінс (T. Higgins), Х. Хелворсон (H. Halvorsen) та К. Роджерс (C. Rogers) наголошують на нерозривному зв'язку персональних компонентів ідентичності із соціокультурним середовищем. У цьому контексті особистісна зрілість постає не лише як результат соціалізації, а як наслідок розвиненої здатності до рефлексії, яка, своєю чергою, структурує цілісну та адекватну Я-концепцію. Зокрема, у теоретичній моделі Дж. Тернера (Turner, 1991) ідентичність розглядається як категорія, тотожна Я-концепції. Вона постає як складна когнітивна система, що інтегрує особистісну та соціальну підсистеми. Саме в процесі їхньої гармонійної взаємодії та взаємодоповнення відбувається свідомий особистісний вибір професійного шляху. Така інтеграція знань про себе як унікальну індивідуальність (особистісний аспект) та як члена професійної спільноти (соціальний аспект) виступає фундаментом для досягнення внутрішньої цілісності індивіда. Зрештою, конгруентність цих підсистем у структурі Я-концепції забезпечує не лише стійкість до професійних викликів, а й стає головним внутрішнім чинником успішної самореалізації фахівця.

Належить підкреслити, що одним із перших феномен «Я» концептуалізував У. Джеймс (W. James), відстеживши генезу ідей про суб'єктивне відчуття самотожності. Запропонована ним дихотомічна модель структури особистості базується на єдності двох аспектів: «Я-

усвідомлюваного» (чисте «Его», суб'єкт пізнання) та «Я-об'єкта» (зміст самосвідомості, емпіричне «Ме»). Такий підхід дозволяє трактувати формування стійкої Я-концепції як складний процес синтезу когнітивного, емоційно-ціннісного та поведінкового ставлення індивіда до самого себе. У цьому контексті Я-концепція постає продуктом рефлексивної діяльності самосвідомості, що інтегрує спектр модальностей: від «Я-фізичного» та «Я-духовного» до «Я-професійного» (Джеймс, 2018). Останнє є критично важливим для фахівця, оскільки саме воно структурує цілісний образ «себе-як-професіонала».

Характерно, що за умови перманентного оновлення досвіду Я-концепція зберігає властивості цілісної, динамічної та саморегульованої системи. Процесуальна мінливість особистості не нівелює відчуття фундаментальної самотожності. Аналізуючи інтелектуальну спадщину В. Джеймса (W. James), Д. Лірі (Leary, 2022) наголошує, що цілісність Я підтримується не статичністю рис, а неперервністю «потoku досвіду» та вольовим зусиллям особистості, спрямованим на збереження внутрішньої єдності. Зокрема, Д. Лірі підкреслює, що для Джеймса «Я» – це не те, що ми просто «знаходимо» в собі, а те, що ми створюємо вольовим актом. Відповідно Людина стає зрілою тоді, коли вона вирішує бути такою. Згідно з Д. Лірі, Джеймс вважав, що моральні якості особистості виникають лише тоді, коли людина займає активну позицію щодо своїх цінностей (Leary, 2022, с. 38). Складно не погодитися з Д. Лірі у тому, що ми формуємо Я-концепцію не для краси, а для того, щоб ефективно діяти у світі (Leary, 2022).

Характерно, що за умови постійного оновлення досвіду Я-концепція зберігає властивості цілісної саморегульованої системи. Процесуальна мінливість особистості не нівелює відчуття фундаментальної самотожності: попри будь-які трансформації та фахові виклики, людина усвідомлює себе як єдиного суб'єкта змін, що забезпечує неперервність її буття та професійну стійкість. Не зважаючи на будь-які соціокультурні трансформації та фахові виклики, індивід усвідомлює себе як єдиного суб'єкта змін, що забезпечує

онтологічну неперервність його буття. У професійній площині ця здатність трансформується у феномен професійної стійкості, яка виникає тоді, коли професійна етика перестає бути набором зовнішніх приписів і стає невід'ємним компонентом Я-концепції. Таким чином, «Я-професійне» дозволяє правнику адаптуватися до складних юридичних колізій, не втрачаючи при цьому ціннісного орієнтиру. Внутрішня конгруентність між «Я-реальним» фахівця та його етичним «Я-ідеальним» стає головним запобіжником професійної деформації та особистісного розпаду, забезпечуючи моральну цілісність в умовах високого психологічного напруження. Саме ця гармонія внутрішніх структур особистості виступає фундаментом для досягнення акме – заповітної вершини професійної майстерності та особистісної зрілості. У акмеологічному вимірі Я-концепція трансформується з інструменту самозбереження в інструмент самопроекування. Коли етичні ідеали повністю інтегруються в структуру особистості, професійна діяльність правника набуває ознак акме-події: вона стає максимально продуктивною, усвідомленою та суспільно значущою. Відтак, рух до професійного акме для правника – це не лише накопичення знань чи досвіду, а передусім процес безперервного вдосконалення власної Я-концепції, де кожне етичне рішення наближає фахівця до його індивідуального максимуму, утверджуючи єдність професійної культури та високої моралі.

Важливо, що інтерналізація моральних норм у структуру Я-концепції правника виявляється у здатності фахівця трансформувати зовнішні етичні вимоги у внутрішні імперативи поведінки, що забезпечує не лише психологічну витривалість у складних юридичних відносинах, а й цілісність особистісного та професійного буття на шляху до акме. Відтак, Я-концепція майбутнього юриста постає як складне динамічне утворення, що дозволяє не лише усвідомлювати власний потенціал, а й корегувати професійну поведінку згідно з внутрішніми етичними стандартами. У цьому плані збереження статусу юриста як суб'єкта етичної відповідальності є обов'язковою умовою

для запобігання «цифровій дегуманізації» права (Нітченко & Чумаченко, 2024).

На думку Г. Чайки, «Я-концепція особистості буде неповною і навіть неадекватною, якщо індивідуальний образ «Я» будуватиметься без урахування культурного еталону. Такий культурний еталон буття особистості в окремій спільноті не є абсолютно ригідним, він трансформується разом зі зміною культурного середовища» (Чайка, 2011, с. 447). У цьому вимірі особистісна культура постає автентичним вираженням індивідуальної ідентичності, охоплюючи когнітивні стратегії, патерни мовлення та діяльності, а також інтериоризовані цінності й етичні норми. Сформоване «Я» виступає фільтром, що дозволяє селективно інтегрувати ті культурні смисли, які резонують із внутрішньою природою людини. У цьому вимірі культура перетворюється зі статичної реальності на суб'єктивний спосіб буття та іманентну філософію особистості. Як потужний акумулятор досвіду поколінь – від традицій до наукових здобутків – вона формує простір антропогенезу. Процеси соціалізації та інкультурації стають шляхами занурення в цей простір, де унікальний творчий потенціал особистості не лише засвоює культуру, а й трансформує та збагачує її власними сенсами.

Достатньо переконливою вважаємо думку І. Лебединської про те, що «людська індивідуальність набуває власної виразності в культурі завдяки своїй приналежності/неприналежності до того чи іншого культурного універсуму. Адже не тільки універсальні норми, цінності переломлюються в специфічних культурних контекстах, а й індивідуальність людини закріплюється та набуває сталих координат лише в певній культурі. Кожна культура, володіючи низкою базових понять, окреслює і тим самим обмежує, структурує психічний ландшафт людини, встановлює семантичні кордони «індивідуальних різноманітностей» (Лебединська, 2012, с. 116). Такий підхід дозволяє трактувати особистісну культуру як унікальну мікросистему, що рефлексує загальнокультурний простір. Саме ця індивідуальна самобутність стає фокусом педагогічного дискурсу, спрямовуючи дослідницький пошук на

розробку фундаментальних стратегій освіти через призму акмеології. Це цілком корелює з імперативами Закону України «Про освіту», де головною метою визначено цілісний розвиток людини як найвищої соціальної цінності. Реалізація творчого, інтелектуального та фізичного потенціалу особистості постає запорукою подолання викликів сучасності, гарантуючи сталий розвиток держави та утвердження її європейського вектора (Закон України «Про освіту»).

Означений контекст збагачує розуміння акмеологічного підходу як важливого каталізатора підвищення продуктивності освітнього процесу. Як відстежують І. Анненкова та В. Гладкова, «в акмеологічно спрямованому навчанні у ЗВО здійснюється не лише передача інформаційної системи знань, але й розвиток механізмів самореалізації майбутнього фахівця як професіонала, розвиток самостійності, соціальної компетентності, емпатії, рефлексії, самоаналізу, адекватної самооцінки» (Анненкова & Гладкова, 2020, с. 18). Означені дослідники класифікують детермінанти акмеологічної культури за трьома групами: об'єктивні (різні форми активного самонавчання), суб'єктивно-об'єктивні (персоналізація навчання та створення розвивального середовища) та суб'єктивні. До останніх автори відносять творче мислення, емоційну зрілість, навички подолання внутрішніх конфліктів, а також досвід самопрогнозування та стійку мотивацію до саморозвитку (Анненкова & Гладкова, 2020).

Як бачимо, акмеологічний підхід у підготовці майбутніх правників постає не просто як освітня методологія, а як цілісна життєва стратегія, де професійне сходження до вершин майстерності є нерозривним із формуванням глибокої особистісної культури, вибудованої на етичних засадах. У цьому контексті акме юриста не може бути обмежене лише сумою технічних знань чи досконалим володінням процедурними нормами, оскільки справжня зрілість фахівця у сфері права завжди ґрунтується на етичному абсолюті. Це означає, що за кожною юридичною конструкцією та за кожним суворим параграфом закону має стояти жива істина, яка не існує поза

справедливості та поваги до людської гідності. Етичний абсолют стає тим незмінним внутрішнім орієнтиром, який не дозволяє професії перетворитися на механічне маніпулювання мовою права, а наповнює її сенсом служіння загальному благу. Здатність приймати рішення в умовах моральних дилем, де правова норма є неоднозначною, – це вияв найвищого рівня професійної зрілості юриста, що в акмеології називається переходом від функціонального виконання обов'язків до ціннісного самоздійснення.

Так, у юридичній практиці виникають ситуації, коли формальний припис закону втрачає свою актуальність, містить прогалини або її формальне застосування може призвести до очевидної несправедливості. У такому вакуумі юрист перестає бути технічним транслятором кодексу і стає інтелектуальним та моральним суб'єктом, який бере на себе відповідальність за тлумачення права крізь призму етичного абсолюту. Це означає передусім здатність до правової рефлексії, коли фахівець аналізує не лише те, «як написано», а й те, «зادля чого» була створена конкретна норма. Це звернення до духу закону та загальнолюдських цінностей, таких як гуманізм, чесність та суспільне благо. В умовах моральної дилеми юрист змушений зважувати між двома однаково складними виборами, і критерієм істини тут стає особистісна культура правника, його здатність не сховатися за формальною «відпискою», а вибудувати аргументацію, яка захищає людську гідність навіть тоді, коли правові механізми є недосконалими.

Така здатність передбачає також високу міру інтелектуальної сміливості. Юрист має бути готовим обґрунтувати рішення, яке базується на принципах верховенства права, що стоять над позитивістським, сухим законом. Це вимагає глибокого знання етичних засад права, оскільки саме вони дають відповідь на питання про те, що робити, коли закон стає інструментом несправедливості. Отже, прийняття рішень у ситуаціях неоднозначності – це не свавілля, а навпаки, найвищий прояв правопорядку, де особистість професіонала виступає гарантом того, що право залишиться живим інструментом правди, а не мертвою схемою. Це і є стан «акме», де

професійна майстерність зливається з моральною мужністю бути людиною в кожній професійній дії. Особливої пильності вимагає етика юриста в умовах глобального збору даних. Захист конфіденційності клієнта тепер включає вибір безпечних каналів зв'язку та усвідомлення того, що будь-яка інформація, передана хмарним сервісам, може стати ресурсом для машинного навчання. Відтак, цифрова гігієна стає складовою професійної честі, а право клієнта на приватність – формою спротиву дегуманізації правової сфери. Окрім того, етика юриста у цьому плані актуалізує проблему соціальної інклюзії. Оскільки технології можуть поглиблювати прірву між суб'єктами права, юрист стає етичним медіатором, який забезпечує доступ до правосуддя для тих, хто постраждав від «цифрового розриву». Це вимагає від нього не лише високої технологічної грамотності, а й розвиненої емпатії. Адже саме здатність до співпереживання та розуміння унікального людського контексту є тією межею, що відокремлює справжнє правосуддя від механічного виконання логічних операцій. Таким чином, етика юриста являє собою маніфест людської присутності у професійному світі, де технології є лише потужним інструментарієм, тоді як суб'єктивність, моральний вибір та відповідальність залишаються винятковою прерогативою людини.

Активним чинником, який сприяє розкриттю особистісного потенціалу майбутніх фахівців права є освітнє середовище як цілеспрямовано вибудований простір, у якому протікає освітньо-виховний процес і забезпечено оптимальне підґрунтя для самореалізації індивіда та досягнення ним професійної досконалості. Пріоритетними цінностями тут постають самостійність та креативний пошук, а панівна атмосфера заохочує учасників до вияву лідерських якостей, впровадження інновацій та наполегливого прагнення до успіху. Набуваючи креативних характеристик, цей простір позначає не просто присутність когось чи вміст чогось, він не має чітко окреслених меж, оскільки є відкритим для протікання безперервних процесів самопізнання і самовдосконалення, що дозволяє людині сягнути стану акме передусім у професійній діяльності. Треба визнати, що саме акмесередовище

є простором особистісно-професійного становлення. У такому середовищі відбувається формування особистісно-гармонійного професійного іміджу та Я-концепції, відстежується активізація внутрішніх ресурсів особистості. Акмесередовище не просто передає знання, а спонукає до пошуку нестандартних рішень, інновацій та власного стилю діяльності. Воно сприяє зміцненню корпоративної культури, яка передбачає взаємодопомогу, підтримку інновацій, кар'єрних перспектив та заохочення досягнень. Коли ми говоримо про акмесередовище вищого навчального закладу, то маємо на увазі простір, де майбутній юрист формує свою ідентичність як суб'єкта культури, здатного до безперервного самовдосконалення. Такий фахівець сприймає право не як застиглий текст, а як динамічний інструмент утвердження правди, де власна совість виступає найвищим критерієм професійної придатності. Таким чином, акмеологія правотворення полягає у гармонійному поєднанні інтелектуальної висоти та непохитної моральної позиції, що дозволяє правнику не просто функціонувати в межах системи, а бути живим втіленням правопорядку та справедливості у сучасному глобалізованому світі.

Акмеологічний підхід формує критичне ставлення до професійних результатів, виявляє готовність особистості долати труднощі та шукати нові знання і навички, сприймаючи кожне досягнення як лише сходинку до наступної, вищої мети. Таким чином забезпечується безперервний процес навчання та самовдосконалення, адаптація до змін, гнучкість і здатність до професійної трансформації протягом усього життя. Прагнення до досконалості орієнтує на культуру взаємодії, зворотного зв'язку, обміну досвідом та спільного зростання, а також доступ до інноваційних технологій та ресурсів, можливості для професійного навчання та підвищення кваліфікації. А ключовим фактором у формуванні професіоналізму та особистісної культури майбутніх юристів вважаємо саме освітнє середовище, що постає як цілісна система взаємодій, цінностей, ресурсів, що ставить за мету підготовку висококваліфікованих і відповідальних правознавців. У цьому плані акмесередовище – це не просто пасивний набір умов, а активна,

динамічна, цілеспрямована система, що комплексно впливає на людину, створюючи простір для її професійної самореалізації та формування особистісної культури. Освітнє середовище сприймаємо як елемент соціокультурного середовища, що постає як сукупність історично сформованих факторів, обставин, ситуацій, тобто цілісність спеціально організованих педагогічних умов професійного розвитку особистості. Як відстежує І. Булах, «для професійної діяльності важлива гармонія особистісної і професійної зрілості суб'єкта праці, яка може забезпечити не тільки ефективність і надійність результатів, але й розвиток особистості в діяльності, формування еталонної концепції «Я-професіонал», самоствердження, самореалізацію і повну адаптацію до соціального і професійного оточення» (Булах, 2004). Особистісне зростання дослідниця трактує як перманентний процес акумуляції ціннісного досвіду. Він охоплює фундаментальні аспекти людського буття: від стратегій смислотворення та екзистенційної стійкості до практик творчої самореалізації, глибокої рефлексії та конструктивної міжособистісної взаємодії в динамічних умовах життєвого простору. Таким чином, на передній план професійного становлення та особистості професіонала проступає самоусвідомлення та ціннісне ставлення до власного Я. Саме це дозволяє осмислено переживати власні дії та вчинки як вільні і відповідальні. Формування особистісної культури майбутніх юристів починається у закладах вищої освіти, передусім профільних, статус яких мають університети, інститути або інші заклади вищої освіти, які спеціалізуються на підготовці фахівців у галузі права. Їх основна діяльність зосереджена на наданні юридичної освіти, яка охоплює як фундаментальні теоретичні знання, так і практичні навички, необхідні для майбутньої юридичної діяльності.

Отже, в умовах тотальної алгоритмізації права особистісна культура правника стає головним запобіжником дегуманізації правової сфери (Floridi, 2002, с. 137). Це вимагає від майбутнього фахівця не лише технічної грамотності, а й здатності зберігати «людське в людині»: забезпечувати

антропоцентричний контроль над технологіями, дотримуватися високих стандартів цифрової етики та виступати медіатором для подолання цифрового розриву в суспільстві. Ключовим чинником реалізації цієї стратегії є створення специфічного акмесередовища у закладах вищої освіти. Такий простір, насичений вивченням гуманітарних дисциплін, сприяє формуванню цілісної ідентичності юриста. Саме через залучення до скарбниці світової культури майбутній правник виробляє власний етичний абсолют, який дозволяє йому приймати справедливі рішення в ситуаціях моральних дилем, де буква закону може бути неоднозначною. Відповідно акмеологія правотворення полягає у гармонійному поєднанні інтелектуального потенціалу, технологічної пильності та непохитної моральної позиції. Сформована особистісна культура дозволяє юристу сприймати право не як застиглу догму, а як динамічний інструмент утвердження правди та людської гідності. Тільки такий підхід забезпечує підготовку правників нового покоління, для яких професійна майстерність є нерозривною з відповідальністю перед суспільством та вірністю гуманістичним ідеалам у глобалізованому цифровому світі.

1.3. Специфіка формування особистісної культури майбутніх правників засобами акмеологічного підходу

Процес інтеграції України до європейського правового поля актуалізує запит на формування нової генерації правників, які виступають не суб'єктами механічної імплементації норм, а автентичними ретрансляторами європейських цінностей. У цій парадигмі особистісна культура юриста трансформується у фундаментальний запобіжник, що забезпечує дієвість принципу верховенства права та дотримання міжнародних стандартів захисту прав людини. Робота юриста в умовах воєнного стану, правової невизначеності або масштабних криз потребує високого рівня особистісної культури.

Становлення особистісної культури майбутнього юриста в межах акмеологічної парадигми є комплексним процесом, що трансцендує межі суто нормативного навчання. У цьому дискурсі культура інтерпретується не як зовнішня ознака, а як інтегрально-сенсова, аксіологічно забарвлена якість, що визначає онтологічний спосіб існування фахівця у професійному середовищі. Життєвий світ особистості при цьому структурується через систему професійних детермінант, рефлексивну обробку досвіду та багатовимірні стратегії самопроєктування. Суб'єктність у культурі здобувається шляхом інтеріоризації універсальних смислів, які, заломлюючись крізь індивідуальну свідомість, трансформуються в унікальні поведінкові патерни та практичну діяльність. Така позиція продиктована передусім антропологізмом як загальним принципом сучасної освіти, що «ставить у центр людину, визнає її унікальність; розуміє важливу роль свободи і відповідальності; прагне до духовності, плюралізації й толерантності щодо світоглядних, політичних, економічних, культурних, релігійних відмінностей» (Гуманітарне знання, 2020) тощо. Цей принцип співзвучний основним засадам державної політики у сфері освіти, що регламентовані Законом України «Про освіту», де йдеться про те, що «метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору» (Закон України Про освіту).

Акмеологічне вчення про формування особистісної культури здобувачів юридичної освіти та становлення фахівця нового типу спирається на ґрунтовні методологічні розвідки В. Гладкової, Ю.Костюшко, Н. Осадчук,

С. Пальчевського, С. Пожарського, О. Москаленко, Н. Осадчук та інших представників акмеологічної школи. Педагогічний вимір цієї проблематики збагачено працями О. Григораш, В. Орбан, Т. Скорик тощо. Синтез наукових поглядів дозволяє розглядати особистісну культуру майбутнього правника як динамічну цілісність, що детермінує його шлях до акме – вершини професійної досконалості. Така категорія охоплює не лише морально-етичні настанови та відповідальність, а й виступає внутрішнім механізмом саморегуляції, що забезпечує оптимізацію діяльності індивіда в сучасній соціокультурній реальності.

Синтез опрацьованих наукових джерел дозволяє концептуалізувати особистісну культуру майбутнього правника як динамічний процес досягнення професійної зрілості (акме) та стратегічної самореалізації в межах освітньо-правового середовища. У такому ракурсі вона постає не просто сукупністю навичок, а фундаментальною інтегративною якістю фахівця. Ця категорія акумулює в собі зрілість ціннісно-сміслових орієнтирів, стійкість морально-етичних переконань, а також високий рівень рефлексії та відповідальності, що детермінують здатність особистості до безперервного самовдосконалення. Вона задає аксіологічний вектор професійного зростання юриста та визначає внутрішні умови досягнення ним індивідуального «акме». Однією із форм прояву особистісної культури на етапі професійного становлення майбутніх юристів є правова культура. У контексті акмеології вона відображає міру інтеріоризації правових знань, норм і цінностей, сформованість правової свідомості, готовність до правової та етично відповідальної діяльності.

Водночас процес формування особистісної культури майбутнього правника пов'язаний із засвоєнням суспільного досвіду і виявляється як ступінь розвитку «тілесно-душевно-духовних сил, схильностей і здібностей людини... сукупність способів і прийомів організації, реалізації та поступу людської життєдіяльності, способів людського буття» (Філософський енциклопедичний словник, 2002). Як відстежують О. Пинзеник та В. Орбан,

акмеологія в освіті – це «проектно-орієнтована творча діяльність, яка стимулює самоорганізацію здобувачів освіти та їх вихід на найвищі рівні розвитку особистості» (Пинзеник & Орбан, 2024, с. 97). У такий спосіб автори доводять, що акмеологічний підхід закладає основи для такого рівня організації освітнього процесу, який базується на логіці професійного зростання, створення умов для досягнення найвищого рівня професіоналізму (у межах можливих особистісних досягнень). Водночас, звертається увага на важливість особистісної компоненти, яка реалізує функції системотвірної у цьому процесі (Пинзеник, Орбан, 2024).

У проблемному полі акмеологічного підходу культурний рівень особистості майбутнього юриста постає як інтегративно-смісловий результат взаємодії освітніх, кваліфікаційних, мотиваційно-аксіологічних і діяльнісних детермінант, що зумовлюють специфіку його професійного становлення та досягнення рівня професійної зрілості. Зазначені детермінанти перебувають у тісному кореляційному зв'язку зі здатністю майбутнього юриста до глибокого засвоєння та нормативно коректного, водночас творчо осмисленого застосування правових знань, принципів і правових інновацій, характером його ціннісного ставлення до права як соціокультурного феномена та міри відповідальності, готовністю до суб'єктно-авторської правозастосовної й правотворчої діяльності, а також рівнем професійно зумовлених особистісних зусиль і мірою суб'єктивної включеності у здійснення юридичної діяльності.

Означена думка знаходить своє відтворення в освітньо-професійній програмі Право підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 08 Право, спеціальності 081 Право, що розроблена відповідно до стандарту вищої освіти зі спеціальності 081 Право галузі знань 08 Право, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 20 липня 2022 року, № 644 Рівненського інституту Київського університету права. Зміст документа фокусується на забезпеченні фундаментальної теоретико-практичної підготовки юристів, здатних глибинно осмислювати закономірності еволюції правової доктрини та законодавства. Особлива увага

приділяється формуванню здатності фахівців до оперативної адаптації в умовах динамічних соціально-правових трансформацій, а також їхній спроможності ефективно розв'язувати комплексні професійні завдання у складних юридичних контекстах. Не менш важливим пунктом у контексті нашого дослідження є позиція, згідно з якою формування індивідуальної освітньої траєкторії здобувача вищої освіти ґрунтується на засадах студентоцентрованого підходу і вільного творчого навчання, що гарантує навчання з урахуванням власного потенціалу, особистісного росту й професійних інтересів. Прикметно й те, що до загальних компетентностей (ЗК 13) віднесено здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства.

Специфіку формування особистісної культури майбутнього юриста підкреслює необхідність пошуку індивідуальної особистісної траєкторії, що визначається смисловими та якісними характеристиками власного, неповторного способу правового мислення, прийняття юридично виважених рішень і реалізації професійних функцій, що є показником досягнення вищих рівнів особистісної та професійної культури.

Зауважимо, що формування особистості майбутнього юриста в акмеологічному вимірі впродовж тривалого історико-наукового періоду перебуває в полі міждисциплінарних теоретичних рефлексій філософського, соціологічного, психологічного та педагогічного знання, що зумовлено особливою соціальною значущістю юридичної діяльності, що постає як сфера професійної самореалізації та досягнення особистістю вершин професійної зрілості (акме). Нормативно-регулятивний характер юридичної діяльності актуалізує необхідність рефлексії особистості юриста не лише як носія професійних функцій, а як суб'єкта ціннісно-сміслової регуляції власної діяльності та відповідального соціального впливу, що проектує цю діяльність у соціокультурну сферу. Невипадково у працях Т. Парсонса (T. Parsons), П. Бергера (P. Berger), Т. Лукмана (T. Luckmann) та інших учених юридична професія осмислюється як специфічна форма соціального буття людини, що

передбачає процеси інтеріоризації соціальних та культурних норм, ролей і цінностей, які в акмеологічній перспективі набувають значення внутрішніх ресурсів професійного зростання та саморозвитку. Подальша об'єктивація цих інтеріоризованих регулятивів у професійній підготовці майбутнього юриста розглядається як показник рівня сформованості його особистісної й професійної культури та як умова досягнення оптимальних результатів правозастосовної діяльності на різних етапах професійного становлення.

Варто підкреслити, що формування особистісної культури здобувачів вищої юридичної освіти реалізується в нормативно-стратегічному полі, окресленому «Стратегією розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки» (Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки 2022), яка визначає вектори трансформації системи вищої освіти, її цільові орієнтири та ключові якісні параметри, досягнення яких передбачається у середньостроковій перспективі. У цьому контексті стратегія набуває статусу концептуально-методологічної основи формування сучасної моделі вищої освіти, здатної забезпечити інтеграцію освітніх, наукових і соціальних процесів. Показовим є те, що одним із ключових завдань, що мають забезпечити привабливість закладів вищої освіти для навчання та академічної кар'єри є розвиток правової культури, а серед пріоритетів розвитку вищої освіти в Україні, які визначають її концептуальну архітектуру, задекларовано низку характеристик, що за своєю сутністю мають виразне акмеологічне спрямування, зокрема: прозорість і відкритість управлінських процесів, інституційну та особистісну відповідальність, партнерську взаємодію суб'єктів освітнього простору, академічну свободу та професіоналізм, що забезпечує саморозвиток та самореалізацію майбутнього правника у професійній діяльності. Особистісна культура майбутніх юристів слугує індикатором їхнього руху до вершин професійної компетентності та соціальної відповідальності. Кореляційний зв'язок понять особистісна культура та культура професійна виявляється у їх взаємній детермінації: особистісна культура юриста виступає внутрішнім акмеологічним ресурсом

формування правової культури, забезпечуючи ціннісно-мотиваційне підґрунтя правової діяльності, тоді як правова культура майбутніх юристів збагачує особистісну культуру професійно значущими смислами, нормами правової поведінки та моделями самореалізації у правовій сфері. У цій взаємодії правова культура набуває статусу як проміжного, так і результативного показника досягнення особистістю рівня професійного акме, що демонструє зростання індивідуальної виразності, підкреслює своєрідність особистості як носія та транслятора культури. Унаслідок цього особистість набуває статусу системоутворювального та методологічно привілейованого феномена акмеологічних досліджень, що інтенціює проблемне поле аналізу культури особистості як складної, багаторівневої та ієрархічно організованої структури. У цьому контексті формування професійної культури майбутніх фахівців розглядається як «процес отримання особистісного досвіду професійної діяльності, що забезпечується на основі мотивації саморозвитку й особистісного зростання, розвитку самосвідомості студентів» (Гусак, 2010, с. 72), а також «процес занурення в історико-культурний простір, взаємодію зі студентом на основі поваги до його особистості та потреб, створення гуманістичного середовища (простору гуманістичного спілкування), забезпечення атмосфери «доброзичливості й співробітництва, співуправління й самоврядування» (Гомонюк, 2012, с. 107). Таким чином, результати аналізу психолого-педагогічної та юридичної літератури дають підстави розглядати професійну культуру юриста як цілісну систему особистісно-професійних якостей, у структурі якої органічно поєднуються моральна, педагогічна, психологічна, політична, інформаційна та інші види культури, що забезпечують не лише нормативну коректність і ефективність правозастосовної діяльності, а й досягнення високого рівня професійної зрілості, соціальної відповідальності та акмеологічної самореалізації фахівця.

Особливості формування особистісної культури майбутнього юриста сьогодні нерозривно пов'язані з потенціалом гуманітарної підготовки, яка в межах акмеологічної парадигми трансформується у цілісний простір

індивідуально-фахового зростання. Таке середовище сприяє послідовній актуалізації внутрішніх резервів студента та становленню акмеологічних інваріантів його професіоналізму. Спираючись на концепцію О. Цуркан, гуманітарну освіту варто розглядати як універсальну цінність, що відповідає інтересам людини та держави, а її зміст – як творчий шлях розвитку правового мислення, заснований на самопізнанні та рефлексії (Цуркан, 2026). Властиво, що гуманітарна компонента виступає детермінантою ціннісних орієнтирів правника, закладаючи фундамент його правосвідомості, етичної зрілості та соціальної відповідальності. Саме в гуманітарному освітньому середовищі відбувається інтеріоризація гуманістичних цінностей, розвиток здатності до саморефлексії, антиципації соціально-правових наслідків професійних рішень і готовності до етично виваженого правозастосування. В акмеологічному вимірі гуманітарна освіта постає яскравим механізмом переходу від потенційних здатностей особистості майбутнього правника до їх реального професійного втілення, забезпечуючи динаміку розвитку особистісної культури від адаптаційного рівня до рівня зрілої професійної самореалізації. Тут йдеться про формування настанови на безперервне самовдосконалення, досягнення соціального акме та утвердження високих стандартів особистісної культури в суспільстві. Акмеологія ефективно імплементує гуманітарні технології самопізнання та саморозвитку, які мають виражену індивідуальну спрямованість і слугують інструментарієм особистісно-професійного становлення фахівця (Гладкова & Пожарський, 2025). Сучасне реформування гуманітарної підготовки юристів базується на збагаченні змісту освіти новітнім досвідом юридичної практики та утвердженні образу фахівця як суб'єкта саморозвитку, орієнтованого на досягнення професійного акме. У цьому контексті гуманітарна освіта трансцендує межі простої трансляції знань, створюючи простір для творчого освоєння гуманітарних смислів. Саме вона задає ціннісні параметри професійної діяльності, адже розв'язання юридичних справ вимагає від фахівця не лише нормативної точності, а й емпатії та здатності до складного етичного вибору. Відтак, гуманітарні науки

стають фундаментом особистісної культури юриста, перетворюючи його з технічного виконавця на відповідального професіонала. Зауважимо, що поняття професіоналізму тісно пов'язане з європейськими концепціями екзистенційного самоздійснення, відповідності призначення людини власній буттійній програмі, наповненості життя сенсом. Прикметно, що самоздійснення як наявність сенсу життя, прямування до сенсу, розпізнавання цінностей у собі та зовнішньому світі, спроможність протистояти онтологічній тривозі актуалізувалися В. Франклом (V. Frankl), С. Мадді (S. Maddi), Р. Меєм (R. May), А. Ленгле (A. Längle), К. Орглер (C. Orgler), І. Яломом (I. Yalom) тощо у контексті гуманістичної психології, що визнає своїм головним предметом особистість як цілісну унікальну систему, яка постає не як даність, а відкрита можливість самоактуалізації (May, 2003). Провідною ідеєю гуманістичної психології стає концепція логотерапії (пошуку сенсу) В. Франкла, згідно з якою професіоналізм неможливий без усвідомлення сенсу своєї діяльності (Frankl, 1978). Акмеологічна вершина за Фроммом – це «продуктивна особистість», яка реалізує свої потенційні сили в праці (Фромм, 2010). Професіоналізм юриста тут розглядається як здатність до об'єктивного судження та гуманістичної творчості. Е. Фромм протиставляв «непродуктивну» орієнтацію (спрямовану на володіння, накопичення та споживання) «продуктивній», яка полягає у здатності людини використовувати свої сили та реалізовувати свій потенціал. Для правника продуктивна орієнтація означає, що його професія – це не орієнтація на «мати», не засіб накопичення статусу чи капіталу, а спосіб вираження своєї внутрішньої сутності, тобто орієнтація на «бути» (Фромм, 2010). Продуктивний юрист не просто виконує букву закону, він творить закон шляхом творчого підходу до кожної справи, шукаючи найбільш справедливий шлях її вирішення. Прикметно, що ознаками продуктивної любові та праці Е. Фромм вважає турботу як зацікавленість у долі людини, що звернулася по допомогу, відповідальність як готовність відповідати за наслідки своїх юридичних порад, повагу, що означає сприйняття клієнта чи опонента як

унікальної особистості, а не як «об'єкта» процесу, а також знання, що передбачають глибоке проникнення в сутність правової проблеми. Юрист із продуктивною орієнтацією розглядає право не як застиглу систему заборон, а як динамічне середовище для захисту життя та свободи. Внаслідок чого професія стає актом життєствердження, а професіоналізм – здатністю до відповіді на запит іншого. Таким чином продуктивна праця дозволяє правнику уникнути бюрократичного відчуження, де за стосами паперів втрачається людина.

Водночас крізь призму досліджень герменевтики процес здобуття юридичного фаху постає як навчання діалогу між текстом закону та текстом життя. Г.-Г. Гадамер розглядає розуміння як мистецтво, що вимагає не лише знань, а й особливого інтелектуального досвіду – герменевтичної мудрості, крізь призму якої професіоналізм майбутнього правника полягає у здатності чути голос правової традиції, адаптуючи її до унікальності конкретного випадку. Герменевтична мудрість дозволяє юристу визнати власну обмеженість і бути відкритим до «іншого» аргументу, вона навчає юриста не просто шукати готові відповіді, а правильно ставити запитання, що є ключем до виявлення істини у судових процесах (Гадамер. 2000). Майбутній правник навчається об'єднувати свій особистий досвід, сучасний соціальний контекст та історичну інтенцію законодавця, постаючи творцем «живого права», яке ніколи не втрачає своєї актуальності. Шляхом актуалізації акмеологічного підходу професіоналізм юриста трансформується із зовнішньої вимоги у внутрішню потребу особистості, де свідоме цілепокладання стає механізмом, а висока ефективність діяльності вищим покликанням та об'єктивним критерієм досягнення професійного акме.

Доцільно підкреслити, що поняття професіоналізму в категоріально-термінологічному апараті педагогічного знання набуло автономного статусу, саме завдяки акмеології, у просторі якої воно узгоджується з ефективністю професійної діяльності. Акмеологічні чинники розвитку професіоналізму інтенціюють дослідницьку площину таких науковців, як Т. Буякас,

В. Гладкова, Г. Костюк, С. Максименко, В. Огнев'юк, В.Осьодло, Н. Підбуцька, С. Пожарський, С. Сисоєва, Я. Фруктова та ін.

Аналізуючи сучасні підходи щодо визначення наукової категорії «професіоналізм особистості», Н. Підбуцька пропонує до наукового розгляду його акмеологічні інваріанти: загальні та специфічні. На думку авторки, специфічними або особливими є ті інваріанти, які відображають специфіку конкретного виду професійної діяльності; натомість загальні інваріанти хоча й не пов'язані зі специфікою конкретної професії, є не менш важливими у фаховому становленні здобувача освіти. Умовою розвитку професіоналізму дослідниця вважає розвиненість усіх інваріантів в їхній органічній цілісності та взаємопов'язаності. «До них, зокрема, відноситься:

- а) сила особистості;
- б) розвинена антиципація, що виявляється в умінні стратегічно мислити, прогнозувати та передбачати розвиток професійних ситуацій;
- в) високий рівень саморегуляції, який виявляється в умінні керувати своїм станом, працездатності, стресостійкості, постійної готовності до екстрених дій;
- г) вміння брати на себе відповідальність за прийняття рішень, що передбачає їх надійність, своєчасність і точність;
- д) креативність, що виявляється не тільки у високому творчому потенціалі, але й в спеціальних уміннях нестандартно та ефективно розв'язувати професійні проблеми;
- е) висока і адекватна мотивація досягнень» (Підбуцька, 2013, с. 506).

На думку Н. Підбуцької, із розумінням професіоналізму тісно корелює поняття «професійна самореалізація особистості», що активно досліджується вітчизняними науковцями С. Максименком та В. Осьодло. Експлікуючи його, дослідники наголошують на тому, що «самореалізація суб'єкта включає усвідомлення, вибір і реалізацію тих аспектів індивідуальності, які сприяють його самовираженню, реалізації своїх потенцій, формуванню суб'єктом власної системи смислів, цінностей, мотивів, уявлень про себе, постановку

цілей і визначення способів їх досягнення, у т. ч. й перетворення себе» (Максименко & Осьодло, 2010, с. 7). Натомість автори колективної монографії «Теорія і практика професійної акмеології» доводять узгодженість професіоналізму із поняттям цілепокладання, змістом якого є «допомогти визначати основні професійні та життєві цілі, розставляти пріоритети і підвищувати особисту успішність людини» (Вознюк, 2020). Значну роль тут відведено прописуванню і конкретизації цілей, які у деталізованих варіантах наближаються до своєї реалізації, позаяк спрацьовують підсвідомі імпульси, що активно сигналізують про потребу реалізації життєво важливого рішення.

Прикметно, що смисл професіоналізму персоніфікований, сповнений глибинних особистісних інтенцій, що вимагає реалізації особистісної культури, орієнтації на самовираження та самоактуалізацію. У межах акмеологічного дискурсу стратегічного значення набуває категорія готовності до професійної діяльності. Дослідження С. Братченка, В. Каплінського, Г. Нагорної та С. Ніколенка свідчать, що це поняття не просто корелює з феноменом професіоналізму, а й, згідно з позицією В. Шадрікова та Н. Левітової, постає як його вища форма. Така готовність є результатом цілеспрямованого саморозвитку, високої особистісної культури та індивідуального соціального досвіду, що ґрунтується на чітко усвідомлених фахових орієнтирах. Якщо лінгвістичне тлумачення терміна «готовність» акцентує увагу на стані завершеності або бажанні діяти (Словник української мови, 1971), то в акмеолого-педагогічному контексті ця дефініція набуває глибшого змісту. Вона репрезентує діалектичну єдність двох аспектів: суб'єктивного (впевненість особистості у власних ресурсах для виконання професійних завдань) та діяльнісного (висока активність та наполегливість у русі до вершин професійної майстерності – «акме»). У парадигмі акмеологічного підходу освітній контент інтерпретується не як сталий перелік гуманітарних дисциплін, а як гнучкий інструментарій індивідуального самопроектування. Пріоритети сучасного гуманітарного пошуку зміщуються від простої репродукції знань до запуску механізмів прогресивного

саморозвитку особистості. Ключовий акцент переноситься на роль кожної навчальної дисципліни як стратегічного важеля для розкриття внутрішнього потенціалу студента, кристалізації його професійної суб'єктності та виходу на рівень творчої і духовної досконалості («акме»).

Особливе місце в системі гуманітарної підготовки майбутнього правника належить філософії, яка виступає інтелектуальним каталізатором акмеологічного зростання. Вона сприяє трансформації розрізнених юридичних компетенцій у цілісну особистісну культуру, розвиваючи здатність до фахової рефлексії, глибокого усвідомлення соціальної відповідальності та постійної корекції траєкторії самовдосконалення. Крізь призму філософського осмислення майбутній фахівець опановує методологію смислотворення, що дозволяє йому не просто функціонувати в правовому полі, а діяти як суб'єкт утвердження правових цінностей, досягаючи високого рівня професійної та моральної зрілості. Як слушно зауважує Б. Чупринський, становлення професійної культури передбачає творчу самореалізацію юриста, де нагальною є потреба в гармонійному поєднанні фахових, етичних та естетичних інтересів індивіда. Філософія озброює юриста критично важливим методологічним інструментарієм: діалектикою, спрямованою на подолання внутрішніх суперечностей правових явищ, що допомагає виявляти вади в аргументації опонентів і вибудовувати бездоганні доказові конструкції; герменевтикою як мистецтвом тлумачення сенсів, закладених у складних юридичних текстах; критичним аналізом, який формує стійкість до маніпуляцій та здатність розпізнавати приховані мотиви учасників процесу. Фундаментальне значення має категоріальний апарат філософії, який дозволяє правнику піднятися над вузькопрофесійним баченням і оцінювати правові колізії крізь призму загальнолюдських ідеалів. Оперування категоріями «сутність» та «явище» вчить вбачати за зовнішньою формою діяння його глибинну соціальну природу, розглядаючи право як живий процес, підпорядкований об'єктивним законам буття. Категорія справедливості стає ціннісним орієнтиром при виявленні законодавчих прогалин, а категорії честі

та гідності трансформуються у ключові професійні імперативи. Водночас політико-правова позиція особистості структурується через категорії рівності, свободи та правопорядку, що забезпечує чітке розуміння межі між законним обмеженням прав і свавіллям.

Цілісність акмеологічної трансформації особистості майбутнього правника неможлива поза розвитком психологічних знань, які становлять сутність акмеологічних технологій, характерною рисою яких є гуманістична спрямованість. Психологія перетворює гуманітарні знання на життєву практику, надаючи юристу інструменти саморегуляції, емпатії та комунікативної гнучкості. Це дозволяє здобувачу вищої юридичної освіти не лише усвідомлювати власну професійну роль, а й ефективно втілювати її в умовах високої психологічної напруги, трансформуючи професійні виклики на сходінки особистісного зростання. Психологічна підготовка є запорукою опанування мистецтвом верифікації інформації, що передбачає розуміння невербальних сигналів та психологічних особливостей поведінки учасників правових відносин, здатності до конструктивного розв'язання конфліктів через розуміння психологічних типів особистості, можливості керувати власними афектами та професійно нівелювати агресію середовища. «В умовах закладу вищої освіти трансформується структура самосвідомості майбутнього фахівця, формується соціально-професійний аспект Я-концепції. У процесі професійної підготовки, що відбувається в період навчання, ключову роль має відігравати загальна і спеціальна професійно-психологічна підготовка», – резюмують І. Чорна і Т. Ліпунова (Чорна & Ліпунова, 2021, с. 193).

Простір культурної самоідентифікації майбутнього правника вибудовується шляхом освоєння курсу історія української та зарубіжної культури. В акмеологічному дискурсі культурно-історичний контекст покладається у фундамент професіоналізму, що проявляється в естетиці професійної поведінки та етикеті, здатності бачити внутрішню стрункість і гармонію правових конструкцій. Означена дисципліна забезпечує зв'язок поколінь і розуміння генези національної правосвідомості. Особливо це

важливо для акмеологічного зростання юриста в Україні, що передбачає розуміння тяглості державотворчих традицій від «Руської Правди» до Конституції Пилипа Орлика, забезпечуючи формування ментальної суб'єктності, здатності розуміти клієнтів та опонентів з різних культурних середовищ, а також подолання культурних стереотипів, що є обов'язковою умовою професійної зрілості в глобалізованому світі. Історія української та зарубіжної культури не тільки розширює ерудицію здобувача вищої юридичної освіти, а й забезпечує особистість «культурним горизонтом», що дозволяє юристу піднятися над вузькопрофесійним інструменталізмом. Через занурення в культурний досвід людства формується естетична та етична зрілість, а глибоке знання національної культури стає запорукою формування стійкої державної позиції та високої правової культури, що в сукупності визначає шлях фахівця до його професійного та особистісного «акме». Цілісність акмеологічної трансформації майбутнього юриста неможлива без глибокого опанування психологічних знань, які становлять гуманістичне осердя сучасних акме-технологій. Психологія конвертує теоретичні гуманітарні знання у площину життєвої практики, озброюючи правника дієвим інструментарієм саморегуляції, емпатії та комунікативної лабільності. Це дозволяє здобувачу освіти не лише рефлексувати власну професійну роль, а й ефективно реалізувати її в умовах високої психоемоційної напруги, перетворюючи складні виклики на стимули для особистісного поступу. Важливою перевагою психологічної підготовки є оволодіння мистецтвом верифікації інформації, що передбачає тонке розуміння невербальної поведінки та психотипів учасників правовідносин. Здатність керувати афектами та конструктивно нівелювати агресію середовища стає запорукою професійної стійкості. Як слушно резюмують І. Чорна та Т. Ліпунова, саме в освітньому просторі вищої школи відбувається докорінна трансформація структури самосвідомості фахівця та кристалізується соціально-професійний аспект його «Я-концепції», де ключова роль належить спеціальній психологічній підготовці (Чорна & Ліпунова, 2021).

Паралельно із психологізацією навчання, простір культурної самоідентифікації правника вибудовується через освоєння історії української та зарубіжної культури. В акмеологічному дискурсі цей контекст покладається у фундамент професіоналізму, трансформуючись в естетику професійної поведінки, діловий етикет та здатність досягати внутрішню гармонію правових конструкцій. Ця дисципліна забезпечує тяглість поколінь та глибинне розуміння генези національної правосвідомості.

Для акмеологічного зростання юриста в Україні критично важливим є усвідомлення спадкоємності державотворчих традицій – від «Руської Правди» до Конституції Пилипа Орлика. Це сприяє формуванню ментальної суб'єктності та здатності до подолання культурних стереотипів, що є обов'язковою умовою зрілості фахівця в умовах глобалізації. Історія культури не просто розширює ерудицію, а забезпечує особистість «культурним горизонтом», що дозволяє піднятися над вузькопрофесійним інструменталізмом. Через занурення в універсальний культурний досвід людства формується етична зрілість, а знання національних витоків стає гарантом стійкої державної позиції та високої правової культури, що в сукупності визначає вектор руху фахівця до його особистісного та професійного «акме»

Підсумовуючи, можна стверджувати, що особистісна культура майбутнього юриста, детермінована акмеологічним підходом, постає як фундаментальна, багатоаспектна архітектоніка особистості, що слугує індикатором її спроможності до безперервної самоактуалізації та професійного самоздійснення. Цей феномен є результатом органічного синтезу системи гуманістичних ідеалів, зрілої правосвідомості та автентичних психологічних стратегій, що орієнтують фахівця на постійне підкорення вершин професійної майстерності. В акмеологічній парадигмі гуманітарний цикл дисциплін перетворюється на динамічну систему самопроекування, яка дозволяє правнику долати когнітивну шаблонність і реалізовувати інноваційні, творчі підходи у вирішенні складних правових завдань.

Висновки до першого розділу

Систематизація та аналіз вітчизняного та зарубіжного наукового дискурсу дозволив розглянути особистісну культуру як багатогранний феномен, що інтегрує філософські, культурологічні, педагогічні та правничі виміри й виступає не лише базисом морально-етичного розвитку студента, а й визначальним чинником його майбутньої професійної діяльності. Обґрунтовано нерозривну єдність освітньої та культурної сфер, де освіта забезпечує життєздатність культури через трансляцію її ідеалів, а культура визначає смислове наповнення освітнього процесу, перетворюючи його на акт культурної самоідентифікації. У цьому контексті особистісна культура постає мірою засвоєння людиною соціокультурного досвіду, системи норм і еталонів, сприяючи цілісності особистості та її здатності до самореалізації.

Аргументовано, що особистісна культура – це інтегральна характеристика особистості, яка, поєднує освіченість, моральні якості, професійні навички, здатність до саморозвитку та виховання й виступає способом буття людини у світі, забезпечуючи засвоєння соціокультурного досвіду та його перетворення на індивідуальне духовне надбання. Внаслідок цього людина постає як творець культури, носій цілісного соціокультурного світопорядку та суб'єкт духовного самовизначення автентичного людського буття в соціокультурному просторі.

Доведено, що особистісна культура майбутнього правника постає як цілісне, багаторівневе утворення особистості, що відображає ступінь її готовності до саморозвитку та професійної самореалізації. Вона інтегрує в собі систему гуманістичних цінностей, високу правову свідомість та індивідуально-психологічні стратегії, спрямовані на постійне досягнення найвищих результатів у юридичній діяльності.

Акцентовано увагу на тому, що акмеологічний підхід у професійному становленні майбутніх правників є цілісною життєвою стратегією, де професійне сходження до вершин майстерності є нерозривним із формуванням глибокої особистісної культури, вибудованої на етичних

засадах. Він забезпечує підготовку правників нового покоління, для яких професійна майстерність є нерозривною з відповідальністю перед суспільством та вірністю гуманістичним ідеалам у глобалізованому цифровому світі.

Відстежено вплив навчальних дисциплін «Українська мова за професійним спрямуванням», Іноземна мова за професійним спрямуванням», «Філософія», «Психологія», «Українська та зарубіжна культура» на формування особистісної культури студентів-правників.

Стверджується, що фундаментом професійної суб'єктності, який перетворює правові норми на внутрішні ціннісні орієнтири (справедливість, честь, гідність), є філософсько-деонтологічний блок. Внутрішню стійкість і емпатію забезпечує психологія, інструментом інтелектуального впливу та глобальної конкурентоспроможності є мова (українська та іноземна).

Встановлено, що історія культури інтегрує фахівця в національний та світовий контексти, формуючи естетичну зрілість та правову ідентичність, що є необхідною умовою виходу на рівень професіоналізму. Формування особистісної культури майбутнього юриста засобами акмеології – це не просто процес навчання, а стратегія проєктування «вершини» (акме) професійної майстерності.

Акцентовано на акмеологічній ролі гуманітарної освіти у формуванні готовності майбутнього фахівця до відповідальної юридичної діяльності. За такого підходу особистісна культура постає фундаментом фахової активності, де засвоєні знання трансформуються у практичне вміння виносити справедливі рішення, керуючись принципами гуманізму та високої соціальної відповідальності.

Основні наукові результати розділу опубліковано в працях: Бовгиря, 2023; 2025a; 2025b; 2025c; 2026c; Залужна & Бовгиря, 2026.

РОЗДІЛ 2

ОБГРУНТУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ТА СТРУКТУРНО- ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТІСНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ ЗАСОБАМИ АКМЕОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ

2.1 Компоненти, критерії, показники та рівні сформованості особистісної культури майбутніх юристів

Стратегічною метою сучасної освіти є формування творчої особистості, орієнтованої на саморозвиток і професійну діяльність, високі гуманістичні імперативи, здатність до забезпечення та відтворення культури в усьому розмаїтті її трансляції та впливів. Культура в цілому являє собою конкретно-історичну цілісність, у якій кожний елемент наділений власним унікальним змістом, комунікативною та функціональною своєрідністю. На відміну від понять, які описують щось незмінне, фіксоване або постійне у своєму стані чи характеристиках упродовж певного часового відрізка або в певній системі відліку, особистісна культура є динамічним утворенням, яке формується у процесі усього життя людини, змінюється та адаптується під впливом нових знань, життєвих обставин, переосмислення цінностей і не передбачає остаточного завершення. Параметри особистісної культури зумовлені власним досвідом, інформаційним середовищем, у якому перебуває людина, варіативністю культурної комунікації тощо. Особистісна культура є серцевиною людської сутності, що визначає як індивідуальний шлях людини, так і її внесок у суспільство. Невипадково С. Гончаренко, трактує поняття культури як «сукупність практичного, матеріального і духовного надбань суспільства, які відображають історично досягнутий рівень розвитку суспільства і людини й втілюються в результатах продуктивної діяльності». Водночас «у більш вузькому розумінні культура – це сфера духовного життя суспільства, яка охоплює в першу чергу систему виховання, освіти, духовної

творчості (особливо художньої), а також установи та організації, які забезпечують їх функціонування (школи, вузи, клуби, музеї, театри, творчі спілки, товариства, тощо)» (Гончаренко, 1997, с. 182). Своєю чергою, Є. Мануйлов уводить у дослідницький обіг поняття культурно-історичної аперцепції, яка передбачає власне емпіричне наповнення, що постає як «спілкування, інтерпретація, конструювання нового, нетотожного змісту первісного послання знання і його необхідна інтеграція у світ власних значень, архетипів, поведінкових зразків і практик» (Мануйлов, 2011, с. 105).

Важливо підкреслити, що культура значною мірою Особистісна культура виступає потужним детермінантом, що суттєво розширює горизонти індивідуального становлення, гармонізуючи його з векторами професійного самовизначення, рефлексивного самопізнання та стратегіями життєвої самореалізації. У просторі фахової освіти кристалізується свідомо суб'єктна позиція, що базується на досягненні професійної автентичності. Цей стан досягається через складний процес кореляції внутрішніх інтенцій особистості з об'єктивним «професійним образом Я». Таким чином, небайдуже ставлення до фаху та прагнення до пошуку фундаментальних смислів власної праці акумулюються у професійній Я-концепції. Остання постає як інтегративне утворення, що формується під потужним впливом соціокультурного середовища та визначає цілісність особистісного розвитку майбутнього фахівця.

Проблеми особистісної культури центрують пошук багатьох авторитетних дослідників, як-от: В. Андрущенко, Л. Губерський, Г. Кнабе, Є. Нікітін, Ч. Сноу і багатьох інших.

Саме культурна самосвідомість виступає стратегічною сполучною ланкою між внутрішнім світом особистості та її професійною сферою. Вона ворює умови для синергетичного ефекту – одночасного досягнення вершин в індивідуальному самовдосконаленні та фаховій діяльності. На таку фундаментальну взаємозалежність неодноразово вказували фундатори гуманістичної психології, зокрема К. Роджерс (C. Rogers), Е. Фромм

(E. Fromm), А. Маслоу (A. Maslow), Е. Ериксон (E. Erikson), В. Франкл (V. Frankl). У їхніх концепціях культурний базис самосвідомості розглядається як необхідна передумова для повноцінної самоактуалізації та гармонізації індивідуальних прагнень із суспільно значущими цілями професії. Прикметно, що крізь призму акмеологічного підходу особистісне зростання позначає собою відкрити можливість самореалізації, що постає як здатність примножувати здобутки усього людства, не тільки засвоюючи культуру, але й розвиваючи її та відкриваючи щоразу вищий рівень можливостей. Акмеологічна модель особистості реалізує себе як у мікро-, так і макромасштабах. Мікромоделювання відбувається з огляду на вікові параметри особистості і проявляється як інтеграція педагогічного, ціннісно-етичного та психологічного аспектів вивчення особистості. Макромоделювання апелює до культурного досвіду людини, її духовного, соціального, особистісного, професійного розвитку. Невипадково український педагог С. Пальчевський у праці «Акмеологічні основи глобальної зрілості особистості» (Пальчевський, 2023), звертається до законів вічності, які повинна усвідомити «невічна людина», позаяк саме вони саме ці вписують людину у макровимір. Позаяк рівень сформованості особистісної культури здобувачів вищої юридичної освіти корелює із рівнем розвитку його компонентів, нам необхідно дослідити компонентну структуру особистісної культури майбутніх юристів крізь призму акмеологічного підходу, що складає мету нашого дослідження.

Особистісна культура майбутніх юристів як складне особистісне утворення, що засвідчує взаємопроникність особистості, соціуму та діяльності, дозволяє виокремити такі компоненти, як: когнітивний, аксіологічний, комунікативний та діяльнісний. Когнітивний компонент особистісної культури майбутніх юристів передбачає володіння та успішне користування фаховими знаннями, зосереджує увагу на процесах розуміння інформації. Як зазначає Н. Чепелєва, «проблема розуміння в останній час стає однією з центральних проблем усіх гуманітарних наук... Пов'язане це

передусім з тим, що сучасна культура все частіше має справу з ситуаціями, коли виникає необхідність в розумінні, яке все більше усвідомлюється як важливіший факт духовного життя особистості» (Чепелєва, 2009, с. 9).

На думку дослідниці, нині на перший план виходить необхідність розробки загальної теорії розуміння, що зумовлено характером сучасних процесів комунікації та інтерпретації повідомлень. У цьому плані не можна оминати увагою дослідження Дж. Факоньєра «Ментальний простір», де значення постає як концептуальний перетин, що є загальним когнітивним процесом, який пов'язаний з усіма когнітивними операціями, позаяк навіть за найпростішими значеннями стоять складні «когнітивні операції, які не можуть бути передані безпосередньо мовними формами» (Fauconnier, 1994, с. 71).

Зауважимо, когнітивні процеси були предметом вивчення Б. Величківського, І. Пасічника, С. Максименка, Г. Гандзілевської, А. Гірник, А. Петровського, А. Щербакова, А. Крогіус, Н. Фригіної, К. Ізард, Р. Лазаруса та ін. Зокрема у дослідженнях Г. Гандзілевської проводиться думка про те, що під час роботи з когніціями найважливішим є те, що «особистість, усвідомивши важливість мислення, а найголовніше, навчившись виправляти його помилки, закоренілі стереотипи, які спричиняють її дезадаптивну поведінку, активізує та приводить у стан актуалізації саме ті когніції, які є сприятливими для процесу самореалізації» (Гандзілевська, 2009, с. 92). Таким чином, індивід здобуває основу для адекватної самооцінки та поведінки відповідно до трьох етапів самореалізації: самоактуалізації, самовизначення та самопрезентації.

Когнітивний компонент у структурі особистості майбутнього правника стимулює критичне мислення, розвиває аналітичні навички та сприяє формуванню навичок вирішення юридичних проблем, зокрема таких, як: розв'язання майнових та немайнових спорів у господарських судах; залучення до адміністративної відповідальності, адміністративні покарання; притягнення до кримінальної відповідальності; укладання цивільно-правових договорів, захист прав громадян та юридичних осіб; розв'язання трудових

спорів; виконавче виробництво; документаційне забезпечення управління; бізнес-планування тощо. Усе це вимагає розпізнання оціночних суджень, виконання логічних операцій порівняння, аналізу, синтезу, абстрагування, узагальнення, класифікації, систематизації, вирішення мислительних задач тощо.

Невипадково «Стандарт вищої освіти за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти за спеціальністю 081 Право» (Міністерство освіти і науки України, 2020), що є рамковим документом, у якому визначається сукупність обов'язкових вимог до освітніх програм підготовки бакалаврів за спеціальністю 081, на передній план висуває: здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу; здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях; знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності; здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями; здатність бути критичним і самокритичним. На нашу думку, саме когнітивний компонент сприяє формуванню особистісної моделі професійної діяльності, формуванню професійних еталонів та професійних орієнтирів, вибору критеріїв кар'єрного зростання, власної професійної самоефективності, що визначається шляхом уявлення особистості про себе, її Я-розумінням, виявляє динаміку професіоналізації особистості, вираженість особистісних культурних засад тощо.

Аксіологічний компонент у структурі особистісної культури майбутніх юристів постає стратегічним ресурсом розвитку юриста та внутрішнім регулятором його професіогенези. У сучасному правовому полі саме цінності – гуманістичні, правові та етичні – окреслюють смислове коло формування особистості. Лише за умови сформованості стійкої системи ціннісних орієнтацій майбутній фахівець набуває здатності не просто виконувати посадові обов'язки, а досягати вершин професійної майстерності, непохитно зберігаючи при цьому людську гідність. У цьому контексті культура особистості маніфестується як здатність до самопроєктування: юрист

вибудовує ментальний та етичний образ «ідеального Я» як еталонного фахівця і планомірно реалізує цей проєкт через щоденну практику.

Як зазначає В. Татенко, «життєве завдання суб'єкта обумовлене внутрішньою потребою зайняти своє місце у світі – природному і соціальному, бути інтегрованим у його буттєвий час і простір, у систему цінностей, смислів і норм свого оточення як іншого цілого. Тобто людська істота як ціле несе в собі світ як свою частину і водночас позиціонує себе частиною цього світу (Татенко, 2017, с. 76). Акме суб'єкта, на думку дослідника передбачає такі «вчинкові кроки»: самопокладання як ціннісно-сміслова екзистенційна творчість; самопотенціювання, самоопосередкування; самовизначення; самоактуалізація; самооцінювання; самоаперцепція; самозвертання, де «вчинок самозвертання це – трансценденція людини в глибини власної самості й переживання того, наскільки її реальне, емпіричне існування відповідає її людській сутності» [Огнев'юк, Гладкова & Фруктова, 2019, с. 29].

Тому аксіологічний компонент у структурі особистісної культури є гарантом професійної стійкості. Він забезпечує цілісність особистості, де професійні дії не суперечать внутрішнім переконанням. Це створює ефект «акмеологічного резонансу», коли особистісний ріст підсилює професійний успіх, а професійні досягнення збагачують особистість.

Комунікативний компонент у структурі особистісної культури майбутніх юристів крізь призму акмеологічного підходу постає як важливий чинник їхньої професіоналізації та стильової своєрідності взаємодії з іншими людьми та професійним середовищем.

У дослідженнях В. Андросюка, Л. Казміренко, Я. Кондратьєва, М. Костецького, В. Розіна, Г. Юхновця та ін стверджується думка про те, що рівень виконання професійних обов'язків юриста, його кваліфікаційний імідж залежить від рівня розвитку його комунікативної культури. Особистісна комунікативна культура передбачає внутрішню зумовленість професійної комунікації індивідуальною «програмою» дій і власним комунікативним полем життя індивіда, що дозволяє йому виходити за межі свого власного «Я»

і зміщувати центр уваги на інших людей. Сучасна психолого-педагогічна наука ставить у залежність здатність особистості до децентрації від її здатності до емпатії як важливого елемента особистісного комунікативного ядра, що базується на відповідальному ставленні до власних дій і вчинків, а також процесів смислотворення. Принагідно зауважимо, що ще у В. Франкла (V. Frankl), прагнення до смислу постає ключовим критерієм особистісної зрілості, а запропонована ним теорія логотерапії та екзистенційного аналізу являє собою не що інше, як вчення про смисл життя та прагнення до смислу, який здобувається титанічними зусиллями. Проте, його може подарувати навіть одна-єдина миттєвість чи певне яскраве переживання. Найвищою цінністю для В. Франкла (V. Frankl), є любов, яка постає як взаємодія на рівні духовного, смислового виміру, як досягнення неповторності та глибинної сутності іншої людини. Неможливість реалізувати це прагнення приводить людину до фрустрації або вакууму (Frankl, 1979).

Як відстежує О. Чорнобай, комунікативна культура юриста являє собою «властивість особистості, що засвоює, переосмислює, прагматизує комунікативні знання, цінності, досвід, реалізація яких дає змогу досягати взаєморозуміння у спілкуванні» (Чорнобай, 2014, с. 90). Особистісний вимір культури актуально вписаний у генеральний простір людської життєдіяльності, одним із способів якої є соціально-правове спілкування, що регулюється законодавчою базою, зокрема йдеться про Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». Аналіз Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» свідчить про високі вимоги до мовної підготовки майбутніх юристів. Окрім загальної норми про володіння державною мовою всіма громадянами, пункт 1 статті 9 прямо зобов'язує правників використовувати її у професійній діяльності. Ця вимога додатково імплементована у статті 14 та 16, що регулюють мовні аспекти у судовій та правоохоронній практиці. Водночас законодавець наголошує на важливості міжнародної комунікації, виокремлюючи потребу у вивченні англійської мови. (Закон України «Про

забезпечення функціонування української мови як державної», 2019 № 2704-VIII).

Належить взяти до уваги, що «Стандарт вищої освіти за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти за спеціальністю 081 Право» фіксує вимоги до розвитку комунікативного компонента майбутніх правників, що впливають зі змісту загальних та спеціальних компетентностей, прописаних у цьому документі, зокрема: «здатність спілкуватися іноземною мовою; здатність використовувати інформаційні комунікаційні технології. здатність працювати в команді; здатність використовувати бази даних органів юстиції та інформаційні технології, необхідні під час здійснення юридичної діяльності» («Стандарт вищої освіти за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти за спеціальністю 081 Право»).

Варто також виокремити чинники, що зумовлюють потребу розвитку комунікативного компонента як елемента особистісної культури майбутнього правника, на які вказує Л. Горлова. У дисертаційному дослідженні «Формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх юристів у процесі фахової підготовки» дослідниця говорить і про зміну масштабів спілкування та соціальну диференціацію суспільства; глобалізацію світової освіти та створення «єдиного полікультурного освітнього простору; збільшення сучасних інформаційно-освітніх технологій у системі дистанційної освіти та міжкультурної комунікації в Інтернеті; етнічні, культурні та релігійні традиції» тощо (Горлова, 2023, с. 3).

Досліджені нами компоненти підкреслюють необхідність формування особистісної культури майбутніх юристів, однак їх експлікація не є вичерпною для осмислення досліджуваного феномена, що вказує на потребу виокремлення діяльнісного компонента. Особливості юридичної діяльності лягли в основу досліджень В. Васильєва, Н. Євдокимової, А. Жалинського, І. Івашкевич, В. Романова, М. Сілкіна, О. Столяренко, Ю. Чуфаровського та ін. Основу професійної діяльності юриста на сьогодні складає спілкування з громадянами, які потребують правової допомоги; юридичне консультування;

адміністративний аналіз правопорушення; розробка, аналіз, юридична експертиза документів правового характеру (договори, заяви, скарги, клопотання, позовні заяви тощо); вивчення судової практики, зокрема розуміння тенденцій та рішень судів для ефективного представництва інтересів, ефективне планування роботи, використання сучасних інформаційних технологій, інформаційно-аналітичних систем та інтернет-ресурсів для пошуку інформації, аналізу даних та автоматизації рутинних процесів; дотримання найвищих етичних стандартів, доброчесність, сприяння верховенству права, доступу до правосуддя та довірі суспільства до правової системи.

Юридична діяльність часто виходить за рамки простого знання законів. Її метою є забезпечення верховенства права, захист прав, свобод та законних інтересів фізичних та юридичних осіб, а також сприяння справедливості та правопорядку в суспільстві. Юрист допомагає реалізувати конституційні права особи, захищає від порушень та зловживань, допомагає створити стабільне та передбачуване правове поле. Юристи виступають посередниками та представниками у досудовому врегулюванні конфліктів, а також у судовому процесі, допомагаючи сторонам знайти компроміс або отримати законне рішення. Через аналіз правозастосовчої практики, виявлення недоліків у чинному законодавстві та участь у законотворчому процесі юристи сприяють його розвитку та адаптації до сучасних реалій. Не буде помилкою визнати, що формування особистісної культури на всіх рівнях людської життєдіяльності узгоджується з професійною активністю, до якої залучені усі сфери особистості: знання, навички, інтелектуальні та мисленнєві процеси. У цьому плані професійна діяльність виконує людинотворчу місію та сприяє прояву людської сутності, стає засобом задоволення культурних потреб людини, уможливлючи її професійне та особистісне акме. За її стійкими спонукami і пориваннями завжди вловлюються основні життєві та культурні цінності та ідеали.

Надзвичайно ефективним для розуміння та формування особистісної культури є акмеологічний підхід, який фокусує увагу на досягненні вершини професійної майстерності (акме), що передбачає не лише високий рівень професійних знань та умінь, а й розвиток особистісних якостей, що сприяють успіху та самореалізації. Цей підхід дозволяє ідентифікувати ключові акмеологічні орієнтири, які мають стати фундаментом підготовки майбутніх юристів. Відтак, сформована особистісна культура спонукає особистість до пошуку активної життєвої позиції, автентичних ресурсів життєдіяльності та професійної активності, що сприяє актуалізації процесу досягнення акме, знаменуючи вищий рівень професіоналізму, досягнення якого пов'язане не тільки з потребою самореалізації, а й використання прихованих ресурсів та відкриття особистісних можливостей, що постають орієнтирами якісно нового виміру функціонування.

Таким чином, цілісність та сформованість особистісної культури майбутніх юристів значною мірою визначається зрілістю її компонентної структури та готовністю до реалізації професійно значущих цілей. Саме тому вибір критеріїв та оцінку рівнів сформованості особистісної культури майбутніх юристів співвіднесено із їх компонентним виміром. Для верифікації результатів дослідження особливого значення набуває чітке визначення категоріально-понятійного апарату, зокрема розкриття сутності терміна «критерій». В «Академічному тлумачному словнику української мови» ця категорія (від грец. *kriterion*) трактується як засіб для судження, мірило, підстава або фундаментальна ознака, на основі якої здійснюється оцінювання, визначення або класифікація будь-чого. У контексті методології наукових досліджень С. Гончаренко розглядає критерії як «комплексні показники, що інтегрують у собі методи розрахунку, теоретичну модель розподілу і правила прийняття рішення про правдоподібність нульової або однієї з альтернативних гіпотез» (Гончаренко, 1997, с. 181).

Такий підхід підкреслює інструментальну функцію критерія як об'єктивної міри достовірності отриманих наукових даних. Своєю чергою, у

фахових педагогічних виданнях критерій визначається як універсальний показник розвитку системи, що виступає базисом для ідентифікації, типізації та диференціації досліджуваного об'єкта. Варто наголосити, що поза критеріальними характеристиками стає неможливим системний моніторинг динаміки розвитку досліджуваного явища. Саме критерії дозволяють виявити закономірності взаємодії внутрішніх компонентів структури, з'ясувати особливості функціонування об'єкта на різних етапах, об'єктивно оцінити педагогічне явище крізь призму його сутнісних ознак. На особливу увагу заслуговує позиція А. Галімова, який стверджує, що «критерій і виражає найзагальнішу ознаку, на основі якої здійснюють оцінку, порівняння реальних педагогічних явищ, при цьому ступінь вияву, якісна сформованість, визначеність критерію виражаються в конкретних показниках, які характеризуються, у свою чергу, низкою ознак» (Галімов, 2004, с. 93). Останні, своєю чергою, розкриваються через низку часткових ознак, що підлягають безпосередньому вимірюванню.

Таким чином, критерій репрезентує себе як діалектична єдність якісного та кількісного аспектів дослідження, де якісна сторона відображає сутність явища, а кількісна (через показники) – міру його прояву в освітній практиці. Це дозволяє перейти від суб'єктивних спостережень до об'єктивного аналізу педагогічної дійсності. У межах нашого дослідження визначення критеріїв формування особистісної культури майбутніх юристів передбачає їхнє чітке співвіднесення з компонентною структурою досліджуваного феномена. Таке узгодження дозволяє забезпечити цілісність діагностичного інструментарію та об'єктивність оцінювання рівнів сформованості культури на кожному етапі професійної підготовки. Варто взяти до уваги думку О. Хищенко, згідно з якою «використання критеріального апарату є ефективним за конкретизації його змісту за допомогою відповідних показників», де показник постає свідченням, доказом чи ознакою чого-небудь (Хищенко, 2014, с. 405).

У цьому контексті когнітивний компонент особистісної культури майбутніх правників знаходить своє відображення в інтелектуально-

пізнавальному критерії Зважаючи на те, що основою культури юриста є система фундаментальних знань, яка не обмежується лише вузькопрофесійною сферою, а охоплює широкий спектр гуманітарних та світоглядних знань. Цей критерій покликаний відображати якість засвоєння знань та рівень розвитку мислення, демонструвати вміння ефективно працювати з різноманітними джерелами інформації, здійснювати їх верифікацію та критично опрацьовувати дані в умовах цифрової трансформації суспільства.

Означений критерій дозволяє відтворити рівень засвоєння правових та загальнокультурних понять, визначити міру сформованості інтелектуальної бази, а також здатність майбутнього фахівця до самостійної інтелектуальної діяльності у вирішенні професійних завдань.

Показниками інтелектуально-пізнавального критерію формування особистісної культури майбутніх юристів вважаємо:

1. Сформованість базових лінгвістичних знань;
2. Знання та оперування фаховою термінологією іноземною мовою;
3. Рівень гуманітарної підготовки у розвитку особистісної культури юриста.

Аксіологічний компонент особистісної культури майбутніх юристів узгоджується з ціннісно-смысловим критерієм, який відображає внутрішню спрямованість особистості, її етичну позицію та ставлення до правових і загальнолюдських цінностей. Він дозволяє оцінити рівень сформованості внутрішнього «етичного ядра» майбутнього юриста, що оприявнюється шляхом осмислення соціальної значущості правничої професії, розуміння юриспруденції не просто як сукупності норм, а як служіння справедливості, захисту прав і свобод людини. Важливою характеристикою цього критерію є внутрішнє визнання імперативності верховенства права, гуманізму, честі та професійної гідності та етична стійкість, що постає як здатність особистості протистояти професійній деформації та приймати рішення, що ґрунтуються на етичних обов'язках навіть у складних правових ситуаціях.

Показниками ціннісно-сміслового критерію в межах нашої моделі є:

1. Усвідомлення ціннісної значущості юридичного фаху;
2. Сформованість системи моральних цінностей в ситуаціях правового вибору;
3. Ціннісна мотивація до постійного вдосконалення особистісної культури та професійної майстерності.

Комунікативний компонент особистісної культури постає сполучною ланкою між внутрішніми особистісними настановами та зовнішньою професійною поведінкою і корелює із соціально-комунікативним критерієм формування особистісної культури майбутніх юристів, і ключовим для оцінювання здатності майбутнього правника до ефективної, етичної та конструктивної взаємодії в системі «людина – людина», «юрист – клієнт» або «юрист – держава». Означений критерій дозволяє проаналізувати рівень сформованості культури спілкування, що ґрунтується на повазі до Іншого та вмінні застосовувати правові знання в реальних соціальних практиках.

Показниками соціально-комунікативного критерію виступають:

1. Здатність до емпатійної взаємодії у процесі професійної комунікації;
2. Створення сприятливої комунікативної атмосфери;
3. Спрямованість на оволодіння культурою фахового мовлення.

Постаючи мірилом зрілості особистості, діяльнісний компонент особистісної культури майбутніх юристів переводить теоретичні напрацювання у площину реальної професійної практики і корелює із практико орієнтованим критерієм, що є інтегративним, оскільки демонструє рівень готовності студента до реалізації накопиченого інтелектуального та духовного потенціалу в умовах реальної правничої діяльності. Він фіксує перехід від абстрактного володіння інформацією до формування професійної майстерності.

Показниками практико орієнтованого критерію визначено:

1. Уміння складати юридичну документацію;
2. Володіння техніками іншомовної аргументації та переконання;

3.Готовність (здатність) до публічної діяльності та правової просвіти.

Компоненти, критерії та показники сформованості особистісної культури майбутніх юристів ЗВО узагальнено в таблиці (див. таблиця 2.1.1). Представлена структуризація дозволяє вирішити низку важливих теоретико-методологічних та практичних завдань дослідження, забезпечуючи цілісність сприйняття досліджуваного феномену, унаочнюючи внутрішню структуру особистісної культури студентів правників як комплексної системи, де кожен складник взаємодоповнює інший.

Таблиця 2.1.1 – Компоненти, критерії та показники сформованості особистісної культури майбутніх юристів

Компоненти	Критерії	Показники
Когнітивний	Інтелектуально-пізнавальний	Сформованість базових лінгвістичних знань; Знання та оперування фаховою термінологією іноземною мовою; Рівень гуманітарної підготовки у розвитку особистісної культури юриста.
Аксіологічний	Ціннісно-смісловий	Усвідомлення ціннісної значущості юридичного фаху; Сформованість системи моральних цінностей в ситуаціях правового вибору; Ціннісна мотивація до постійного вдосконалення особистісної культури та професійної майстерності.
Комунікативний	Соціально-комунікативний	Здатність до емпатійної взаємодії у процесі професійної комунікації; Створення сприятливої комунікативної атмосфери; Спрямованість на оволодіння культурою фахового мовлення.
Діяльнісний	Практико орієнтований	Уміння складати юридичну документацію; Володіння техніками іншомовної аргументації та переконання; Готовність (здатність) до публічної діяльності та правової просвіти.

Таблиця 2.1.1 – Компоненти, критерії та рівні сформованості особистісної культури майбутніх юристів засобами акмеологічного підходу.

Компоненти	Критерії	Рівні	Ознаки сформованості
Когнітивний	Інтелектуально-пізнавальний	Високий	Глибоке володіння базовими лінгвістичними знаннями; Сформована здатність оперування фаховою термінологією іноземною мовою; Яскраво виражений гуманітарний складник у розвитку особистісної культури юриста.
		Достатній	Базове володіння лінгвістичними знаннями; Виражена здатність оперування фаховою термінологією іноземною мовою; Належно виражений гуманітарний складник у розвитку особистісної культури юриста.
		Середній	Функціональний рівень володіння базовими лінгвістичними знаннями; Помірно виражена здатність оперування фаховою термінологією іноземною мовою; Наявний гуманітарний складник у розвитку особистісної культури юриста.
		Низький	Поверховий рівень засвоєння базових лінгвістичних знань; Недостатньо виражена здатність оперування фаховою термінологією іноземною мовою; Слабо виражений гуманітарний складник у розвитку особистісної культури юриста.
Аксіологічний	Ціннісно-смисловий	Високий	Високе усвідомлення ціннісної значущості юридичного фаху; Усталена система моральних цінностей в ситуаціях правового вибору; Зріла ціннісна мотивація до постійного вдосконалення особистісної культури та професійної майстерності.

Компоненти	Критерії	Рівні	Ознаки сформованості
		Достатній	Належне усвідомлення ціннісної значущості юридичного фаху; Сформована система моральних цінностей в ситуаціях правового вибору; Глибока ціннісна мотивація до постійного вдосконалення особистісної культури та професійної майстерності.
		Середній	Функціональне усвідомлення ціннісної значущості юридичного фаху; Спорадично сформована система моральних цінностей в ситуаціях правового вибору; Недостатньо стійка ціннісна мотивація до постійного вдосконалення особистісної культури та професійної майстерності.
		Низький	Недостатнє усвідомлення ціннісної значущості юридичного фаху; Несформована система моральних цінностей в ситуаціях правового вибору; Слабка ціннісна мотивація до постійного вдосконалення особистісної культури та професійної майстерності.
Комунікативний	Соціально-комунікативний	Високий	Висока здатність до емпатійної взаємодії у процесі професійної комунікації; Постійна готовність до створення сприятливої комунікативної атмосфери; Неухильна спрямованість на оволодіння культурою фахового мовлення.
		Достатній	Належна здатність до емпатійної взаємодії у процесі професійної комунікації; Виражена готовність до створення сприятливої комунікативної атмосфери; Оптимальна спрямованість на оволодіння культурою фахового мовлення.

Компоненти	Критерії	Рівні	Ознаки сформованості
		Середній	Помірно виражена здатність до емпатійної взаємодії у процесі професійної комунікації; Недостатньо виражена готовність до створення сприятливої комунікативної атмосфери; Спорадична спрямованість на оволодіння культурою фахового мовлення.
		Низький	Функціональна здатність до емпатійної взаємодії у процесі професійної комунікації; Низька готовність до створення сприятливої комунікативної атмосфери; Слабо виражена спрямованість на оволодіння культурою фахового мовлення.
Діяльнісний	Практико орієнтований	Високий	Сформовані навички та уміння складати юридичну документацію; Високе володіння техніками іншомовної аргументації та переконання; Яскраво виражена готовність (здатність) до публічної діяльності та правової просвіти.
		Достатній	Належно сформовані навички та уміння складати юридичну документацію; Задовільне володіння техніками іншомовної аргументації та переконання; Постійна готовність (здатність) до публічної діяльності та правової просвіти.
		Середній	Недостатньо сформовані навички та уміння складати юридичну документацію; Функціональне володіння техніками іншомовної аргументації та переконання; Спорадична готовність (здатність) до публічної діяльності та правової просвіти.

Компоненти	Критерії	Рівні	Ознаки сформованості
		Низький	Слабо сформовані навички та уміння складати юридичну документацію; Недостатнє володіння техніками іншомовної аргументації та переконання; Слабо виражена готовність (здатність) до публічної діяльності та правової просвіти.

Отже, дослідження компонентної структури особистісної культури майбутніх юристів крізь призму акмеологічного підходу дозволило нам зробити низку важливих висновків, зокрема про те, що особистісна культура майбутнього фахівця права не є простою сукупністю окремих знань чи навичок. Вона постає як складна, інтегративна система, що об'єднує в собі когнітивний, аксіологічний, комунікативний та діяльнісний компоненти. Успішне функціонування юриста в професійній діяльності значною мірою залежить від гармонійного розвитку всіх цих складових, їх взаємозв'язку та взаємовпливу. Водночас критерії сформованості особистісної культури майбутніх юристів корелюють із відповідними компонентами, а саме інтелектуально-пізнавальний критерій із когнітивним, ціннісно-смісловий – із аксіологічним, соціально-комунікативний – із комунікативним, а практико орієнтований – з діяльнісним компонентами. Показники та рівні їх сформованості (високий, достатній, середній, низький) дозволяють здійснити діагностику сформованості особистісної культури майбутніх юристів засобами акмеологічного підходу. дослідження компонентної структури особистісної культури майбутніх юристів крізь призму акмеологічного підходу дозволило нам зробити низку важливих висновків, зокрема про те, що особистісна культура майбутнього фахівця права не є простою сукупністю окремих знань чи навичок. Вона постає як складна, інтегративна система, що об'єднує в собі когнітивний, аксіологічний, комунікативний та діяльнісний компоненти. Успішне функціонування юриста в професійній діяльності значною мірою залежить від гармонійного розвитку всіх цих складових, їх

взаємозв'язку та взаємовпливу. Водночас критерії сформованості особистісної культури майбутніх юристів корелюють із відповідними компонентами, а саме інтелектуально-пізнавальний критерій із когнітивним, ціннісно-смысловий – із аксіологічним, соціально-комунікативний – із комунікативним, а практико орієнтований – з діяльнісним компонентами. Показники та рівні їх сформованості (високий, достатній, середній, низький) дозволяють здійснити діагностику сформованості особистісної культури майбутніх юристів засобами акмеологічного підходу.

2.2. Педагогічні умови формування особистісної культури майбутнього правника засобами акмеологічного підходу

Сучасний етап розбудови української державності відбувається в умовах глибоких трансформаційних зрушень, що охоплюють усі ланки суспільного буття. Соціальна нестабільність, нівелювання традиційних ціннісних орієнтирів та системна дисгармонія складають специфічне середовище, у якому розвивається вітчизняна юриспруденція. Особливої гостроти тут набуває суперечність між задекларованими теоретичними ідеалами правової держави та реальними хаотичними процесами в юридичній практиці. Професійна підготовка сьогодні не може обмежуватися лише трансляцією нормативних знань; вона потребує забезпечення безперервного пошуку студентом власного Я та критичного переосмислення фундаментальних засад фахової діяльності, що актуалізує проблему формування особистісної культури майбутніх правників засобами акмеологічного підходу. Пошук надійних механізмів соціокультурної адаптації та професійного акмерозвитку стає пріоритетним завданням педагогічної науки, яка має запропонувати дієві педагогічні умови особистісно-культурного становлення фахівця права. Акмеологічний вектор дозволяє розглядати професіогенезу правника як цілісний процес самоактуалізації в умовах сформованого педагогічного середовища.

Оскільки поняття педагогічна умова є фундаментом сучасної науки й інструментом трансформації теоретичних розробок в дієві механізми управління професіогенезом фахівців, воно визначає вектор досліджень цілої плеяди науковців, зокрема В. Андрєєва, А. Вірковського, І. Дичківської, О. Дубасенюк, О. Гайдамак, М. Зверєвої, О. Кошової, В. Кременя, Н. Лобач, П. Лузана, Л. Петренко, В. Радкевич, Г. Романової, В. Ягупова та ін.

Педагогічні умови формування культури особистості у різних ракурсах досліджували Г. Балл, А. Білоножко, С. Гончаренко, В. Медінцев, Н. Ничкало та ін.

Зважаючи на те, що поняття умова є вихідним у дослідженні, то першочергового значення набуває ретроспективний аналіз його змісту, що розгортається від лінгвістичного до наукового контексту. Згідно з лінгвістичними розвідками, категорія «умова» трактується як: «1) необхідна обставина, яка робить можливим здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь; 2) обставини, особливості реальної дійсності, за яких відбувається або здійснюється що-небудь; 3) правила, які існують або встановлені в тій чи іншій галузі життя, діяльності, які забезпечують нормальну роботу чого-небудь; правила, вимоги, виконання яких забезпечує що-небудь; 4) сукупність даних, положення, що лежать в основі чого-небудь» (Бусел, 2004, с. 1295). На вищому рівні теоретичного узагальнення категорія умова постає як фундаментальна форма взаємозв'язку об'єкта з навколишньою дійсністю, що визначає характер його функціонування та розвитку. У філософському дискурсі ця категорія інтерпретується як детермінанта буття об'єкта («те, від чого залежить інше» (Shynkaruk, 2002). Вона розглядається не як ізольований чинник, а як невід'ємний елемент цілісної системи речей, їхніх станів і взаємозв'язків, де наявність певного контексту є необхідною передумовою для виникнення, існування та якісної трансформації конкретного явища.

У площині педагогіки категорія «умова» набуває специфічного змісту, розкриваючись через діалектичну єдність зовнішніх обставин та внутрішніх

чинників розвитку особистості. Аналіз наукового доробку (С. Гончаренко, Н. Ничкало, Г. Сагач) дозволяє структурувати розуміння цієї категорії за двома взаємодоповнювальними аспектами: екзистенційний аспект (умова як середовище) функціональний аспект (умова як чинник ефективності). В екзистенційному зрізі умова розглядається як об'єктивна сукупність обставин, у яких перебувають суб'єкти та об'єкти освітньої взаємодії, компонент комплексу речей, від наявності якого залежить існування явища (Сагач, 2019). Функціональний зріз охоплює безпосередній перебіг цілісного продуктивного процесу професійної підготовки, під час якої дієвість обставин, що детермінують якість навчання, обов'язково опосередковується суб'єктивною активністю особистості майбутнього фахівця (Гончаренко & Ничкало, 2000).

Педагогіка подає умови як «обставини, від яких залежить та відбувається цілісний продуктивний педагогічний процес професійної підготовки фахівців, що опосередковується активністю особистості» (Ничкало, 2000), с. 143). Таким чином, у педагогічному дискурсі поняття умова узгоджує у собі як зовнішні (середовище), так і внутрішні особистісні спонуки, які в цілому визначають результативність професійного становлення майбутнього фахівця.

Як бачимо, наукові дефініції категорії умова засвідчують, що у педагогічній площині вона є тією основою, що визначає сукупність обставин, що впливають на результативність професійного становлення особистості. Проте для глибшого розуміння механізмів управління освітнім процесом необхідним є перехід від загального розуміння умов як обставин до специфічної категорії педагогічні умови. Така трансформація зумовлена тим, що в освітньому середовищі умови втрачають характер випадковості й набувають ознак цілеспрямованості та системності. Якщо в широкому сенсі (С. Гончаренко, В. Стасюк) умови лише опосередковують активність особистості, то педагогічні умови постають уже як свідомо сконструйований інструментарій впливу. Зокрема, у працях С. Вітвицької вони розглядаються як компонент педагогічної системи ЗВО, що інтегрує матеріально-просторові

можливості середовища та процесуальні аспекти навчання (Вітвицька, 2022, с. 127] «Застосовуючи поняття педагогічні умови, матимемо на увазі процес підготовки фахівця, який навчатиметься за визначеною сукупністю умов», – переконують С. Стеблюк та В. Староста (Стеблюк & Староста, 2017, с. 16). Натомість В. Стасюк вбачає у понятті педагогічні умови насамперед об'єктивні «обставини, від яких залежить та відбувається цілісний продуктивний педагогічний процес професійної підготовки фахівців» (Стасюк, 2003, с. 110). Дослідниця акцентує увагу на тому, що цей вплив обов'язково опосередковується активністю самої особистості. Розвиваючи цю думку в контексті практичної реалізації освітнього процесу, К. Дубич пропонує розглядати педагогічні умови не просто як статичні обставини, а як динамічну систему «взаємозалежних і взаємообумовлених заходів» (Дубич, 2007, с. 79].

Такий підхід дозволяє змістити фокус із загального фону навчання на конкретні дії, що забезпечують досягнення визначеної педагогічної мети. Водночас категоріальне визначення педагогічних умов А. Литвиним та О. Мацейко висуває на передній план їх трансформацію у комплекс «спеціально спроектованих генеральних чинників впливу на зовнішні та внутрішні обставини навчально-виховного процесу й особистісні параметри всіх його учасників» (Литвин & Мацейко, 2013, с. 56). Як зазначають дослідники, сутність педагогічних умов полягає в інтеграції освітнього та виховного процесів у межах інформаційного простору закладу освіти з орієнтацією на актуальні суспільні потреби й запити ринку праці. Завдяки цьому забезпечується всебічний розвиток індивіда, розкриваються його природні нахили та формуються як загальнокультурні, так і фахові компетентності й кваліфікації (с. 56).

Отже, здійснюється парадигмальний перехід від пасивного спостереження за соціокультурним контекстом до стратегічного конструювання цілеспрямованих впливів. Такий підхід гарантує не лише

становлення особистісної культури, а й забезпечує системну єдність розвитку індивіда у відповідність до актуальних вимог і запитів сучасного соціуму.

Окреслені наукові положення дають змогу визначити сукупність педагогічних умов, що забезпечують ефективне становлення особистісної культури майбутніх юристів на засадах акмеологічного підходу. До них безпосередньо відносимо:

1. Інтеграція акмеологічного змісту в професійну підготовку майбутніх юристів.
2. Забезпечення ціннісно-смислового ставлення до професії юриста.
3. Залучення майбутніх юристів до правопросвітницької та соціально- комунікативної діяльності в юридичних клініках.
4. Орієнтація практичної підготовки майбутніх юристів на досягнення особистісного і професійного «акме».

Розглянемо більш детально кожну означену умову, що апробовувалася в освітньому процесі. Реалізація першої педагогічної умови – інтеграція акмеологічного змісту у професійну підготовку майбутніх юристів – безпосередньо спрямована на розвиток когнітивного компонента особистісної культури здобувачів вищої юридичної освіти, що обґрунтовано тим, що саме професійна освіта, через яку транслиуються особистісні якості фахівця, є визначальним фактором їх професійного успіху.

Так, визначаючи теоретичні засади та стратегічні орієнтири професійної підготовки майбутніх юристів, Б. Чупринський розглядає її не лише як процес трансляції знань, а як цілісну систему, що передбачає діалектичну єдність змісту, форм, засобів і методів навчання, що в сукупності виступають потужним стимулом для духовного та особистісного розвитку індивіда. Ключовими векторами професійного становлення дослідник вбачає «формування базової професійної культури юриста, виховання прагнення до задоволення високих культурних потреб, визначення свого місця в діалозі культур, а також розвиток культурного самопізнання» (Чупринський, 2010, с. 3). На думку Б. Чупринського, нині «актуалізується необхідність

проектування нової цілісної системи юридичної освіти, концепція якої передбачає наскрізний супровід професіогенези особистості. Вона має інтегрувати освітній процес із моніторингом духовно-морального зростання та становленням культурної гідності майбутнього правника» (Чупринський, 2010, с.12).

Ми розглядаємо фахову освіту правників як багатовимірний простір формування професійної компетентності та особистісної культури через призму акмеології. Вектор становлення фахівця збігається з його акмеологічним поступом, що забезпечує трансформацію індивіда у самобутнього суб'єкта культури, здатного до творчої автономії, постаючи як «втілення або, точніше, буття культури в людському індивіді»; що дозволяє їй бути відносно автономним та індивідуально своєрідним суб'єктом культури (Балл, 2011, с. 7-8). Фундаментальною основою цього процесу є акмеологічний вплив – інтегральна стратегія, що детермінується потребами особистості та орієнтує її на професійне зростання. Акметехнології самопізнання, характеризуючись глибокою індивідуалізацією, створюють умови для реалізації творчого потенціалу. Як зауважує О. Дубасенюк, результатом такої підготовки є формування адаптивної особистості, яка зберігає високу продуктивність діяльності та здатність до безперервного саморозвитку навіть за умов соціальної нестабільності.

Важливо підкреслити, що підготовка фахівців за галуззю знань 08 Право спеціальності 081 Право освітньої кваліфікації бакалавр здійснюється відповідно до Стандарту вищої освіти України зі спеціальності 081 Право для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти: затвердженого Наказом Міністерства освіти і науки України від 20.07.2022 р. No 644 (Міністерство освіти і науки України, 2022).

Саме він і визначає програмні цілі та траєкторію підготовки фахівців права у РІ КУП НАНУ відповідно до освітньо-професійної програми, де надано перелік компетентностей, які є визначальними для освітньо-кваліфікаційної характеристики випускника закладу вищої юридичної освіти.

Серед них варто назвати здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу, здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності, застосовувати знання з основ теорії та філософії права, знання і розуміння структури правничої професії та її ролі у суспільстві, цінування та повага до гідності людини як найвищої соціальної цінності, розуміння її правової природи, здатність до логічного, критичного і системного аналізу документів, розуміння їх правового характеру і значення тощо.

У зрізі нашого дослідження акмеологічний підхід виступає фундаментом для формування особистісно-професійної зрілості, передбачаючи інтеграцію дисциплін гуманітарного циклу: філософії, історії української та зарубіжної культури, психології, української та іноземної мови за професійним спрямуванням, що складає гуманітарне ядро юридичної професіогенези. Предметний зміст цих дисциплін утворює цілісний гуманітарний комплекс, що забезпечує синтез професійних знань та високої духовно-моральної культури, що є обов'язковою умовою акмеологічного розвитку особистості фахівця. Це дозволяє юристу не лише оперувати законодавчою базою, а й ставати транслятором правових цінностей, що є кінцевою метою акмеологічно спрямованої підготовки в умовах правової трансформації суспільства, яка детермінує перехід від технократичної до людиноцентричної моделі освіти. Вибудований на засадах міждисциплінарної гуманітарної інтеграції, зміст освіти реалізується на світоглядному, особистісному та інструментальному рівнях. На світоглядному рівні забезпечується перехід від нормативно виконавчого до ціннісно орієнтованого юридичного мислення; на особистісному рівні передбачається засвоєння методів психологічного аналізу поведінки суб'єктів права, розвиток навичок конфліктологічної медіації та стресостійкості, що є критично важливим для збереження професійної гідності у складних процесуальних ситуаціях; на інструментальному рівні шляхом майстерного володіння правничою мовою здійснюється верифікація вітчизняних правових стандартів у контексті

міжнародного правосуддя, що сприяє інтеграції національної наукової думки у глобальний простір.

Важливою умовою становлення фахівця, згідно з концепцією О. Дубасенюк, є освітнє середовище. Дослідниця вбачає в ньому складний соціокультурний простір, де взаємодіють освітні системи, стандарти та суб'єкти. Особливістю акмеологічного середовища є його суб'єкт-суб'єктна природа: воно не лише впливає на здобувача вищої юридичної освіти, а й активно конструюється ним відповідно до індивідуальних траєкторій розвитку. Акмеологічне середовище навчального закладу в інтерпретації О. Дубасенюк, – це цілеспрямовано побудований простір, у якому здійснюється навчально-виховний процес та науково-дослідницька діяльність, існують необхідні і достатні умови для його учасників щодо самореалізації (Дубасенюк, 2011).

Процес моделювання акмеологічного середовища – це не лише технічне конструювання освітнього простору, а передусім глибока інтелектуальна рефлексія та теоретична експлікація його фундаментальних смислів, що вимагає від суб'єктів усвідомленого заглиблення у сутнісні параметри буття. Актуальність акме-орієнтованого моделювання зумовлена суспільним запитом на особистісний та професійний розвиток викладачів та студентів. Акмеологічне середовище розглядається як екосистема, що забезпечує перехід від адаптивної поведінки до творчо-перетворювальної та створення умов для досягнення вершин у професійній діяльності через інтеграцію індивідуальних траєкторій у загальний науковий контекст. Завдяки акмеологічному моделюванню можна звести до мінімуму деструктивні чинники професійного вигорання, що гарантує сталість вектора професійного розвитку (Дубасенюк, 2011).

Другою педагогічною умовою у нашому дослідженні визначено забезпечення ціннісно-смислового ставлення до професії юриста. Ця умова скерована на реалізацію аксіологічного компонента формування особистісної культури майбутнього юриста, його фахової підготовки шляхом

трансформації зовнішніх професійних стандартів у внутрішні особистісні орієнтири. Відповідно до концепції К. Парк (C. Park), ціннісно-смислова сфера майбутнього юриста розглядається як складний багаторівневий конструкт, що виконує роль інтегративної основи професійної свідомості майбутнього фахівця. Впровадження цієї умови передбачає роботу з чотирма взаємопов'язаними елементами, а саме: системою особистісних цінностей, смислових орієнтацій, екзистенційних уявлень та мотиваційних настанов, які визначають спосіб сприйняття світу, особисті життєві стратегії та поведінкові реакції. Система особистісних цінностей має опорою етичні стандарти правосуддя та справедливості, до смислових орієнтацій, згідно з К. Парк (C. Park), відносимо усвідомлення юридичної сфери як соціально значущої; екзистенційні уявлення пов'язані з усвідомленням відповідальності за долю людей; мотиваційні настанови відображають внутрішнє прагнення до правозахисної діяльності.

У межах нашого дослідження процес формування особистісної та професійної культури майбутнього юриста концептуалізується як динамічне смислотворення (meaning-making). Згідно з теоретичною моделлю К. Парк (C. Park), цей процес є результатом інтегративного синтезу двох когнітивно-афективних рівнів досвіду, що забезпечує не лише професійну стійкість, а й формування цілісної особистості, яка надає першість внутрішнім переконанням та етичним сенсам, поєднуючи базові переконання майбутнього юриста про справедливість, гуманізм та верховенство права з оцінкою конкретних викликів, професійних протиріч та етичних дилем у реальній практиці (Park, 2010). На підставі сказаного можна ствердити роль ціннісно-смислового ставлення до професії: згідно з К. Парк вона набуває статусу або непосильної ноші, або яскравої усвідомленої місії; на основі чого вибудовуються життєві стратегії індивіда та його поведінкові реакції, зокрема готовність до саморозвитку, стійкість до стресу, здатність до адаптації у складних професійних ситуаціях.

До проблеми пошуку сенсу звернена і логотерапія В. Франкла, де він відстежує народження смислу, позначаючи цей процес терміном ноогенеза (Frankl, 1963). Достатньо переконливою є думка В. Франкла про те, що головним рушієм людини є «воля до сенсу», яка, будучи нереалізованою, приводить до ноогенних неврозів, спровокованих конфліктами між різними цінностями, духовними проблемами та моральними дилемами. Для подолання ноогенних неврозів автор пропонує обирати цінності в одній із трьох сфер: творчості (робота, хобі, виховання дітей), переживання (сприйняття краси, мистецтва, природи, кохання) та ставлення (позиція щодо неминучих страждань). Найпершим завданням людини, згідно з В. Франклом, є знайти власне життєве покликання та здобути реальну мету навіть серед повної безнадії (Frankl, 1963).

Фундаментом для аналізу аксіологічного профілю особистості у сучасному науковому дискурсі виступає теорія універсальних цінностей Ш. Шварца, яка дозволяє структурувати ціннісні пріоритети як базові мотиваційні конструкти (Schwartz, 1992). Згідно з концепцією Ш. Шварца, існують десять універсальних ціннісних типів (зокрема, безпека, доброзичливість, досягнення, саморегуляція, традиція), які виступають спільним знаменником для різних культур. Вони мають глибоку мотиваційну природу, орієнтуючи людину на конкретні життєві цілі. Відтак, життєвий сенс постає як індивідуальна траєкторія реалізації загальних цінностей, стаючи персоналізованим втіленням аксіологічної системи суб'єкта. Сенс не є готовою даністю, яку можна просто отримати; це результат активного внутрішнього становлення особистості. Він формується через свідомий вибір, прийняття відповідальності за власне буття та здатність до самотрансценденції – виходу за межі егоїстичних потреб заради вищих цілей. Формування сенсу відбувається в акті свідомого вибору, прийняття відповідальності за власне буття та здатності до самотрансценденції — виходу за межі егоїстичних потреб заради вищих цілей. Натомість втрата цього ціннісного стрижня призводить до виникнення «екзистенційного вакууму».

Цей стан супроводжується відчуттям внутрішньої порожнечі, що на поведінковому та емоційному рівнях проявляється через апатію, депресивні стани, хронічну тривожність і схильність до девіантних форм самореалізації (Steger, 2009).

У межах емпіричного вивчення цієї проблеми особливого значення набуває концепція М. Стегера (M. Steger), який запропонував розрізняти два автономні виміри сенсожиттєвих орієнтацій: присутність сенсу, що постає як когнітивно-емоційна оцінка того, якою мірою людина сприймає своє життя значущим, цілеспрямованим та зрозумілим, та пошук сенсу, що являє собою динамічну інтенцію особистості, спрямовану на встановлення або поглиблення розуміння мети свого існування. На думку М. Стегера (M. Steger), висока присутність сенсу в житті людини є потужним показником її адаптивної поведінки, емоційної стабільності та загального задоволення життям. Водночас шлях до цього стану не завжди є лінійним: хоча надмірна зосередженість на пошуку сенсу подекуди корелює з підвищеним рівнем стресу та розгубленістю, у стратегічному плані саме така активність є необхідною умовою подолання «екзистенційного вакууму» та переходу до глибшого рівня самоактуалізації (Steger, Frazier, Oishi & Kaler, 2006). Як вищий ієрархічний рівень ціннісно-сміслової сфери постає «мета життя» (Kashdan & McKnight, 2009), що набуває статусу «централізованого організатора» психічного життя, виконуючи дві ключові функції: когнітивну оптимізацію, що дозволяє ігнорувати нерелевантні стимули та концентрувати внутрішні ресурси на адаптивній поведінці; а також психологічного імунітету, який допомагає переживати поразки без руйнування цілісності власної ідентичності (Kashdan & McKnight, 2009).

Утім, якщо західні дослідники фокусуються на функціональній ролі мети як «організатора», то в українському науковому дискурсі цей акцент зміщується на життєтворчу активність особистості. Зокрема, достатньо переконливим є висновок В. Мицько про те, що розвиток ціннісно-сміслової сфери – це складний шлях внутрішніх перетворень, а не просто лінійний

досвід. В основі цих змін лежить активна суб'єктивність особистості. Виступаючи внутрішнім рушієм, вона дає змогу людині не просто існувати, а цілеспрямовано розгортати свій потенціал, визначаючи глибину розуміння власного життя та напрямки саморозвитку (Мицько, 2007, с.21). Розвиваючи ідею нелінійності, Г. Радчук пропонує концепцію професійно-особистісної аксіогенези, яка являє собою складний творчий «процес вільного вибору певних ідеалів, сенсожиттєвих настанов, що зумовлює ціннісно-цільовий вектор самореалізації у контексті цілісної життєдіяльності» (Радчук, 2012, с. 139). Мотиваційно-вольовим ядром і результатом аксіогенези, на думку дослідниці, є самовизначення. Процес професійного становлення здобувача вищої освіти нерозривно пов'язаний із якісною трансформацією його внутрішнього світу. Як зазначає М. Чаїнська, сутність аксіогенези полягає в інтеграції особистісних цінностей у площину професійної діяльності, де вони набувають статусу професійно значущих орієнтирів. Цей перехід реалізується через механізми внутрішньої свободи та персональної відповідальності за результати власної праці (Чаїнська, 2010).

Для того, щоб ціннісні орієнтири стали дієвими регуляторами поведінки, вони мають стати внутрішньою домінантою особистості. Не можна не дослухатися до І. Беха, згідно з яким особистісна цінність володіє стійкою спонукальною силою лише тоді, коли вона стає центральним смисловим переживанням, що фокусує на собі увагу суб'єкта та опосередковується його реальною поведінкою. Таким чином, цінність перетворюється з абстрактної ідеї на життєвий принцип, що визначає конкретні результати діяльності індивіда. Відповідно процес індивідуальної аксіогенези стає фундаментом для виходу на ширший рівень – особистісну культуру здобувача освіти. У цьому контексті визначальним є висновок Е. Заредінової, яка розглядає систему цінностей як «внутрішній стрижень культури» (Заредінова, 2020, с. 64), що має засадниче значення для особистості в соціумі. Оскільки цінності охоплюють матеріальну, духовну та соціокультурну сфери, виступаючи водночас і цілями, і засобами діяльності, вони формують цілісну ціннісну платформу. Власне

така платформа стає основою особистісної культури студента, де професійні компетенції органічно поєднуються з високими етичними стандартами та соціокультурною відповідальністю, забезпечуючи цілісність його самореалізації в освітньому середовищі та майбутній професії (Заредінова, 2020, с. 64).

Узагальнюючи зазначене, можна зробити висновок про те, що аксіологічна платформа майбутнього юриста – це динамічна, багаторівнева система ціннісних домінант, що становить акмеологічну основу особистісної культури здобувача вищої юридичної освіти та виконує функцію централізованого регулятора професійної життєдіяльності. Вона постає як результат аксіогенези – трансформації абстрактних правових та загальногуманітарних ідеалів у внутрішні смислові структури, які детермінують готовність фахівця діяти на засадах верховенства права, внутрішньої свободи та персональної відповідальності. На цій платформі відбувається процес безперервного саморозгортання суб'єктивності, формування ціннісного професійного ядра та особистісної культури, яка інтегрує матеріальні, духовні та професійні прагнення здобувача вищої юридичної освіти в єдиний ціннісно-цільовий вектор.

Реалізація третьої педагогічної умови – залучення майбутніх юристів до правопросвітницької та соціально-комунікативної діяльності в юридичних клініках – забезпечує формування комунікативного компонента їхньої особистісної культури на засадах акмеологічного підходу. Практичним втіленням цієї умови стала діяльність юридичних клінік, що базується на прототипі американської програми «Street Law» («Вуличне право»). Виникнувши у 70-х роках XX століття в Джорджтаунському університеті, ця ініціатива заклала фундамент системної соціальної комунікації у правничій сфері. У межах юридичних клінік здобувачі вищої юридичної освіти опановують методику «практичного права». Навчаючи інших шляхом використання інтерактивних методик, майбутні юристи самі поглиблюють свої знання та розвивають навички ефективної комунікації. Так

правопросвітня роль юридичних клінік перетворює право з абстрактного набору правил на живий інструмент соціальної трансформації: переклад «складної юридичної мови» на рівень повсякденного спілкування долає бар'єри між законом і людиною. Це забезпечує прикладне розуміння правової системи для кожного, незалежно від рівня освіти.

Поєднання акмеологічного підходу та методик «Street Law» перетворює юридичну освіту на дієвий механізм соціальних змін, де правові норми стають основою не лише для судових процесів, а й щоденного конструктивного діалогу в суспільстві. Діяльність юридичних клінік в Україні центрує сьогодні науково-педагогічний пошук таких дослідників як: Б. Андрусишин, О. Ващук, А. Галай, Н.Дубчак, Р. Кацавець, С. Ківалов, М. Лоджук, В. Молдован, С. Молібог, Д. Павленко, М. Савчин, І. Снігур, І. Сенчак, О. Соколенко, С. Стеценко, Н. Сухицька, Ю. Фігель тощо. Відповідно до Стандартів діяльності юридичних клінік України, «юридична клініка – це структурний підрозділ вищого навчального закладу України III-IV рівнів акредитації, що здійснює підготовку фахівців у галузі знань «Право», утворений як база для практичного навчання та проведення практики студентів шляхом надання безоплатної правової допомоги та здійснення правопросвітньої діяльності» [Стандарти діяльності юридичних клінік України]. Згідно з В. Кравчуком, юридична клініка «сприяє зміцненню комунікативних зв'язків, надає можливість спілкуватися з іншими та проявляти себе» (Кравчук, 2010, с. 434). У сучасній юридичній науці функціонування клініки розглядається як створення багатовекторного комунікативного поля, у якому мова права трансформується у соціальну дію через безпосередню взаємодію суб'єктів, внаслідок чого комунікація стає інструментом подолання правового відчуження. У такому вимірі вона набуває транскордонного характеру, дозволяючи інтегрувати національну правову думку в міжнародний контекст шляхом виконання спільних звітів, участі у моніторингах та комунікації з міжнародними судовими інституціями. Відбувається трансформація складних нормативних конструкцій у зрозумілі алгоритми дій для клієнта, скорочується

дистанція між людиною та «системою правосуддя», набуваються навички аргументації та медіації, що поглиблює вміння вести діалог у конфліктних ситуаціях, які виникають під час правозахисної діяльності. Тут йдеться не так про розширення інформативного правового поля, як вироблення відповідної комунікативної стратегії, що дозволяє майбутньому правнику оволодіти методами ефективної трансляції законотворення різним цільовим аудиторіям. Шляхом побудови ефективної комунікативної стратегії майбутній юрист перетворюється з пасивного ретранслятора норм права на активного суб'єкта, який адаптує законотворчі акти, роблячи їх дієвими інструментами соціальних змін. У праці «Юридичні клініки в системі захисту прав і свобод людини та громадянина» Н. Дубчак виділяє п'ять основних правових послуг, які надаються юридичними клініками, а саме: «надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань, складання документів непроцесуального характеру, складання документів процесуального характеру, процесуальне та непроцесуальне представництво, правоосвітня робота» (Дубчак, 2014, с. 96).

На наше переконання, усі види означених послуг будуються на комунікативній основі, позаяк юрист має донести законодавчі приписи до клієнта доступною йому мовою, а також надати роз'яснення, які будуть зрозумілі та прийнятні йому. Водночас складання документів процесуального та непроцесуального характеру здійснюється у форматі письмової правової комунікації, що спрямована на досягнення юридичного наслідку. Так, ефективність скарги чи позову залежить від лінгвістичної точності, логічної структури та здатності правника через текст переконати адресата у своїй правоті. У судовому процесі комунікація набуває характеру регламентованого дискурсу, у якому критично важливими є риторична майстерність, швидкість реакції на аргументи опонента та здатність до вербальної верифікації правових стандартів перед суддею. Найвищим рівнем трансляції правових цінностей є масова та соціальна комунікація, що ґрунтується на діалогічному мовленні,

використанні інтерактивних методик (Стандарти діяльності юридичних клінік України, 2014).

Орієнтація практичної підготовки майбутніх юристів на досягнення особистісного і професійного «акме» у нашому дослідженні є четвертою педагогічною умовою, яка переносить акцент на формування діяльнісного компонента особистісної культури майбутніх юристів шляхом реалізації акмеологічного підходу. Доцільно підкреслити, що підготовка юриста в межах правозахисної діяльності здійснюється не через пасивне засвоєння інформації, а через механізм внутрішньо мотивованої активності. Відповідно до положень діяльнісної теорії (Л. Виготський, П. Гальперін, В. Давидов, О. Леонтьєв, В. Петровський), цей процес реалізується через відмову від репродуктивної трансляції знань. Внутрішня трансформація особистості відбувається лише тоді, коли студент стає активним суб'єктом, спрямовуючи свою увагу на аналіз правових явищ та власну роль у них. Передусім йому належить привласнити соціальний досвід, що означає перетворити абстрактні правові норми на особисті переконання. Особливістю юридичної діяльності є те, що вона опосередковується правом і спрямована на вирішення управлінських, соціальних та особистісних інтересів громадян. Експлікуючи методологічні та теоретичні аспекти юридичної діяльності, С. Гусарєв пропонує розглядати її як «різновид правової діяльності, що здійснюється у формах практичної, освітньої та наукової діяльності юристами, на професійній основі, з метою отримання відповідного правового результату, задоволення потреб та інтересів соціальних суб'єктів» (Гусарєв, 2007, с. 16). На думку В. Анохіна, до головних принципів юридичної діяльності належать: верховенство права; законність; рівність суб'єктів перед правом та законом; дотримання прав і свобод людини та громадянина; професійна незалежність та неупередженість; професіоналізм. Прикметно, що автор бере до уваги і соціальні принципи, такі як: справедливість, гуманність, демократизм тощо (Анохін, 2022), що засвідчує виразну причетність правової діяльності до гуманітарної платформи.

Практична підготовка майбутніх юристів у цьому контексті виступає не як ретрансляція досвіду, а як простір для випробування та формування особистісного потенціалу, позаяк вона ніколи не завершується, а закладає фундамент для безперервного самотворення. Як вважає Б. Чупринський, «Професійна підготовка передбачає процес, у якому єдність змісту, форм, засобів і методів освіти стимулює духовний розвиток майбутніх спеціалістів. Основними завданнями цього процесу є формування базової професійної культури юриста, виховання прагнення до задоволення високих культурних потреб, пробудження інтересу до вдосконалення культури спілкування, визначення свого місця в діалозі культур, а також розвиток культурного самопізнання. Все це вимагає розробки нової системи юридичної освіти, що покликана охопити всі етапи професійного становлення особистості, усі рівні її духовно-моральної зрілості й культурної гідності» (Чупринський, 2010, с. 12).

Важливо, що професійне становлення фахівця права в акмеологічному вимірі полягає не лише в опануванні інструментарієм юриспруденції, а передусім у досягненні найвищого рівня самореалізації, моральної зрілості та професійної майстерності, тобто постає динамічним процесом розгортання внутрішнього потенціалу в професійній діяльності. Внутрішня основа професіоналізму закладається через тривалу еволюцію ставлення майбутнього правника до себе як до суб'єкта права, що передбачає формування унікального «Я-образу» та індивідуального стилю юридичної діяльності. Юрист, який прагне до самоактуалізації, не просто оперує нормами права, а перетворює їх на інструмент реалізації власних ціннісних орієнтирів, таких як справедливість, законність та гуманізм. Це дозволяє йому гармонійно розвивати творчий потенціал та визначати нові професійні горизонти. Професійне самовизначення, своєю чергою, є процесом безперервної рефлексії, що охоплює самопізнання, самооцінювання та саморозвиток. На етапі практичної підготовки це виявляється у здатності здобувача вищої юридичної освіти критично зіставляти свої інтелектуальні та психологічні

ресурси з жорсткими вимогами юридичного фаху. Майстерність юриста починається там, де суб'єкт стає здатним долати несприятливі умови професійного середовища (правову невизначеність, конфліктність, етичний тиск) завдяки внутрішній стійкості та чітко сформульованим професійним цілям. І якщо зовнішні умови диктують рамки діяльності, то власне професійна самоактуалізація та самовизначення надають цій діяльності глибинного сенсу, перетворюючи юриста з функціонера на творця правової реальності.

Як відстежує дослідниця І. Івашкевич, ефективне професійне самовизначення студентів у закладах вищої освіти забезпечується не лише загальноосвітніми предметами, а й вивченням дисциплін із додаткових блоків. Особливе значення при цьому мають предмети гуманітарного та психологічного спрямування. Вони допомагають майбутнім фахівцям досягнути ціннісно-смісловий вимір своєї майбутньої професії, глибоко усвідомити обраний життєвий шлях і навчитися брати на себе відповідальність за власні рішення (Івашкевич, 2016, с. 101).

Таким чином, шляхом теоретичного аналізу нам вдалося категоріально уточнити поняття педагогічні умови, що у контексті акмеологічного підходу постає одним із ключових компонентів освітньої системи, забезпечуючи ефективне функціонування процесу формування особистісної культури майбутніх юристів через гармонізацію зовнішніх обставин та внутрішніх психологічних ресурсів, що є необхідним для переходу від репродуктивного навчання до цілеспрямованого професійного саморозвитку. З огляду на це нами визначено наступні педагогічні умови формування особистісної культури здобувачів вищої юридичної освіти:

Інтеграція акмеологічного змісту в професійну підготовку майбутніх юристів.

Забезпечення ціннісно-сміслового ставлення до професії юриста.

Залучення майбутніх юристів до правопросвітницької та соціально-комунікативної діяльності в юридичних клініках.

Орієнтація практичної підготовки майбутніх юристів на досягнення особистісного і професійного «акме».

Експлікація освітнього потенціалу педагогічних умов формування особистісної культури майбутніх юристів дозволяє поставити акцент на необхідності поглиблення акмеологічного змісту професійної освіти шляхом інтеграції акмеологічних знань та технологій у гуманітарне ядро підготовки здобувачів вищої юридичної освіти, що зміщує фокус із вузькоспеціалізованої «технократичної» підготовки на формування цілісного суб'єкта культури, здатного до безперервної самоактуалізації та духовного зростання в умовах правової трансформації суспільства.

Регулятором професіогенези у дослідженні визначено аксіологічну платформу, що забезпечує ціннісно-сміслову ставлення до професії і постає фундаментом особистісної культури майбутнього юриста. У цьому вимірі механізми динамічного смислотворення та абстрактні правові ідеали (справедливість, гуманізм) трансформуються у внутрішні переконання майбутнього юриста, що створює «психологічний імунітет» до професійного вигорання та етичних деформацій.

У межах третьої педагогічної умови у дослідженні обґрунтовано комунікативно-праксеологічний потенціал юридичних клінік, позаяк робота в клініці перетворює правову теорію на живий інструмент соціальної взаємодії, де через методику «Street Law» відбувається верифікація професійних цінностей шляхом безпосереднього діалогу з громадянами.

В основу діяльній орієнтації на професійне «акме», що визначено четвертою педагогічною умовою, покладено суб'єкт-суб'єктну взаємодію та творчо-перетворювальну активність особистості майбутнього юриста. У цьому контексті доведено, що створення акмеологічного освітнього середовища мінімізує деструктивні чинники та забезпечує незмінність високих досягнень, де професійна компетентність органічно поєднується з високими етичними стандартами та особистісною культурою фахівця.

2.3. Структурно-функціональна модель формування особистісної культури майбутніх юристів засобами акмеологічного підходу

Ефективність формування особистісної культури майбутніх юристів суттєво детермінується впровадженням структурно-функціональної моделі, розробленої на засадах акмеологічного підходу. У контексті нашого дослідження побудова такої моделі постає не як формальна процедура, а як стратегічний інструмент трансформації стихійного освітнього впливу в керовану, цілеспрямовану систему досягнення індивідуального «акме» – вершини професійної майстерності та особистісної зрілості. Запропонована модель виконує роль сполучної ланки між зовнішніми педагогічними стимулами та глибинною внутрішньою перебудовою майбутнього фахівця. Її функціонування забезпечує неперервний зв'язок між педагогічним впливом та внутрішнім процесом його саморозвитку.

На сучасному етапі розвитку вищої юридичної освіти педагогічне моделювання набуває особливої актуальності, виступаючи фундаментальним методом подолання суперечностей між традиційними формами навчання та динамічними змінами в соціумі. В умовах інтенсивного технологічного розвитку та постійної трансформації правової системи, структурно-функціональна модель стає тим необхідним інструментом, що дозволяє даптувати освітній процес до нових стандартів інтелектуальної та професійної діяльності. Воно сприяє впровадженню індивідуальних підходів, що стимулюють суб'єктну позицію майбутнього юриста та його прагнення до самоактуалізації, забезпечуючи органічну інтеграцію інформаційних методів, онлайн-ресурсів та цифрових платформ у структуру формування особистісної культури та перетворюючи підготовку юриста на цілісний професійно-педагогічний процес. Зважаючи на те, що модель функціонує як наближений аналог фрагменту дійсності, який дозволяє екстраполювати отримані дані на реальний об'єкт, це створює надійне підґрунтя для прогнозування динаміки педагогічних процесів та опанування професійних алгоритмів дій, формуючи

готовність до розв'язання складних юридичних завдань». Визначення семантичних меж поняття «модель» передбачає ґрунтовний аналіз лексикографічних джерел, що дозволяє виявити еволюцію терміна від загальноживаного значення до вузькоспеціалізованої наукової категорії. Так, словник української мови вбачає у моделі універсальну форму пізнання, яка використовується в дослідженні і перетворенні явищ у будь-якій сфері діяльності (Назва слова/гасла. У Словник української мови). Новітній філософський словник трактує «модель» (від лат. *Modus* – міра) як «аналог (графік, схема, знакова система, структура) певного об'єкта (оригіналу), фрагмента реальності, артефактів, витворів культури, концептуально-теоретичних утворень тощо» (Грицанов, 1999). З подібною артикуляцією це поняття подає і соціологічна енциклопедія, де модель постає як «узагальнений синтезований образ об'єкта – прототипу (явища, процесу), що використовується для вивчення, дослідження, систематизації тощо, пов'язуючи інформаційний образ теперішнього з теоретичним образом майбутнього» (Яременко, 2008, с. 238). Натомість у педагогічному словнику модель фігурує як категорія пізнання, на якій ґрунтується як «теоретичний, так і експериментальний методи наукового дослідження» (Ярмаченко, 2001, с. 195). Основною вимогою до моделі «Енциклопедія освіти» вважає її «адекватність, тобто відповідність реальній дійсності, суттєвим властивостям об'єкта» (Кремень, 2008, с. 516).

Доцільно підкреслити, що проблема проєктування моделі фахівця дістала всебічне висвітлення в науковій літературі, де теоретико-методологічний фундамент поєднується з прагматикою прикладних рішень, зокрема йдеться про дослідження В. Безрукової, В. Беспалька, С. Василюк, І. Зязюна, С. Касярум, Н. Корольової, В. Краєвського, Є. Лодатка, О. Радкевича, Т. Смирнової, П. Янченка та ін. Прикметно, що зміст моделювання та його успіх науковці пов'язують з теорією, яка описує явище, що підлягає моделюванню, так мірою «формалізації положень цієї теорії» (Волович, 1998, с. 338).

У фундаментальній праці «Філософія педагогічного світогляду» І. Зязюн визначає модель як штучно сконструйований еталон (схематичний, фізичний або знаковий), що на засадах подібності репрезентує об'єкт дослідження. Автор акцентує на тому, що модель є спрощеною репродукцією дійсності, яка фокусує увагу на архітектоніці, властивостях та внутрішніх взаємозв'язках елементів системи (Зязюн, 2002).

Досліджуючи динаміку розвитку правової культури педагогів професійної освіти, О. Радкевич акцентує увагу на стратегічній ролі моделювання. Автор обґрунтовує, що модель не лише відтворює внутрішню логіку розвитку цього феномену, а й забезпечує практиків чітким інструментарієм. Зокрема, вона дозволяє алгоритмізувати процес формування правової культури, перетворюючи розрізнені педагогічні засоби на цілісну систему професійної діяльності (Радкевич, 2020, с. 380). Методологічне застереження Є. Лодатка полягає у критичній важливості релевантного добору ознак для формалізації. Від цього етапу залежить не лише когнітивна цінність моделі (її інформативність та несуперечність), а й прикладний аспект – здатність моделі слугувати важелем управління навчальним процесом. Це підкреслює унікальну природу моделювання у професійній освіті, де теоретична конструкція повинна мати високий рівень операційної готовності (Лодатко, 2010).

Водночас модель С. Василює репрезентує правову підготовку як цілісну траєкторію розвитку учня, де педагогічні технології стають каталізатором природного прагнення особистості до самореалізації. В основі цієї моделі лежить «перехід від формального вивчення права до формування правової особистості як вищої цінності педагогічної діяльності, що реалізується шляхом раціонального поєднання ефективних освітніх технологій і природного прагнення особистості до саморозвитку та самореалізації» (Василює, 2017, с. 95). На думку П. Янченка, структурно-функціональна модель «може розглядатися як основа своєрідної стратегії

формування правової культури майбутніх юристів у процесі фахової підготовки» (Янченко, 2019, с. 52).

Моделювання постає не лише як фундаментальна процедура педагогічного проєктування, а й як ключовий інструмент експлікації сутнісних засад освітніх явищ. Так, О. Вознюк розглядає моделювання трансформаційних змін в освіті у нерозривному зв'язку з «вибуховим оновленням культури» (Вознюк, 2014, с. 448). Своєю чергою, М. Романенко обґрунтовує концепцію парадигмальної освітньої революції – радикальної перебудови всіх компонентів освітньої сфери. Результатом такої трансформації є набуття освітою нової соціальної якості, що стає детермінантою загальносистемного поступу всього суспільства (Романенко, 2003).

Зауважимо, що поняття «парадигмальна освітня революція» в інтерпретації М. Романенка та інших дослідників філософії освіти, виходить за межі звичайного реформування. Це фундаментальний зсув, що змінює саму «генетичну матрицю» навчання та виховання, відповідно до якої освіта виходить за межі стін закладу, інтегруючись у глобальний інформаційний простір. Її пріоритетом стає не обсяг запам'ятовуваної інформації, а здатність застосовувати її у нестандартних ситуаціях.

У контексті нашого дослідження важливо підкреслити, що «постаючи своєрідною формою кодування інформації про об'єкт, модель багато в чому є особистісним уявленням про нього» (Брюханова & Корольова, 2015, с. 65), що повною мірою збігається з метою нашого дослідження: відобразити складний, багатоаспектний процес формування особистісної культури майбутніх юристів засобами акмеологічного підходу. Розуміння моделі як «особистісного уявлення» дозволяє нам відійти від механістичного копіювання освітнього процесу та зосередити увагу на таких аспектах як суб'єктивність професійного становлення, що дозволяє відстежити, як саме майбутній фахівець «розкодовує» етичні та правові смисли, перетворюючи зовнішні вимоги професії на внутрішні переконання. Крізь призму акмеології

модель виступає індивідуальною траєкторією сходження студента до власної вершини професійної культури та майстерності. У цьому разі моделювання скеровується на виявлення внутрішніх резервів особистості. Таким чином, розроблена нами структурно-функціональна модель формування особистісної культури майбутніх правників постає як динамічна система, що відображає перехід від нормативного кодування професійних стандартів до формування автентичної особистісної культури юриста і є графічним відображенням цілеспрямованого педагогічного, пошуку та динамічних трансформацій у процесі фахової підготовки. Модель передбачає активну адаптацію до професійного середовища через засвоєння його етичних норм, цінностей та принципів соціальної взаємодії, що забезпечує ефективне виконання професійних завдань і досягнення професійної зрілості, що є ключовою умовою успішної самореалізації майбутніх юристів. Процес формування культури юриста розглядається нами не як сума отриманих знань, а як цілісне особистісне новоутворення.

На основі акмеологічного підходу ми виокремили чотири фундаментальні блоки, що складають стратегію розвитку майбутнього фахівця: цільовий, теоретико-методологічний, організаційно-змістовий та діагностувально-результативний.

Цільовий блок детермінує траєкторію професійно-особистісного сходження майбутнього юриста, виступаючи стратегічним вектором його саморозвитку. Він акумулює науково обґрунтовану мету та завдання дослідження, виконуючи роль вихідного етапу моделювання. Це дозволяє трансформувати освітній процес із репродуктивної трансляції правових знань у цілеспрямовану систему опанування професійної майстерності та формування етико-ціннісного фундаменту особистості.

Мета дослідження – формування особистісної культури майбутніх юристів засобами реалізації акмеологічного підходу.

Завдання дослідження:

1. Експлікація процесу формування особистісної культури майбутніх юристів засобами реалізації акмеологічного підходу у педагогічній теорії і практиці, уточнення сутності базових понять дослідження та особистісної культури як актуальної філософської, психологічної та педагогічної проблеми;
2. З'ясування специфіки формування особистісної культури майбутніх юристів засобами реалізації акмеологічного підходу;
3. Визначення ролі акмеологічного підходу у формуванні особистісної культури майбутніх юристів;
4. Визначення та обґрунтування компонентів, критеріїв, показників і рівнів сформованості особистісної культури майбутніх юристів;
3. Обґрунтування педагогічних умов та експериментальна перевірка їх ефективності у формуванні особистісної культури майбутніх юристів засобами реалізації акмеологічного підходу;
4. Побудова структурно-функціональної моделі процесу формування особистісної культури майбутніх юристів засобами реалізації акмеологічного підходу;
5. Забезпечення навчально-методичного забезпечення для формування особистісної культури майбутніх юристів засобами реалізації акмеологічного підходу.

Концептуальну основу моделі становить теоретико-методологічний блок, що синтезує низку наукових підходів, серед яких провідна роль належить акмеологічному підходу, який постає фундаментальною стратегією, що спрямовує розвиток особистості до найвищих показників професійної та моральної досконалості. У поєднанні з культурологічним, особистісним, аксіологічним, синергетичним, діяльнісним та гуманістичним підходами він являє собою інтегрований інструментарій, що забезпечує максимальну ефективність формування особистісної культури майбутніх юристів.

Культурологічний підхід у нашому дослідженні розглядає право не просто як технічне засвоєння кодексів, а як частину загальнолюдської культури внаслідок чого сухі юридичні норми трансформуються у морально-

етичну площину повсякденного існування, де особистісна культура юриста базується на цінностях справедливості, честі та гідності. Вона передбачає не тільки міру опанування суспільної й колективної культури, але й суб'єктивність, унікальний характер кожного конкретного «Я». Цілком поділяємо думку А. Козловського про те, що розвиток права ідентичний розвитку ідеї свободи і справедливості і у цьому розумінні розвиток права є розвитком культури (Козловський, 1999). Невипадково майбутній юрист сприймає свою професійну спільноту як культурну еліту, що вибудовує внутрішній бар'єр проти корупції та правового нігілізму, позаяк порушення професійної етики сприймається як «втрата культури», що веде до деградації особистості та руйнування цілісності правового середовища. Аналізуючи культурологічні аспекти правотворчості, В. Шишко розглядає право як «інститут цивілізації, через який втілюється головне, що закладене в призначенні культури, – потенціал накопичених духовних багатств людства і в цьому сенсі воно являє собою неповторне закріплення правового зрізу культурної реальності в діалектичному поєднанні зі шляхами її зміни, її руху до набуття нової якості в межах цивілізаційного континууму. Право як елемент культури втілює в собі притаманний всій культурі інваріант суспільних відносин, який полягає в тому, що всі ці відносини є замкнутими на соціум у цілому, на культуру як на середовище, в якому мають місце ці відносини (Шисько, 2006, с. 106). Крізь призму таких міркувань право постає невід'ємним елементом загальнолюдської культури, своєрідним інститутом цивілізації, що акумулює в собі духовні багатства людства та фіксує «правовий зріз» культурної реальності, що дозволяє говорити про динамічний рух суспільства до нової якості буття.

У сучасній юридичній освіті особистісний підхід виступає не просто педагогічною стратегією, а фундаментальним методологічним інструментом, що дозволяє подолати вузькотехнологічне розуміння професії. Його ключова роль полягає у зміщенні акцентів із зовнішнього засвоєння правових масивів на внутрішню розбудову особистості юриста як носія вищих культурних

цінностей внаслідок чого фахова діяльність перетворюється на акт культурної творчості, а сукупність юридичних знань на цілісну світоглядну систему, де професійна етика базується на онтологічній єдності права, культури та особистої гідності, а професійна діяльність стає способом самовираження особистості. Як вважають автори колективної монографії «Гуманітарне знання як чинник формування світоглядних орієнтирів майбутніх правників», саме «високий рівень особистісної культури є гарантією уникнення професійної деформації» (Гуманітарне знання, с. 48). Завдяки реалізації особистісного підходу у формуванні культури майбутнього юриста право стає людиновимірним. Цей підхід повертає в юриспруденцію живу людину, внаслідок чого закон перестає бути чимось зовнішнім і стає частиною «Я» професіонала.

Гуманістичний підхід, вбачаючи у становленні юриста безперервне самотворення, трансформує увесь простір юриспруденції: вона перестає бути жорсткою системою, замінюючи авторитарну вертикаль «влада – підлеглий» діалогом, спрямованим на компроміс. Юрист починає бачити в іншій стороні рівноправного учасника дискурсу, прагне зрозуміти її мотивацію та контекст. Це дозволяє встановити не формальну, а справжню істину, де фахівець несе персональну моральну відповідальність за кожне рішення. Такий підхід перетворює правову грамотність на особистісну культуру, гарантуючи, що закон захищатиме, а не руйнуватиме людську гідність.

Гуманістичний підхід робить особистісну культуру юриста динамічною. Вона перестає бути «декорацією», перетворюючись на енергетичний ресурс. Саме завдяки енергії самоактуалізації юрист не просто сумлінно виконує свої обов'язки, а досягає вершин майстерності. Таким чином, використання гуманістичного підходу у формуванні особистісної культури майбутнього юриста – це фундаментальна умова життєздатності правової системи, адже юрист, який має сформовану особистісну культуру, перестає бути вразливим перед системою, стаючи точкою опори для збереження гідності та справедливості.

Аксіологічний підхід у сучасній педагогіці є не просто методичним інструментом, а фундаментальною стратегією опанування гуманістичного простору. У часи, коли суспільство вражене етичною анестезією та засиллям псевдокультурних симулякрів, цей підхід виступає механізмом відновлення суб'єктної цілісності. Його роль полягає у формуванні такої особистісної культури майбутнього юриста, де правові цінності стають не зовнішньою інформацією, а внутрішньою будовою Я. Це дозволяє фахівцю не лише ідентифікувати деструктивні соціальні впливи, а й трансформувати правове середовище через акт власної інтелектуальної та моральної свободи. Невипадково у працях І. Беха, М. Вебера, Е. Дюркгейма, М. Євтуха, І. Кона, Г. Ріккєрта цінності постають сенсотворчим чинником людського буття, адже саме вони визначають вектор індивідуального самоздійснення особистості, перетворюючи хаотичний потік життєвих подій на цілісну, етично обґрунтовану біографію, де кожен професійний та моральний акт стає вираженням внутрішньої свободи та відповідальності суб'єкта, формуючи «певну вісь свідомості і поведінки особистості та безпосередньо впливаючи на її розвиток» (Шайгородський, 2009, с. 65). Саме цінності виступають тією ідеальною точкою опори, яка дозволяє особистості долати тиск зовнішніх обставин і вибудовувати власну життєву стратегію на засадах гуманізму, перетворюючи фахову компетенцію на вияв високої особистісної культури.

Синергетичний підхід у формуванні особистісної культури майбутніх юристів є достатньо перспективним, позаяк дозволяє розглядати майбутнього юриста як «відкриту систему», постійно обмінюється інформацією, цінностями та досвідом із соціумом. Як зазначає В. Кремень, «перспективність синергетичної парадигми полягає в тому, що вона долає межі вузькоспеціалізованих теоретичних моделей. Завдяки цьому застосування синергетики в освіті активізує трансформації не лише формальних ознак педагогічної думки та практики, а насамперед перетворення їх змісту» (Кремень, 2014, с. 8).

У контексті цього підходу культура є результатом зусиль самого здобувача освіти, який зумів впорядкувати свої знання шляхом взаємодії з професійним та освітнім середовищем, колегами та соціальним оточенням під впливом безлічі факторів: академічного середовища, судової практики, культурного контексту та особистого морального вибору. Синергетичний підхід демонструє, як із нагромадження знань з різних галузей права (цивільне, кримінальне, адміністративне право) виникає цілісна особистісна культура. Цікаво, що синергетика актуалізує поняття точок біфуркації, що позначають момент критичного вибору, коли система може перейти на новий рівень розвитку або деградувати. У навчанні юристів такими точками є етичні дилеми, розбір складних кейсів, де стикаються «буква закону» та «дух справедливості».

Майбутні юристи можуть бути залученими до відкритого навчання, експерименту та вдосконалення своїх навичок.

Діяльнісний підхід у контексті формування особистісної культури майбутніх юристів постає логічним продовженням синергетичної та гуманістичної парадигм. Якщо синергетика розкриває механізми самоорганізації культури, то діяльнісний підхід визначає конкретні шляхи її практичного втілення. Його ключова роль полягає у подоланні розриву між теоретичними знаннями та реальною професійною поведінкою.

Професійно орієнтована діяльність – практика в судах, органах юстиції, робота в юридичних клініках – дає змогу здобувачеві не лише опанувати мову, ритуали та етичні кодекси правничої спільноти, а й здійснити інтеріоризацію правових цінностей. Через механізм рефлексії професійні дії трансформуються у внутрішні переконання, забезпечуючи перехід від формального дотримання норм до глибокого розуміння «духу права». У такому контексті професійна активність стає простором морально-етичного самовизначення, де юридичний інструментарій утверджується як засіб захисту людської гідності.

Реалізація цього підходу сприяє самоідентифікації майбутнього фахівця з професійним середовищем. Опановуючи фахову комунікацію та етикет, студент поступово утверджується у ролі суб'єкта права. Це створює умови для самоактуалізації: випробування власних сил, формування індивідуального професійного стилю та перевірки правильності обраного шляху. Як результат, особистісна культура трансформується з набору академічних знань у цілісну життєву стратегію.

Обґрунтовані підходи складають методологічний базис моделі формування особистісної культури майбутніх юристів, яку репрезентує комплекс дидактичних принципів, які, за визначенням С. Вітвицької, постають як «система вимог і положень педагогіки, дотримання яких забезпечує продуктивність навчально-виховного процесу» (Вітвицька, 2006, с. 16) та сприяють цілісному розумінню логіки фахової підготовки. Загальнодидактичні принципи у нашому дослідженні являють собою цілісну систему імперативів, що перебувають у стані діалектичної єдності. Взаємозумовлюючи та доповнюючи один одного, вони структурують зміст освітнього пошуку та визначають фундаментальні вимоги до організації педагогічної взаємодії. Ці принципи не лише окреслюють вектори розвитку освітнього процесу, а й виступають гарантом його послідовності, етапності та результативності у контексті формування особистісної культури майбутніх юристів засобами акмеологічного підходу. У нашій роботі йдеться про такі загальнодидактичні принципи, як: принцип науковості, принцип системності та послідовності, принцип свідомості й активності, цілеспрямованості, принцип зв'язку навчання з практичною діяльністю.

Принцип науковості вимагає, щоб зміст навчання базувався на об'єктивних наукових фактах, перевірених теоріях та новітніх досягненнях юриспруденції у тісній взаємодії з психолого-педагогічними науками. Відповідно до такої настанови освітній процес здійснюється з урахуванням актуальних міждисциплінарних наукових дискусій, спираючись на сучасні акмеологічні концепції професіоналізму та саморозвитку, що вимагає

опанування методів наукового пошуку, критичного мислення та об'єктивного аналізу доказової бази.

Принцип системності та послідовності передбачає взаємопов'язаність інтелектуальних знань, етичних норм та практичних навичок, що перебувають у системних зв'язках такою мірою, що зміни в одному елементі системи неминуче приводять до трансформації інших. Разом вони складають єдиний вектор акмеологічного розвитку. Реалізація цього принципу дозволяє уникнути «фрагментарності» знань, оскільки за такого стану справ здобувач вищої освіти знає норми права, але не вміє системно застосовувати їх крізь призму загальнолюдської та професійної культури.

Принцип свідомості й активності у контексті формування особистісної культури майбутніх юристів постає як цілісний психолого-педагогічний фундамент, що трансформує процес навчання з пасивного накопичення інформації у процес глибокого професійного самовизначення. Сутність цього принципу полягає у забезпеченні такого рівня інтелектуальної та емоційної залученості студента, за якого майбутній юрист сприймає право не як формальний набір заборон та дозволів, а як живий інструмент забезпечення справедливості, що є критично важливим для формування високої особистісної та фахової культури. Особистісна культура юриста при цьому розглядається як складний синтез інтелектуальної ерудиції, моральної стійкості та професійної відповідальності, де свідомість виступає регулятором етичної поведінки. Активність у цьому процесі проявляється не лише в зовнішній енергійності чи академічній успішності, а передусім у внутрішній інтенсивності мислення, здатності до критичного аналізу правових явищ та готовності до вольових зусиль у відстоюванні верховенства права. Реалізація цього принципу сприяє подоланню правового нігілізму, оскільки свідоме засвоєння гуманістичних ідеалів права робить неможливим їхнє суто технічне або маніпулятивне використання у майбутній практиці. Процес формування культури через активність передбачає постійну рефлексію, де студент аналізує власні професійні здобутки та прогалини та свідомо конструює траєкторію

самовдосконалення, демонструючи здатність до самостійного прийняття рішень у складних ситуаціях. Таким чином, взаємозв'язок свідомості та активності створює ефект синергії: в міру глибшого усвідомлення соціальної місії правника стає вищою його творча ініціатива, що в сукупності й становить ядро професійної та особистісної культури, яка захищає фахівця від професійної деформації. У широкому розумінні свідомість і активність виступають гарантами того, що майбутній спеціаліст буде не просто виконавцем функцій, а носієм високої особистісної культури.

Теоретичне обґрунтування принципу цілеспрямованості в юридичній освіті ґрунтується на розумінні навчального процесу як суворо детермінованої системи, де кожна педагогічна дія є не самоціллю, а функціональним інструментом проектування особистості. У цьому зрізі формування особистісної культури майбутнього юриста виступає як стратегічний імператив, що вимагає тотальної ревізії та селекції дидактичного інструментарію. Це означає, що зміст лекційних курсів, специфіка семінарських дискусій та характер практичної підготовки не можуть бути випадковими або фрагментарними; вони повинні органічно вплітатися в єдину канву аксіологічного розвитку студента. Не випадковим має бути і добір методів навчання, які повинні активізувати внутрішні особистісні ресурси і підпорядковуватися меті освітнього процесу – формування особистісної культури майбутнього юриста.

Принцип зв'язку навчання з практичною діяльністю в контексті підготовки майбутніх правників постає не звичайною дидактичною вимогою, а фундаментальним механізмом подолання розриву між теорією права та практикою його функціонування у соціумі. Реалізація цього принципу передбачає, що освітній процес стає моделлю майбутньої професійної діяльності, а кожна лекційна теза знаходить своє відображення в аналізі судових прецедентів, складанні процесуальних документів або розв'язанні кейсів, що імітують реальні юридичні конфлікти. Практична діяльність тут виступає потужним стимулом для свідомого засвоєння теорії: здобувач вищої

юридичної освіти починає розуміти цінність правової норми лише тоді, коли бачить її проєкцію у реальний вимір людського життя. Особливе місце в реалізації цього принципу посідає клінічна юридична освіта та проходження практики в органах правосуддя. Таким чином, принцип зв'язку навчання з практикою забезпечує життєздатність юридичної освіти, перетворюючи її на динамічний процес самоактуалізації особистості в межах обраної професії. Це шлях від пасивного споглядання правових норм до активного творення правового порядку, що зрештою і визначає якість особистісної культури майбутнього правника як зрілого професіонала.

Виходячи за межі традиційної дидактики, ми відводимо пріоритетну роль специфічним акмеологічним принципам, які дозволяють розглядати формування культури юриста крізь призму досягнення ним вершин професійної майстерності та особистісної зрілості. До таких принципів відносимо принцип суб'єктності, принцип креативності, принцип потенційності, принцип гуманістичної спрямованості. Принцип суб'єктності у контексті формування особистісної культури майбутніх юристів набуває особливого забарвлення, оскільки сама природа правової діяльності вимагає від фахівця автономності, здатності до прийняття вольових рішень та особистої відповідальності за наслідки своїх дій. Суб'єктність означає, що майбутній правник не просто засвоює зовнішні культурні норми та етичні кодекси, а інтерналізує їх, роблячи частиною власної структури особистості.

Принцип суб'єктності нерозривно пов'язаний із рефлексією – здатністю юриста аналізувати власну діяльність, мотиви та емоційні стани. Це запобігає професійній деформації та цинізму, які часто загрожують юридичній професії. Формування культури через суб'єктність означає готовність до активного захисту правових цінностей. Суб'єктність робить культуру юриста цілісним і стійким стрижнем особистості, готової до викликів складної юридичної практики.

Креативність як принцип формування особистісної культури майбутнього юриста постає здатністю особистості до конструктивного

оновлення правового середовища та знаходження нестандартних шляхів вирішення складних соціально-правових конфліктів у межах закону. Творчий потенціал майбутнього юриста дозволяє йому моделювати наслідки прийнятих рішень на кілька кроків уперед. Креативність сприяє формуванню здатності створювати такі юридичні конструкції (договори, законопроекти, стратегії захисту), які б мінімізували ризики конфліктів у майбутньому.

Принцип потенційності у формуванні особистісної культури орієнтує нас на зону найближчого розвитку майбутнього юриста і постає одним із найбільш динамічних акмеологічних принципів. Його сутністю є інтерпретація процесу формування особистісної культури як відкритої системи з невичерпним ресурсом для професійного та духовного зростання. Цей принцип зміщує фокус із наявного у можливе у розмаїтих його варіантах. Особистісна культура юриста відповідно до цього принципу вибудовується як постійний процес подолання власної обмеженості, вона постійно збагачується і стає запорукою професійного авторитету правника.

Таким чином, методологічний базис дослідження, вибудований на перетині епістемології та дидактики, зумовлює високу ефективність запропонованої структурно-функціональної моделі, що спрямована на формування зрілої особистісної культури майбутніх юристів, де акмеологічний підхід слугує сполучною ланкою між теоретичним базисом та практичним втіленням особистісного потенціалу фахівця. Це дозволяє розглядати підготовку юриста як цілісний шлях до професійної зрілості.

Наступний блок структурно-функціональної моделі – організаційно-змістовий. Він містить комплекс організаційно-педагогічних умов формування особистісної культури майбутніх юристів засобами акмеологічного підходу:

- 1.Інтеграція акмеологічного змісту в професійну підготовку майбутніх юристів.
- 2.Забезпечення ціннісно-смислового ставлення до професії юриста.

3.Залучення майбутніх юристів до правопросвітницької та соціально-комунікативної діяльності в юридичних клініках.

4.Орієнтація практичної підготовки майбутніх юристів на досягнення особистісного і професійного «акме».

Результативний блок дослідження охоплює когнітивний, аксіологічний, комунікативний та діяльнісний компоненти формування особистісної культури майбутніх юристів засобами акмеологічного підходу. Відповідно до визначених компонентів виокремлено критерії та показники її сформованості: інтелектуально-пізнавальний критерій (показники: сформованість базових лінгвістичних знань; володіння фаховою термінологією іноземною мовою; рівень гуманітарної підготовки у контексті розвитку особистісної культури); ціннісно-смысловий (показники: усвідомлення значущості юридичного фаху; сформованість системи моральних цінностей у ситуаціях правового вибору; мотивація до безперервного вдосконалення культури та професійної майстерності); соціально-комунікативний (показники: здатність до емпатійної взаємодії; вміння створювати сприятливу комунікативну атмосферу; спрямованість на оволодіння культурою фахового мовлення); практико-орієнтований (показники: вміння складати юридичну документацію; володіння техніками іншомовної аргументації; готовність до публічної діяльності та правової просвіти).

Результативний блок відображає рівні сформованості особистісної культури (високий, достатній, середній, низький) та фіксує очікуваний результат реалізації моделі – позитивну динаміку розвитку досліджуваного феномену. Отже, розроблена структурно-функціональна модель є системним комплексом, що інтегрує цільовий, теоретико-методологічний, організаційно-змістовий та результативний блоки, сукупність яких дає змогу реалізувати цілісну стратегію формування особистісної культури майбутніх юристів.

Структурно-функціональну модель формування особистісної культури майбутніх юристів засобами акмеологічного підходу, яка складається з чотирьох блоків представлено візуально (див. рисунок 2.3.1)

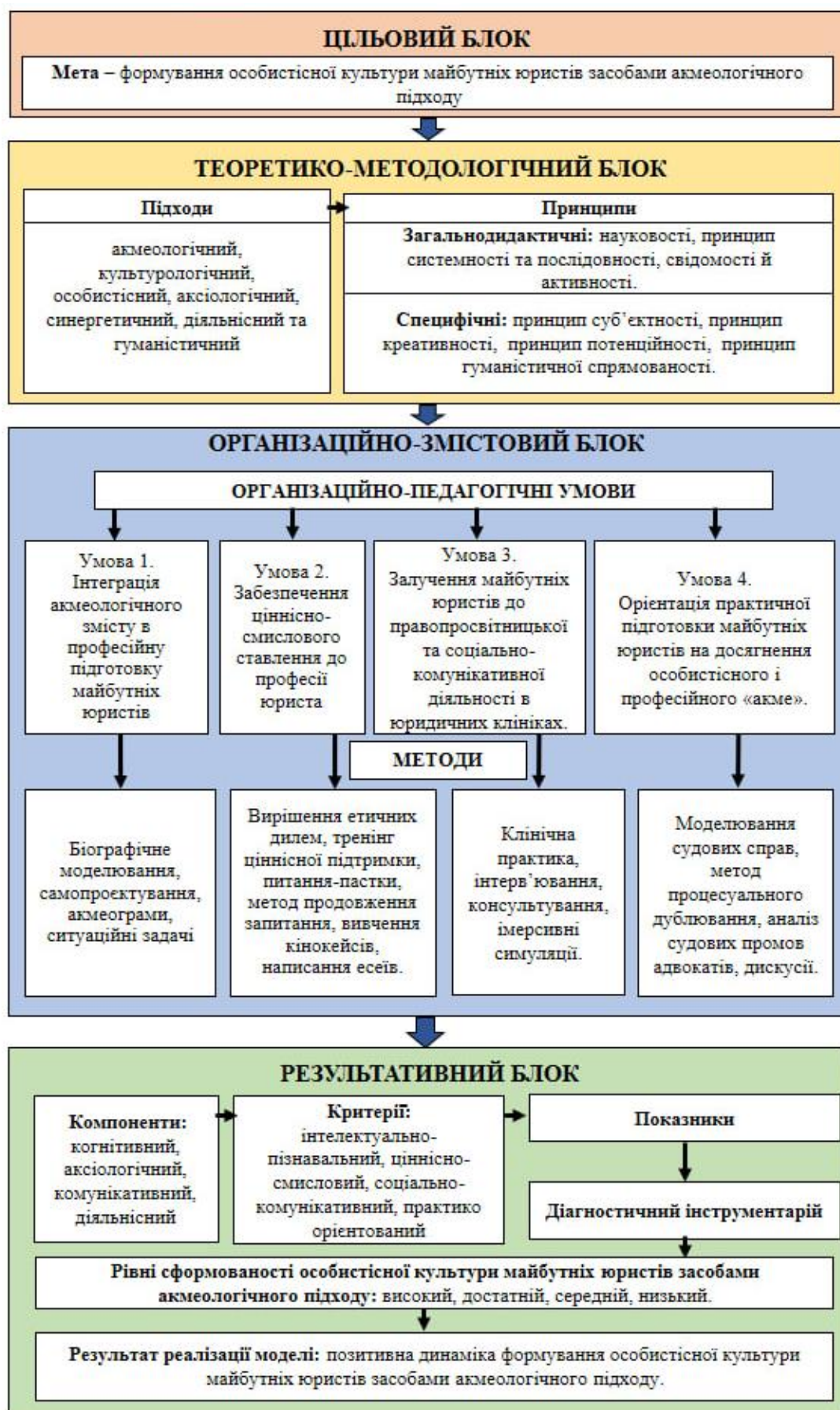

Рисунок 2.3.1 – Структурно-функціональна модель формування особистісної культури майбутніх юристів засобами акмеологічного підходу

Висновки до другого розділу

Таким чином, процес формування формування особистісної культури майбутніх юристів. засобами акмеологічного підходу передбачає низку компонентів, серед яких: когнітивний, аксіологічний, комунікативний та діяльнісний. Якісний вимір та ступінь прояву певних компонентів, їх рівні, за якими можна судити про формування особистісної культури майбутніх юристів. засобами акмеологічного підходу відображають інтелектуально-пізнавальний, ціннісно-смисловий, соціально-комунікативний, практико-орієнтований критерії. Показники формування особистісної культури майбутніх юристів засобами акмеологічного підходу являють собою міру вираження професійної зрілості, рівні сформованості професійної ідентичності – це величина розвитку у суб'єкта військової діяльності професійної ідентичності.

Високий, достатній, середній та низький рівні сформованості особистісної культури майбутніх юристів засобами акмеологічного підходу визначено на основі показників кожного критерію, що лягло в основу початкової діагностики сформованості особистісної культури майбутніх юристів та належної організації психолого-педагогічного експерименту.

Основою з'ясування організаційно-педагогічних умов формування особистісної культури майбутніх юристів засобами акмеологічного підходу став детальний аналіз педагогічних, лінгвістичних, культурологічних, психологічних та ін. досліджень, а також участь у конференціях, круглих столах, методичних та наукових семінарах. Організаційно-педагогічними умовами формування особистісної культури майбутніх юристів засобами акмеологічного підходу визначено такі: інтеграція акмеологічного змісту в професійну підготовку майбутніх юристів; забезпечення ціннісно-смислового ставлення до професії юриста; залучення майбутніх юристів до правопросвітницької та соціально-комунікативної діяльності в юридичних клініках; орієнтація практичної підготовки майбутніх юристів на досягнення особистісного і професійного «акме». Їх реалізація має комплексний характер

і дозволяє окреслити перспективи формування особистісної культури майбутніх юристів засобами акмеологічного підходу шляхом трансформації вітчизняного педагогічного досвіду та реалізації сучасних освітніх інноваційних підходів.

Складовими спроектованої структурно-функціональної моделі у нашому дослідженні постають цільовий, теоретико-методологічний, організаційно-змістовий та результативний блоки. Вони послідовно відображають мету та завдання, педагогічні підходи, загальнодидактичні та специфічні принципи, компонентну структуру, організаційно-педагогічні умови, зміст, форми й методи їх реалізації, критерії та показники сформованості особистісної культури майбутніх юристів засобами акмеологічного підходу.

Основні наукові результати розділу опубліковано в працях: Залужна & Бовгиря 2025; Бовгиря 2025d; 2026a; 2026e

РОЗДІЛ 3

ДОСЛІДНИЦЬКО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТІСНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ ЗАСОБАМИ АКМЕОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ

3.1 Організація експериментального дослідження та діагностика стану сформованості особистісної культури майбутніх юристів

Метою дисертаційної роботи є особливості формування особистісної культури майбутніх юристів на основі впровадження в освітній процес ЗВО педагогічних умов та структурно-функціональної моделі засобами акмеологічного підходу. Систематизація філософських, культурологічних, педагогічних та правознавчих поглядів уможливила розгляд культури особистості студентів-правників ключовим елементом їхнього професійного зростання. А відтак, запропоноване дослідження підтвердило вагомість реалізації гуманітарних знань, утвердження гуманістичних цінностей в непередбачуваних ситуаціях юридичної діяльності та обумовило обґрунтування компонентної структури, критеріїв, конкретних показників та відповідних рівнів сформованості особистісної культури.

Фахова підготовка студентів-юристів вимагає як теоретичного осмислення проблеми, так і дослідно-експериментальної перевірки запропонованих педагогічних умов. Саме оцінка їхньої результативності впровадження постає істотним інструментом підтвердження авторської розробки та свідченням її важливості для освітньої діяльності, гарантуючи об'єктивність отриманих висновків. У даному контексті особлива увага приділяється методам наукового дослідження, базовим елементом яких є експериментальна педагогічна робота (педагогічний експеримент).

У зв'язку з питаннями підготовки студентів-юристів до професійної діяльності особливої актуальності набувають погляди С. Сисоєвої, згідно яких

педагогічний експеримент постає складною системою, де спостереження, опитування, бесіди та тести підпорядковані єдиній меті – верифікації гіпотези (Сисоєва, 2011). Така позиція вимагає не лише фіксації наявного стану речей, а потребує цілеспрямованої їх трансформації шляхом інтеграції в освітній процес інноваційних методів навчання. У зв'язку з цим українська вчена вважає експеримент ключовим механізмом для виявлення творчого потенціалу людини, що, значною мірою, відповідає орієнтирам становлення культури особистості.

Водночас, В. Кушнір наголошує на системності, послідовності та динамічності педагогічного експерименту, який визначається як «цілісна динамічна система, що передбачає науково обґрунтоване втручання в освітній процес» (Кушнір, 2003, с. 128). У даному випадку підкреслюється необхідність суворого дотримання послідовності всіх етапів, а саме: констатації стану об'єкта, цілеспрямованого формування та порівняльного аналізу результатів (Кушнір, 2003), забезпечуючи об'єктивності результатів дослідження. Вищезазначений підхід дає можливість розгляду процес формування особистісної культури майбутніх юристів як систему, ефективність якої обумовлена впровадженням визначених та обґрунтованих педагогічних умов. А, відтак виникає потреба експлікації організаційної роботи щодо проведення педагогічного експерименту та аналітичного осмислення основних його етапів.

Відповідно до поставлених завдань дослідження, програма експериментальної роботи з проблем формування особистісної культури майбутніх юристів засобами акмеологічного підходу передбачала:

- аналіз освітніх програм та навчальних планів за якими здійснюється підготовка студентів юридичного фаху ЗВО;
- розробка та добір методик для визначення стану сформованості особистісної культури майбутніх юристів у ЗВО, збір та статистична обробка експериментальних даних;

- визначення критеріїв, показників та рівнів сформованості особистісної культури майбутніх юристів під час навчання в ЗВО;
- розробка структурно-функціональної моделі та обґрунтування педагогічних умов формування особистісної культури майбутніх юристів засобами акмеологічного підходу;
- діагностика стану сформованості особистісної культури майбутніх юристів під час навчання в ЗВО, вибір контрольних та експериментальних груп та доведення їх однорідності у межах констатувального етапу експерименту;
- організація та проведення формувального етапу педагогічного експерименту з метою реалізації в освітній процес ЗВО педагогічних умов формування особистісної культури майбутніх юристів засобами акмеологічного підходу;
- діагностика рівнів сформованості особистісної культури майбутніх юристів засобами реалізації акмеологічного підходу після формувального етапу експерименту, здійснення аналізу результатів експерименту та її інтерпретації.

Завдяки проведеному педагогічному експерименту вдалося дослідити взаємозв'язки між явищами в їхній цілісності, а також поєднати глибоку якісну інтерпретацію з точними кількісними показниками змін.

Практична організація програми експериментального дослідження відбувалася у межах трьох етапів: констатувального, формувального та контрольному. Вищезазначену організацію проведення педагогічного експерименту формування особистісної культури майбутніх юристів засобами акмеологічного підходу подано у логіко-структурній схемі (див. рисунок 3.1.1)

Дослідницько-експериментальну роботу проведено на базі чотирьох закладів вищої освіти: Київський університет права Рівненський інститут НАН України (довідка № 06-28 від 30.03.2026), Національний університет «Острозька академія» (довідка № 37 від 30.03.2026), Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (довідка № 06/30 від

02.04.2026), Західноукраїнський національний університет (довідка № 057/93 від 26.03.2026) впродовж 2021-2025 рр.

Рисунок 3.1.1 – Логіко-структурна схема організації проведення експериментального дослідження.

Протягом констатувального етапу (2021-2022 рр.) здійснено комплексний теоретичний аналіз формування особистісної культури майбутніх юристів засобами реалізації акмеологічного підходу. На основі опрацювання філософсько-культурологічних джерел, науково-педагогічної літератури, літератури та нормативно-правової бази обґрунтовано актуальність теми, визначено об'єкт, предмет, мету та завдання.

Вивчення практичного досвіду дозволили виявити специфіку підготовки фахівців правової сфери, що стало підґрунтям для розробки програми та подальшого дослідно-експериментального пошуку.

Протягом формувального етапу (2022-2024 рр.) здійснювалася практична реалізація методики формування особистісної культури майбутніх юристів із використанням інструментарію акмеологічного підходу. Провідним завданням етапу стала експериментальна перевірка дієвості теоретично обґрунтованих педагогічних умов та розробленої структурно-функціональної моделі у реальному освітньому середовищі ЗВО,

Водночас в освітній процес ЗВО впроваджувалися авторські навчально-методичні розробки, а саме: навчально-методичний посібник «Німецька мова для студентів юридичних спеціальностей (Deutsch für jurastudierende), який містить фахові тексти, термінологічний апарат, систему лексико-граматичних вправ та завдання для розвитку діалогічного мовлення. Особливу увагу приділено темам (лекції 12-15), змістове наповнення яких присвячено питанням формування особистісної культури майбутніх юристів у проблемному полі морально-етичної складової як базової умови готовності студента до успішної професійної діяльності та виконання високої соціальної місії правознавця.

Контрольний етап (2024-2025 рр.) передбачав комплексне узагальнення отриманих емпіричних даних. Застосування методів математичної статистики дозволило об'єктивно оцінити ефективність реалізації в ЗВО, що здійснюють підготовку майбутніх юристів педагогічних умов та структурно-функціональної моделі й констатувати досягнення мети дослідження.

В основу дисертаційного дослідження покладено гіпотезу про те, що комплексне використання в освітньому процесі ЗВО правничого спрямування педагогічних умов, структурно-функціональної моделі та спеціального навчально-методичного супроводу з дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням» з позицій акмеології сприяє ефективному становленню особистісної культури майбутніх юристів.

Так, на констатувальному етапі педагогічного експерименту було діагностовано вихідний рівень особистісної культури студентів першого року навчання правничих ЗВО. Для цього використано комплексний інструментарій: анкетування, психолого-педагогічні методики, а також оцінку початкового рівня знань через тести, термінологічні опитування засвоєння фахового тезауруса іноземною мовою та розв'язання різнорівневих професійно-орієнтованих завдань (аналіз та обґрунтування етичних дилем, ситуативних і проблемних задач.

У зв'язку з цим виникала необхідність вирішення наступних завдань: визначити систему критеріїв та показників, що характеризують рівні особистісної культури студентів; обґрунтувати вибір діагностичного інструментарію; емпірично перевірити стан сформованості особистісної культури майбутніх юристів за когнітивним, аксіологічним та діяльнісним компонентами. Разом з тим, вибрано експериментальну базу дослідження, визначено склад учасників та обґрунтовано використання методів (структурування і узагальнення, математичної статистики) для оцінювання рівня сформованості особистісної культури майбутніх юристів ЗВО.

Для проведення діагностики сформованості особистісної культури майбутніх юристів у ЗВО було задіяно 315 студентів I та II років навчання, з яких: 109 осіб з Рівненського інституту Київського університету права НАН України, 108 студентів з Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, 60 – з Національного університету «Острозька академія» та 38 – з Західноукраїнського національного університету.

А, відтак, визначення рівня сформованості особистісної культури майбутніх юристів передбачав використання наступних психологічно-педагогічних методик та опитувальників:

1. Опитувальник «Мотивація до навчально-професійної діяльності» (Тимошук & Третьак, 2015);

2. Картка оцінки володіння знаннями та вміннями щодо формування моральних якостей майбутніх юристів закладів вищої освіти (за модифікованою автором картою оцінки моральної вихованості І. Грязнова).

3. Багатофакторний опитувальник емпатії М. Девіса «Індекс міжособистісної реактивності» (англ. Interpersonal Reactivity Index);

4. Тест за методикою К. Томаса «Визначення стилю поведінки в конфліктній ситуації».

5. Акмеограма особистісної культури юриста (авторська модифікація Методики діагностики рівнів парціальної готовності до саморозвитку» А. Капської та юридично-акмеологічного підходу О. Топчій).

На констатувальному етапі діагностування стану сформованості особистісної культури студентів-правників ЗВО з підготовки юристів було застосовано інструментарій авторського анкетування на тему «Особистісна культура юриста у контексті майбутньої професійної діяльності» (Додаток А).

Опитування засвідчило низьку обізнаність майбутніх фахівців із проблематикою особистісної культури, особистісної культури майбутніх юристів та усвідомлення її ролі у професійній діяльності, що актуалізує потребу в додатковому роз'ясненні окреслених феноменів. Так, 72,8% респондентів не змогли надати правильну відповідь на запитання: «Чи розумієте, що означає поняття «особистісна культура»?», «Чи розрізняєте поняття «культура», «особистісна культура» та «професійна культура»? та «Як Ви розумієте поняття «особистісна культура майбутніх юристів»? Втім, попри певну складність терміна «особистісна культура», 12,96% здобувачів вищої освіти надали відповіді, що є наближеними до змістовно правильних. Адже, ключовим позитивним аспектом є те, що студенти не обмежують розуміння культури лише зовнішнім виконанням правових кодексів, а ідентифікують її через систему внутрішніх моральних переконань. Зокрема, в анкетах простежується чітка кореляція між рівнем особистісної культури та етичними принципами, якими керується індивід у професійній та повсякденній діяльності.

Варто зауважити, що для 9% майбутніх юристів характерне вузьконормативне розуміння особистісної культури. Вони не вбачають суттєвих відмінностей між загальнолюдськими цінностями та фаховими стандартами, зводячи зміст особистісної культури до виконання професійного обов'язку. Для цієї групи категорія особистісної культури юриста вичерпується дотриманням вимог верховенства права, що свідчить про недостатній рівень усвідомлення її гуманістичної складової. Разом з тим, незначна частка респондентів (5,24%) виявила абстрагування від зазначеної проблематики, зазначивши, що раніше не зверталася до роздумів над питаннями особистісної культури, а тому не змогла надати правильну відповідь.

Натомість, на питання «Чи відповідає майбутня професія юриста Вашим особистісним інтересам та бажанням? – 98,32% студентів відповіли позитивно. І водночас, 99,21% відповіли «так» на запитання «Чи бажаєте Ви розібратися з питаннями формування особистісної культури юриста?

Для наочного представлення сформованість уявлень про особистісну культуру серед опитаних здобувачів вищої освіти юридичного профілю подано у таблиці (див. таблиця 3.1.1)

Таблиця 3.1.1 – Узагальнені показники обізнаності студентів щодо питання особистісної культури майбутніх юристів

№	Характеристика відповіді на поставлені питання	%
1	Відповідь, наближена до правильної, адже студенти не обмежують розуміння культури лише зовнішнім виконанням правових кодексів, а розглядають її через систему внутрішніх моральних переконань та етичними принципів як професійної, так і особистісної життєдіяльності	12,96
2	Студенти не змогли надати чіткої відповіді, втім переконані у взаємозв'язку особистісної культури майбутніх юристів з професійною діяльністю, що зводиться до виконання	72,8

	формальних ознак (імідж, діловий етикет, знання правових документів та правильності їх оформлення та ін.)	
3	Неповна відповідь, оскільки студенти не вбачають суттєвих відмінностей між загальнолюдськими цінностями та фаховими стандартами верховенства права.	9,0
4.	Неправильна відповідь, студенти не розуміють сутнісний зміст поняття «особистісна культура майбутніх юристів» та виявили абстрагування від зазначеної проблематики, зазначивши, що це питання не викликало інтересу.	5,24

Узагальнені результати, проведеної авторської анкети «Особистісна культура юриста у контексті майбутньої професійної діяльності», яка стосується відповідей на поставлене запитання студентам ЗВО юридичної підготовки «Як Ви розумієте поняття «особистісна культура майбутніх юристів»? представлені на рисунку (див. рисунок 3.1.2).

Рисунок 3.1.2 Узагальнені показники обізнаності студентів щодо питання особистісної культури майбутніх юристів

Водночас, аналіз результатів сформованості особистісної культури майбутніх юристів ЗВО, отриманих за допомогою діагностичного інструментарію (психологічно-педагогічних методик, тестів, кейс-стаді та опитувальників), проводився на основі вибіркового середнього значення. Такий підхід дозволив звести різнорідні показники до уніфікованого середнього арифметичного, вибіркового середнього (BC) для подальшої інтерпретації.

Тоді як для діагностики стану сформованості особистісної культури було залучено професійну експертну групу з числа викладачів кафедри загальнотеоретичних правових та гуманітарних дисциплін. Оцінювання проводилося за чотирьох-рівневою шкалою (низький, достатній, середній, високий), де кожному рівню відповідав визначений діапазон балів. Зокрема, високий показник (4,5–5 б.) свідчить про домінуючий вияв ознак культури; середній (3,5–4,4 б.) – про сталу сформованість; достатній (2,5–3,4 б.) – про часткову проявленість; низький (2,0–2,4 б.) – про фрагментарний характер формування досліджуваної якості. Це дозволило кількісно виразити ступінь інтенсивності формування особистісно-культурних характеристик майбутніх фахівців.

Для кількісної інтерпретації результатів використано формулу середнього арифметичного, в якій за основу прийнято дискретні значення рівнів розвитку досліджуваної якості. Відповідно до методики, показники диференційовано за п'ятибальною системою: від 2 балів (низький рівень) до 5 балів (високий рівень).

$$BC = \bar{x} = \frac{1}{n} \sum (5a + 4b + 3c + 2d), \quad (3.1)$$

У наведеній формулі (3.1) використані символи:

a, b, c та d – кількість респондентів, результати яких відповідають високому, середньому, достатньому та низькому рівням сформованості особистісної культури;

n – сукупна кількість учасників експериментального дослідження.

Результати дослідження рівнів сформованості особистісної культури вибірки, що охоплювала 315 студентів ЗВО юридичного профілю, узагальнено та відображено в таблиці (див. таблиця 3.1.3).

Таблиця 3.1.3 – Узагальнені результати діагностики сформованості особистісної культури майбутніх юристів ЗВО

Критерії сформованості особистісної культури	Рівні								СП
	Високий		Достатній		Середній		Низький		
	КС	%	КС	%	КС	%	КС	%	
Інтелектуально- пізнавальний	28	8,89	117	37,14	146	46,35	24	7,62	3,5
Ціннісно- смісловий	36	11,42	126	40,0	136	43,18	17	5,4	3,5
Соціально- комунікативний	40	13,33	120	38,1	139	44,13	14	4,44	3,5
Практико- орієнтований	34	10,79	118	37,46	143	45,4	20	6,35	3,6
Узагальнення показників	35	11,11	120	38,1	141	44,76	19	6,03	3,5

Результати констатувального дослідження виявили недостатній рівень сформованості особистісної культури майбутніх юристів. Аналіз початкових даних підтвердив необхідність корекції підготовки правників задля акцентування уваги на їхньому особистісно-культурному становленні. Це вимагає оновлення освітньої моделі та оптимізації навчання крізь призму імплементації педагогічних умов, що ґрунтуються на засадах акмеологічного підходу.

Перегляд змісту навчально-методичного забезпечення та використання авторських розробок спрямовані на сприяння якісної трансформації освітнього процесу в ЗВО юридичного профілю. Особлива увага

приділятиметься поєднанню гуманітарної складової з новими методичними підходами, що стимулює прагнення до професійного акме (вершини), зміцнює психологічну стійкість та розвиває високу комунікативну культуру. У результаті це створює умови для якісного зростання показників особистісної культури студентів, готуючи не технічних виконавців правових норм, а професіоналів, здатних бути справжніми носіями правової культури в суспільстві.

Так, особливе місце у формуванні особистісної культури студентів-юристів займає інтелектуально-пізнавальний критерій когнітивного компоненту, дослідження якого здійснювалося за допомогою таких показників як: сформованість базових лінгвістичних знань; знання та оперування фаховою термінологією іноземною мовою; рівень гуманітарної підготовки у розвитку особистісної культури юриста.

Зокрема, показник сформованості базових лінгвістичних знань постає фундаментом інтелектуально-пізнавального критерію, позаяк саме мова займає одне з найголовніших інструментів юридичної професійної діяльності. Оскільки особистісна культура юриста включає широкий спектр гуманітарних знань, мова виступає носієм цих знань. Спроможність юриста до вирішення професійних завдань залежить від його здатності створення змістовно цілісних, структурованих та лінгвістично грамотних авторських текстів (позови, висновки, промови та ін.), правильної інтерпретації нормативно-правових актів, здійснення філологічного аналізу професійної документації, що є надзвичайно важливим у ситуаціях вирішення юридичних колізій. Володіння юристом лінгвістичними нормами сприяє адекватному засвоєнню правових понять, уникненню логічних помилок та двозначностей. Це основа інтелектуального рівня майбутніх юристів, оскільки демонструє якість мислення та ерудованості, вміння критичного переосмислення інформації та праці з цифровими джерелами в умовах діджиталізації соціокультурного розвитку.

А, відтак, показник сформованості базових лінгвістичних знань майбутніх юристів ЗВО було визначено на основі розробленого автором «Завдань діагностики початкового рівня мовної підготовки майбутніх юристів» (Додаток Б) з дисципліни Українська мова за професійним спрямуванням», які потребують вміння використання лексичних, орфографічних та пунктуаційних норм; володіння правничою фразеологією та стилістичною майстерністю; демонстрування когнітивно-аналітичних навиків тестотворення та роботи з нормативно-правовими джерелами. Тобто «Завдання діагностики початкового рівня мовної підготовки майбутніх юристів» передбачають системний моніторинг знань студентів, які не зводяться тільки до володіння правилами граматики, а вміння використовувати мову як професійний інструмент для вирішення правових проблем.

З метою перевірки у здобувачів ЗВО юридичного профілю рівня професійно орієнтованої іншомовної компетентності, необхідної для майбутньої діяльності у сфері права, використовувався розроблений нами «Комплекс лексико-граматичних вправ оцінки початкового рівня знань з іншомовної термінології» (Додаток В). Комплекс включав вправи по висвітленню фахових понять та їх співвіднесення з іншими поняттями іноземною мовою: вправи, які закріплюють фундаментальні граматичні конструкції та початкову термінологію, необхідні для подальшого вивчення іноземної мови майбутніми юристами (артиклі, займенники, числівники, базові дієслова, професійна лексика та ін.).

Водночас рівень гуманітарної підготовки у розвитку особистісної культури юриста здійснювався за допомогою авторського «Міждисциплінарний комплекс гуманітарно-світоглядних завдань для оцінки початкового рівня знань майбутніх юристів» (Додаток Г), який акумулює контрольні завдання різного рівня складності з таких дисциплін як; «Філософія», «Психологія» і «Українська та зарубіжна культура». Окреслений міждисциплінарний комплекс своєю метою ставить перевірку гуманітарної

підготовки студентів-правників, які в майбутній професійній діяльності повинні реалізувати себе як професіонала, який не тільки знають правові закони, а розуміють природу людини (психологія); проблеми сенсу буття, світоглядних орієнтирів, свободи, вибору та відповідальності (філософія); цінність культурної спадщини (українська та зарубіжна культура). Отже, застосування діагностичного інструментарію для оцінювання інтелектуально-пізнавального критерію на констатувальному етапі педагогічного експерименту уможливило отримання таких результатів:

- високий рівень сформованості особистісної культури майбутніх юристів за інтелектуально-пізнавальним критерієм виявлено у 28 студентів (8,89%);

- середній рівень притаманний 117 студентам (37,14%);

- достатній рівень отримало 146 студентів (46,35%);

- низький рівень виявлено у 24 студентів (7,62%).

Функціонування когнітивного компонента в межах інтелектуально-пізнавального критерію сприяє інтелектуальному забезпеченню професійної діяльності майбутнього юриста, стимулюючи ефективність його пізнавальної активності. Через стимулювання критичного та аналітичного мислення він формує готовність фахівця до розв'язання різнопланових юридичних проблем: від супроводу майнових спорів та кримінальних проваджень до документаційного забезпечення управління. Опанування логічним інструментарієм (синтезом, абстрагуванням, класифікацією) у межах цього компонента є запорукою об'єктивної оцінки правових ситуацій та прийняття вивірених рішень у захисті прав громадян.

Втім, отримані показники констатують, що когнітивна підготовка майбутніх юристів не відповідає необхідним вимогам щодо вимог до готовності їхньої професійної діяльності й стає суттєвим бар'єром на шляху формування особистісної культури. Така ситуація засвідчує необхідність інтеграції в освітній процес ЗВО юридичного фаху акмеологічного підходу, що стосується, насамперед, дисциплін гуманітарного спрямування («Іноземна

мова за професійним спрямуванням», «Українська мова за професійним спрямуванням», «Філософія», «Психологія», «Українська та зарубіжна культура») й стимулюватиме прагнення майбутніх фахівців до особистісного і професійного самовдосконалення.

У структурі особистісної культури майбутніх юристів вагомим регулятором професійної поведінки, який визначає систему життєвих і професійних пріоритетів виступає аксіологічний компонент. Адже орієнтація на професіоналізм як вагомій особистісній цінності стимулює майбутніх фахівців до безперервного становлення своєї культури, передбачаючи не тільки повагу до вимог закону, а й розвитку емпатії, моральності та мотиваційних стратегій особистісного і професійного вдосконалення. У нашому дослідженні ціннісно-смысловий критерій аксіологічного компонента розглядається за допомогою таких показників, як от: усвідомлення ціннісної значущості юридичного фаху; сформованість системи моральних цінностей в ситуаціях правового вибору; ціннісна мотивація до постійного вдосконалення особистісної культури та професійної майстерності.

Зокрема, усвідомлення ціннісної значущості юридичного фаху буде визначатися за допомогою використання методики «Мотивація до навчально-професійної діяльності» (опитувальник К. Замфір у модифікації А. Реана) (Додаток Д).

Вищезазначена методика дозволяє виявити, чи сприймає майбутній юрист свою правничу професію як самоцінність (внутрішня мотивація) крізь призму усвідомлення гуманістичної місії і цінності юридичної діяльності, чи тільки як поверхневу привабливість її статусу. Так, застосування методики А. Реана (модифікований варіант опитувальника К. Замфір) (Тимошук & Третяк, 2015). дозволяє оцінити 34 показники мотивації за декількома напрямками: змістовим (професійні та пізнавальні мотиви), соціальним (престиж, комунікація) та особистісним (самореалізація, уникнення невдач).

Результати апробації серед студентів-юристів засвідчили низьку спрямованість усвідомлення професії як цінності. Зокрема, рівень мотивації

до пізнання становить 28,34% та відповідно професійного становлення 29,57% є значно нижчим у порівнянні з орієнтацією на престижність фаху – 37,28%. Найнижчий показник виявлено у сфері творчої самореалізації 4,81%, що вказує на переваження репродуктивного підходу до навчання, актуалізуючи необхідність впровадження акмеологічного підходу для формування особистісної культури майбутніх юристів.

Водночас показник сформованості системи моральних цінностей в ситуаціях правового вибору здійснювався завдяки «Картки оцінки володіння знаннями та вміннями щодо формування моральних якостей майбутніх юристів закладів вищої освіти» (Додаток Е), розробленої нами на основі модифікованої «Картки оцінки моральної вихованості (за І. Грязновим). Вищезазначена Картка виступає важливим інструментарієм для діагностики ціннісно-смыслового критерію формування особистісної культури студентів-юристів. Вона передбачає аналіз відповідей на запитання, що виражають готовність студентів до професійного становлення на засадах таких ціннісних орієнтирів, а саме: професійна честь та гідність, справедливість та неупередженість, повага до особистості, моральний вибір та відповідальність, сумлінність, принциповість та непідкупність, конфіденційність та вірність обов'язку.

Тоді як показник ціннісної мотивації до постійного вдосконалення особистісної культури та професійної майстерності визначатимемо за допомогою «Акмеограми особистісної культури юриста» (модифікація юридично-акмеологічного підходу О. Топчій) (Додаток Ж).

Варто зауважити, що акмеограма особистісної культури є одним із найбільш ефективних інструментів моніторингу та стимулювання професійного зростання фахівця у сфері права. У межах акмеологічного підходу (О. Вознюк, О. Дубасенюк, Г. Капська, О. Скакун, О. Топчій та ін.) вона розглядається як індивідуальна траєкторія руху юриста до свого «акме» – вершини професійної майстерності та духовної зрілості.

Значення методики полягає у подоланні розриву між теоретичними знаннями права та реальною етико-культурною поведінкою правника й дозволяє спроектувати ідеальний образ професіонала, який володіє як професійними знаннями, так і високим рівнем мовленнєвої, етичної та естетичної культури. Це перетворює процес вдосконалення з формального обов'язку на внутрішню ціннісну потребу особистості.

Спосіб використання методики передбачає три послідовні етапи:

Проектування еталона: на основі деонтологічних норм та праць фахівців (О. Вознюк, О. Дубасенюк, Г. Капська, О. Скакун, О. Топчій) сформовано проект ідеального юриста. Він включає такі блоки, як аксіологія (цінності), комунікативна культура (риторика, емпатія) та психологічна стійкість.

Діагностика та самооцінювання: майбутній юрист проводить регулярний аудит власних компетенцій за 10-бальною шкалою, порівнюючи реальні показники з еталонними. Для об'єктивності можуть залучатися результати зовнішнього оцінювання (відгуки колег, клієнтів, наукові публікації).

Корекція та прогнозування: на основі виявлених дефіцитів культури (наприклад, недостатній рівень ораторської майстерності чи правової етики) складається план індивідуального розвитку на короткострокову перспективу.

Таким чином, акмеограма виступає динамічним проектом, де особистісна культура стає не додатковим, а визначальним складником професійної майстерності юриста, забезпечуючи його авторитет у суспільстві та високу якість правничої допомоги.

«Акмеограму особистісної культури юриста» можна заповнювати раз на пів року. Якщо бали в розділі «Самооцінка» зростають, то майбутній фахівець постійно вдосконалює свій рівень особистісної культури та професійної майстерності.

А, відтак, отримані результати констатувального етапу педагогічного експерименту уможливили систематизувати дані, отримані за допомогою обраного комплексу методик, зокрема:

- високий рівень особистісної культури майбутніх юристів виявлено у 36 студентів ЗВО (11,42%);
- достатній рівень властивий 126 студентам (40%);
- середній виявлено у 136 респондентів (43,18%);
- низький притаманний 17 студентам (5,4%).

Аналіз результатів, отриманих на констатувальному етапі експерименту, дозволив зафіксувати переважно недостатній рівень сформованості ціннісно-сислового критерію особистісної культури майбутніх юристів. Зокрема, результати методики «Мотивація до навчально-професійної діяльності» свідчать про слабе усвідомлення ціннісної значущості юридичного фаху, де переважають зовнішні прагматичні стимули над внутрішнім етичним покликанням. Використання «Картки оцінки володіння знаннями та вміннями щодо формування моральних якостей майбутніх юристів ЗВО» підтвердило фрагментарність системи моральних цінностей у ситуаціях правового вибору: студенти демонструють готовність діяти за алгоритмом, проте губляться перед викликами, що потребують глибокої моральної рефлексії.

Ключовим показником стала «Акмеограма особистісної культури юриста», яка виявила низьку ціннісну мотивацію до постійного самовдосконалення та професійного зростання. Отримані дані спонукають до пошуку ефективних засобів стабілізації ситуації, оскільки готовність майбутніх правників потребує закладення належних орієнтирів – від морально-етичних та психологічної стійкості до усвідомленої праці над власною професійною майстерністю як життєвою стратегією.

Особливе місце в структурі досліджуваного явища посідає соціально-комунікативний критерій, який виступає основним механізмом об'єктивації особистісної культури юриста. У професійній діяльності комунікація є не лише засобом обміну інформацією, а фундаментальним інструментом впливу та трансляції правових цінностей, перетворення морально-етичних орієнтирів у конкретні поведінкові акти (оформлення процесуальних документів, етична

комунікація, публічні виступи та ін.). Вона безпосередньо впливає на особистісну культуру через дисципліну мислення, розвиток емоційного інтелекту як спроможність до побудови конструктивного контакту через розуміння психологічного стану учасників комунікації (емпатія) та готовність до діалогу у конфліктних ситуаціях. Більше того, у сучасних умовах цей критерій охоплює і цифрову грамотність – культуру листування в месенджерах та соцмережах, що стає невід’ємною частиною професійного іміджу та запорукою інформаційної безпеки.

У дисертаційному дослідженні особистісна культура майбутніх юристів за соціально-комунікативним критерієм буде визначатися за наступними показниками, а саме: здатність до емпатійної взаємодії у процесі професійної комунікації; створення сприятливої комунікативної атмосфери; спрямованість на оволодіння культурою фахового мовлення.

Зокрема, показник здатності до емпатійної взаємодії у процесі професійної комунікації визначатиметься за допомогою Багатофакторного опитувальника емпатії М. Девіса «Індекс міжособистісної реактивності» (додаток І).

Це одна з найавторитетніших методик у сучасному науковому середовищі, оскільки розглядає емпатію як комплекс із чотирьох незалежних шкал: прийняття чужої точки зору; фантазія, емоційна турбота. Опитувальник складається з 28 тверджень (по 7 на кожен шкалу). Студент оцінює за 5-бальною шкалою (від «зовсім не про мене» до «точно про мене»), наскільки кожне твердження його стосується.

Аналіз отриманих даних свідчить про те, що на даному етапі здатність до емпатійної взаємодії у процесі професійної комунікації здобувачами правничої освіти ЗВО сформована недостатньо. Зокрема, показники за шкалою «Прийняття точки зору» знаходяться на середньому або низькому рівні. Це свідчить про труднощі майбутніх юристів у відстороненому аналізі позиції опонента та невмінні абстрагуватися від власного бачення ситуації, що є критично важливим для побудови ефективної стратегії захисту чи ведення

переговорів. Маємо низькі бали за шкалою «Емпатійна турбота» у поєднанні з певними проявами «Особистого дистресу», які вказують на те, що студенти сприймають професійну комунікацію або як суто формальний процес (дистанціювання), або відчувають надмірну тривогу під час зіткнення з конфліктними ситуаціями. Це обмежує їхню здатність створювати довірливу атмосферу з клієнтом та зберігати професійну об'єктивність. Водночас недостатній рівень сформованості емпатійних здібностей ускладнює процес прогнозування поведінки учасників судового процесу та знижує гнучкість у виборі тактики спілкування.

Щодо показника створення сприятливої комунікативної атмосфери, то для його визначення використовували Тест Томаса-Кілмана щодо стилів поведінки у конфліктних ситуаціях (Додаток К), який використовується для того, щоб продемонструвати, як людина поводить себе в ситуаціях, коли інтереси двох людей не збігаються.

В основі лежать два вектори поведінки: напористість (орієнтація на власні інтереси та задоволення тільки особистих потреб) та кооперація (орієнтація на інтереси іншого, й готовність піти на компроміс). Це знаходить конкретизації у запропонованих 5-ти стратегій поведінки:

- суперництво – використання авторитету або силу, що руйнує стосунки;
- пристосування – готовність пожертвувати своїми інтересами заради іншого;
- уникнення – ігнорування проблеми або її відкладання;
- компроміс – обидві сторони чимось поступаються та постає рішенням, яке частково задовольняє всіх, але залишає осад.
- співпраця – сторони шукають творче рішення, яке повністю задовольняє інтереси кожного і є найскладнішим, але найконструктивнішим шляхом.

Для юристів це не просто психологічний тест, а інструмент визначення професійної придатності до конкретних видів діяльності.

Втім, результати тестування за методикою Томаса-Кілманна (ТКІ) серед майбутніх юристів виявили тенденцію щодо недостатнього рівня сформованості стратегій «Компромісу» (14,31%) та «Співпраці» (12,85%). Для професії юриста, де конструктивне розв'язання спорів є важливими навичками, а дефіцит цих стратегій вказує на перекид у бік або надмірної напористості (суперництва) та пасивного уникнення. А, відтак це є свідченням про низьку готовність до взаємних поступок. Юристи, які не використовують цей інструмент, часто затягують процеси, не вміючи знайти рішення, яке б частково задовольнило обидві сторони заради швидкого результату.

Разом з тим, визначення показника щодо спрямованості на оволодіння культурою фахового мовлення передбачало використання «Лексико-граматичного тесту з Української мови за професійним спрямуванням» (Додаток Л).

Таким чином, застосований інструментарій дозволив на констатувальному етапі експерименту отримати такі дані щодо комунікативного компонента (за соціально-комунікативним критерієм):

- високий рівень сформованості особистісної культури майбутніх юристів ЗВО виявлено у 40 студентів (13,33%);
- достатній рівень характерний для 120 студентів (38,1%);
- середній рівень притаманний 139 студентам (44,13%);
- низький мають 14 студентів (4,44%).

Результати діагностики соціально-комунікативного критерію свідчать про недостатню сформованість ключових навичок професійної взаємодії у майбутніх юристів. Недостатня розвиненість навичок співпраці та компромісу в поєднанні з низьким рівнем емпатійної взаємодії свідчить про переважання прагматичних або конфліктних установок над конструктивно-діалогічними. Відсутність сталої орієнтації на створення сприятливої комунікативної атмосфери та недостатня увага до культури фахового мовлення створюють серйозні перепони для ефективної комунікативної взаємодії у професійній діяльності. А, відтак, виявлені проблеми актуалізують необхідність

впровадження в освітній процес обґрунтованих педагогічних умов, спрямованих на корекцію мовленнєво-культурних орієнтацій та інтенсивний розвиток комунікативної компетентності майбутніх фахівців у галузі права.

Разом з тим, у структурі особистісної культури підготовки майбутніх правників діяльнісна компонента за практико-орієнтованим критерієм виступає вагомим виразником готовності до реальної юридичної практики. Її роль полягає в апробації та закріпленні отриманих знань, етичних норм, комунікативних стратегій та правових алгоритмів у безпосередній діяльності. Саме практико-орієнтований підхід дозволяє студенту не просто вивчити стратегії «співпраці» чи «компромісу», а відпрацювати їх під час судових дебатів, юридичного консультування чи медіаційних процедур. Це сприяє подоланню розриву між знанням етичних стандартів та вмінням застосовувати їх на практиці, внутрішніх ціннісних орієнтирів фахівця та його зовнішньою поведінковою активністю, забезпечуючи цілісність особистісної культури юриста як захисника прав і свобод людини.

У зв'язку з цим дослідження діяльнісного компонента особистісної культури майбутніх юристів за практико-орієнтованим критерієм здійснювався на основі оцінки рівня реалізації наявних знань з «Української мови за професійним спрямуванням» через виконання запропонованих завдань «Апробація практичних умінь із укладання юридичної документації на основі вимог фахової мови» (Додаток Л). З метою визначення рівня володіння техніками іншомовної аргументації та переконання студентам пропонувалися «Проблемно-ситуативні справи з іншомовної юридичної аргументації» (Додаток М) з дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням». Водночас показник готовності до публічної діяльності та правової просвіти передбачав «Аналітично-прикладні завдання по публічних виступах в суді» у контексті якого необхідно проаналізувати та дати відповідні на проблемні питання по судовим промовам адвокатів (Додаток П).

Практичне втілення в освітній процес підготовки майбутніх юристів в ЗВО комплексних завдань та проблемно-ситуаційних вправ з метою

формування їхньої особистісної культури за практико-орієнтованим критерієм уможливило отримання таких результатів, як от: 10,79% (34 студента) мають високий рівень; 37,46% (118 студентів) – достатній рівень; 45,4; (143 студента) – середній рівень; 6,35% (20 студентів) – низький рівень.

Недостатня сформованість особистісної культури майбутніх юристів, зафіксована під час первинної діагностики, стала підставою для пошуку нових шляхів її розвитку. Саме тому в межах формувального етапу експерименту ми реалізуємо акмеологічний підхід, апробовуючи запропоновану систему форм і методів навчання для підтвердження їхньої дієвості. З цією метою виникає необхідність практичної реалізації обґрунтованих педагогічних умов та експериментальної перевірки їхнього впливу на якість формування особистісної культури майбутніх фахівців у контексті викладання таких дисциплін як: «Іноземна мова за професійним спрямуванням», «Українська мова за професійним спрямуванням», «Філософія», «Психологія» та «Історія української і зарубіжної культури».

А, відтак, для реалізації формувального етапу експерименту (2022–2024 рр.) було залучено 219 осіб: 109 представників Рівненського інституту Київського університету права НАН України та 108 – з Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Учасників розподілили на контрольні та експериментальні групи. Основна відмінність між групами полягала у підходах до викладання гуманітарних дисциплін: у КГ застосовували загальноприйняті методи, а в ЕГ – апробували запропоновані автором методичні розробки та інноваційні засоби навчання.

Для забезпечення репрезентативності вибірки було проведено вхідний контроль, результати якого підтвердили однорідність контрольних та експериментальних груп на початку дослідження (див таблиця 3.1.4).

Порівняльний аналіз вихідних рівнів сформованості особистісної культури майбутніх юристів засвідчив відсутність статистично значущих розбіжностей між КГ та ЕГ.

Таблиця 3.1.4 – Показники однорідності вибірки КГ та ЕГ на етапі вхідного контролю в експерименті формування особистісної культури майбутніх юристів

Критерії сформованості особистісної культури		Результати								ВС
		Високий		Достатній		Середній		Низький		
		КС	%	КС	%	КС	%	КС	%	
Інтелектуально- пізнавальний	КГ	9	8,33	40	37,04	51	47,22	8	7,41	3,5
	ЕГ	8	7,34	41	37,61	52	47,71	8	7,34	3.5
Ціннісно- смисловий	КГ	14	12,96	39	36,11	48	44,45	7	6,48	3,6
	ЕГ	14	12,84	40	36,7	47	43,12	8	7,34	3,6
Соціально- комунікативний	КГ	12	11,11	41	37,96	49	45,37	6	5,56	3,5
	ЕГ	13	11,93	42	38,53	46	42,20	8	7,34	3,5
Практико- орієнтований	КГ	7	6,48	43	39,81	50	46,3	8	7,41	3,5
	ЕГ	5	4,59	44	40,36	51	46,78	9	8,27	3,5
Узагальнені показники	КГ	11	10,19	40	37,03	50	46,3	7	6,48	3,5
	ЕГ	10	9,17	42	38,54	49	44,95	8	7,34	3,5

Для об'єктивізації цих даних та перевірки статистичних гіпотез (H_0 та H_1) було використано критерій згоди Пірсона (χ^2).

Розподіл студентів за рівнями (L_1 – високий, L_2 – достатній, L_3 – середній, L_4 – низький) став основою для перевірки статистичних гіпотез.

Зокрема, для порівняння КГ та ЕГ висунуто гіпотези:

- *Нульова гіпотеза (H_0) передбачає імовірність потрапляння курсантів КГ та ЕГ ($n_1=108$, $n_2=109$) до кожної з категорій L_1 є однаковою ($p_{1i}=p_{2i}$).*

Будь-які розбіжності у рівнях професійної ідентичності вважаються випадковими.

- *Альтернативна гіпотеза (H_1) – імовірності відрізняються,) принаймні для однієї категорії. У такому разі вищий рівень досягнень в експериментальних групах розглядається як наслідок впровадження обґрунтованих педагогічних умов.*

Для перевірки статистичних гіпотез при кількості ступенів вільності, що відповідає чотирьом категоріям ($C=4$), розрахуємо значення критерію Пірсона (χ^2) за формулою:

$$T_{\text{експ}} = \frac{1}{n_1 \cdot n_2} \sum_{i=1}^c \frac{(n_1 Q_{2i} - n_2 Q_{1i})^2}{Q_{1i} + Q_{2i}},$$

де, Q_{1i} та Q_{2i} ($i=1,2,3,4$) – кількість студентів із КГ та ЕГ, що потрапили до категорії «і».

Згідно з таблицею (де розписані рівні. В Р.2) для числа ступенів вільності $n=C-1=3$ і рівня значущості $\alpha = 0,05$ (5 %), критичне значення величини $T_{\text{кр}} = 7,815$.

На констатувальному етапі отримане значення критерію $T_{\text{до_форм_експ}} = 0,17$ виявилося меншим за критичне $T_{\text{кр}} = 7,815$ і $T_{\text{до_форм_експ}} < T_{\text{кр}}$ ($0,17 < 7,82$). Це дає підстави прийняти нульову гіпотезу (H_0) та стверджувати, що при рівні значущості $\alpha = 0,05$ (надійності 95%) статистично значущих відмінностей між вибірками КГ та ЕГ не виявлено.

Дані вхідного контролю підтвердили недостатній рівень сформованості особистісної культури майбутніх юристів. Це зумовило необхідність перевірки ефективності визначених педагогічних умов та авторської структурно-функціональної моделі, що ґрунтуються на акмеологічному підході. Важливим інструментом реалізації цього завдання стало впровадження у підготовку майбутніх юристів навчально-методичного посібника «Німецька мова для студентів юридичних спеціальностей (Deutsch Für Jurastudierende)»; Методичні вказівки з дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, які навчаються за освітньо-професійною програмою «Право», спеціальності 081 «Право» за темою «Особистісна культура юриста»; комплекс лексико-граматичних вправ з іншомовної термінології; проблемно-ситуативні вправи з іншомовної юридичної аргументації.

3.2. Реалізація формувального етапу педагогічного експерименту

Ефективність формування особистісної культури майбутніх юристів в акмеологічному дискурсі безпосередньо залежить від активізації внутрішнього потенціалу здобувача освіти до саморозвитку. Для реалізації цієї мети перед нами постало завдання проаналізувати дієвість запропонованої структурно-функціональної моделі та визначити комплекс педагогічних умов, що забезпечують її реалізацію. Особливу увагу було приділено ідентифікації чинників, які детермінують досягнення високих акме-результатів та сприяють створенню та впровадженню оновленого дидактичного інструментарію. Програма формувального експерименту передбачала з'ясування причинно-наслідкових зв'язків між зовнішніми вимогами професії юриста та внутрішньою потребою здобувача вищої освіти досягнути вершини майстерності. Як застерігає В. Гладкова, в акмеології експериментальне дослідження стикається з низ кою труднощів. По-перше, йдеться про теоретичну незавершеність експерименту, позаяк він зазвичай спрямований на верифікацію конкретної теорії. Оскільки акмеологічне знання нині перебуває на етапі становлення, то наявні пошукові експерименти тестують лише окремі гіпотези. По-друге, береться до уваги унікальність об'єкта дослідження. Специфіка феноменів «акме» (вершина) та «кате» (спад) полягає в їхній неповторності. Вони є результатом природної логіки життєвого шляху особистості, що обмежує можливість застосування певних видів експериментів, які потребують суворого контролю або штучного відтворення умов. По-третє, експеримент – це, зазвичай, вивчення особистості в критичних умовах (Огнев'юк, Гладкова & Фруктова, 2019, с. 160).

У межах нашого дослідження програма формувального експерименту охоплювала чотири взаємопов'язані етапи: мотиваційний, ціннісний, комунікативний та діяльнісний. Відповідно до їх послідовності розглянемо організаційно-методичні аспекти формування особистісної культури майбутніх юристів засобами акмеологічного підходу.

Мотиваційний етап був спрямований на реалізацію першої педагогічної умови – інтеграція акмеологічного змісту у професійну підготовку майбутніх юристів.

Ключовим інструментом акмеологічних технологій є внутрішньо спрямований акмеологічний вплив, що постає як інтегрований, гуманістично орієнтований процес, покликаний забезпечити цілеспрямований розвиток особистості чи групи. Прикметно, що акмеологічним може вважатися будь-який вплив, що здійснюється переважно на мотиваційну та ціннісно-смыслову сфери особистості (с.181] Тут доцільно підкреслити роль дисциплін гуманітарного циклу. На мотиваційному етапі вона полягає в тому, щоб перетворити «зовнішні знання» на внутрішню стратегію успіху. Кожна дисципліна формує певну грань професійного акме, без якого цілісний образ фахівця залишається незавершеним, а його фахова майстерність – позбавленою етичного та інтелектуального фундаменту.

Так, експлікуючи роль шістдесятництва в історії української культури (історія української та зарубіжної культури), використовуємо метод біографічного моделювання, який націлює нас на віднайдення біографічних больових точок, які стимулювали акмерозвиток особистісного потенцілу аналізованої суб'єктності. Зокрема, звертаємо увагу студентів на постаті Василя Стуса, Василя Симоненка, Алли Горської, Ліни Костенко, яким вдалося повною мірою реалізувати власний акмересурс. Так здобувачі вищої юридичної освіти роблять висновок про те, що Василь Стус виробив власну етику «само собою наповнення». Він сприйняв табірну дійсність як горнило, у якому людина набуває вищої духовної якості: «Як добре те, що смерті не боюсь я і не питаю, чи тяжкий мій хрест» (Стус, 2003, с. 45). Водночас Василь Симоненко першим з покоління шістдесятників актуалізував тему унікальності людського «Я». У тоталітарному суспільстві, де людина була лише гвинтиком, він проголосив найвищу акмеологічну цінність: «Ти знаєш, що ти – людина? / Ти знаєш про це чи ні? / Усмішка твоя – єдина, / Мука твоя – єдина, / Очі твої – одні» (Симоненко, 2003, с. 37). Для Алли Горської

мистецтво стало політичним інструментом – її присутність на судах над дисидентами та підписи під протестними листами були проявом найвищої акмеконцентрації волі. Акмересурсом Ліни Костенко стало 16-річне мовчання через відмову піти на компроміс із владою, авторка бачить у перешкодах тільки силу: «І все на світі треба пережити, / І кожен фініш – це, по суті, старт...». Для опанування ресурсів власного «Я» здобувачам вищої юридичної освіти пропонується метод біографічного моделювання. Він дозволяє майбутнім фахівцям проаналізувати свій життєвий досвід і переосмислити поразки крізь призму акмеологічної трансформації.

У межах цього підходу доцільно застосовувати письмовий аналіз стратегічних кроків на шляху до професійного та особистісного успіху. Тексти, створені студентами, стають рефлексивним підґрунтям для усвідомлення ними власного життєвого призначення. Нижче наведемо фрагмент такого аналізу, що ілюструє процес самопроектування: «Успішний життєвий шлях неможливий без усвідомленого вибору. На початковому, мотиваційному етапі, людина має дати відповідь на питання: «Що я несу у світ? Чи стане він кращий зі мною?». Знання історії, філософії, культури та інших дисциплін допомагають зрозуміти контекст, у якому ми діємо, і обрати не просто прибуткову професію, а місію. Її виконання потребує вловлювати маніпуляції, керувати стресом та конфліктами, читати поведінку опонентів, а найголовніше – пізнавати себе. Стратегія успіху випробовується не в моменти тріумфу, а в часи криз. Життєвий шлях успішної особистості – це завжди історія подолання спротиву. Акмеологічний підхід вчить сприймати невдачі не як фінал, а як корекцію шляху до вершини» (Огнев'юк, Гладкова & Фруктова, 2019).

Результативним також вважаємо метод акмеограми, що дозволяє спроектувати індивідуальну траєкторію професійного росту шляхом побудови профілю ідеалу, діагностики «Я-реального» та програмування успіху. Мотиваційне поле професіогенези поглиблює ситуаційні задачі, які

моделюють різні варіанти можливого акмевибору. Продемонструємо кілька прикладів:

Задача 1: Юридичний відділ виявив системну помилку в договорах, що вже підписані з тисячами клієнтів, яким загрожують фінансові втрати. У Вашому розпорядженні 5 хвилин, щоб вирішити: написати заяву на звільнення «за власним бажанням» прямо зараз чи піти до генерального директора з планом компенсацій, знаючи, що вас можуть звинуватити у непрофесіоналізмі чи зловживанні службовим становищем.

Проведіть межу між особистим порятунком і професійним обов'язком перед тими, хто вам довірився?

Задача 2. Ви зіткнулися з відвертою агресією або тиском з боку опонента в судовому процесі чи під час переговорів. Ваша природна реакція – відповісти агресією, що призведе до конфлікту та програшу справи. Як трансформувати свій гнів у стратегічну виваженість? Як «перемогти не воюючи», використовуючи силу переконання та психологічну перевагу?

Задача 3: Ви талановитий молодий фахівець, який блискуче завершив навчання і прагне втілити свої знання у професійну діяльність. Ваші здібності відзначені керівництвом. Вам пропонують престижну посаду в державній структурі з високим посадовим окладом, службовим авто та перспективою швидкого кар'єрного росту. Батьки та друзі захоплені, вони вважають це вашим «щасливим квитком». Однак ви відчуваєте, що ця робота – суто бюрократична. Вона вимагатиме від вас підпорядкування жорсткій ієрархії, виконання наказів, які часто суперечать вашим внутрішнім переконанням, і повної відмови від власного творчого чи дослідницького пошуку. У вас є альтернатива: зайнятися незалежною практикою або соціальним проектом, який вас надихає, але не дає жодних гарантій стабільності та доходів на найближчі роки. Що ви втрачаєте в кожному з варіантів? Ким ви бачите себе через 10 років у кожному зі сценаріїв? Де ви відчуваєте справжню «вершину», а де – лише соціальну маску?

Отже, інтеграція акмеологічного змісту у підготовку майбутніх юристів докорінно змінює вектор їхнього професійного становлення: від зовнішнього накопичення знань до внутрішнього проектування особистісного «акме». Дисципліни гуманітарного спрямування перестають бути допоміжними і стають джерелом етичних та ціннісних орієнтирів. Через вивчення досвіду шістдесятників (В. Стуса, Л. Костенко та ін.) студенти засвоюють найвищі стандарти незламності та вірності принципам, що формує «іmunітет» проти професійного конформізму та моральної деформації. Завдяки акмеограмам та вирішенню ситуаційних задач, що моделюють реальні етичні конфлікти, студенти вчаться розрізняти соціальні атрибути успіху (посаду, оклад) та справжнє життєве призначення. Акмеологічний підхід озброює юриста інструментами саморегуляції – здатністю трансформувати агресію у стратегічну виваженість і перетворювати стрес на ресурс для прийняття вольових рішень. Реалізація першої педагогічної умови забезпечує створення міцного мотиваційного фундаменту. Це гарантує, що майбутня професійна діяльність юриста буде не просто роботою, а усвідомленим шляхом до самореалізації, де критерієм успіху є не лише кар'єрний ріст, а й збереження людської гідності та служіння справедливості.

Друга педагогічна умова – забезпечення ціннісно-сміслового ставлення до професії юриста – узгоджується з ціннісним етапом формувального експерименту, на якому відбувається процес трансформації зовнішніх професійних вимог у внутрішні особистісні переконання майбутнього правника. Він є критичним, оскільки закладає фундамент особистості. На цьому етапі здобувач вищої юридичної освіти перестає сприймати право лише як сукупність кодексів і законів і починає бачити в ньому інструмент реалізації справедливості, що передбачає знання етичних норм та розуміння власної соціальної місії, розвиток емпатії, почуття відповідальності та здатності до самооцінки власних вчинків крізь призму професійної етики, готовність діяти згідно з принципами верховенства права навіть у ситуаціях морального вибору або тиску. Цю позицію актуально відстоює В. Дудченко, наголошуючи на

тому, що «право неможливо зрозуміти в належний спосіб, не усвідомивши його цілей, тому юрист має знати систему цінностей сучасного суспільства та використовувати право як засіб досягнення справедливості у межах цієї системи цінностей (Дудченко, 2006, с. 67).

Змістом експерименту на ціннісному етапі визначено вирішення етичних дилем, тренінги професійної ідентичності, аксіологізацію освітнього процесу. Найбільшу вагу на цьому етапі, на наш погляд, становить тренінг ціннісної підтримки, який ставить кожного учасника в ситуацію вибору, де немає однозначно правильної юридичної відповіді. Тренінг змушує зупинитися і проаналізувати власні дії, зокрема їх відповідність внутрішнім переконанням. Основна ціль тренінгу ціннісної підтримки, на думку О. Музики, «полягає в тому, щоб, спираючись на реальний ціннісний досвід людини, використовуючи його як основу, реконструювати й актуалізувати ті суб'єктні цінності, які ведуть до розвитку професійних здібностей» (Музика, 2007, с. 43).

Для юриста це означає зрозуміти, що професійна честь і правова совість є набагато стабільнішими активами, ніж миттєва перемога, здобута шляхом маніпуляцій. Це створення внутрішнього орієнтиру, який не дозволить збитися з курсу в умовах корупції чи тиску. У такому вимірі доречними будуть питання-пастки, які має поставити психолог відповідно до професійної ситуації, а саме:

1. Що залишиться від моєї роботи, якщо не брати до уваги зарплату?
2. Яку цінність я захищаю, коли йду на конфлікт з керівництвом?
3. Чому у світі функцій смисл знайти неможливо, чи поділяєте думку про те, що він народжується лише у щирій зустрічі «Я» та «Ти».
4. Чому, шукаючи смисл у лайках, ми потрапляємо у тупик?
5. Чи погоджуєтесь ви з тезою: Смисл з'являється там, де ми наважуємося зняти маску «приємної людини» і стати людиною справжньою – зі своїми слабкостями, гнівом і щирими переконаннями.

У контексті ціннісного тренінгу для юристів використання праць Дейла Карнегі та Еверетта Шострома, які репрезентують протилежні полюси міжособистісної взаємодії, створює ідеальний майданчик для дискусії про маніпуляцію та актуалізацію, дозволяючи розмежувати «технічний успіх» (Д. Карнегі) та «особистісну цілісність» (Е. Шостром), що є критично важливим для формування професійної етики правника.

Доречним вважаємо метод продовження запитання як техніку глибокої рефлексії, яка дозволяє вийти за межі формальних відповідей і виявити справжні мотиви та ціннісні орієнтації особистості. Вона базується на послідовному розгортанні діалогу, де кожна наступна відповідь стає підґрунтям для нового, більш глибокого запитання. Наприклад:

Оберіть варіант, який найкраще відповідає вашому контексту для завершення фрази «Чому технологія успіху Дейла Карнегі...»:

1....є «усміхненою пасткою»? Чи поділяєте ви думку Е. Шострома про те, що посмішка маніпулятора — це не прояв радості, а засіб зваблювання, що створює ілюзію щирості, замінюючи справжню близькість відпрацьованими алгоритмами маніпуляції?

2....залишається актуальною? Чи не тому, що вона дає прості відповіді на складне питання соціального виживання в ієрархічному суспільстві, де форма важливіша за зміст?

3....є етично суперечливою? Наскільки припустимим є перетворення людської особистості на товар, а спілкування — на технологію продажу цього товару в сучасній юридичній практиці?

4....веде до внутрішньої порожнечі? Чи згодні ви, що постійна гра ролі «приємної людини» з часом позбавляє можливості розуміти власні справжні почуття та цінності?

5....програє глибинним смислам? Чому вона вчить, як подобатися всім, але виявляється безсилою навчити людину, як залишатися собою в моменти фатальних життєвих криз?

Намагаючись забезпечити ціннісно-сміслову ставлення до професії юриста, апелюємо до мистецтва, що є предметом аналізу на заняттях з історії української та зарубіжної культури. Важливо підкреслити, що аксіологічна площина – це внутрішня ієрархія смислів, яка визначає вибір людини. Мистецтво впливає на цю площину не через логіку, а через катарсис (емоційне очищення). Коли ми споглядаємо твір, то не просто отримуємо інформацію, а переживаємо чужий досвід як власний. Мистецтво трансформує особистісну культуру з горизонтальної площини повсякденності, де провідним мотивом є гроші, статус, успіх будь-якою ціною, побут, споживання, у вертикальну (духовність, етика, сенс). Для юриста це критично важливо, оскільки без аксіологічного фундаменту право перетворюється на інструмент маніпуляції. Постійне зіткнення з негативними проявами людської природи змушує його надягати маску байдужості, яка захищає психіку, але блокує здатність до емпатії та катарсису. Аксіологічна вертикаль поєднує високі цінності із повсякденністю, що викликає страждання. Мистецтво шляхом катарсису знімає соціальні маски, повертаючи у повсякденний обіг поняття професійної честі, совісті, смисложиттєвих орієнтацій, що дозволяє юристу вибудувати внутрішню ієрархію смислів.

У цьому вимірі доцільним є вивчення кінокейсів, оскільки кінематограф поєднує в собі візуальний образ, слово, музику та динаміку дії. Для юриста кіно – це віртуальна платформа етичних випробувань, де можна прожити тисячі життів і зробити сотні складних виборів без фатальних наслідків у реальності. Потужним маніфестом соціальної значущості юриспруденції є фільми на юридичну тематику: «12 розгніваних чоловіків» (1957), «Убити пересмішника» (1962), «Філадельфія» (1993), «Суддя» (2014), «Темні води» (2019) та ін. У них йдеться про те, що навіть одна людина (присяжний) шляхом критичного мислення може змінити хід правосуддя, що закон має захищати людину, навіть якщо її спосіб життя не схвалюється більшістю, що юрист не «грає роль» чесною людиною – він є чесною людиною. На ціннісному етапі це забезпечує стійкість до професійного вигорання та корупційних спокус. Так,

під час перегляду фільму доцільно зупинити його у момент критичного вибору героя, запропонувавши студентам сформулювати власну стратегію захисту чи звинувачення. Доречно буде порівняти версію однієї й тієї ж справи в документальному та художньому кіно.

Значний вплив на розгортання ціннісної площини особистісної культури майбутнього юриста має написання есеїв на юридичну тематику. Цей процес переводить студента з позиції «пасивного споживача інформації» у позицію «активного творця власних смислів». Коли майбутній юрист пише есе про смертну кару, евтаназію або право на приватність, він змушений вийти за межі юридичної норми.

Пропонуємо одну із тем для есеїстичної фабули: «Роль кінематографа як каталізатора трансформації особистісної культури».

Професія юриста традиційно асоціюється з суворими текстами законів, залами судових засідань, криміналістичною експертизою, строго оформленими папками документів. Проте за фасадом нормативних актів завжди стоїть людина – з її моральними дилемами, упередженнями та цінностями. У цьому контексті кінематограф виступає не просто як розвага, а як потужний інструмент формування особистісної культури майбутнього правознавця, трансформуючи його виконавця закону на глибокого мислителя та гуманіста. Кіно дозволяє майбутньому юристу зазирнути за межі сухої юридичної техніки. Фільми ставлять питання, на які закон не завжди має однозначну відповідь. Класика на кшталт «Убити пересмішника» навчає, що законність і справедливість не завжди тотожні. Аттікус Фінч стає для студента-правника іконою професійної етики, демонструючи, що особиста мужність є невід'ємною частиною правової культури. Кінематограф занурює глядача в долі людей, які опинилися по інший бік правосуддя. Це руйнує стереотипи та виховує здатність бачити в кожній справі живу історію, а не лише номер у реєстрі. Екранне правосуддя – це часто інтелектуальний поєдинок. Спостерігаючи за логічними побудовами героїв у стрічках як «12 розгніваних чоловіків», майбутній юрист вчиться критично оцінювати докази

(фільм демонструє, як сумнів може змінити хід історії та врятувати людське життя). Кінематограф часто випереджає час, порушуючи питання, які ще тільки стають актуальними для юриспруденції: від прав штучного інтелекту до біоетичних спорів. Кіно не дає готових інструкцій, але воно створює безпечний простір для «проживання» кризових ситуацій. Це своєрідний симулятор, де майбутній адвокат чи суддя може перевірити свою реакцію на корупційний тиск, конфлікт інтересів або необхідність захищати «непопулярного» клієнта.

Кінематограф є каталізатором, що пришвидшує перетворення студента на зрілу особистість. Він наповнює юридичну освіту живими сенсами, перетворюючи знання кодексів на правову культуру. Завдяки кіно юрист майбутнього вчиться бути не лише експертом, а й хранителем людської гідності, здатним бачити за літерою закону – дух справедливості. Кінематограф створює візуальні та сенсорні образи того, як має виглядати гідність. Образ судді, адвоката чи прокурора в кіно часто стає професійним ідеалом. Величні зали суду, ритуали правосуддя, промови, що змінюють історію – це формує повагу до самої ідеї Права. Усвідомлення сакральності фаху, яке дозволяє сприймати роботу юриста не як ремесло, а як мистецтво.

Головним досягненням ціннісного етапу є успішна трансформація формальних норм (законів, кодексів етики) у внутрішні імперативи особистості. Юрист починає діяти згідно з принципами справедливості не через страх перед санкціями, а через неможливість поступитися власними переконаннями. Цей етап стверджує ідею про те, лише тоді, коли правові цінності стають особистісними смислами, майбутній фахівець стає здатним не просто «надавати юридичні послуги», а здійснювати правосуддя та захищати гідність людини в будь-яких обставинах.

Комунікаційний етап формувального експерименту у нашому дослідженні узгоджується із третьою педагогічною умовою – залучення майбутніх юристів до правопросвітницької та соціально-комунікативної діяльності в юридичних клініках. Роль юридичних клінік у системі

професійної юридичної освіти є незаперечною. Під певним ракурсом цю проблему висвітлювали: О. Аксьонова, О. Ващук, А. Галай, Р. Гентош, М. Дулеба, В. Журавський, О. Копиленко, Т.Фігель, І. Юркевич та ін. На думку О. Ващук та Р. Гери, «навчання в юридичній клініці має свої переваги над звичною системою академічної освіти. Адже жодні інші методи – ні розв’язання завдань, якщо навіть їхні фабули взято із життя, ні організація навчальних судових засідань, дебатів і конкурсів, ні практика у 28 органах державної влади – не можуть так наблизити студента до фахової діяльності такою мірою, як робота в юридичних клініках» (Ващук & Гера, 2008. с. 5-6). У працях І. Юркевич юридична клініка постає «найбільш дієвим інструментом набуття практичних навичок студентами юридичних факультетів» (Юркевич, 2020, с. 133). Про те, що клініка сприяє доступу до правосуддя пише італійський науковець Е. Santoro, вбачаючи в її організації передусім «лабораторію для студентів, щоб навчитися використовувати юридичну фантазію і щоб перетворити приватні проблеми маргіналізованих людей на позови, котрі можна подати до судді» (Santoro, 2020, с. 2). Натомість М. Василенко розглядає діяльність клініки як середовище для втілення теоретичних знань у конкретних життєвих ситуаціях (Василенко, 2011). Водночас В. Молдован та Р. Кацавець висловлюють переконання в тому, що юридична клініка сприяє розвитку навичок спілкування, аналізу інформації та методам психологічного впливу, які необхідні в повсякденній роботі юриста-професіонала (Молдован & Кацавець, 2007, с. 88). До таких методів відносимо насамперед інтерв’ювання, що є фундаментом первинної взаємодії юриста з клієнтом. На цьому етапі консультант не лише збирає фактичні дані про обставини справи, а й здійснює комплексний аналіз: ідентифікує приховані інтереси сторони, оцінює її психоемоційний стан та суб’єктивне бачення ситуації. Фактично, це процес верифікації інформації, що дозволяє сформувати первинну правову кваліфікацію проблеми та окреслити межі майбутнього спору. Під час інтерв’ювання консультант закладає фундамент майбутньої співпраці. Його головне завдання – справити позитивне враження

та довести свою професійну здатність захистити інтереси клієнта. Зауважимо, що формування особистісної культури майбутнього правника починається з опанування мистецтва інтерв'ювання. На цьому етапі консультант не лише збирає фактичні дані, а й здійснює комплексний аналіз: ідентифікує приховані інтереси сторони, оцінює її психоемоційний стан та суб'єктивне бачення ситуації. Фактично, це процес верифікації інформації, що дозволяє сформулювати первинну правову кваліфікацію проблеми.

Первинна бесіда є визначальною для формування професійного іміджу юриста. Саме тут фахівець має продемонструвати свою компетентність та побудувати атмосферу взаємної довіри та поваги, зняти будь-які комунікативні бар'єри, підтримати клієнта у визначенні його правової позиції.

Специфічній трансформації комунікативних навичок потребує консультування як наступний етап професійної комунікації. Його завданням стає трансляція правових аспектів мовою, доступною для клієнта. Як зазначає Ш. Давлатов, «роз'яснюючи правові питання клієнту, студент-консультант повинен уміти залучити його в діалог, а в процесі бесіди перевірити, чи правильно клієнт розуміє його пояснення, з'ясувати, яким із пропонованих варіантів рішення віддає перевагу» (Давлатов, 2021, с. 24).

Своєрідною відповіддю на виклик підготовки фахівця, здатного не лише знати букву закону, а й володіти високим рівнем особистісної культури в умовах динамічної комунікації, є впровадження імерсивних технологій (VR/AR), які дозволяють створити безпечне, контрольоване середовище для реалізації професійного досвіду, де психологічні аспекти інтерв'ювання та консультування стають об'єктом практичного відпрацювання, а не лише теоретичного аналізу. Шляхом занурення у віртуальну реальність вони відчуття фізичної присутності користувача в штучно створеному середовищі, змінюючи сприйняття реальності та об'єднуючи фізичний світ із цифровим або повністю замінюючи його віртуальним. До переваг імерсивних технологій Л. Бойко відносить: «створення ефекту присутності, що підвищує зацікавленість і ефективність навчання; можливість взаємодіяти з

віртуальними об'єктами; наочне представлення складних концепцій; можливість отримати доступ до інформації та досвіду, які в реальному світі можуть бути недоступні» (Бойко, 2025, с. 46). Імерсивні симуляції дозволяють студенту відпрацювати перехід від пасивного слухача до активного консультанта. Важливо, що існують Спеціалізовані VR-платформи для юристів, на яких студенти можуть опинитися в залі суду Нюрнберзького процесу, що сприятиме глибокому проживанню теми. Кардинально змінює підхід до аналізу справ віртуальна візуалізація доказів, наявність голограми учасників судового процесу, точна цифрова копія локації, де суддя або свідки можуть «пройтися» місцем події у VR-шоломі. Отже, реалізація комунікаційного етапу через поєднання традиційної клінічної практики та інноваційних імерсивних технологій дозволяє сформувати юриста нового типу – фахівця, який володіє не лише «буквою закону», а й високим рівнем особистісної культури, здатної забезпечити ефективну гуманістичну взаємодію у соціумі.

Діяльнісний етап нашого експерименту став визначальним у контексті апробації цілісної системи фахового становлення і був зосереджений на реалізації четвертої педагогічної умови, яка передбачала стратегічну орієнтацію практичної підготовки майбутніх юристів на досягнення особистісного та професійного «акме». Варто підкреслити, що в межах нашого дослідження практична підготовка постає як складний, керований процес трансформації вчорашнього абітурієнта у цілісного фахівця-правника. Теоретико-методологічний фундамент цього процесу базується на принципах наступності, рефлексивності та суб'єктності. Практика перестає бути пасивним спостереженням і стає активним моделюванням реальності. Якщо пасивне спостереження передбачає позицію сторонньої особи, яка лише фіксує зовнішні ознаки професії, то активне моделювання вимагає від студента прийняття відповідальності та інтелектуальної ініціативи. Він повинен не тільки ознайомитися зі справою, а й запропонувати власну стратегію захисту чи обвинувачення, аргументуючи її перед наставником, а

також здійснити самостійний пошук прецедентів, проаналізувати суперечливі норми та розробити юридичні висновки.

Моделювання судових справ

На цьому етапі необхідним методом стає моделювання реальних судових справ для формування навичок правозастосування, імітаційні судові ігри, тренінги, де студент освоює роль успішного фахівця. Доцільно запропонувати студентам фабули судових засідань з означеними питаннями для розгляду, а саме:

№1: Справа про халатність, що призвела до тяжких наслідків

Під час проведення робіт на висоті, через несправність запобіжного обладнання, яке не було вчасно перевірено та замінено інженером Івановим, стався нещасний випадок. Робітник Сидоренко М. В. зірвався з висоти і отримав тяжкі тілесні ушкодження (перелом хребта, інвалідність). Згідно з посадовими інструкціями, Іванов був зобов'язаний щомісячно проводити ревізію та випробування цього обладнання. Аудит виявив, що останній акт перевірки є фальсифікованим.

Питання для розгляду: Докази службової недбалості; причинно-наслідковий зв'язок між бездіяльністю та наслідками; кваліфікація тяжкості наслідків

(Вирок Тернівського міського суду Дніпропетровської області від 12.05.2020 р. у справі № 194/654/14-к.)

№2: Справа про заподіяння тілесних ушкоджень у стані сильного душевного хвилювання

Протягом тривалого часу Ткаченко зазнавала психологічного та фізичного насильства від свого чоловіка (що підтверджується свідченнями сусідів та довідками з поліції про виклики). Одного вечора, після чергової сварки, чоловік почав погрожувати Ткаченко ножем. В стані сильного душевного хвилювання (афекту), викликаного тривалим знущанням та безпосередньою загрозою, Ткаченко схопила зі столу важкий предмет

(статуетку) і вдарила ним чоловіка по голові, заподіявши йому тяжкі тілесні ушкодження (відкрита черепно-мозкова травма).

Питання для розгляду: Доведення стану сильного душевного хвилювання (висновок психологічної експертизи); розмежування статті 121 (умисне тяжке тілесне ушкодження) та статті 123; межі необхідної оборони.

(Вирок Довгинцівського районного суду м. Кривого Рогу від 28.07.2025 р. у справі № 129106371).

Метод процесуального дублювання

Студент отримує завдання під час розгляду кримінальної справи бути присутнім на реальному судовому засіданні і підготувати власну версію «виступу в дебатах» паралельно з реальним прокурором чи адвокатом. Після засідання він порівнює свій варіант із виступом професіонала, аналізуючи, які аргументи він упустив.

Важливо, щоб здобувач вищої освіти у щоденнику практики дав відповіді на запитання, які стимулюють професійне зростання:

1. З якою найскладнішою юридичною проблемою я зіткнувся цього тижня?
2. Яку рису професіоналізму я помітив у діях свого керівника практики (судді/адвоката), яку хочу запозичити?
3. У чому я відчув себе «майстром» сьогодні, а де мені не вистачило знань?

Аналіз судових промов адвокатів.

Запитання для дискусії:

1. У чому професійна майстерність адвоката?
2. Де проходить межа між психологічним портретуванням підсудного та маніпуляцією емоціями суддів (на прикладі промови Грінфельда)?
3. Як адвокат Россельс трансформує побутове поняття «обманули» у юридичну категорію «відсутність умислу»?
4. Яке значення має вступу у промовах видатних адвокатів для встановлення контакту з аудиторією?

5. Чи доречно цитування класичної літератури у сучасній судовій практиці і яку функцію воно виконує?

6. Яким чином адвокат може перетворити докази обвинувачення (наприклад, явку з повинною) на докази захисту? (Додаток П).

Узагальнюючи результати реалізації формувального етапу педагогічного експерименту, ми дійшли висновку, що формування особистісної культури майбутніх юристів в акмеологічному дискурсі є цілісним, багаторівневим процесом, успішність якого зумовлена послідовним упровадженням трьох визначених педагогічних умов.

На мотиваційному етапі реалізація першої умови – інтеграція акмеологічного змісту у професійну підготовку – дозволила змістити вектор навчання з пасивного накопичення знань на внутрішнє самопроєктування професійного «акме». Використання методу біографічного моделювання (на прикладі шістдесятників) та розробка акмеограм забезпечили трансформацію зовнішніх вимог професії у внутрішні стратегії успіху, де невдачі сприймаються не як фінал, а як ресурс для корекції шляху до вершини майстерності.

На ціннісному етапі, що відповідає другій педагогічній умові – забезпечення ціннісно-сислового ставлення до професії, було досягнуто глибинної трансформації етичних норм у внутрішні імперативи особистості. Завдяки впровадженню тренінгів ціннісної підтримки, вирішенню етичних дилем та аналізу кінокейсів, студенти навчилися розрізняти соціальні атрибути успіху та справжнє життєве призначення. Мистецтво в цьому контексті виступило як вертикальна аксіологічна вісь, що допомагає майбутньому правнику зберігати емпатію та протистояти професійній деформації.

На комунікаційному етапі реалізація третьої умови – залучення майбутніх юристів до діяльності в юридичних клініках – забезпечила перехід від теоретичного моделювання до реальної соціально-правової практики. Опанування мистецтва інтерв'ювання та консультування у поєднанні з

інноваційними імерсивними технологіями (VR/AR) дозволило студентам відпрацювати складні навички професійної взаємодії в безпечному цифровому середовищі та в умовах безпосередньої допомоги клієнтам.

3.3. Аналіз результатів експериментального дослідження

На заключному (контрольному) етапі експерименту (2024–2025 рр.) ми систематизували дані, отримані в контрольних (КГ) та експериментальних (ЕГ) групах. Використання методів математичної статистики дозволило об'єктивно оцінити рівень сформованості особистісної культури майбутніх юристів. Порівнявши результати до і після дослідження, ми підтвердили ефективність акмеологічного підходу. Це стало підґрунтям для розробки практичних рекомендацій щодо впровадження педагогічних умов у підготовку правознавців. Підсумком роботи стало формулювання загальних висновків і навчально-методичних розробок, спрямованих на оптимізації освітнього процесу в ЗВО підготовки студентів юридичного фаху з метою становлення їхньої особистісної культури.

Порівняльний аналіз результатів вхідного та підсумкового контролю проводився за визначеними критеріями особистісної культури майбутніх правників: інтелектуально-пізнавальним, ціннісно-смісловим, соціально-комунікативним та практико-орієнтованому (на високому, достатньому, середньому й низькому рівнях). Застосування методів математичної статистики підтвердило вірогідність отриманих даних та точність розрахунків, що стало надійним підґрунтям для теоретичних узагальнень, доведення гіпотези дослідження та підбити підсумки експериментальної роботи.

Вихідна діагностика за визначеними критеріями та показниками засвідчила приблизно однаковий рівень сформованості особистісної культури в контрольних та експериментальних групах. Така відсутність суттєвих відмінностей на початку експерименту забезпечила об'єктивність подальшого дослідження. Систематизовані показники наведено в таблиці (див. таблиця

3.3.1), а їхню статистичну достовірність доведено розрахунком критерію Пірсона (χ^2).

Для об'єктивного аналізу рівнів сформованості особистісної культури майбутніх юристів застосовано метод середніх величин. Він дозволяє отримати узагальнену характеристику досліджуваного явища, поєднуючи типові риси всієї сукупності з індивідуальними особливостями студентів. Щоб результати були репрезентативними, дотримано ключових методологічних принципів: розрахунок проводився на достатній кількості об'єктів, враховувалася якісна однорідність вибірки та логічний зв'язок між показниками.

Таблиця 3.3.1 – Узагальнений зріз рівнів сформованості особистісної культури майбутніх юристів на початку експерименту

Рівні	Контрольні групи (КГ)		Експериментальні групи (ЕГ)	
	К-сть студентів	%	К-сть студентів	%
Високий	11	10,19	10	9,17
Достатній	40	37,03	42	38,54
Середній	50	46,3	49	44,95
Низький	7	6,48	8	7,34
Всього	108	100	109	100

Використання методу середніх величин дозволяє звести дані до єдиного показника, що унаочнює рівень сформованості кожного компонента культури майбутніх юристів (когнітивного, аксіологічного, комунікативного, діяльнісного). Це дає змогу порівняти результати контрольних та експериментальних груп на етапах вхідного й підсумкового контролю за відповідними критеріями (інтелектуально-пізнавального, ціннісно-смыслового, соціально-комунікативного, практико-орієнтованого).

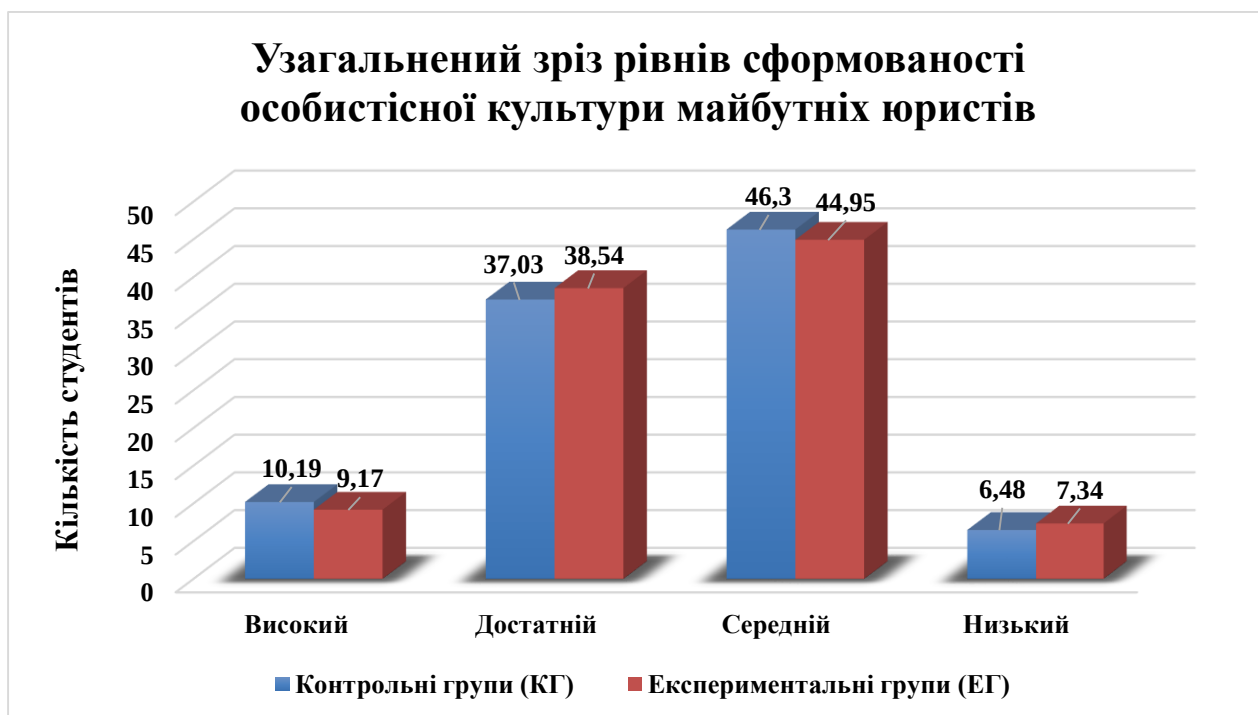

Рисунок 3.3.1 – Рівні сформованості особистісної культури майбутніх юристів на початку експерименту (у відсотках)

У таблиці відображено динаміку рівнів особистісної культури майбутніх юристів правників за інтелектуально-пізнавальним критерієм (див. таблиця 3.3.2).

Таблиця 3.3.2 – Сформованість особистісної культури майбутніх юристів за інтелектуально-пізнавальним критерієм на етапах вхідного та підсумкового контролю

Категорія груп, к-сть студ	Етап контролю	Рівні готовності								ВС
		Високий		Достатній		Середній		Низький		
		КС	%	КС	%	КС	%	КС	%	
КГ-108	ВК	9	8,33	40	37,04	51	47,22	8	7,41	3,5
	ПК	13	12,04	46	42,59	42	38,89	7	6,48	3,7
ЕГ-109	ВК	8	7,34	41	37,61	52	47,71	8	7,34	3,5
	ПК	27	24,77	43	39,45	37	33,94	2	1,83	3,9

Дані порівнюють результати КГ та ЕГ на початку та наприкінці дослідження. Графічне відображення того, як змінювалися показники формування особистісної культури майбутніх юристів, які навчаються в ЗВО інтелектуально-пізнавального критерію завдяки застосуванню акмеологічних засобів, наведено на рисунку (див. рисунок 3.3.2).

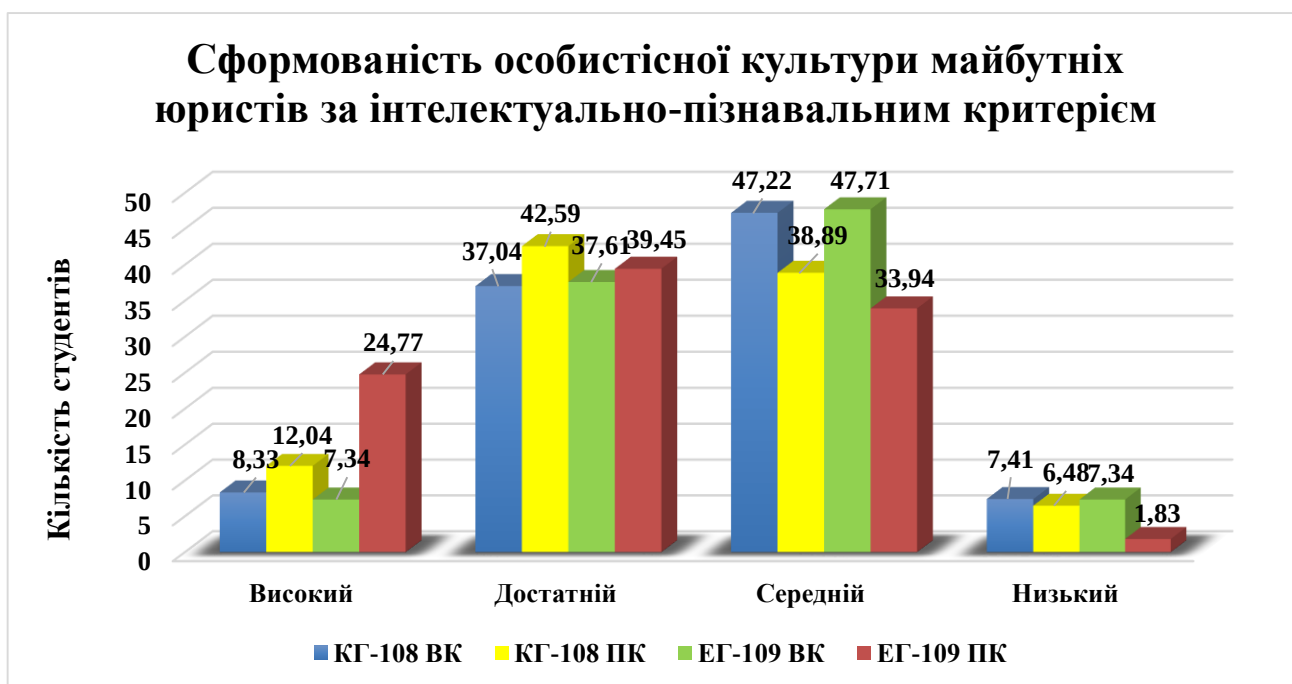

Рисунок 3.3.2 – Оцінка рівнів сформованості особистісної культури майбутніх юристів за інтелектуально-пізнавальним критерієм на етапах вхідного та підсумкового контролю (у відсотках)

Аналіз результатів педагогічного експерименту, представлених у таблиці та на діаграмах, засвідчив суттєве зростання рівнів особистісної культури майбутніх правників в експериментальних групах (ЕГ). Порівняння даних підсумкового етапу в ЕГ та КГ за інтелектуально-пізнавальним критерієм (когнітивний компонент) дозволяє зробити такі узагальнення.

Високий рівень за інтелектуально-пізнавальним критерієм виявлено лише у 8,33 % осіб у КГ та 7,34 % в ЕГ. Водночас майже половина майбутніх фахівців (47,22 % у КГ та 47,71 % в ЕГ) продемонструвала середній рівень. Однак реалізація педагогічних умов та акмеологічного підходу зумовила

суттєвішу позитивну динаміку в експериментальних групах порівняно з контрольними, а саме:

- на високому рівні сформованості інтелектуально-пізнавального критерію особистісної культури майбутніх юристів маємо зростання у контрольних групах (КГ) від 8,33% до 12,04% (на 3,71%) та в експериментальних групах (ЕГ) від 7,34 до 24,77% (на 17,43%), де динаміка цього показника в ЕГ на 13,72% перевищують аналогічний показник у КГ;

- на достатньому рівні сформованості інтелектуально-пізнавального критерію особистісної культури у контрольних групах (КГ) відстежується зростання від 37,04% до 42,59% (на 5,55%). Натомість, в експериментальних групах (ЕГ) зростання відбулося на 1,84% від 37,61% до 39,45%, що пояснюється збільшення значної кількості студентів за високим рівнем когнітивного компоненту сформованості особистісної культури за інтелектуально-пізнавальним критерієм;

- на середньому рівні сформованості інтелектуально-пізнавального критерію особистісної культури у студентів, які навчаються в ЗВО юридичного фаху у контрольних групах (КГ) відбулося зменшення від 47,22% до 38,89% (на 8,33%) та в експериментальних групах (ЕГ) воно становить 13,8% від 47,71% до 33,94%, що на 7,33% є вищим ніж у КГ;

- на низькому рівні позитивну тенденцію до зменшення кількості студентів зафіксовано в обох групах: у КГ цей показник знизився з 7,41% до 6,48% (на 0,93 %), тоді як в ЕГ відбулося суттєвіше скорочення – з 7,34% до 1,83% (на 5,51%). Така динаміка підтверджує ефективність першої педагогічної умови, що передбачала інтеграцію акмеологічного змісту в професійну підготовку майбутніх юристів.

Дані, представлені в таблиці 3.3.2 та на рисунку 3.3.2, засвідчують, що впровадження акмеологічного підходу в освітній процес майбутніх юристів (спеціальність 081 «Право») позитивно впливає на рівень їхньої особистісної культури. Це підтверджується покращенням успішності студентів експериментальних груп (ЕГ) під час опанування таких дисциплін, як

«Іноземна мова за професійним спрямуванням», «Українська мова за професійним спрямуванням», «Філософія», «Психологія» і «Українська та зарубіжна культура».

Водночас (див. таблиця 3.3.3) систематизовано результати діагностики особистісної культури майбутніх юристів за ціннісно-смысловим критерієм. Дані відображають розподіл студентів контрольних (КГ) та експериментальних (ЕГ) груп за рівнями сформованості показника на етапах вхідного та підсумкового контролю.

Табл. 3.3.3 – Сформованість особистісної культури майбутніх юристів за ціннісно-смысловим критерієм на етапах вхідного та підсумкового контролю

Категорія груп, к-сть студ	Етап контролю	Рівні готовності								ВС
		Високий		Достатній		Середній		Низький		
		КС	%	КС	%	КС	%	КС	%	
КГ-108	ВК	14	12,96	39	36,11	48	44,45	7	6,48	3,5
	ПК	17	15,74	42	38,89	44	40,74	5	4,63	3,7
ЕГ-109	ВК	14	12,84	40	36,7	47	43,12	8	7,34	3,5
	ПК	34	31,19	33	30,28	41	37,61	1	0,92	3,9

Динаміку змін рівнів сформованості особистісної культури майбутніх юристів за ціннісно-смысловим критерієм засобами реалізації акмеологічного підходу на етапах вхідного та підсумкового контролю у контрольних (КГ) та експериментальних (ЕГ) групах відображено на рисунку (див. рисунок. 3.3.3).

Результати моніторингу за ціннісно-смысловим критерієм доводить, що гуманітарна підготовка майбутніх юристів забезпечує формування міцної системи моральних цінностей, необхідних для правового вибору

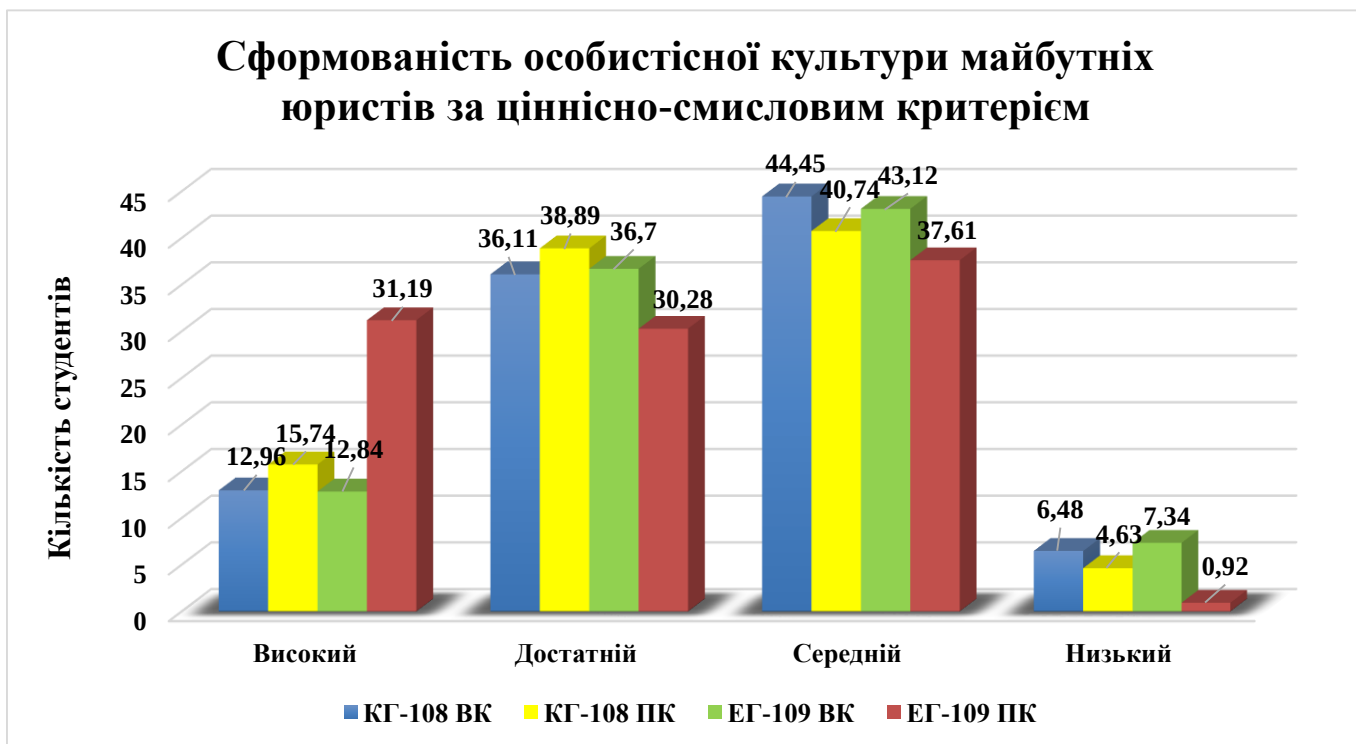

Рисунок 3.3.3 – Оцінка рівнів сформованості особистісної культури майбутніх юристів за ціннісно-смысловим критерієм на етапах вхідного та підсумкового контролю (у відсотках)

Отримані дані підтверджують зорієнтованість освітнього процесу на розвиток ціннісної мотивації до постійного культурного та професійного зростання, розуміння стратегічної важливості правничого фаху та його гуманістичного змісту.

Сформованість особистісної культури студентів за ціннісно-смысловим критерієм демонструють наступні дані:

- на високому рівні сформованості особистісної культури зафіксовано позитивну динаміку в обох групах: у КГ показник зріс із 12,96% до 15,74% (приріст 2,78%), тоді як в ЕГ спостерігається суттєвіше зростання – з 12,84% до 31,19% (приріст 18,35%). Таким чином, результативність в експериментальних групах на 15,57% перевищує аналогічний показник КГ;

- на достатньому рівні сформованості особистісної культури у студентів в контрольних групах (КГ) відстежуємо зростання від 36,11% до 38,89%, тоді як в експериментальних групах (ЕГ) відбулося зменшення кількості студентів

від 36,7% до 30,28% (на 6,42%), що пояснюється значним збільшенням кількості осіб з високим рівнем сформованості особистісної культури майбутніх юристів за ціннісно-смысловим критерієм;

– на середньому рівні сформованості особистісної культури у студентів КГ маємо зменшення від 44,45% до 40,74% (на 3,71%), а в ЕГ від 43,12% до 37,61% (на 5,51%), що на 1,8% перевершує кількість студентів правничих спеціальностей ЗВО з контрольних (КГ) груп;

– на низькому рівні у категорії двох груп фіксуємо зменшення кількості студентів від 6,48% до 4,63% (на 1,85%) у КГ, тоді як у ЕГ від 7,34% до 0,92% (на 6,42%), підтверджуючи ефективність реалізації другої педагогічної умови – забезпечення ціннісно-смыслового ставлення до професії юриста. Таке суттєве зменшення питомої ваги здобувачів на низькому рівні саме в ЕГ доводить необхідність насичення освітнього простору ЗВО гуманітарними та акмеологічними технологіями.

Разом з тим, узагальнено дані щодо сформованості соціально-комунікативної складової особистісної культури майбутніх фахівців до і після експерименту (див. таблиця 3.3.4).

Таблиця 3.3.4 – Сформованість особистісної культури майбутніх юристів за соціально-комунікативним критерієм на етапах вхідного та підсумкового контролю

Категорія груп, к-сть студ	Етап контролю	Рівні готовності								ВС
		Високий		Достатній		Середній		Низький		
		КС	%	КС	%	КС	%	КС	%	
КГ-108	ВК	12	11,11	41	37,96	49	45,37	6	5,56	3,5
	ПК	14	12,96	43	39,81	48	44,45	3	2,78	3,7
ЕГ-109	ВК	13	11,93	42	38,53	46	42,20	8	7,34	3,5
	ПК	33	30,28	34	31,19	42	38,53	0	0	3,9

Оцінку рівнів сформованості особистісної культури майбутніх юристів за соціально-комунікативним критерієм засобами реалізації акмеологічного підходу на етапах вхідного та підсумкового контролю у КГ та ЕГ (у відсотках) відображено на рисунку (див. рисунок. 3.3.4).

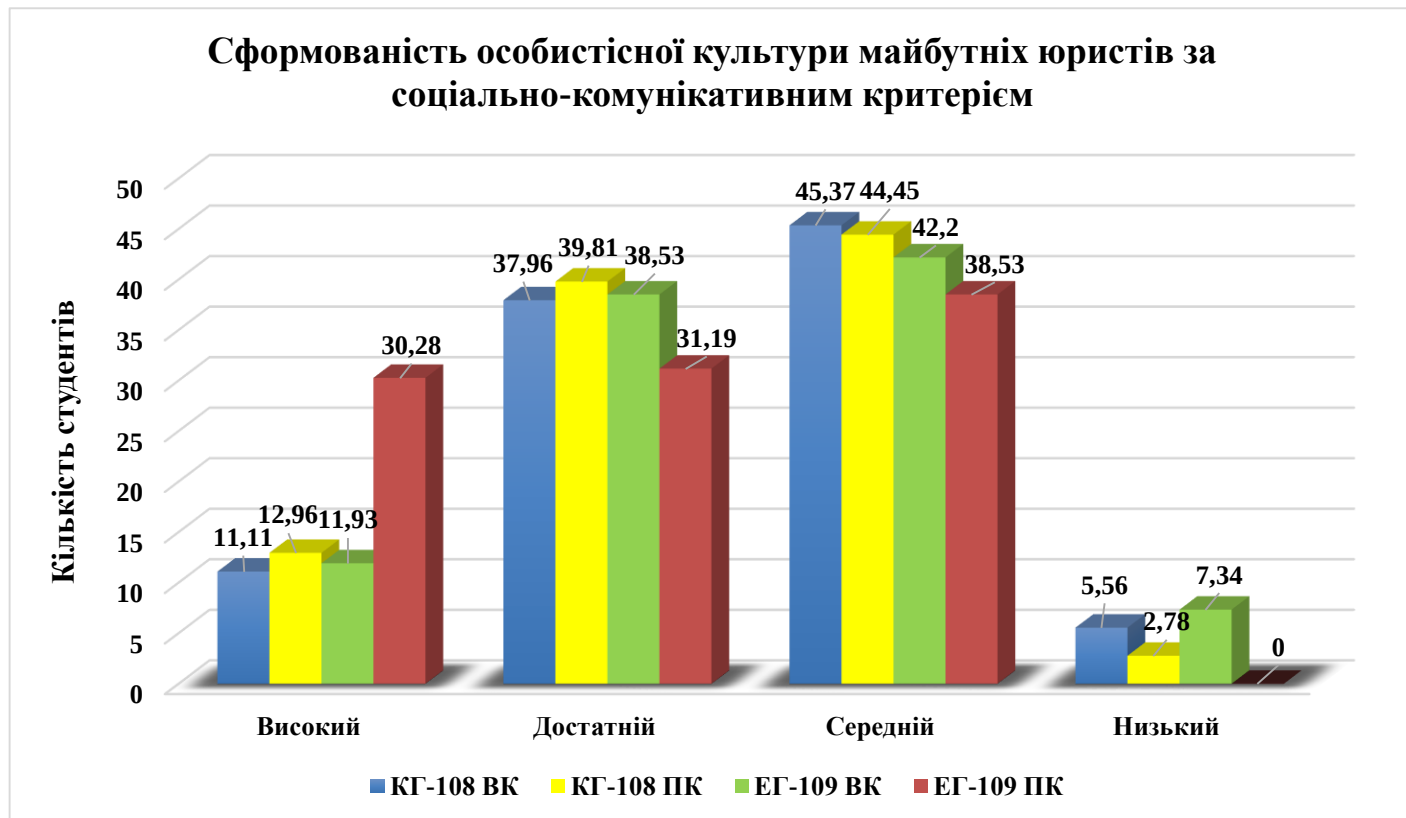

Рисунок 3.3.4 – Сформованість особистісної культури майбутніх юристів за соціально-комунікативним критерієм на етапах вхідного та підсумкового контролю (у відсотках)

Згідно з даними таблиці (див. таблиця 3.3.4) та відповідних діаграм (див. рисунок 3.3.4) зафіксовано такі зміни у рівнях сформованості особистісної культури майбутніх юристів, зокрема:

- на високому рівні маємо динаміку в обох групах. Проте в ЕГ зафіксовано значно інтенсивніший приріст (+18,35% проти +1,85% у КГ), що забезпечило підсумкову різницю між групами у 16,5% на користь експериментальної методики;

- на достатньому рівні у контрольних групах (КГ) відстежується зростання від 37,96% до 39,81%. Втім, в експериментальних групах (ЕГ)

кількість студентів із характерним рівнем зменшилася на 7,34% (з 42 до 34 осіб). Це безпосередньо пов'язано з інтенсивним зростанням показників високого рівня, що підтверджує ефективність формування особистісної культури майбутніх фахівців правознавчих спеціальностей ЗВО;

– на середньому рівні фіксуємо зменшення показників від 45,37% до 44,45% (на 0,92%) у контрольних групах та від 42,2% до 38,53% (на 3,67%) в експериментальних групах (ЕГ);

– на низькому рівні у категоріях двох груп відбулося зменшення кількості осіб (у контрольних групах – від 6 до 3 та у експериментальних групах – від 8 до 0), що засвідчує результативність впровадження в освітній процес ЗВО третьої педагогічної умови, пов'язаної із залучення майбутніх юристів до правопросвітницької та соціально-комунікативної діяльності в юридичних клініках.

Водночас, сформованість особистісної культури майбутніх юристів засобами реалізації акмеологічного підходу за практико-орієнтованим критерієм на етапах вхідного та підсумкового контролю відображено в таблиці (див. таблиця 3.3.5).

Таблиця 3.3.5 Сформованість особистісної майбутніх юристів за практико-орієнтованим критерієм на етапах вхідного та підсумкового контролю

Категорія груп, к-сть студ	Етап контролю	Рівні готовності								ВС
		Високий		Достатній		Середній		Низький		
		КС	%	КС	%	КС	%	КС	%	
КГ-108	ВК	7	6,48	43	39,81	50	46,3	8	7,41	3,5
	ПК	10	9,26	45	41,67	49	45,37	4	3,7	3,7
ЕГ-109	ВК	5	4,59	44	40,36	51	46,78	9	8,27	3,5
	ПК	24	22,02	40	36,69	44	40,37	1	0,92	3,9

Динаміку змін рівнів сформованості особистісної культури майбутніх юристів засобами реалізації акмеологічного підходу за практико-орієнтованим критерієм на етапах вхідного та підсумкового контролю (у відсотках) відображено в діаграмах (див. рисунок 3.3.5).

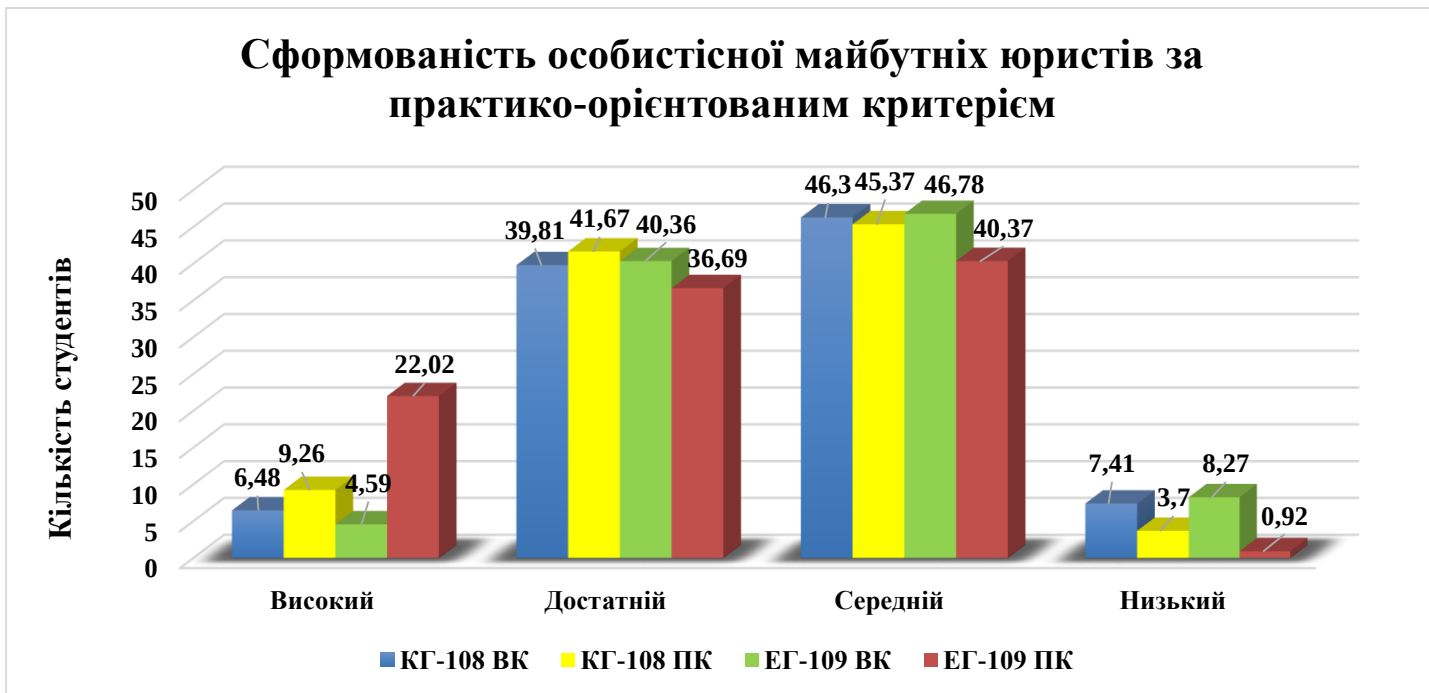

Рисунок 3.3.5 – Сформованість особистісної культури майбутніх юристів за практико-орієнтованим критерієм на етапах вхідного та підсумкового контролю (у відсотках)

Здійснений аналітичний огляд рівнів сформованості особистісної культури майбутніх юристів за практико-орієнтованим критерієм на етапах вхідного та підсумкового контролю, відображених (див. таблиця 3.3.5) та діаграмах (див. рисунок 3.3.5), демонструють такі результати:

- на високому рівні сформованості особистісної культури майбутніх фахівців правознавчих спеціальностей ЗВО за практико-орієнтованим критерієм фіксується зростання в КГ від 6,48% до 9,26% (на 2,78%), тоді як в ЕГ це зростання є значно суттєвішим – від 4,59% до 22,02% (на 17,43%), що на 14,65% перевищує цей показник у КГ;

- на достатньому сформованості особистісної культури майбутніх юристів за практико-орієнтованим критерієм відбулося зростання на 1,86%

(від 39,81% до 41,67%) у КГ, тоді як в ЕГ через значне зростання кількості осіб високого рівня сформованості особистісної культури, цей показник зменшився на 3,67% (від 40,36% до 36,69%);

- на середньому рівні сформованості діяльнісної компоненти особистісної культури за практико-орієнтованим критерієм маємо зменшення в контрольних групах від 46,3% до 45,37% (на 0,93%) та в експериментальних групах від 46,78% до 40,37% (на 6,41%);

- на низькому рівні у двох групах відстежується зменшення (від 7,41% до 3,7%) на 3,71% – у контрольних групах та в експериментальних групах (від 8,27% до 0,92%) на 7,35%, що засвідчує ефективність реалізацій четвертої педагогічної умови, пов'язаної з орієнтацією практичної підготовки майбутніх юристів на досягнення особистісного і професійного «акме».

Виявлені нами позитивні зрушення у формуванні особистісної культури студентів за всіма визначеними критеріями (інтелектуально-пізнавальним, ціннісно-смысловим, соціально-комунікативним та практико-орієнтованим) підтверджує ефективність обраної методики, що ґрунтується на акмеологічному підході та реалізації спеціальних педагогічних умов у закладах вищої освіти.

Проведений аналіз динаміки рівнів сформованості особистісної культури майбутніх юристів засобами акмеологічного підходу, які навчаються за ОП «Право», галузі знань 08 «Право», спеціальності 081 «Право» першого (бакалаврського) рівня підтверджує ефективність педагогічних умов, а саме: інтеграція акмеологічного змісту в професійну підготовку майбутніх юристів; забезпечення ціннісно-смыслового ставлення до професії юриста; залучення майбутніх юристів до правопросвітницької та соціально-комунікативної діяльності в юридичних клініках; орієнтація практичної підготовки майбутніх юристів на досягнення особистісного і професійного «акме».

У таблиці (див. таблиця 5.3.6) відображено узагальнені результати формування особистісної культури майбутніх юристів засобами

акмеологічного підходу за інтелектуально-пізнавальним, ціннісно-смысловим, соціально-комунікативним та практико-орієнтованим критеріями.

Таблиця 3.3.6 – Рівні сформованості особистісної культури майбутніх юристів наприкінці формувального етапу

Групи	Критерії формування особистісної культури	Рівні сформованості особистісної культури майбутніх юристів							
		Високий		Достатній		Середній		Низький	
		К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%
КГ (108)	Інтелектуально-пізнавальний	13	12,04	46	42,59	42	38,89	7	6,48
	Ціннісно-смысловий	15	13,04	42	38,89	44	40,74	5	4,63
	Соціально-комунікативний	17	15,74	43	39,81	48	44,45	3	2,78
	Практико-орієнтований	10	9,26	45	41,67	49	45,37	4	3,7
	Узагальнені показники	14	12,96	44	40,74	45	41,67	5	4,63
ЕГ (109)	Інтелектуально-пізнавальний	27	24,77	43	39,45	37	33,94	2	1,83
	Ціннісно-смысловий	34	31,19	33	30,28	41	37,61	1	0,92
	Соціально-комунікативний	33	30,28	34	31,19	42	38,53	0	0
	Практико-орієнтований	24	22,02	40	36,69	44	40,37	1	0,92
	Узагальнені показники	29	26,61	37	33,95	41	37,61	2	1,83

З метою оцінки ефективності проведеного формувального експерименту здійснено порівняння рівнів сформованості особистісної культури майбутніх

юристів. Узагальнені результати дослідження в розрізі навчання у ЗВО наведено в таблиці (див. таблиця 3.3.7).

Таблиця 3.3.7 – Рівні сформованості особистісної культури майбутніх юристів

Групи	Етапи педагогічного експерименту	Рівні сформованості особистісної культури майбутніх юристів							
		Високий		Достатній		Середній		Низький	
		К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%
КГ (108)	Констатувальний етап	11	10,19	40	37,03	50	46,3	7	6,48
	Формувальний етап	14	12,96	44	40,74	45	41,67	5	4,63
ЕГ (109)	Констатувальний етап	10	9,17	42	38,54	49	44,95	8	7,34
	Формувальний етап	29	26,61	37	33,95	41	37,61	2	1,83

Динаміку змін рівнів сформованості особистісної культури майбутніх юристів на констатувальному та формувальному етапах педагогічного експерименту у відсотках відображено в діаграмах (див. рисунок 3.3.6).

Порівняльний аналіз результатів формування особистісної культури майбутніх юристів підтвердив позитивну динаміку в усіх групах. Проте найбільш суттєві зміни зафіксовано саме в експериментальних групах (ЕГ), зокрема:

– за результатами високого рівня формування особистісної культури кількість студентів в ЕГ зросла на 17,44% (з 9,17% до 26,61%), що на 14,67% перевищує аналогічний показник у КГ, де зростання склало лише 2,77% (з 10,19% до 12,96%);

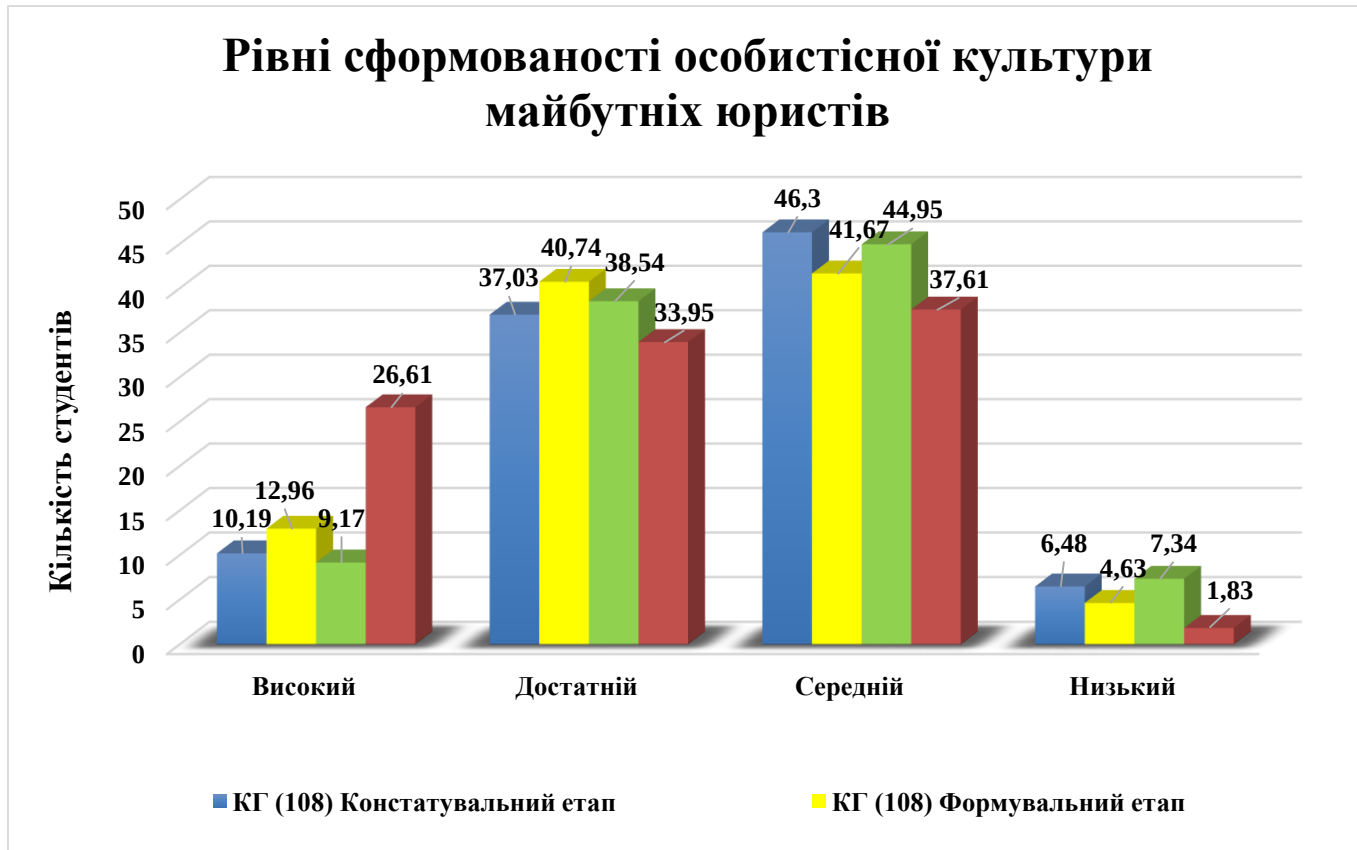

Рисунок 3.3.6 – Рівні сформованості особистісної культури майбутніх юристів

– за показниками достатнього рівня виявлено зростання показників у контрольних групах (КГ) на 3,71% (з 37,03% до 40,74%), тоді як в експериментальних групах (ЕГ) відбулося їх зменшення на 4,59% (з 38,54% до 33,95%). Останнє пояснюється інтенсивним формуванням особистісної культури майбутніх юристів та переходом значної частини студентів ЕГ до категорії з високим рівнем, тому така динаміка в ЕГ є позитивною;

– за показниками середнього рівня о в контрольних групах (КГ) зафіксовано зниження – на 4,63% (з 46,3% до 41,67%). Водночас в експериментальних групах (ЕГ) відбулося значно суттєвіше скорочення – на 7,34% (з 44,95% до 37,61%), що на 2,71% перевищує аналогічну динаміку в КГ;

– за показниками низького рівня позитивні зміни зафіксовано в усіх групах. Найбільш помітним цей процес був у експериментальних групах (ЕГ), де частка студентів скоротилася на 5,51% (з 7,34% до 1,83%), тоді як у контрольних групах (КГ) лише на 1,85% (з 6,48% до 4,63%). Отже, інтенсивність скорочення низького рівня в ЕГ на 3,66% перевищила результат КГ.

Отже, результати аналізу свідчать, що інтеграція педагогічних умов у лекційні та практичні заняття сприяє якісному покращенню показників особистісної культури студентів. Порівняння з контрольними групами засвідчило вищу ефективність запропонованого підходу порівняно із загальноприйнятою системою підготовки у ЗВО.

Для підтвердження достовірності результатів педагогічного експерименту щодо формування особистісної культури майбутніх юристів було застосовано методи математичної статистики. Ефективність впроваджених педагогічних умов перевірено за допомогою критерію Пірсона χ^2 , а отримані після завершення формувального етапу дані систематизовано (див. таблиця 3.3.8).

Таблиця 33.8 – Результати обчислень критерію Пірсона χ^2 формування особистісної культури майбутніх юристів (формувальний етап)

Критерії формування особистісної культури студентів	Показники критерію χ^2	
	$\chi^2_{\text{спост}}$	$\chi^2_{\text{кр}}$
Інтелектуально-пізнавальний	8,10	7,82
Ціннісно-смисловий	9,50	
Соціально-комунікативний	13,82	
Практико-орієнтований	8,13	
Узагальнений показник	9,89	

А, відтак перевищення критичного значення ($T_{кр} = 7,82$) фактичними результатами обчислень за кожним із компонентів свідчить про статистичну розбіжність між показниками ЕГ та КГ після завершення експерименту ($T_{після_форм_експ} > 7,82 = T_{кр.}$). Це дає підстави відхилити гіпотезу (H_0) та прийняти гіпотезу (H_1), згідно з якою позитивна динаміка в експериментальних групах зумовлена реалізацією визначених педагогічних умов та використанням засобів акмеологічного підходу в освітньому процесі ЗВО.

Висновки до третього розділу

Провідним завданням дисертаційної роботи було експериментальне підтвердження дієвості визначених педагогічних умов та структурно-функціональної моделі формування особистісної культури майбутніх юристів. Дослідно-експериментальна робота базувалася на засадах акмеологічного підходу та була інтегрована в освітній процес ЗВО України через викладання циклу гуманітарних дисциплін («Іноземна мова за професійним спрямуванням», «Філософія», «Психологія», «Українська та зарубіжна культура»). Педагогічний експеримент тривав упродовж 2021–2025 рр. на базі чотирьох вітчизняних ЗВО (Рівненського інституту Київського університету права НАН України, Національного університету «Острозька академія», Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, Західноукраїнського національного університету) і охоплював констатувальний, формувальний та контрольний етапи.

Результати, отримані під час констатувального етапу дослідження, засвідчили переважно низький та середній рівні сформованості особистісної культури майбутніх правників. Зокрема, було виявлено недостатність розвитку її ключових складників – інтелектуально-пізнавального, ціннісно-сміслового, соціально-комунікативного та практико-орієнтованого, демонструючи невідповідність вимогам сучасного акмеологічного підходу. Аналіз отриманих даних допоміг увиразнити низку суперечностей в

організації освітнього процесу ЗВО, які перешкоджають професійно-особистісному становленню майбутніх фахівців юридичного профілю.

Дослідження охоплювало три ключові фази. Протягом 2021–2022 рр. (констатувальний етап) було встановлено вихідний рівень сформованості особистісної культури студентів. Наступний, формувальний етап (2022–2024 рр.), передбачав практичне впровадження педагогічних умов та структурно-функціональної моделі у зрізі використання акмеологічного інструментарію в освітній процес ЗВО. Завершальний контрольний етап (2024–2025 рр.) полягав у систематизації результатів експерименту та статистичному підтвердженні вірогідності сформульованих висновків.

Так, аналітичний огляд результатів констатувального етапу експерименту, який проводився в межах інтелектуально-пізнавального, ціннісно-сміслового, соціально-комунікативного та практико-орієнтованого критеріїв засвідчив недостатній рівень сформованості особистісної культури студентів-правників ЗВО. Зокрема, комплексна діагностика на констатувальному етапі експерименту, що охоплювала тестування, контрольні зрізи та анкетування, дозволила визначити вихідний рівень підготовки студентів. Використання проблемно-ситуативних завдань, етичних дилем, лексико-граматичних вправ («Українська мова за професійним спрямуванням» та «Іноземної мови за професійним спрямуванням»), аналіз знань із гуманітарних дисциплін («Філософія», «Психологія», «Іноземна мова») допомогли оцінити рівень мовної підготовки майбутніх юристів для здійснення професійної діяльності правника, когнітивно-аналітичних навичок та розуміння майбутніми юристами понять «особистісна культура», «особистісна культура майбутніх юристів». За результатами дослідження встановлено такий розподіл рівнів її сформованості: високий – у 11,11% майбутніх правників, достатній – у 38,1%, середній – у 44,76% та низький – у 6,03% опитаних.

Метою формувального етапу експерименту виступала дослідна перевірка ефективності впровадження в освітній процес обґрунтованих

педагогічних умов формування особистісної культури майбутніх юристів ЗВО засобами акмеологічного підходу у контексті запропонованої структурно-функціональної моделі. Створено та апробовано авторських навчально-методичних розробок, таких як: «Німецька мова для студентів юридичних спеціальностей (Deutsch Für Jurastudierende)»: навч.-метод. посібник для студентів закладів вищої освіти I–III курсів, які навчаються за спец. «Правознавство» та Методичні вказівки з дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, які навчаються за освітньо-професійною програмою «Право», спеціальності 081 «Право» за темою «Особистісна культура юриста». Порівняльний аналіз рівнів сформованості особистісної культури майбутніх юристів у контрольних та експериментальних групах підтвердив результативність обраної стратегії. Так, за всіма визначеними критеріями – інтелектуально-пізнавального, ціннісно-сміслового, соціально-комунікативного та практико-орієнтованого в ЕГ зафіксовано виразну позитивну динаміку порівняно з КГ, що доводить ефективність застосування акмеологічного підходу. Зокрема, аналіз результатів засвідчив позитивний перерозподіл показників: частка студентів із середнім рівнем зменшилася з 44,95% до 37,61%, а з низьким – суттєво скоротилася (з 7,34% до 1,83%). Водночас спостерігається інтенсивне зростання кількості майбутніх правників із високим рівнем (з 9,17% до 26,61%), що закономірно призвело до певної корекції чисельності осіб із достатнім рівнем (зменшення з 38,54% до 33,95%).

Саме впровадження в освітній процес педагогічних умов на основі проведення практичних занять, що передбачають поєднання традиційної клінічної практики (інтерв'ювання й консультування та ін.) із застосуванням інноваційних імерсивних технологій (VR/AR), методів імітаційного моделювання (біографічне моделювання, моделювання судових справ), розробки акмеограм, кейс-методів (аналіз кінокейсів, аналізу судових справ адвокатів), тренінгів ціннісної підтримки, вирішення етичних дилем, психологічних прийомів і тактик допиту/опитувань (метод продовження

запитання, використання питань-пасток) та ін. сприяло значному покращенню результатів у студентів-правників в експериментальних групах (ЕГ). Достовірність результатів отриманих в контрольних (КГ) та експериментальних (ЕГ) групах перевірено та підтверджено завдяки використанню критерію Пірсона (χ^2)

Отже, представлені результати експерименту підтверджують, що ефективність формування особистісної культури майбутніх правників на засадах акмеологічного підходу безпосередньо зумовлена впровадженням у навчальний процес розроблених педагогічних умов, структурно-функціональної моделі та відповідного авторського методичного супроводу.

Основні наукові результати розділу опубліковано в працях: Бовгиря 2026b; 2026d; 2026h; 2026f.

ВИСНОВКИ

Узагальнення результатів проведеного дослідження з проблеми формування особистісної культури майбутніх юристів ЗВО засобами реалізації акмеологічного підходу вможливило формулювання наступних висновків.

1. Констатовано, що питання формування особистісної культури майбутніх юристів на засадах акмеологічного підходу наразі позбавлене системного теоретико-методологічного обґрунтування. Наявні наукові розвідки мають фрагментарний характер і висвітлюють лише окремі аспекти цієї проблеми в межах сучасного педагогічного дискурсу.

Систематизація та аналіз вітчизняного та зарубіжного наукового дискурсу дозволив розглянути особистісну культуру як багатогранний феномен, що інтегрує філософські, культурологічні, педагогічні та правничі виміри й виступає не лише базисом морально-етичного розвитку студента, а й визначальним чинником його майбутньої професійної діяльності. Обґрунтовано нерозривну єдність освітньої та культурної сфер, де освіта забезпечує життєздатність культури через трансляцію її ідеалів, а культура визначає смислове наповнення освітнього процесу, перетворюючи його на акт культурної самоідентифікації. У цьому контексті особистісна культура постає мірою засвоєння людиною соціокультурного досвіду, системи норм і еталонів, сприяючи цілісності особистості та її здатності до самореалізації.

Доведено, що реалізація цієї стратегії найефективніше здійснюється через акмеологічний підхід, у межах якого особистісна культура майбутнього юриста визначається як цілісне, багаторівневе утворення, що відображає ступінь готовності особистості до безперервного професійного вдосконалення, інтегруючи систему гуманістичних цінностей, високу правову свідомість та індивідуально-психологічні стратегії, спрямовані на стабільне досягнення найвищих результатів («акме») у юридичній діяльності.

Акцентовано увагу на тому, що акмеологічний підхід у професійному становленні майбутніх правників постає як цілісна життєва стратегія, де

професійне сходження до вершин майстерності є нерозривним із формуванням глибокої особистісної культури, вибудованої на етичних засадах. Він забезпечує підготовку правників нового покоління, для яких професійна майстерність є нерозривною з відповідальністю перед суспільством та вірністю гуманістичним ідеалам у глобалізованому цифровому світі.

Обґрунтовано, що засоби акмеологічного підходу у формуванні особистісної культури майбутніх юристів – це сукупність методів імітаційного моделювання, розробки акмеограм, кейс-методів, тренінгів ціннісної підтримки, вирішення етичних дилем, психологічних прийомів і тактик допиту/опитувань, застосування інноваційних імерсивних технологій (VR/AR), методів та ін. прийомів, форм організації та змістових елементів, які сприяють засвоєнню гуманістичних цінностей та формують високу правову свідомість особистості здобувача вищої освіти.

У дослідженні розкрито специфіку формування особистісної культури майбутніх юристів засобами реалізації акмеологічного підходу, що полягає у переході від простого накопичення знань до стратегічного управління власним розвитком. Юрист у цьому контексті розглядається не як ретранслятор правових норм, а як суб'єкт, що прямує до свого «акме» – вершини професійної та особистісної досконалості.

Відстежено вплив навчальних дисциплін «Українська мова за професійним спрямуванням», Іноземна мова за професійним спрямуванням», «Філософія», «Психологія», «Українська та зарубіжна культура» на формування особистісної культури студентів-правників. Акцентовано на акмеологічній ролі гуманітарної освіти у формуванні готовності майбутнього фахівця до відповідальної юридичної діяльності. За такого підходу особистісна культура постає фундаментом фахової активності, де засвоєні знання трансформуються у практичне вміння виносити справедливі рішення, керуючись принципами гуманізму та високої соціальної відповідальності.

2. Процес формування особистісної культури майбутніх базується на єдності когнітивного, аксіологічного, комунікативного та діяльнісного компонентів. Доведено, що якісні показники та інтенсивність вияву цих складників корелюють із розробленою системою критеріїв: інтелектуально-пізнавальним, ціннісно-смысловим, соціально-комунікативним, практико-орієнтованим. Саме ці критерії дають змогу об'єктивно оцінити рівень сформованості культури студентів у межах акмеологічного підходу, відображаючи динаміку їхнього професійно-особистісного зростання.

Встановлено, що мірилом професійної зрілості майбутніх юристів виступають показники їхньої особистісної культури, сформованої засобами акмеології, а глибина розвитку цієї культури безпосередньо корелює з рівнями її сформованості у студентів-правників ЗВО. Систематизація зазначених компонентів та диференціація відповідних критеріїв дозволили визначити такі показники: інтелектуально-пізнавальний критерій когнітивного компоненту (сформованість базових лінгвістичних знань; знання та оперування фаховою термінологією іноземною мовою; рівень гуманітарної підготовки у розвитку особистісної культури юриста), ціннісно-смысловий критерій аксіологічного компоненту (усвідомлення ціннісної значущості юридичного фаху; сформованість системи моральних цінностей в ситуаціях правового вибору; ціннісна мотивація до постійного вдосконалення особистісної культури та професійної майстерності), соціально-комунікативний критерій комунікативного компоненту (здатність до емпатійної взаємодії у процесі професійної комунікації; створення сприятливої комунікативної атмосфери; спрямованість на оволодіння культурою фахового мовлення), практико-орієнтований критерій діяльнісного компоненту (вміння складати юридичну документацію; володіння техніками іншомовної аргументації; готовність до публічної діяльності та правової просвіти).

Відповідно до визначених критеріїв та їхніх показників диференційовано високий, достатній, середній та низький рівні сформованості особистісної культури майбутніх правників. Зазначена ієрархія рівнів

дозволила провести вихідну діагностику досліджуваного феномену в студентів ЗВО та забезпечила методологічне підґрунтя для належної організації педагогічного експерименту.

3. Для забезпечення ефективності формування особистісної культури майбутніх юристів засобами реалізації акмеологічного підходу обґрунтовано та розроблено оптимальні педагогічні умови, а саме: інтеграція акмеологічного змісту в професійну підготовку майбутніх юристів; забезпечення ціннісно-смислового ставлення до професії юриста; залучення майбутніх юристів до правопросвітницької та соціально- комунікативної діяльності в юридичних клініках; орієнтація практичної підготовки майбутніх юристів на досягнення особистісного і професійного «акме».

Комплексна реалізація визначених умов дозволяє окреслити перспективи розвитку особистісної культури майбутніх правників на засадах акмеологічного підходу. Цей процес передбачає творчу трансформацію вітчизняного педагогічного досвіду в поєднанні із впровадженням сучасних освітніх інновацій. Дієвість апробованих у межах експерименту педагогічних умов підтверджено розробленою структурно-функціональною моделлю.

Розроблена модель є цілісною структурою взаємозумовлених елементів, які забезпечують цілісність, неперервність та послідовність процесу становлення особистісної культури юристів. Структура моделі представлена такими блоками: цільовий, теоретико-методологічний, організаційно-змістовий та результативний. Зазначені складники в логічній послідовності розкривають цільову спрямованість дослідження, методологічні підходи та принципи, змістово-процесуальний базис формування особистісної культури (форми, методи, педагогічні умови), а також діагностичний апарат, що включає критеріально-показникову базу оцінювання результатів дослідження.

Впровадження в освітній процес педагогічних умов на основі проведення практичних занять, що передбачають поєднання традиційної клінічної практики (інтерв'ювання й консультування та ін.) із застосуванням інноваційних імерсивних технологій (VR/AR), методів імітаційного

модельовання (біографічне модельовання, модельовання судових справ), розробки акмеограм, кейс-методів (аналіз кінокейсів, аналізу судових справ адвокатів), тренінгів ціннісної підтримки, вирішення етичних дилем, психологічних прийомів і тактик допиту/опитувань (метод продовження запитання, використання питань-пасток) та ін. сприяло значному покращенню результатів у студентів-правників в експериментальних групах (ЕГ).

Якщо на констатувальному етапі зафіксовано переважно недостатній рівень сформованості особистісної культури майбутніх юристів, то за результатами формувального етапу експерименту ідентифіковано позитивну динаміку за всіма визначеними критеріями. Зокрема, спостерігається інтенсивне зростання кількості майбутніх правників у ЕГ із високим рівнем з 9,17% до 26,61% (на 17,44%), що закономірно призвело до певної корекції чисельності осіб із достатнім рівнем зменшення на 4,59% з (38,54% до 33,95%). Водночас в КГ кількість студентів, які досягли високого рівня збільшилася на 2,77% (з 10,19% до 12,96%), та на достатньому рівня виявлено зростання показників на 3,71% (з 37,03% до 40,74%). Разом з тим суттєво змінилися показники низького рівня: в експериментальних групах (ЕГ) кількість студентів-правників з таким рівнем сформованості зменшилася на 5,51% (з 7,34% до 1,83%), тоді як у контрольних групах (КГ) лише на 1,85% (з 6,48% до 4,63%).

Для підтвердження вірогідності наукових положень та порівняння результатів на різних етапах дослідження було використано критерій Пірсона (χ^2). Статистична обробка даних засвідчила достовірність виявлених позитивних зрушень у формуванні особистісної культури майбутніх юристів

4. Для оптимізації культурного розвитку студентів-правників засобами акмеології в освітній процес інтегровано авторське навчально-методичне забезпечення. Його змістове наповнення представлено такими освітніми ресурсами: навчально-методичний посібник «Німецька мова для студентів юридичних спеціальностей (Deutsch für Jurastudierende)», який містить систему лексико-граматичних вправ та завдання для розвитку діалогічного

мовлення, юридичний німецько-український словник, тексти з питань особистісної культури юриста, проблемних питань та аналіз етичних дилем до них; Методичні вказівки з дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, які навчаються за освітньо-професійною програмою «Право», спеціальності 081 «Право» за темою «Особистісна культура юриста»; комплекс лексико-граматичних вправ з іншомовної термінології; проблемно-ситуативні вправи з іншомовної юридичної аргументації.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми формування особистісної культури майбутніх правників на засадах акмеології. Перспективними напрямками подальших наукових пошуків вбачаються: адаптація передового зарубіжного досвіду до вітчизняних реалій вищої школи; виявлення новітніх акмеологічних ресурсів для стимулювання особистісного зростання студентів; а також модернізація методичного інструментарію фахових та загальнотеоретичних дисциплін на засадах міждисциплінарної інтеграції

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрощук, І. (2022). Формування громадянської відповідальності у майбутніх учителів як важлива складова професійної підготовки. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 1 (115), 3 - 12.
2. Анненкова, І. П. & Гладкова В. М. (2020). Акмеологічна культура як інваріанта професіоналізму фахівця соціономічного профілю. *Освіта та педагогічна наука*, 1 (173), 14 - 25.
3. Анохін, В. О. (2022). Юридична діяльність як різновид правової роботи. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Право»*, (1), 65–72.
4. Антонов, В. М. (2012). *Акмеологія права*: монографія. Олді-плюс.
5. Асоціація юридичних клінік України. (2014, 19 червня). *Стандарти діяльності юридичних клінік України* (Схвалені Всеукраїнським З'їздом Асоціації юридичних клінік України, Протокол № 2). <https://legalclinics.in.ua/wp-content/uploads/2017/07/standarti-diynalnosti-yuridichnikh-klinik>
6. Балл, Г. О., & Медінцев, В. О. (2011). Особистість як індивідуальний модус культури і як інтегративна якість особи. *Горизонти освіти*, (3), 7-14.
7. Баранова, С. В. (2020). *Особистісна зрілість та відповідальність: соціально-психологічний аспект: монографія*. Інтерконтиненталь-Україна.
8. Бех, І. Д. (2003). *Виховання особистості: У 2 кн. Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади*. Либідь.
9. Бех, І. Д. (2018). Зростаюча особистість як суб'єкт духовних цінностей. *Гірська школа Українських Карпат*, 18, 5-9
10. Бистрицький, Є. (2010). Культура як світ людини. У *Філософія культури*: Навчальний посібник (с. 45–68). Либідь.
11. Білодід, І. К. (Ред.). (1971). *Словник української мови* (Т. 2: Г–Ж). Наукова думка.

- 12.Бовгиря, Д. Д. (2025а). Акмеологічний підхід та його роль у формуванні особистісної культури майбутніх юристів. *Вісник науки та освіти*, 5(35), 1067–1076.
- 13.Бовгиря, Д. Д. (2026а). Педагогічні умови формування особистісної культури майбутніх юристів засобами акмеологічного підходу. *Педагогічні науки: теорія та практика*, 1(57), 57–63.
- 14.Бовгиря, Д. Д. (2026b). Особистісна культура майбутнього юриста: реалізація формувального етапу педагогічного експерименту. *Вісник педагогіки та психології*, 1, 21–29.
- 15.Бовгиря, Д. Д. (2026с). Специфіка формування особистісної культури майбутніх юристів засобами акмеологічного підходу. *Педагогічна інноватика: сучасність та перспективи*, 12, 15–20.
- 16.Бойко, Л. К. (2025). Використання імерсивних технологій в освітньому процесі. У *Актуальні проблеми освітнього процесу в контексті європейського вибору України: матеріали VII Міжнародної конференції* (с. 43–46). Ліра-К.2.
- 17.Бондаревська, Є. В. (1997). Гуманістична парадигма особистісно орієнтованої освіти. *Педагогіка*, 4, 11-17.
- 18.Брюханова, Н. О., & Корольова, Н. В. (2015). Педагогічне моделювання: стан і тенденції розвитку. *Теорія і практика управління соціальними системами*, (3), 64–74.2.
- 19.Булах, І. С. (2004). *Психологічні основи особистісного зростання підлітків* [Автореф. дис. д-ра психол. наук]. Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова.
- 20.Бурдоносова, М. А. (2012). Професійна культура як чинник ефективності правоохоронної діяльності. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*, 1, 15-22.
- 21.Бусел, В. Т. (Уклад. & Ред.). (2004). *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. Перун.

- 22.Василенко, М. Є. (2011). Проблеми правового регулювання ефективної діяльності юридичних клінік в Україні. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*, (2), 190–197.
- 23.Василина, С. І. (2017). *Психолого-педагогічні умови правової підготовки учнів професійно-технічних навчальних закладів* (Дис. ... канд. пед. наук). Львівський науково-практичний центр Інституту професійно-технічної освіти НАПН України
- 24.Ващенко Г. (1994)Г. *Виховний ідеал*. Полтава : Полтавський вісник.
- 25.Ващенко Г. Г. (1999). *Традиційна українська родина як виховний чинник*. Київ : Видавництво імені Олени Теліги.
- 26.Верховна Рада України. (2017, 5 вересня). Про освіту (Закон України № 2145-VIII). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-1911>.
- 27.Вітвицька, С. С. (2006). *Основи педагогіки вищої школи: підручник*. Центр навчальної літератури.
- 28.Вітвицька, С. С. (2022). Педагогічні умови ефективної навчальної діяльності здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки*, (1), 122–135.5.
- 29.Вознюк, О. В. (2014). *Нова парадигма моделювання та розвитку історико-педагогічного процесу: монографія*. Вид-во ЖДУ ім. І. Франка.
- 30.Вознюк, О. В., Дубасенюк, О. А., & ін. (2020). *Теорія і практика професійної акмеології: монографія*. ПП «Євро-Волинь».
- 31.Волович, В. І. (Ред.). (1998). *Соціологія: короткий енциклопедичний словник* (В. І. Волович, В. І. Тарасенко, М. В. Захарченко, & ін., Уклад.). Укр. центр духовної культури.
- 32.Галімов, А. В. (2004). *Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до виховної роботи з особовим складом: монографія*. Видавництво Національної академії Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького.

- 33.Гандзілевська, Г. Б. (2009). Роль когнітивних технік у процесі самореалізації особистості. *Наукові записки. Серія «Психологія»*, (12), 83-92.
- 34.Гельжинська, Т. Я. & Кравчик О. Р. (2025). Поняття цифрової компетентності майбутніх юристів у закладах фахової передвищої освіти: теоретичний аспект. *Академічні студії. Серія «Педагогіка»*, 1, 11-18.
- 35.Гладкова, В. М. (2010). *Педагогічна акмеологія: навчальний посібник*. Університет менеджменту освіти.
- 36.Гладкова, В. М., & Пожарський, С. Д. (2025). *Основи акмеології*. Новий Світ-2000.
- 37.Гомонюк, О. М. (2012). Особливості формування професійно-педагогічної культури майбутніх соціальних педагогів. У *Роль та місце психолого-педагогічної підготовки в професійному розвитку та становленні особистості сучасного фахівця в умовах євроінтеграції: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю* (с. 106–108). ХНУ.
- 38.Гончаренко, С. У. (1997). Освіта. У *Український педагогічний словник*. Либідь.
- 39.Горлова, Л. Л. (2023). *Формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх юристів у процесі фахової підготовки* (дисертація доктора філософії). Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка.
- 40.Гречаник, О. Є. (2014). Акмеологічний підхід як методологічна основа дослідження професійного становлення викладача. *Педагогічні науки*, (61-62), 10–15.
- 41.Григораш, В. В. (2013). Акмеологічний підхід до управління розвитком професіоналізму педагогічних працівників. *Освіта та управління*, 16(2–3), 7–12.

- 42.Гриньова, В. М. (1998). *Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та методичний аспекти) : монографія*. Харків : Основа.
- 43.Грицанов, А. А. (Голов. ред.). (1999). Ціннісні орієнтації. У *Новітній філософський словник*. Книжковий Дім. Книжний Дом. https://dic.academic.ru/dic.nsf/dic_new_philosophy/1341/
- 44.Гусак, В. М. (2010). Шляхи формування професійної культури майбутніх соціальних працівників в умовах університету. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Серія: Педагогіка*, 136(123), 69-73. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchduped_2010_136_123
- 45.Гусарєв, С. Д. (2005). *Юридична діяльність: методологічні та теоретичні аспекти : монографія*. Київ : Знання.
- 46.Гусарєв, С. Д. (2007). *Юридична діяльність: методологічні та теоретичні аспекти* (Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук). Київський національний університет внутрішніх справ.
- 47.Гусарєв, С. Д. (2022). Формування професійної культури поліцейських у сучасній Україні: форми та зміст. *Аналітично-порівняльне правознавство*, 1, 61-65.
- 48.Гадамер, Г.-Г. (2000). *Герменевтика II. Істина і метод. Доповнення й показники* (Т. 2). Юніверс.
- 49.Давлатов, Ш. Б. (2021). Взаємодія консультанта юридичної клініки з клієнтом під час первинного інтерв'ювання: юридично-психологічний аспект. *Правова позиція*, (4), 21–25.
- 50.Данилова, Г. С. (2006). *Практична акмеологія: навчальний посібник*. Видавничий дім «Слово».
- 51.Джеймс, В. (2018). *Потік свідомості* (Р. Пастух, пер.). Апріорі.
- 52.Дзюба, І. М., Жуковський, А. І., & Железняк, М. Г. (2014). *Енциклопедія Сучасної України* (Т. 15). Інститут енциклопедичних досліджень НАН України.

53. ДОДАТОК (Судові промови адвокатів України / редкол.: В. В. Медведчук (голова) та ін. Київ : Ред. журн. «Адвокат», 2000. (Серія «Адвокатура України»)
54. Дубасенюк, О. А. (2011). Передумови розвитку акмеологічного середовища для підготовки педагога-професіонала: досвід і перспективи розвитку. У В. О. Огнев'юк (Ред.), *Акмеологія – наука ХХІ століття: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції* (с. 23–27). Київський університет імені Бориса Грінченка.
55. Дубасенюк, О. А. (2015). Акмеологічний підхід як стратегічний орієнтир особистісно-орієнтованої педагогічної освіти. *Проблеми освіти: збірник наукових праць*, 25-30.
56. Дубасенюк, О. А. (Ред.). (2011). *Акмеологія – наука про ХХІ століття*. Вид-во ЖДУ ім. І. Франка.
57. Дубасенюк, О. А., & Вознюк, О. В. (2024). Методологія впровадження акмеологічної концепції професійного розвитку майбутнього педагога з орієнтацією на духовне й моральне та інтелектуальне зростання особистості. *Нові технології навчання*, (98), 58–65.
58. Дубич, К. В. (2007). *Особистісно орієнтоване виховання студентів в умовах соціокультурного середовища вищого навчального закладу* (Дис. ... канд. пед. наук). Рівненський державний гуманітарний університет.
59. Дубчак, Н. С. (2014). *Юридичні клініки в системі захисту прав і свобод людини та громадянина* (Дис. ... канд. юрид. наук). Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України.
60. Дудченко, В. В. (2006). До питання щодо перспектив розвитку українського права. У *Право ХХІ століття: становлення та перспективи розвитку: збірник наукових праць міжнародної науково-практичної конференції «Другі Прибузькі юридичні читання»* (с. 67-70).
61. Євтух, М. Б. (2010). Акмеологічний підхід до професійної підготовки майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах. *Педагогіка і психологія професійної освіти*, (3), 9–17.

62. Закон (база даних): Верховна Рада України. (2019, 25 квітня). *Про забезпечення функціонування української мови як державної* (Закон України № 2704-VIII). Законодавство України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-191>.
63. Залужна, А. Є. (2012). *Морально-естетичні засади життєвого світу людини*: монографія. НУВГП.
64. Залужна, А. Є., & Бовгиря, Д. Д. (2025). Компонентна структура особистісної культури майбутніх юристів крізь призму акмеологічного підходу. *Перспективи та інновації науки*, 6(52), 443–451.
65. Заредінова, Е. Р. (2020). *Формування соціокультурних цінностей студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти: теорія і методика*: монографія. Видавничий Дім «Слово».
66. Зязюн І. А. (2000). *Педагогіка добра: ідеали і реалії : наук.-метод. посіб.* Київ : МАУП.
67. Зязюн, І. А. (2008). *Філософія педагогічної дії*: монографія. Вид-во ЧНУ імені Богдана Хмельницького.
68. Іванов, В. П. (1977). *Людська діяльність – пізнання – мистецтво*. Наукова думка.
69. Іванова, Т. В. (2005). *Культурологічна підготовка майбутнього вчителя: теорія і практика : монографія*. Київ.
70. Івашкевич, І. В. (2016). Особливості професійної діяльності юриста та структура його професійної компетентності. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Психологія*, (3), 79–93. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoapp_2016_3_9.
71. Кабінет Міністрів України. (2022, 23 лютого). *Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки* (Розпорядження № 286-р). Урядовий кур'єр, (74). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-p10>.
72. Кант, І. (2000). *Критика здатності судження* / пер. з нім. А. Г. Таращука. Київ : Юніверс.

73. Кант, І. (2004). *Критика практичного розуму* / пер. з нім. І. Бурковського. Київ : Юніверс.
74. Капська, Г. Й. (2005). *Педагогіка життєтворчості*: монографія. Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова.
75. Київський університет права НАН України. (2024). *Освітньо-професійна програма «Право» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності 081 Право*. Рівненський інститут КУП НАНУ.
76. Кінах, Н. В. (2026). Компетентнісний підхід у становленні особистісної культури майбутніх економістів. *Наука і техніка сьогодні. Серія «Педагогіка»*, 4 (58), 1513-1526. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2026-4\(58\)-1513-1525](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2026-4(58)-1513-1525)
77. Козловський, А. А. (1999). *Право як пізнання. Вступ до гносеології права*: монографія. Рута.
78. Козловські, П. (2003). *Культура постмодерну: суспільно-культурні наслідки технічного розвитку* / Пер. з нім. К. : Основи.
79. Кононенко, Т. В., & ін. (2020). *Гуманітарне знання як чинник формування світоглядних орієнтирів майбутніх правників*: колективна монографія. ВД Дакор.
80. Кононенко, Т. В., Сабельникова, Т. М., Сусликов, В. Є., & ін. (2020). *Гуманітарне знання як чинник формування світоглядних орієнтирів майбутніх правників*: колективна монографія. ВД Дакор.
81. Костюшко, Ю. М. (2014). Акмеологічні засади професійного становлення майбутнього фахівця. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*, (37), 161–168.
82. Кравчук, В. М. (2010). Роль юридичних клінік у формуванні громадянського суспільства в Україні. *Актуальні проблеми держави і права*, (52), 430–436.
83. Кремень, В. Г. (Голов. ред.). (2008). *Енциклопедія освіти*. Юрінком Інтер.
8. Зязюн, І. А. (2002). Філософія педагогічного світогляду. *Професійна освіта: педагогіка і психологія*, (4), 209–221.

- 84.Кремень, В. Г. (Ред.). (2014). *Синергетика і освіта: монографія*. Інститут обдарованої дитини.
- 85.Кулешова, О. & Міхеєва, Л. (2024). Теоретичні аспекти дослідження проблеми самореалізації особистості. *Psychology Travelogs*, (3), 261-269.
- 86.Кушнір, В. А. (2003). *Системна парадигма педагогічної освіти: монографія*. Імекс-ЛТД.
- 87.Лебединська, І. В. (2012). *Ідентичність і культура: Досвід психологічної інтерпретації*. К : Золоті ворота.
- 88.Литвин, А., & Мацейко, О. (2013). Методологічні засади поняття «педагогічні умови». *Педагогіка і психологія професійної освіти*, (4), 51–61.
- 89.Лодатко, Є. О. (2010). *Моделювання педагогічних систем і процесів: монографія*. СДПУ.
- 90.Лозовой, В. О. (2015). *Професійна етика юриста : навч. посіб.* Харків : Право. URL: tomorrowlawyer.org
- 91.Максименко, С. Д., & Осьодло, В. І. (2010). Структура та особистісні детермінанти професійної самореалізації суб'єкта. *Проблеми сучасної психології*, (8), 3–19.
http://www.nbuiv.gov.ua/portal/soc_gum/pspl/2010_8/3-19.pdf
- 92.Мануйлов, Є. М. (2011). Формування особистісної культури майбутнього фахівця права. *Вибрані праці: статті, матеріали конференцій, «круглих столів» (2006–2011)*. Право
- 93.Маслоу, А. (2000). *Мотивація та особистість* / пер. з англ. К. : Психологічна бібліотека
- 94.Мицько, В. М. (2007). *Психологічні особливості аксіогенезу майбутніх психологів* (Автореф. дис. ... канд. психол. наук). Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника.
- 95.Міністерство освіти і науки України. (2020). *Стандарт вищої освіти за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти за спеціальністю 081 Право*

96. Міністерство освіти і науки України. (2022, 20 липня). *Про затвердження стандарту вищої освіти зі спеціальності 081 Право для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти* (Наказ № 644; зі змінами, внесеними згідно з наказом МОН України від 20 березня 2023 р. № 307). <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishchaosvita/zatverdzeni%20standartv/2022/07/21/081-pravo-bakalavr-zi.zminamv-644-20.03.2023.pdf1>
97. Молдован, В. В., & Кацавець, Р. С. (2007). *Юридична клініка: навчальний посібник*. Центр учбової літератури.
98. Москаленко, В. (2013). *Соціалізація особистості: монографія*. К. : Фенікс.
99. Музика, О. Л. (2007). Тренінг ціннісної підтримки професійного становлення психологів. У С. Д. Максименко, & М. В. Папуча (Ред.), *Актуальні проблеми психології: Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія* (Т. 10, вип. 1, с. 42-44). Вид-во НДУ; ДС «Міланік».
100. Мукан, Н., Гельжинська, Т., Рузяк, Т., & Гайдучок, А. (2025). Правова культура як складова професійної підготовки здобувачів вищої освіти: теоретичний дискурс. *Академічні візії*, 40. Взято з: <https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/2235>
101. Назва слова/гасла. У *Словник української мови. Академічний тлумачний словник*. <http://sum.in.ua/p/4/522/2>
102. Ничкало, Н. Г. (Ред.). (2000). *Професійна освіта: словник: навчальний посібник* (С. У. Гончаренко, & ін., Уклад.). Вища школа.
103. Нітченко, А. Г., & Чумаченко, В. Ю. (2024). Професійна етика юриста як гарантія справедливого правосуддя, 1, 470-474.
104. Огнев'юк, В. О., Гладкова, В. М., & Фруктова, Я. С. (Ред.). (2019). *Фундаментальна акмеологія – наука XXI століття: монографія*. Інтерсервіс.
105. Орбан, В. В. (2018). *Розвиток акмеологічної компетентності викладачів у системі неперервної освіти* [Дисертація кандидата

- педагогічних наук, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка].
106. Осадчук, Н. П. (2015). Акмеологічні технології у професійній підготовці майбутніх фахівців. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*, (35), 131–134.
 107. Павленко, О. О. (2014). До історії розвитку феномену «педагогічна культура вчителя» в українській науковій думці. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. 2014, 3, 268-275.
 108. Пальчевський, С. (2005). *Акмеологія: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів*. Кондор.
 109. Пальчевський, С. С. (2023). *Акмеологічні основи глобальної зрілості особистості*. Педагогіка (3-тє вид.)
 110. Пальшкова, І. О. (2009). *Формування професійно-педагогічної культури вчителя початкової школи : теорія та практика : монографія*. Одеса : Астропринт.
 111. Пинзеник, О. М. (2009). Удосконалення підготовки вчителя на засадах акмеології. *Проблеми освіти*, (52), 274–278.1
 112. Пинзеник, О., & Орбан, В. (2024). Акмеологічний підхід як методологічний орієнтир професіоналізації освітнього процесу у закладах вищої освіти. *Молодь і ринок*, (1), 97–101. <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.2986258>.
 113. Підбуцька, Н. В. (2013). Аналіз сучасних підходів щодо визначення наукової категорії «професіоналізм особистості» (Є. М. Потапчук, Ред.). *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Педагогічні та психологічні науки*, (1), 503–514.
 114. Плахотнік, О. В., Бондарук, О. С., Беседа, Д. В., Кучай, О. В. & Кучай, Т. П. (2025). Теоретичні основи застосування інноваційних технологій при підготовці майбутніх фахівців з правоохоронної

- діяльності. *Наукові інновації та передові технології (Серія «Педагогіка»)*, 10(50), 2232-2238.
115. Попенко, О. В. (2008). Формування педагогічної культури майбутніх учителів музики у процесі диригентсько-хорової підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Кіровоград.
 116. Про вищу освіту, Закон України № 1556 VII (2014) (Україна).
 117. Про освіту, Закон України № 3505-IX (2023) (Україна).
 118. Радкевич, О. П. (2020). *Розвиток правової культури педагогічних працівників закладів професійної освіти: теорія і практика*: монографія. Майстер Книг.
 119. Радченко, М. Р. (2022). Акмеологічний розвиток майбутнього педагога: основні умови для професійного самовдосконалення та саморозвитку. *Педагогічні науки*, (206), 197–201.
 120. Радчук, Г. К. (2012). Психологічні засади професійного аксіогенезу особистості. *Психологія особистості*, (1), 134–143.
 121. Рибалко, Л. С. (2007). *Методологічні засади самореалізації особистості у професійній підготовці майбутнього вчителя (акмеологічний аспект)*: монографія. АСМІ.
 122. Романенко, М. І. (2003). *Соціальні та парадигмально-когнітивні детермінанти розвитку сучасної освіти* (Автореф. дис. ... докт. філос. наук). Дніпропетровський національний університет.
 123. Рудницька, О. П. (1998). *Музика і педагогічна культура вчителя : навч. посіб.* Київ : ІЗМН.
 124. Рудницька, О. П. (2005). *Педагогіка: загальна та мистецька : навч. посіб.* Тернопіль : Навчальна книга – Богдан.
 125. Сагач, О. В. (2019). Організаційно-педагогічні умови неперервного професійного зростання майбутнього вчителя. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*, (4), 202–206.18.

126. Сидоренко, В. В. (2024). Акмеограма як засіб самооцінювання й професійного саморозвитку фахівця. *Адаптивне управління: теорія і практика*, (18), 35.
127. Симоненко, В. А. (2003). *У твоєму імені живу: поезії, оповідання, щоденник, листи*. Веселка.
128. Сисоєва, С. О. (2011). *Основи педагогічного дослідження: навчальний посібник*. КІВИЦ.
129. Скакун О. Ф. (2008). *Юридична деонтологія : підручник*. Еспада.
130. Скорик, Т. В. (2015). *Акмеологічні засади формування професійної компетентності майбутнього вчителя в умовах магістратури: монографія*. Десна Поліграф.
131. Сливка, С. С. (2000). *Професійна культура юриста (теоретико-методологічний аспект)*. Львів: Світ.
132. Сливка, С. С. (2012). *Юридична деонтологія : підручник*. К. : Хай-Тек Прес.
133. Стасюк, В. Д. (2003). *Педагогічні умови професійної підготовки майбутніх економістів у комплексі «школа – вищий заклад освіти»* (Дис. ... канд. пед. наук). Південноукраїнський державний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського.
134. Стеблюк, С. В., & Староста, В. І. (2017). *Педагогічні умови економічної підготовки майбутніх фахівців сфери кооперації у коледжі: монографія*. Видавництво УжНУ «Говерла».
135. Стус, В. (2003). *Палімпсести: вибрані поезії*. Факт.
136. Сухомлинський В. (1977). Як виховати справжню людину. У *Вибрані твори* (Т. 2, 149-416). Радянська школа.
137. Сухомлинський, В. (1977). Серце віддаю дітям. У *Вибрані твори* (Т. 3, 7–279). Радянська школа.
138. Татенко, В. (2017). *Методологія суб'єктно-вчинкового підходу: соціально-психологічний вимір: монографія*. Міленіум.

139. Тернова, О. І., & Коротка, Н. В. (2021). Роль іноземної мови у процесі формування майбутнього фахівця-юриста. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 5(35), 300–305.14.
140. Тимошук, С. В., & Третяк, О. І. (2015). Особливості формування навчальної мотивації студентів. *Вісник Житомирського державного університету. Педагогічні науки*, 2(80), 64-68.
141. Топчій О. В. (2017). Юридико-педагогічна акмеологія як новітня підгалузь науки. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*, 1 (13), 25-36.
142. Третько, В. В. (2013). Концепція магістерської освіти у Великій Британії. *Порівняльна професійна педагогіка*, (2), 116–125.
143. Третько, В. В., Карпанасюк, В. В., & Козловський, Р. В. (2025). Формування самоосвітньої компетентності, самоменеджменту та навичок самоосвіти у майбутніх фахівців у процесі професійної підготовки. *Академічні візії*, (39).
144. Українець, Я. (2023). *Філософія: навчально-методичний посібник для підготовки до семінарів та самостійної роботи здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) освітнього рівня очної (денної) та заочної форм здобуття освіти спеціальності 081 «Право»*.
145. Франкл, В. (2016). Людина в пошуках справжнього сенсу. У *Психолог у концтаборі* / пер. з англ. О. Замойської. Харків : Клуб Сімейного Дозвілля.
146. Фройд, А. (2020). *Его та механізми захисту* (Н. О. Фешовець, пер.). Астролябія.
147. Фромм, Е. (2010). *Мати чи бути?* (О. Гончар, Пер.). Укр. письменник.
148. Фромм, Е. (2020). *Мати чи бути?* / пер. з англ. О. Михайлової. Київ : Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2020.
149. Хищенко, О. (2014). Критерії та рівні сформованості проектно-технологічної діяльності майбутніх учителів технологій. *Modern*

- Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems*, (40), 405-410. <https://vspu.net/sit/index.php/sit/article/view/3427>
150. Цуркан, О. (2026). Гуманітарна освіта як чинник акмеологічної трансформації особистісної культури майбутнього юриста. ResearchGate. https://www.researchgate.net/publication/402132842_GUMANITARNA_OS_VITA_AK_CINNIK_AKMEOLOGICNOI_TRANSFORMACII_OSOBIS_TISNOI_KULTURI_MAJBUTNOGO_URISTA
 151. Цуркан, О. В., & Бойченко, С. В. (2021). Особливості професійного становлення майбутніх юристів в Україні. У Т. А. Латковська (Ред.), *Сучасні тенденції розвитку законодавства України в контексті проведення державних реформ: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (с. 268–272).
 152. Чайнська, М. О. (2010). *Психологічні чинники оптимізації професійного аксіогенезу майбутніх педагогів* (Автореф. дис. ... канд. психол. наук). Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника.
 153. Чайка, Г. В. (2011). Я-концепція як структурно-динамічний аспект поняття «я» в працях українських і зарубіжних дослідників. *Актуальні проблеми психології. Том XI: Психологія особистості. Психологічна допомога особистості*, 14, 445-453.
 154. Чепелева, Н. В. (2009). Розуміння та інтерпретація особистого досвіду у контексті психологічної герменевтики. *Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Серія: Психологія і педагогіка*, (12), 8-21. http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nznuoapp_2009_12_4.pdf
 155. Чичук, А. П., Кучай, Т. П., Біда, О. А. & Кінах Н. В. (2024). Виховання іншомовної компетентності студентів в середовищі

- комунікативної культури. *«Наукові інновації та передові технології»*. Серія «Педагогіка», 7(35), 981-989
156. Чорна, І. М., & Ліпунова, Т. (2021). Формування психологічної готовності майбутніх юристів до професійної діяльності. *Вісник Львівського університету. Серія «Психологічні науки»*, (10), 193–198.19.
 157. Чорнобай, О. Л. (2014). Поняття і суть комунікативної культури правника. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки*, (807), 87-92.
 158. Чупринський, Б. О. (2010). *Формування професійної kulttuuri майбутніх юристів: філософсько-правове дослідження* (Автореф. дис. ... канд. юрид. наук). Львівський державний університет внутрішніх справ.
 159. Шайгородський, Ю. (2009). Ціннісні орієнтації в психологічній структурі особистості. *Соціальна психологія*, (4), 65–73.21.
 160. Шаров, С. В. (2017). Самостійна робота як умовах формування професійної компетентності майбутніх фахівців. *У матеріалах Всеукр. наук. конф. «Сучасні тенденції розвитку української науки»*, (с. 35-38) Переяслав-Хмельницький (5).
 161. Швейцер, А. (1996). *Культура та етика* / пер. з нім. М. Кушнір. Київ : Знання.
 162. Шинкарук В. (1998). «Хрущовська відлига» і нові тенденції в дослідженнях інституту філософії АН України в 1960-х роках. *Філософська думка*, 4(6), 5–22.
 163. Шинкарук, В. І. (Ред.). (2002). *Філософський енциклопедичний словник*. Абрис.
 164. Шишко, В. В. (2006). *Культурологічні аспекти правотворчості (спроба філософського осмислення): монографія*. РВВ ЛьвДУВС.
 165. Юркевич, І. В. (2020). Роль юридичних клінік у підготовці професійних юристів. *Актуальні проблеми правознавства*, (2), 131-135.9.

166. Яворська, Г. Х. (2011). Професійна культура майбутніх юристів як педагогічна категорія. *Наукове пізнання: методологія та технологія*, 2, 177-181.
167. Ягупов В. В. (2015). Професійний розвиток особистості фахівця: поняття, зміст та особливості. *Наукові записки НаУКМА. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота*, Т. 175, 22-28.
168. Янченко, П. (2019). Структурно-функціональна модель формування правової культури майбутніх юристів у процесі фахової підготовки. *Педагогічні науки*, (72), 47–53. <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2018.72.176120>
169. Яременко, О. О., & ін. (Уклад.). (2008). *Соціологічна енциклопедія: 1042 статті*. Академвидав.
170. Ярмаченко, М. Д. (Ред.). (2001). *Педагогічний словник*. Педагогічна думка.
171. Adler, A. (1927). *Understanding human nature* (W. B. Wolfe, Trans.). Greenberg.
172. Benedict, R. (1959). *Patterns of Culture. Preface by Margaret Mead*. Boston. Houghton Mifflin Company.
173. Dewey J. (1997). *Democracy and Education: An Introduction to the Philosophy of Education*. New York : Free Press.
174. Ericson, E. H. (1982). Identify development from adolescence to adulthood: Anextension of theory and a review. *Development Physiology*, 18 (3), 341-358.
175. Fauconnier, G. (1994). *Mental spaces*. Cambridge University Press
176. Floridi L. (2002). What is the philosophy of information? *Metaphilosophy journal*, 33, 123- 145.
177. Frankl, V. (1963). *Man's Search for Meaning*. Beacon Press.
178. Frankl, V. (1978). *The unheard Cry for Meaning*. Simon and Schuster.
179. Frankl, V. (1979). *Der Mensch vor der Frage nach dem Sinn*. Piper.

180. Freinet, C. (1994). *Les dits de Mathieu: Une pédagogie moderne de bon sens*. Seuil.
181. Hadot, P. (1995). *Philosophy as a way of life: Spiritual exercises from Socrates to Foucault* (A. I. Davidson, Ed.; M. Chase, Trans.). Blackwell.
182. Herder, J. G. (2002). *Outlines of a philosophy of the history of man* (T. Churchill, Trans.). Oxford : Berg Publishers
183. Horney, K. (1950). *Neurosis and human growth: The struggle toward self-realization*. W. W. Norton & Company.
184. <https://esu.com.ua/article-51449>
185. Humboldt, W. von. (1999). *On language: On the diversity of human language-structure and its influence on the mental development of mankind* (P. Heath, Trans.; M. Losonsky, Ed.). Cambridge University Press.
186. Hutchins R. (1936). *The Higher Learning in America*. New Haven : Yale University Press.
187. Jaeger, W. (1945). *Paideia: The ideals of Greek culture: Vol. 1. Archaic Greece: The mind of Athens* (G. Highet, Trans.; 2nd ed.). Oxford University Press.
188. Jung, C. G. (1959). *Aion: Researches into the phenomenology of the self* (R. F. C. Hull, Trans.). Princeton University Press.
189. Kardiner, A. (1939). *The Individual and His Society: The Psychodynamics of Primitive Social Organization*. New York: Columbia University Press. 503 p.
190. Kashdan, T. B., & McKnight, P. E. (2009). Origins of purpose in life: Refining our understanding of a life well lived. *Psicothema*, 21(1), 68–74.
191. Längle, A., Orgler, C., & Kundi, M. (2003). The Existence Scale. A new approach to assess the ability to find personal meaning in life and to reach existential fulfilment. *European Psychotherapy*, 4, 135–151.
192. Leary D. (2022). The Psychological Roots of William James's Thought. University of richmond psychology faculty publications, 33-48

193. MacIntyre, A. (2007). *After virtue: A study in moral theory* (3rd ed.). University of Notre Dame Press.
194. Nussbaum, M. C. (1997). *Cultivating humanity: A classical defense of reform in liberal education*. Harvard University Press.
195. Park, C. L. (2010). Making sense of the meaning literature: An integrative review of meaning making and its effects on adjustment to stressful life events. *Psychological Bulletin*, 136(2), 257–301.
196. Santoro, E. (2020). Private Troubles and Legal Imagination: Legal Clinics a radical view. *Revista De Estudos Constitucionais Hermeneutica E Teoria Do Direito-Rechtd*, 12(1), 2-22.
197. Schwartz, S. H. (1992). Universals in the content and structure of values. *Advances in Experimental Social Psychology*, 25, 1–65.
198. Steger, M. F. (2009). Meaning in life. In S.Lopez, & C. Snyder (Eds.). *Oxford Handbook of Positive Psychology* (2nd ed., pp. 679–687). Oxford University Press.
199. Steger, M. F., Frazier, P., Oishi, S., & Kaler, M. The meaning in life questionnaire: Assessing the presence of and search for meaning in life. *Journal of Counseling Psychology*, 53(1), 80–93.
200. Turner, J. C. (1991). *Social influence*. Open University Press.
201. Weber, M. (1988). Die «Objektivität» sozialwissenschaftlicher und sozialpolitischer Erkenntnis. In *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre* (7th ed., pp. 146–214). J.C.B. Mohr (Paul Siebeck).

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета

ОСОБИСТІСНА КУЛЬТУРА ЮРИСТА У КОНТЕКСТІ МАЙБУТНЬОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

[розроблено автором]

1. Чи замислювалися Ви над питаннями особистісної культури та її значенням в професійній діяльності?
2. Чи розрізняєте поняття «культура», «особистісна культура» та «професійна культура» ?
3. Чи розумієте, що означає поняття «особистісна культура»?
4. Чи викликає у Вас інтерес проблема особистісної культури та її зв'язок з майбутньою професією?
5. Як Ви розумієте те поняття «особистісна культура майбутніх юристів»?
6. Яка якість є пріоритетною для юриста: особиста вигода чи справедливе розв'язання проблеми клієнта?
7. Чи є розвинені морально-етичні переконання юриста невід'ємною передумовою успішної професійної діяльності в галузі права?
8. Наскільки важливим є вплив особистісного морально-етичного профілю фахівця на забезпечення принципів верховенства права та справедливості в юридичній практиці?
9. Чи повинен юридичний працівник мати високий рівень морально-етичних переконань?
10. Чи може юрист залишатися емоційно стійким, зберігаючи при цьому людяність та емпатію до клієнта?
11. Яка якість є пріоритетною для юриста: особиста вигода чи справедливе розв'язання проблеми клієнта?
12. Чи повинен юрист відмовитися від справи, якщо він бачить явний конфлікт інтересів?

13. Наскільки важливим для Вас є суворе дотримання адвокатської таємниці навіть після завершення справи?
14. Як ви оцінюєте рівень чесності юриста у спілкуванні з клієнтом?
15. Як ви оцінюєте готовність юриста визнати власну помилку в юридичній стратегії?
16. Які цілі (соціальні, етичні чи прагматичні) стали визначальними при прийнятті рішення про здобуття вищої юридичної освіти?
17. Чи відповідає майбутня професія юриста Вашим особистісним інтересам та бажанням?
18. Чи вважаєте ви реалізацію власного професійного потенціалу пріоритетним завданням на поточному етапі кар'єрного розвитку?
19. Чи бажаєте Ви розібратися з питаннями формування особистісної культури юриста?
20. Чи зацікавлені Ви у формуванні особистісної культури у Вашій майбутній професійній діяльності?

Додаток Б

ЗАВДАННЯ ДІАГНОСТИКИ ПОЧАТКОВОГО РІВНЯ МОВНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ

1. Знайти помилки в наголошуванні слів:

а) податковий;	в) випадок;
б) типовий;	г) належати.

2. Вибрати правильний варіант формулювання:

а) у зв'язку з цим наказую;	в) у зв'язку з чим наказую;
б) у зв'язку з цим я наказую;	г) у зв'язку з цим наказується.

3. Яке скорочення записано неправильно?

а) К.П.П. (контрольно-пропускний пункт);	г) 3 мм (міліметри);
б) р-н (район);	г) міськрада (міська рада);
в) напр. (наприклад);	д) ун-т (університет).

4. Вибрати правильний варіант уживання прийменникових конструкцій:

а) створювати комісію по контролю;	г) створити комісію по питанню контролю.
б) створити комісію з контролю;	
в) створити комісію з питань контролю;	

5. У якому словосполученні порушено мовну норму?

а) порушити питання;	б) обговорити питання;
в) вирішити питання;	г) підняти питання.

6. У якому слові форму родового відмінка утворено неправильно?

а) бакалавра;	б) менеджменту;	в) посту;	г) Бога;
г) асортимента.			

7. Знайти неправильний варіант написання числівників в орудному відмінку:

а) десятьма ;	б) трьомастами;	в) вісьми;	г) шістьома;
г) ста.			

8. Доберіть до поданих слів синоніми, поясніть, у чому їх відмінність та особливість уживання у мові правника.

Де-факто, де-юре, дорога, закон, юрист, юридичний, військо, юстиція, постанова, постановляти.

9. Поясніть значення поданих слів. Складіть з ними речення.

В а р і а н т 1. Положення – становище – стан, наступний – подальший, ознайомити – познайомити, вирізнятися – відрізнятися, засвоювати – освоювати, зумовлювати – обумовлювати, заснований – оснований, виплата – оплата – плата, витрати – втрати – затрати, діляниця – ділянка, паливо – пальне, вірний – правильний, громадський – громадянський, інформативний – інформаційний.

В а р і а н т 2. Професійний – професіональний, численний – числовий – чисельний, додержувати – додержуватися, нервувати – нервуватися, показчик – показник, афект – ефект, кампанія – компанія, завдання – задача, замісник – заступник; суспільний – громадський, закінчити – завершити; зміст – значення – смисл; екземпляр – примірник; тепер – зараз.

10. Поділіть стилістично марковані слова та словосполучення на групи:

- а) публіцистична лексика,
- б) наукова лексика,
- в) ділова лексика,
- г) розмовна лексика.

Абсолютизм, авангард, акредитація, аномальний, апеляція, боєць, вимогливість, вищезазначений, віддати голос, військовий завод, гостра зацікавленість, довкілля, громадськість, громадянство, депутатство, дистриб'ютор, доказ, документ, доручення, життєдайний, за звітний період, забрати, завод-постачальник, законодавство, залежність, залізна воля, зарахувати на посаду, заява уряду, збирати засідання, збити з пантелику, злодій, злочинець, з метою забезпечення, знищувати докази злочину, зрілість, зустрітися з президентом, калим, кодифікатор, компенсація, матеріальна відповідальність, мітингувати, мобілізація, надати, наріжний камінь, нахаба, ненормальний, нероба, нісенітниця, норів, операція, орендатор, осяйний, пародія на демократію, передвиборний марафон, персона нонграта, підпис під документом, підписати папір, підсудність, підтримати пропозицію, плюралізм, поданий, поінформувати, посвідка, постановити, правопорушник.

12. Випишіть словосполучення у дві колонки: у першу ті, що відповідають нормам української літературної мови, у другу – із суржи́ком. Відредагуйте словосполучення, які записані в другій колонці.

Законна оборона, платоспроможний должник, допит потерпівшого, додаткове обвинувачення, відвід прокурора, судовий порядок, обов'язкова умова, обладать законною силою, обдумане намереніє, адміністративна

відповідальність, служебна функція, гарантії депутатської діяльності, громадянський закон, обов'язковий розтин трупа, позаштатна посада, письмовий наклеп, врачебна експертиза, дрібне хищення.

13. Знайти помилки в наголошуванні слів:

а) монолог;	в) бюрократія;
б) сантиметр;	г) будемо.

14. Вибрати правильний варіант формулювання:

- а) зарахувати Петровську М.І. на посаду завідувача відділу;
- б) зарахувати Петровську М.І. завідувачем відділу;
- в) зарахувати Петровську М.І. завідувачкою відділу;
- г) зарахувати Петровську М.І. завідувача відділом.

15. Яке скорочення записано неправильно?

а) ред. (редакція);	г) європ. (європейський);
б) п/с (поштова скринька);	г) АН (Академія наук);
в) ПК (персональний комп'ютер);	д) Ж.Е.К. (житлово-експлуатаційна контора).

16. У якому слові форма родового відмінка утворена неправильно?

- а) діалогу; б) номера; в) університета; г) режиму; г) діапазону.

17. Знайти неправильний варіант написання числівників в орудному відмінку.

- а) двадцятьма шістьма; б) чотирнадцятьма; в) чотирнадцяти;
г) сорока.

18. У якій колонці всі слова написано правильно?

а) провідний;	б) напів-провідник;	в) ін'єкція;	г) програма;
від'їзд;	захищений;	без'ядерний	управління;
агенство;	обласний;	серйозний;	неправильно.

Оцінка результатів:

від 1 до 34 балів – дуже низький рівень; від 61 до 84 балів – середній рівень;
від 35 до 60 балів – низький рівень; від 85 до 100 балів – високий рівень.

**КОМПЛЕКС ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНИХ ВПРАВ ОЦІНКИ
ПОЧАТКОВОГО РІВНЯ ЗНАНЬ З ІНШОМОВНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ
(розроблено автором)**

I. Ergänzen Sie den bestimmten oder unbestimmten Artikel

1. ____ Student studiert an ____ juristischen Hochschule.
2. Ich lese ____ Buch über ____ Recht.
3. ____ Familie ist sehr wichtig.
4. Das ist ____ Dozent unserer Fakultät.
5. Wir besuchen ____ Unterricht jeden Tag.
6. ____ Ausbildung dauert mehrere Jahre.

II. Setzen Sie das richtige Personalpronomen ein

1. Ich bin Student. ____ studiere Jura.
2. Meine Eltern arbeiten viel. ____ sind sehr verantwortungsvoll.
3. Das ist mein Freund. ____ lernt Deutsch.
4. Wir haben Unterricht. ____ beginnen um 8 Uhr.
5. Frau Müller ist Dozentin. ____ erklärt die Grammatik.

III. Ergänzen Sie das passende Demonstrativpronomen (dieser, diese, dieses)

1. ____ Hochschule ist modern.
2. ____ Student ist sehr fleißig.
3. ____ Buch gehört mir.
4. ____ Entscheidung ist wichtig.
5. ____ Kameraden lernen zusammen.

IV. Schreiben Sie die Zahlwörter aus

1. 18
2. 21
3. 3
4. 10
5. 25

V. Ergänzen Sie die Sätze mit Zahlen (in Wörtern)

1. Ich bin ____ Jahre alt.
2. Wir haben ____ Vorlesungen pro Woche.
3. In meiner Familie sind ____ Personen.
4. Der Unterricht beginnt um ____ Uhr.
5. Ich studiere im ____ Semester.

VI. Ergänzen Sie sein oder haben

1. Ich ____ Student.
2. Wir ____ Unterricht heute.

3. Er ____ viel Verantwortung.
4. Meine Familie ____ freundlich.
5. Ich ____ wenig Freizeit.
6. Du ____ aufmerksam.
7. Unsere Hochschule ____ modern.

VII. Setzen Sie die Verben im Präsens ein

1. Ich ____ (studieren) Jura.
2. Er ____ (lesen) Fachliteratur.
3. Wir ____ (lernen) Deutsch.
4. Meine Eltern ____ (arbeiten) viel.
5. Der Dozent ____ (sprechen) langsam.
6. Ich ____ (gehen) jeden Tag zur Hochschule.

VIII. Bilden Sie Sätze im Präsens

1. ich / sein / Student
2. wir / haben / Unterricht
3. er / lernen / Deutsch
4. sie / gehen / zur Hochschule
5. ich / lesen / ein Buch

IX. Übersetzen Sie ins Deutsche

1. Я студент першого курсу.
2. Це мій викладач.
3. У мене є три друзі.
4. Мій день добре організований.
5. Цей студент дуже уважний.
6. Ми маємо десять предметів.

X. Kommunikative Mini-Aufgabe

Складіть 5–6 речень, використовуючи:

- один означений артикль
- один неозначений артикль
- одне вказівне займенникове слово
- одне числівникове слово
- одну форму sein або haben
- одне дієслово у Präsens

XI. Bilden Sie die Pluralformen

1. der Student – ...
2. die Fakultät – ...
3. das Gesetz – ...
4. der Dozent – ...
5. die Hochschule – ...
6. das Seminar – ...

7. die Prüfung – ...
8. das Institut – ...
- 9.

XII. Schreiben Sie die Sätze im Plural

1. Der Student besucht die Vorlesung.
2. Die Fakultät organisiert die Prüfung.
3. Das Gesetz regelt das Studium.
4. Der Dozent erklärt den Fall.

XIII. Setzen Sie das richtige Possessivpronomen ein (mein, dein, sein, ihr, unser)

1. Das ist ____ Fakultät.
2. ____ Studium ist anspruchsvoll.
3. Er schreibt ____ Klausur.
4. Wir besuchen ____ Vorlesung.
5. Die Studentin lernt für ____ Prüfung.
6. Das sind ____ Dozenten.
7. Ich analysiere ____ Fall.

XIV. Ergänzen Sie die passenden Zahlwörter (in Wörtern)

1. Ich bin ____ (19) Jahre alt.
2. Wir haben ____ (5) Fächer im Semester.
3. Das ist mein ____ (1) Semester.
4. Die Vorlesung beginnt um ____ (8) Uhr.
5. Unsere Fakultät hat ____ (3) Institute.
6. Er studiert im ____ (2) Jahr.

XV. Schreiben Sie die Zahlwörter aus
7, 12, 18, 21, 30, 100

XVI. Ergänzen Sie sein oder haben

1. Ich ____ Student der juristischen Fakultät.
2. Wir ____ heute zwei Vorlesungen.
3. Die Hochschule ____ modern.
4. Er ____ eine wichtige Prüfung.
5. Unsere Dozenten ____ kompetent.
6. Ich ____ wenig Freizeit.

XVII. Setzen Sie die Verben im Präsens ein

1. Ich ____ (studieren) Jura.
2. Wir ____ (besuchen) Vorlesungen.
3. Der Dozent ____ (erklären) das Thema.
4. Die Studenten ____ (analysieren) den Fall.
5. Er ____ (haben) eine Klausur.
6. Unsere Hochschule ____ (bieten) gute Bedingungen.

XVIII. Bilden Sie Fragesätze

1. Du studierst Jura.
2. Die Fakultät ist modern.
3. Er hat heute Seminar.
4. Ihr besucht die Vorlesung.
5. Die Studierenden schreiben die Prüfung.

XIX. Übersetzen Sie ins Deutsche

1. Моє навчання дуже важливе.
2. Наш факультет має три інститути.
3. Я навчаюся на першому курсі.
4. У нас є п'ять дисциплін.
5. Юрист представляє інтереси клієнта.
6. Це його університет.
7. Ми маємо дві лекції сьогодні.

XX. Kommunikative Mini-Aufgabe

Складіть 6–8 речень, використовуючи:

- одну форму множини
- одне присвійне займенникове слово
- один порядковий числівник
- одну форму sein
- одну форму haben
- одне дієслово у Präsens

Оцінка результатів:

від 1 до 34 балів – дуже низький рівень;
 від 35 до 60 балів – низький рівень;
 від 61 до 84 балів – середній рівень;
 від 85 до 100 балів – високий рівень.

**МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ КОМПЛЕКС ГУМАНІТАРНО-
СВІТОГЛЯДНИХ ЗАВДАНЬ ДЛЯ ОЦІНКИ ПОЧАТКОВОГО РІВНЯ
ЗНАНЬ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ**

(розроблено С. Українець)

1. Здатність людської свідомості створювати у полі свого інтелектуального споглядання ідеальні, тобто завершені, еталонні виміри сущого, завдяки яким свідомість набуває здатності орієнтуватися в предметній дійсності, оцінювати її – це:

- а) мислення
- б) ідеація
- в) предметність
- г) цілеспрямованість.

2. Які характеристики складають основу розвитку ?

- а) зміни взагалі
- б) зміни, які виключають можливість повернення до минулої якості
- в) спрямовані зміни
- г) випадкові зміни.

3. Укажіть правильне визначення поняття “розвиток”:

- а) розвиток – це кількісні зміни об’єкта
- б) розвиток – це будь-який рух
- в) розвиток – це прогресивна зміна
- г) розвиток – це незворотна якісна зміна системи
- д) розвиток – рух від менш досконалого до більш досконалого.

4. Яка сучасна загальнонаукова концепція характеризується такими поняттями як «біфуркація», «нестійкість», «аттрактор», «нелінійність»?

- а) кібернетика
- б) теорія систем
- в) синергетика
- г) все перераховане.

5. Виберіть найбільш виважену оцінку значення людської самосвідомості:

а) тільки за допомогою самосвідомості людини відкриті та доступні дії її свідомості

б) за допомогою самосвідомості людина здатна відрізнити себе від інших людей

в) самосвідомість сприяє виробленню людської самоповаги.

6. У чому полягає особливість людського мислення?

а) воно проникає у сферу надчуттєвого

б) мислення долає обмеженість відчуттів та сприйняття, не спираючись на них

в) мислення являє собою ступінь пізнання, яка здійснюється через процес відокремлення, порівняння, зіставлення

г) мислення – це те, що позбавлене наочності.

7. Які з наведених суджень правильні?

а) істина – це відповідність знання об'єкту

б) істина – це ті знання, що є корисними для людини

в) істина – це ті знання, які можуть бути перевірені соціально-історичною практикою

г) істинність – вища цінність пізнання.

8. Які з наведених суджень, на вашу думку, правильно відображають співвідношення науки і моралі:

а) наукові положення не можуть оцінюватися з погляду етики

б) досягнення науки не можуть бути аморальними

в) наукові теорії можуть бути як моральними, так і аморальними

г) все, що об'єктивне і істинне, те моральне.

9. Вкажіть, у яких із суджень знайшла відображення точка зору сцієнтизму?

а) наука – джерело прогресу людського суспільства

б) наукові досягнення можуть бути використані як на благо, так і на шкоду людям

в) наука в сучасних умовах стала ворожою людині, веде до дегуманізації суспільства, до перетворення наукових відкриттів у пануючу над людиною силу.

10. Який смисл закладено в цьому висловленні: «Прирівняй свої домагання до нуля, і цілий світ буде біля твоїх ніг»:

- а) повна відмова від будь-якого благополуччя
- б) задоволеність тим, що є
- в) чим менше у тебе бажань, тим більше ти вільний
- г) щастя - це не те, що біля твоїх ніг, а те, що в твоїй голові;
- д) якщо ти володієш собою, то ти досягнеш успіху.

11. Яке з наведених тверджень виражає розуміння свободи, притаманне філософії екзистенціалізму?

- а) свобода – це усвідомлена необхідність;
- б) свобода – це повна незалежність від зовнішнього світу, від будь-кого з людей;
- в) рамки своєї свободи визначає сама людина, однак центром її тяжіння є інші люди;
- г) по-справжньому вільною людина може бути лише тоді, коли вона примириться з суспільством.

12. Наше сприйняття світу пов'язане з...

- а) культурою, до якої ми належимо
- б) практикою
- в) досвідом
- г) усі відповіді правильні
- д) усі відповіді неправильні

13. На екрані показували слова, серед яких були нецензурні. З'ясувалося, що на сприймання нецензурних слів досліджувані втрачали майже вдвічі більше часу, ніж на сприймання слів нормативної лексики. При повторенні цього експерименту різниця у часі зменшувалась, а коли досліджуваних заздалегідь попередили про характер слів, то нецензурні викликали навіть швидшу реакцію, ніж нейтральні.

Про що свідчать ці дані? З якою властивістю сприймання вони пов'язані?

14. Які характерні особливості мислення як одного з пізнавальних процесів проявляються в таких прикладах?

Варіант А. Підійшовши до трамвайної зупинки не в години «пік» і помітивши на ній незвичайно багато людей, ви здогадуєтесь: давно не було трамвая.

Варіант Б. Прийшовши додому і помітивши, що синок-дошкільник незвично тихий і мовчазний, мати мимоволі думає: захворів чи нашкодив.

15. Які з перерахованих слів характеризують індивідуально-типологічні особливості мислення?

Самостійність, критичність, помірність, в'язкість, дивергентність, рухливість, зрілість, емоційність, інертність, креативність, стереотипність, темпераментність, виразність, образність, практичність, інтровертованість, глибина думки, гнучкість, допитливість розуму, швидкість думки, системність, операціональність, додатковість, достовірність, логічність, інтуїтивність, інструментальність, обов'язковість, механістичність, упевненість, сміливість, оригінальність.

16. Яка індивідуальна якість мислення юридичного працівника (допитливість, швидкість, критичність, гнучкість, глибина, широта) повинна домінувати в нижче наведених ситуаціях:

На стадії заведення карної справи і проведення первинних слідчих дій; при розкритті нового епізоду злочину або при встановленні раніше невідомих співучасників, коли потрібна миттєва реакція на щойно отримані дані; прийняття термінових заходів щодо встановлення порушеного порядку, забезпечення допомоги постраждалим, збереження майна й безпеки громадян.

17. Чи однакові за значенням і використанням перераховані нижче терміни?

Інтелект, мислення, розум, розсудок, менталітет, знання, мудрість, освіченість, інформація, інтелігентність, розуміння, поінформованість, ерудиція.

18. Видатним римським оратором вважають:

- а) Сенеку
- б) Марка Аврелія
- в) Цицерона.

19. Яка поема принесла світову славу Вергілію:

- а) «Георгіки»
- б) «Буколіки»
- в) «Енеїда»

20. На ранній стадії розвитку міфологічного мислення образ - це конкретний предмет. "Бачення" як смисл у первісній формі визначалося конкретно «оком». Затим «око» стало символічним "внутрішнім баченням": фізична «сліпота» перейшла у «сліпоту духовну». Коли зовнішнє бачення вичерпало свої можливості, щоб перейти до внутрішнього бачення, до переключення смислу? Чи можна вважати Едіпа сліпим провидцем? Як ви розумієте поняття «сліпота зрячості» та «зрячість сліпоти».

Оцінка результатів:

від 1 до 34 балів – дуже низький рівень; від 61 до 84 балів – середній рівень
від 35 до 60 балів – низький рівень; від 85 до 100 балів – високий рівень.

*Додаток Д***МЕТОДИКА «МОТИВАЦІЯ ДО НАВЧАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ»****(опитувальник К. Замфір у модифікації А. Реана)**

Використовуючи шкалу від 1 до 5 балів, де 1 відповідає мінімальному рівню значущості, а 5 – максимальному, визначте ступінь важливості кожного з наведених мотивів для Вашої освітньо-професійної діяльності (

№ п/п	Зміст запитання	Бали від 1 до 5
1	Вчуся, тому що мені подобається обрана професія Ви визначте ступінь важливості кожного з наведених мотивів для Вашої освітньо-професійної діяльності. Використовуйте шкалу від 1 до 5 балів, де 1 відповідає мінімальному рівню значущості, а 5 — максимальному	
2	Щоб забезпечити успішність майбутньої професійної діяльності	
3	Хочу стати фахівцем.	
4	Щоб дати відповіді на актуальні питання, що стосуються сфери майбутньої професійної діяльності.	
5	Хочу повною мірою використовувати наявні у мене задатки, здібності й нахили до обраної професії.	
6	Щоб не відставати від друзів.	
7	Щоб працювати з людьми, треба мати глибокі і всебічні знання.	
8	Тому що хочу бути в числі кращих студентів.	
9	Тому що хочу, щоб наша навчальна група стала кращою в інституті.	
10	Щоб заводити знайомства і спілкуватися з цікавими людьми.	
11	Тому, що отримані знання дозволять мені добитися всього необхідного.	
12	Необхідно закінчити академію, щоб у знайомих не змінилася думка про мене, як про перспективну людину	
13	Щоб уникнути осуду й покарання за погане навчання.	

14	Хочу бути шанованою людиною навчального колективу.	
15	Не хочу відставати від однокурсників, не бажаю опинитися серед тих, хто відстає	
16	Тому, що від успіхів у навчанні залежить рівень моєї матеріальної забезпеченості в майбутньому	
17	Успішно вчуся, щоб скласти іспити на «4» і «5».	
18	Просто подобається вчитися	
19	Потрапивши в інститут, вимушений учитися, щоб закінчити його	
20	Щоб бути постійно готовим до чергових занять	
21	Щоб успішно продовжити навчання на подальших курсах, дати відповіді на конкретні навчальні питання	
22	Щоб мати глибокі і міцні знання	
23	Тому, що в майбутньому думаю зайнятися науковою діяльністю за фахом.	
24	Будь-які знання знадобляться в майбутній професії	
25	Тому, що хочу принести більше користі суспільству.	
26	Щоб стати висококваліфікованим фахівцем.	
27	Щоб дізнаватися нове, займатися творчою діяльністю.	
28	Щоб дати відповіді на проблеми розвитку суспільства, життєдіяльності людей	
29	Щоб бути на хорошому рахунку у викладачів.	
30	Щоб домогтися схвалення батьків та усіх, хто поряд	
31	Вчуся заради виконання обов'язку перед батьками, школою	
32	Тому що знання надають мені впевненості	
33	Тому що від успіхів у навчанні залежить моє майбутнє службове становище	
34	Хочу отримати диплом з гарними оцінками, щоб мати перевагу перед іншими	

– **«відмінно» (високий рівень)** – студент чітко усвідомлює цінність професії юриста. Домінує внутрішня мотивація. Відстежується прагнення до професійної майстерності, виявлення високої її активності та етичної стійкості;

– **«добре» (середній рівень)** – сформований стійкий інтерес до фаху. Поєднується прагнення до знань із розумінням соціальної значущості професії. Зовнішні мотиви (престиж) підпорядковані професійним цілям;

– **«задовільно» (достатній рівень)** – мотивація має нестійкий характер. Юридична діяльність сприймається переважно як засіб досягнення добробуту. Професійні цінності засвоєні формально, активність виявляється епізодично.

– **«незадовільно» (низький рівень)** – переважання мотивів уникнення невдач та прагматичних цілей. Відсутній інтерес до саморозвитку. Усвідомлення гуманістичної місії юриста знаходиться на зачатковому рівні.

Додаток Е

КАРТКА ОЦІНКИ ВОЛОДІННЯ ЗНАННЯМИ ТА ВМІННЯМИ ЩОДО ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

(модифікована автором картка оцінки моральної вихованості за
Грязновим І.О.)

Пропонуємо Вам здійснити самооцінювання сформованості професійно-моральних якостей майбутнього юриста. Оберіть бал, який найбільш точно відображає рівень розвитку кожної якості у Вашій діяльності, керуючись такою шкалою:

5 балів – якість сформована повною мірою, має сталий характер і виявляється систематично;

4 бали – якість виражена чітко, проте її прояв має ситуативний характер;

3 бали – якість виражена фрагментарно, виявляється непослідовно або малоефективно;

2 бали – якість виражена слабко, спостерігаються випадки нехтування моральними нормами;

1 бал – якість фактично не сформована, переважають антисоціальні чи деструктивні тенденції у поведінці.

Номер	Показники	Оцінка (5,4,3,2,1)
1.	Володіння моральними знаннями для ефективного здійснення професійної діяльності	
2.	Здатність здійснювати самооцінку морального вибору	
3.	Усвідомлення ролі моральних цінностей для майбутньої професійної діяльності юриста	
4.	Прагнення до вдосконалення етичних знань та умінь для оволодіння юридичною справою	

5.	Розуміння моральної цінності усвідомлення високого статусу правника та неможливість вчинків, що дискредитують професію	
6.	Здатність приймати рішення, керуючись буквою закону та об'єктивною істиною, попри особисті симпатії чи зовнішній тиск.	
7.	Володіння емоціями та почуттями з метою прийняття правильного рішення	
8.	Готовність відповідати за наслідки своїх рішень перед людиною, суспільством і власною совістю.	
9.	Спроможність активного виступу на захист інтересів людини	
10.	Визнання найвищою цінністю прав і свобод людини.	
11.	Вияв толерантності та емпатії у правових відносинах	
12.	Формованим взаємовідносин з колегами, що базуються на розумінні рівноправності та взаємоповазі	
13.	Обґрунтованість поглядів в морально-етичному ставленні юридичного працівника до виконання своїх професійних завдань.	
14.	Ровиток морально-ціннісних орієнтирів в усвідомленні виконання професійного обов'язку.	
15.	Формування особистісної відповідальності за свої дії	
16.	Уміння застосовувати етичні знання для вирішення практичних завдань	
17.	Здатність до дотримання основних принципів юридичної етики	

18.	Усвідомлення необхідності морального виховання шляхом засвоєння моральних норм та традицій духовної культури народу	
19.	Володіння етичними теоріями з проблем морального виховання юристів	
20.	Стійкість до корупційних ризиків та непохитність у захисті правових норм	
21	Дотримання професійної таємниці та відданість інтересам правосуддя.	
22	Готовність надавати правову допомогу тим, хто її потребує, керуючись ідеєю суспільного блага	

«відмінно» (високий рівень) – студент дав абсолютно правильні відповіді на всі питання (якість сформована повною мірою, має сталий характер і виявляється систематично);

«добре» (серелний рівень) – студент допустив незначні помилки у відповідях, але в цілому правильно виклав зміст питання (якість виражена чітко, проте її прояв має ситуативний характер);

«задовільно» (достатеній рівень) – студент має слабкі знання предмету обговорення, допустив суттєві, принципові помилки у викладенні відповідей на запитання (якість виражена фрагментарно, виявляється непослідовно або малоефективно);

«незадовільно» (низький рівень) – студент не знає правильних відповідей на запитання (якість виражена слабо або фактично не сформована, спостерігаються випадки нехтування моральними нормами або антисоціальні чи деструктивні тенденції у поведінці).

Додаток Ж

АКМЕОГРАМА ОСОБИСТІСНОЇ КУЛЬТУРИ ЮРИСТА
(авторська модифікація Методики діагностики рівнів парціальної
готовності до саморозвитку» Г. Капської та юридично-акмеологічного
підходу О. Топчій)

Метою впровадження акмеограми є створення системи безперервного самоконтролю та рефлексії юриста щодо відповідності його особистісних якостей суспільно значущим очікуванням.

Майбутнім юристам пропонується проводити регулярний аудит власних компетенцій (цільових орієнтирів) за 10-бальною шкалою, порівнюючи реальні показники з еталонними. Для об'єктивності можуть залучатися результати зовнішнього оцінювання (викладачі, однокласники, друзі).

Акмеограму можна заповнювати раз на пів року. Якщо бали в розділі «Самооцінка» зростають, то відслідковується позитивні зрушення до зростання особистісної культури та професійної майстерності.

№ п / п	Цільові орієнтири майбутніх юристів	Характеристика	Самооцінка (бали 1-10)	Оцінка викладачів (бали 1-10)
1	Фахові та гуманітарні знання	Постійне оновлення знань (читання фахової та художньої літератури).		
2	Правова аксіологія	Сприйняття права як вищої цінності та інструменту справедливості.		
3	Мовленнєва культура	Досконале володіння юридичною термінологією, відсутність сленгу, ораторська майстерність		
4	Етична зрілість	Бездоганне дотримання правил		

		професійної етики (конфіденційність, чесність).		
5	Цифрова грамотність	листування в месенджерах та соцмережах; вміння працювати з реєстрами, системами аналізу судової практики та сервісами електронного суду.		
6	Психологічна стійкість	здатність зберігати спокій та раціональність у конфліктних ситуаціях, профілактика вигорання		
7	Комунікативність	здатність конструктивного ведення діалогу у конфліктній ситуації.		
8	Естетика професії	зовнішній вигляд (дрес-код), культура оформлення документів, манери поведінки в суді, стійкість до маніпуляцій		

Шкала рівнів сформованості особистісної культури юриста:

– **«акмеологічний» 9–10 б. (високий рівень)** – культура є внутрішнім стрижнем особистості; студент не просто виконує правила, а їх створює та транслює; безумовне дотримання етики, віртуозне володіння цифровими інструментами, психологічна незламність;

– **«технологічний» 7–8 б. (достатній рівень)** – якісний виконавець, стабільне дотримання дрес-коду та регламентів, впевнене користування реєстрами, коректне листування; саморозвиток усвідомлений, але часто

прагматичний; стабільне відтворення культурних норм у типових робочих ситуаціях; професійна майстерність, сталість навичок;

– **«репродуктивний» 4–6 б. (середній рівень)** – формальне копіювання зразків, ситуативна етика; психологічна стійкість нестабільна, розвиток відбувається лише тоді, коли цього вимагає керівництво або обставини; ситуативна поведінка та відсутність внутрішньої потреби у постійному культурному зростанні;

– **«адаптивний» 1–3 б. (низький рівень)** – зовнішнє пристосування, ігнорування саморозвитку; культура сприймається як «необхідне зло» або формальність; часті порушення етикету, цифрова безграмотність (ризик витоку даних), конфліктність; робота за принципом мінімальних зусиль..

Додаток И

**БАГАТОФАКТОРНИЙ ОПИТУВАЛЬНИК ЕМПАТІЇ М. ДЕВІСА
«ІНДЕКС МІЖОСОБИСТІСНОЇ РЕАКТИВНОСТІ»**

Опитувальник містить 28 тверджень, розподілених за чотирма напрямками: прийняття чужої точки зору, фантазія, емпатійна турбота та особистий дискомфорт (по 7 запитань на кожен шкалу).

Ваше завдання:

оцініть, наскільки кожне твердження відповідає вашим особливостям, використовуючи 5-бальну шкалу:

0 – зовсім не про мене;

1 – швидше не про мене;

2 – важко сказати / нейтрально;

3 – швидше про мене;

4 – точно про мене.

№ п / п	Текст опитувальника	Розподіл балів				
		0	1	2	3	4
1	Я мрію і фантазую досить часто про те, що могло б зі мною статися.					
2	Я часто відчуваю ніжність і занепокоєння за людей, яким пощастило менше, ніж мені.					
3	Мені іноді важко побачити речі з точки зору іншої людини. (-)					
4	Іноді я не дуже шкодую інших людей, коли у них виникають проблеми. (-)					
5	Я стаю дуже захопленим почуттями персонажів у романі чи фільмі.					
6	У екстрених ситуаціях я відчуваю тривогу та дискомфорт.					
7	Зазвичай я об'єктивний, коли дивлюся фільм чи виставу, і не часто повністю в неї занурююся. (-)					
8	Перш ніж прийняти рішення, я намагаюся розглянути кожен сторону питання.					
9	Коли я бачу, що кимось маніпулюють, я відчуваю потребу захистити цю людину.					

10	Я зазвичай почуваюся безпорадним, коли перебуваю в емоційно напруженій ситуації.					
11	Я іноді намагаюся краще зрозуміти своїх друзів, уявляючи, як речі виглядають з їхньої точки зору.					
12	Рідко трапляється так, що я дуже сильно захоплююся книгою чи фільмом. (-)					
13	Коли я бачу, як хтось поранився, я сам починаю нервувати.					
14	Після перегляду фільму я часто почуваюся так, ніби я був одним із персонажів.					
15	Перебування в напруженій емоційній обстановці лякає мене.					
16	Коли я бачу, що з кимось поводяться несправедливо, я іноді не відчуваю до них великого жалю. (-)					
17	Я зазвичай досить ефективно справляюся з надзвичайними ситуаціями. (-)					
18	Мене часто зачіпають речі, які я бачу навколо.					
19	Я вважаю, що в кожному питанні є дві сторони, і намагаюся розглянути обидві.					
20	Я б назвав себе досить м'якосердною людиною.					
21	Коли я дивлюся гарне кіно, я можу легко уявити себе на місці головного героя.					
22	Я схильний втрачати контроль під час надзвичайних ситуацій.					
23	Коли я на когось злюся, я зазвичай намагаюся на мить «побути в його шкірі».					
24	Коли я читаю цікаву історію, я уявляю, як би я почувався, якби події відбувалися зі мною.					
25	Коли я бачу когось у біді в екстремній ситуації, я впадаю в заціпеніння.					
26	Перш ніж критикувати когось, я намагаюся уявити, як би я почувався на його місці.					
27	Я іноді намагаюся краще зрозуміти своїх друзів, уявляючи, як вони почуваються.					

28	Я не завжди можу зрозуміти іншу людину, коли її погляди відрізняються від моїх (-).					
----	---	--	--	--	--	--

Обробка результатів (Ключ)

Твердження, позначені (-), є зворотними. Для них бали рахуються навпаки:

(0=4, 1=3, 2=2, 3=1, 4=0).

Бали додаються окремо за чотирма шкалами (по 7 запитань у кожній):

Прийняття точки зору (PT): запитання 3(-), 8, 11, 15(-), 21, 25, 28. (Ключова шкала для юриста-аналітика).

Фантазія (FS): запитання 1, 5, 7(-), 12(-), 16, 23, 26.

Емпатійна турбота (EC): запитання 2, 4(-), 9, 14(-), 18(-), 20, 22. (Важливо для побудови довіри).

Особистий дистрес (PD): запитання 6, 10, 13, 17, 19(-), 24, 27. (Високий бал тут свідчить про схильність до вигорання).

Інтерпретація результатів для майбутніх юристів

1. Шкала «Прийняття точки зору» (PT)

Це ваш інтелектуальний інструмент аналізу опонента та судді.

Високий (22–28 балів): Ви природжений стратег. Легко розумієте логіку іншої сторони, навіть якщо не згодні з нею. Це дозволяє будувати бездоганні контраргументи.

Достатній (16–21 бал): Ви вмієте слухати та брати до уваги альтернативні версії подій. Хороший рівень для стабільної юридичної практики.

Середній (9–15 балів): Ви схильні бачити ситуацію переважно зі своєї позиції. Вам може бути важко передбачити неочікувані «ходи» опонентів.

Низький (0–8 балів): Ризик одностороннього підходу. Потребує свідомого тренування навички «стати на місце іншого».

2. Шкала «Емпатійна турбота» (EC)

Це рівень вашої людяності та здатності викликати довіру в клієнта.

Високий (22–28 балів): Ви дуже чуйні. Клієнти вас обожають, але є ризик, що ви почнете працювати «безплатно» або занадто близько брати проблеми до серця.

Достатній (16–21 бал): Оптимальний баланс. Ви виявляєте необхідну підтримку клієнту, залишаючись при цьому професійним юристом.

Середній (9–15 балів): Ви тримаєте дистанцію. Це допомагає об'єктивності, але клієнт може відчувати вашу певну «холодність».

Низький (0–8 балів): Прагматизм межує з байдужістю. Може бути важко працювати у сферах, де важлива довіра (сімейне, кримінальне право).

3. Шкала «Особистий дистрес» (PD)

Це показник вашої вразливості до чужого болю та стресу.

Високий (21–28 балів): Зона ризику. Ви швидко виснажуєтесь емоційно. Важкі справи можуть викликати у вас тривогу або безпорадність.

Достатній (14–20 балів): Ви реагуєте на стрес, але зазвичай здатні з ним впоратися. Потрібно стежити за режимом відпочинку.

Середній (7–13 балів): Хороша емоційна стійкість. Ви здатні зберігати «холодну голову» навіть у залі суду під тиском.

Низький (0–6 балів): Висока стресостійкість. Ви майже не піддаєтеся паніці чи чужим емоціям. Ідеально для криміналістів та адвокатів у гострих конфліктах.

4. Шкала «Фантазія» (FS)

Здатність моделювати сценарії та «входити в образ».

Високий (20–28 балів): Творчий підхід до права. Ви легко уявляєте розвиток подій та можете «прожити» версію подій клієнта.

Середній/Достатній (10–19 балів): Помірний рівень уяви, достатній для стандартної аналітичної роботи.

Низький (0–9 балів): Ви сухий реаліст. Працюєте лише з фактами «тут і зараз», без моделювання гіпотетичних ситуацій.

Додаток К

ТЕСТ ТОМАСА-КІЛМАНА ЩОДО СТИЛІВ ПОВЕДІНКИ У КОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЯХ

У Тесті наведено 5 можливих варіантів поведінки в конфліктній ситуації, які згруповані у 30 пар. З кожної пари оберіть те судження, яке Ви вважаєте найхарактернішим для своєї поведінки.

№ п / п	Перелік варіантів поведінки в конфліктних ситуаціях
1	а) Іноді я надаю можливість іншим узяти на себе відповідальність за розв'язання спірного питання. б) Перш ніж обговорювати те, у чому ми не дійшли згоди, я намагаюся звернути увагу на те, із чим ми обидва погоджуємося.
2	а) Я намагаюся знайти компромісне рішення. б) Я намагаюся владнати справу з урахуванням інтересів іншого і власних.
3	а) Зазвичай я наполегливо намагаюся досягти свого. б) Я намагаюся заспокоїти іншого і здебільшого зберегти наші стосунки.
4	а) Я намагаюся знайти компромісне рішення. б) Іноді я жертвую власними інтересами заради інтересів іншої людини.
5	а) Налагоджуючи спірну ситуацію, я повсякчас намагаюся знайти підтримку в іншого. б) Я намагаюся зробити все, щоб уникнути напруження.
6	а) Я намагаюся уникнути прикрощів. б) Я намагаюся досягти свого.
7	а) Я намагаюся відкласти розв'язання спірного питання, щоб згодом зробити це остаточно. б) Я вважаю за можливе поступитися одним, щоб досягти іншого.
8	а) Зазвичай я наполегливо намагаюся досягти свого. б) Я насамперед намагаюся чітко з'ясувати те, у чому полягають усі порушені інтереси й питання.
9	а) Вважаю, що не завжди варто хвилюватися через якісь розбіжності, що виникають. б) Я докладую всіх зусиль, щоб досягти свого.
10	а) Я наполегливо прагну досягти свого. б) Я намагаюся знайти компромісне рішення.
11	а) Насамперед я намагаюся чітко з'ясувати те, у чому полягають усі порушені інтереси й питання. б) Я намагаюся заспокоїти іншого й здебільшого зберегти наші стосунки.
12	а) Я завжди уникаю позиції, що може викликати суперечки.

	б) Я даю можливість іншому мати свою думку, якщо він також іде мені назустріч.
13	а) Я пропоную серединну позицію. б) Я наполягаю, щоб усе було зроблено по-моєму.
14	а) Я повідомляю іншому свою думку й запитую про його погляди. б) Я намагаюся довести іншому логіку й переваги моїх поглядів.
15	а) Я намагаюся заспокоїти іншого й здебільшого зберегти наші стосунки. б) Я намагаюся зробити все необхідне, щоб уникнути напруженості.
16	а) Я намагаюся не зачепити почуттів іншого. б) Я намагаюся переконати іншого в перевазі моєї позиції.
17	а) Зазвичай я наполегливо намагаюся досягти свого. б) Я намагаюся зробити все, щоб уникнути марної напруженості.
18	а) Якщо це зробить іншого щасливим, я дам йому можливість наполягти на своєму. б) Я даю можливість іншому мати свою думку, якщо він також іде мені назустріч.
19	а) Передусім я намагаюся чітко з'ясувати те, у чому полягають усі порушені інтереси й спірні питання. б) Я намагаюся відкласти рішення спірного питання, щоб згодом розв'язати його остаточно.
20	а) Я намагаюся негайно подолати наші розбіжності. б) Я намагаюся знайти найкраще поєднання вигод і втрат для нас обох.
21	а) Під час переговорів я намагаюся бути уважним до бажань іншого. б) Я завжди схильюся до прямого обговорення проблеми.
22	а) Я намагаюся знайти серединну позицію між моєю думкою та думкою іншої людини. б) Я відстоюю свої бажання.
23	а) Як правило, я турбуюся про те, щоб задовольнити бажання кожного з нас. б) Іноді я надаю можливість іншим узяти на себе відповідальність за розв'язання спірного питання.
24	а) Якщо позиція іншого видається мені важливою, я намагатимуся йти назустріч його бажанням. б) Я намагаюся переконати іншого дійти компромісу.
25	а) Я намагаюся довести іншому логіку й переваги моїх поглядів. б) Ведучи переговори, я намагаюся бути уважним до бажань іншого.
26	а) Я пропоную серединну позицію.

	б) Я майже завжди стурбований тим, щоб задовольнити бажання кожного з нас.
27	а) Зазвичай я уникаю позиції, що може викликати суперечки. б) Якщо це зробить іншого щасливим, я дам йому можливість наполягти на своєму.
28	а) Зазвичай я наполегливо намагаюся досягти свого. б) Налагоджуючи ситуацію, я намагаюся знайти підтримку в іншого.
29	а) Я пропоную серединну позицію. б) Вважаю, що не завжди варто хвилюватися через якісь розбіжності, що виникають.
30	а) Я намагаюся не зачіпати почуттів іншого. б) Я завжди дотримуюся такої позиції в спірному питанні, щоб досягти успіху.

Бланк для відповідей

№ пари	а	б	№ пари	а	б
1			16		
2			17		
3			18		
4			19		
5			20		
6			21		
7			22		
8			23		
9			24		
10			25		
11			26		
12			27		
13			28		
14			29		
15			30		

Опрацювання результатів

Кількість балів, яку Ви набрали за кожною шкалою, визначає тенденції дотримання відповідної поведінки в конфліктних ситуаціях. Бали підраховуються за наведеним далі ключем.

Ключ відповідей

№ з/п	Суперництво	Співпраця	Компроміс	Уникнення	Пристосування
1				а	б
2		б	а		
3	а				б
4			а		б
5		а		б	
6	б			а	
7			б	а	
8	а	б			
9	б			а	
10	а		б		
11		а			б
12			б	а	
13	б		а		
14	б	а			
15				б	а
16	б				а
17	а			б	
18			б		а
19		а		б	
20		а	б		
21		б			а
22	б		а		
23		а		б	
24			б		а
25	а				б
26		б	а		
27				а	б
28	а	б			
29			а	б	
30		б			а

Інтерпретація результатів

Стиль поведінки, що має найбільше кількісне значення, вважається домінуючим. Можливі випадки, коли людина у конфліктних ситуаціях використовує різні стилі поведінки, що є найкориснішими.

– **Стиль суперництва (конкуренції).** Прагнення досягти задоволення власних інтересів, незважаючи на інтереси інших. Активність дій та вольових зусиль. Орієнтація на власні ідеали та здібності. Авторитарність, яка спрацьовує в ситуаціях, коли потрібно швидко ухвалити рішення; якщо людина, яка приймає рішення, – досвідчений керівник; якщо ситуація є критичною або інші люди розгубилися, комусь потрібно зрештою прийняти рішення.

– **Стиль співпраці.** Активна участь у розв’язанні конфлікту з відстоюванням як своїх інтересів, так і інтересів партнерів. Спільне обговорення проблем та потреб сторін спрацьовує в ситуаціях, де рішення є важливим для обох сторін; якщо стосунки з партнерами довготривалі й корисні; якщо є час і можливість попрацювати над подальшим розв’язанням складної ситуації; якщо бажання обох сторін збігаються; якщо між партнерами є статусна рівновага.

– **Стиль компромісу.** Здатність поступитися своїми інтересами з обох сторін, що беруть участь у конфлікті. Прагнення прийняти рішення, що задовольняє обидві сторони, спрацьовує в ситуаціях, якщо ці сторони мають однакову владу, але протилежні інтереси; якщо необхідно виграти час і Вас задовольняє часткове рішення; якщо рішення потрібно прийняти швидко, тому що це найбільш економний і ефективний шлях; інші підходи до розв’язання проблеми видаються неефективними; є бажання зберегти стосунки з протилежною стороною.

– **Стиль уникнення.** Відсутність прагнення до кооперації. Пасивність у відстоюванні своїх прав через неважливість для Вас розв’язання проблеми або у безвиході. Перенесення відповідальності за розв’язання проблеми на інших спрацьовує в ситуаціях, коли напруженість конфлікту досить висока і необхідно її послабити; якщо рішення настільки незначні, що не слід витрачати сили на їхню зміну; якщо потрібно виграти час на збирання доказів і підтримку іншого рішення; якщо виникає відчуття, що інші мають більше шансів на розв’язання проблеми.

– **Стиль пристосування.** Здатність діяти спільно з партнером заради його інтересів. Прагнення до гармонії у стосунках, комфортності обох сторін спрацьовує в ситуаціях, коли необхідно зберегти мирні стосунки з партнерами; якщо наслідок конфлікту важливіший для партнерів, ніж для Вас; якщо у Вас замало влади або шансів на перемогу; якщо важливішими є інтереси партнера, а не власні; якщо Ви вважаєте, що для партнера таке рішення буде певним уроком, навіть якщо воно неправильне.

ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНИЙ ТЕСТ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ»

I. Виберіть одну правильну відповідь.

1. Культура мови – це

- а) сукупність мовних засобів, які вважають правильними і зразковими на певному історичному етапі;*
- б) прагнення знайти найкращу форму (дібрати мовні засоби) для висловлення думки в певній ситуації;*
- в) сукупність мовних засобів, вибір яких зумовлюють зміст, мета і ситуація мовлення.*

2. Найдавніша пам'ятка, у якій зафіксовано ознаки української мови, -

- а) Пересопницьке Євангеліє;*
- б) Остромирове Євангеліє;*
- в) Слово о полку Ігоревім;*
- г) „Повчання дітям” Володимира Мономаха.*

3. За призначенням українська мова –

- а) мова міжнаціонального спілкування;*
- б) мова міжнародного спілкування;*
- в) державна мова України; г) мова найбільшої національної меншини в Україні.*

4. Літературна мова – це

- а) впорядкована форма національної мови, що має певні норми, розвинену систему стилів, усну і писемну форму, багатий лексичний фонд;*
- б) мова певного народу у всіх її виявах (літературна мова, діалекти, жаргони, просторіччя);*
- в) мова сфери офіційного спілкування, що не потребує обов'язкового законодавчого закріплення;*
- г) офіційно проголошена законодавчою владою мова сфери офіційного спілкування.*

5. Форми викладу в текстах документів бувають:

- а) від I особи множини, від I особи однини, від III особи однини;*
- б) від I особи однини, від II особи множини, від III особи множини;*
- в) від I особи множини, від II особи однини, від III однини.*

6. Документи з текстами високого рівня стандартизації - це

- а) сукупність реквізитів, розташованих у певній послідовності на папері стандартного формату;*
- б) документи, складені за затвердженою формою з використанням типових і трафаретних текстів;*
- в) документи (розповіді, описи, міркування), у яких добір слів, словосполучень, побудова речень кожного разу залежать від конкретних ситуацій.*

7. За технікою відтворення документи поділяють на

- а) внутрішні й зовнішні;
- в) рукописні й відтворені механічним способом.
- б) оригінали, копії, витяги;

8. Основні способи творення термінів:

- а) вторинна номінація, присудковий, словотвірний, запозичення;
- б) вторинна номінація, словотвірний, синтаксичний, запозичення;
- в) вторинна номінація, префіксальний, суфіксальний, складання слів і основ.

9. Пунктуаційні норми – це

- а) правила вживання графічних знаків;
- б) правила вживання розділових знаків;
- в) усталені зразки побудови словосполучень, речень;
- г) правила вживання стилістичних фігур.

10. Пояснювальна записка – це

- а) пояснення співробітників (членів колективу) на вимогу адміністрації про порушення трудової дисципліни, невиконання інструкції, розпоряджень;
- б) документ, адресований керівникові установи, в якому повідомляється про факти, явища, виконану роботу з висновками та пропозиціями автора;
- в) письмове повноваження, що видається установою або окремою особою іншій;
- г) документ, що відбиває процес і результати постійно діючих та тимчасових колегіальних органів, фіксує проведення різних зборів, засідань, нарад.

11. Вибрати правильний варіант перекладу словосполучення *принимать меры*:

- а) приймати міри;
- б) приймати заходи;
- в) вживати заходи;
- г) вживати міри.

12. Вибрати правильний варіант формулювання:

- а) лекція розпочинатиметься в 9³⁰;
- б) лекція розпочнеться о 9³⁰;
- в) лекція почнеться в 9³⁰;
- г) лекція начнеться в 9³⁰;
- д) лекція розпочнеться в 9³⁰;

13. Яке скорочення записано неправильно?

- а) 10 хвил.;
- б) ювіл. (ювілейний);
- в) в.о. (виконувач обов'язків);
- г) і т.д. (і так далі);
- д) вид-во (видавництво);
- е) рембаза (ремонтна база).

14. Вибрати правильний варіант уживання прийменникових конструкцій:

- а) нарада з проблем;
- б) нарада по проблемам;
- в) нарада по проблемах.

15. Знайти неправильний варіант написання числівників в орудному відмінку:

- а) трьомастами;
- б) шестидесяти;
- в) шістдесятьма;
- г) сімнадцятьма.

16. Знайти помилку в написанні слів:

- а) Шевченківська премія; б) майдан Незалежності;
в) ветеран Другої Світової війни; г) ахіллесова п'ята.

17. У якій колонці всі слова записано правильно?

- а) самотестування; б) розширений; в) інтерфейс; г) по - суті;
обчислення; ризький; якісний; хтозна-скільки;
п'єдестал; студенський; розміщувати; престиж.

18. Яка форма кличного відмінка неправильна?

- а) пане професоре; в) шановна Ірино Сергіївно;
б) пане Василю; г) вельмишановна Ганна Іванівна;

19. Мовна сім'я, до якої належить українська мова, -

- а) слов'янська; б) східнослов'янська; в) індоєвропейська; г) балто-слов'янська.

20. Які з перерахованих мовних особливостей характеризують офіційно-діловий стиль:

- а) точність, послідовність і лаконічність викладу;
б) широке застосування слів у переносному значенні;
в) відсутність типових мовних зворотів;
г) уживання складних речень.

23. За місцем створення документи поділяють на:

- а) вхідні й вихідні;
б) внутрішні й зовнішні;
в) оригінали, копії, витяги.

24. Державна мова – це

- а) упорядкована форма національної мови, що має певні норми, розвинену систему стилів, усну і писемну форму, багатий лексичний фонд;
б) мова певного народу у всіх її виявах (літературна мова, діалекти, жаргони, просторіччя);
в) мова сфери офіційного спілкування, що не потребує обов'язкового законодавчого закріплення;
г) офіційно проголошена законодавчою владою мова сфери офіційного спілкування.

Оцінка результатів:

«відмінно» (високий рівень 85-100б.) – студент дав абсолютно правильні відповіді на всі питання (якість сформована повною мірою, має сталий характер і виявляється систематично);

«добре» (достатній рівень 61-84 б.) – студент допустив незначні помилки у відповідях, але в цілому правильно виклав зміст питання (якість виражена чітко, проте її прояв має ситуативний характер);

«задовільно» (достатній рівень 35-60 б.) – студент має слабкі знання предмету обговорення, допустив суттєві, принципові помилки у викладенні відповідей на запитання (якість виражена фрагментарно, виявляється непослідовно або малоефективно);

«незадовільно» (низький рівень 1-34 б.) – студент не знає правильних відповідей на запитання (якість виражена слабо або фактично не сформована,

КОМПЛЕКС ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ З УМІНЬ І НАВИЧОК СКЛАДАННЯ ЮРИДИЧНОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ

1. Який документ є основним для оформлення призначення особи на посаду?

- а) трудова книжка
- б) автобіографія
- в) наказ (розпорядження) про прийняття на роботу
- г) особовий листок з обліку кадрів

2. У якій послідовності зазвичай викладаються відомості в автобіографії?

- а) у зворотному хронологічному порядку
- б) довільно, залежно від бажання автора
- в) у хронологічній (від народження до моменту написання)
- г) за ступенем важливості подій

3. Хто несе відповідальність за ведення та зберігання трудових книжок на підприємстві?

- а) профспілкова організація
- б) сам працівник
- в) керівник або спеціально уповноважена особа (відділ кадрів)
- г) головний бухгалтер

4. У якій частині судового рішення зазначаються встановлені судом обставини та визначені відповідно до них правовідносини?

- а) вступна частина
- б) описова частина
- в) мотивувальна частина
- г) резолютивна частина

5. Визначте коректне формулювання прохальної частини клопотання про призначення експертизи:

- а) «Прошу суд розглянути можливість проведення експертизи...»
- б) «Призначити по справі №... судову будівельно-технічну експертизу, на вирішення якої поставити наступні питання...»
- в) «Я вважаю за необхідне викликати експерта для надання пояснень...»
- г) «Вимагаю провести дослідження об'єкта нерухомості...»

6. Який документ не входить до складу особової справи працівника?

- а) внутрішній опис документів справи
- б) наказ про надання щорічної відпустки

- в) копія диплома про освіту
- г) особовий листок з обліку кадрів

5. Що є підставою для внесення запису про звільнення до трудової книжки?

- а) заява працівника
- б) усна домовленість сторін
- в) наказ (розпорядження) керівника підприємства
- г) трудовий договір

6. Яка інформація не зазначається в особовому листку з обліку кадрів?

- а) знання іноземних мов
- б) дані про стан здоров'я та медичні діагнози
- в) освіта та спеціальність за дипломом
- г) відомості про сімейний стан

7. Яка вимога є обов'язковою при заповненні трудової книжки?

- а) записи робляться лише олівцем
- б) скорочення слів (напр., 'наказ' як 'нак.') є обов'язковим
- в) опускається використання будь-яких кольорів чорнила
- г) записи виконуються акуратно, кульковою або пір'яною ручкою (чорною, синьою або фіолетовою)

8. Який із наведених недоліків позовної заяви є підставою для залишення її без руху (а не повернення одразу)?

- а) заява подана особою, яка не має процесуальної деєздатності
- б) заява не підписана або підписана особою, яка не має права її підписувати
- в) не додано документи, що підтверджують сплату судового збору у встановлених порядку і розмірі
- г) подана заява про відкликання позову

9. Встановіть відповідність між видом процесуального документа та його змістовим призначенням:

Відзив на позовну заяву – __

Клопотання – __

Заява про забезпечення позову – __

- а) вимога вжити заходів для запобігання неможливості виконання рішення суду в майбутньому.
- б) викладення заперечень відповідача щодо позовних вимог.
- в) письмове звернення до суду з метою реалізації прав, передбачених законом (про витребування доказів, перенесення засідання тощо).

9. Яким словом закінчується констатуюча частина в текстах наказів?

- а) ВИРІШИЛИ
- б) ЗОБОВ'ЯЗУЮ
- в) НАКАЗУЮ
- г) ПРОПОНУЮ

10. Як формулюється доручення у розпорядчій частині, якщо воно має конкретний термін?

- а) дієслово у минулому часі + об'єкт
- б) прохання у ввічливій формі
- в) лише прізвище та дата
- г) дієслово у неозначеній формі + виконавець + термін

11. Суд першої інстанції виніс рішення не на користь вашого клієнта. Ознайомившись із повним текстом рішення, ви побачили, що суд застосував норму закону, яка вже втратила чинність на момент виникнення правовідносин. Яку підставу для скасування рішення ви маєте обов'язково вказати в апеляційній скарзі?

- а) неповне з'ясування судом обставин, що мають значення для справи
- б) недоведеність обставин, що мають значення для справи, які суд першої інстанції визнав встановленими
- в) невідповідність висновків, викладених у рішенні суду першої інстанції, обставинам справи
- к) неправильне застосування норм матеріального права

12. Суд задовольнив позов вашого клієнта про стягнення боргу. Рішення набрало законної сили. Тепер вам потрібно підготувати документ для примусового виконання. Яка процесуальна дія є правильною для отримання можливості стягнення коштів через виконавчу службу?

- а) написати заяву до суду про видачу виконавчого листа (або наказу в ГПК).
- б) самостійно виписати виконавчий припис на бланку адвокатського об'єднання.
- в) надіслати копію рішення суду боржнику поштою з вимогою сплатити гроші.
- г) подати апеляційну скаргу на власну перемогу для підтвердження суми.

Оцінка результатів:

від 1 до 34 балів – дуже низький рівень;
 від 35 до 60 балів – низький рівень;
 від 61 до 84 балів – середній рівень;
 від 85 до 100 балів – високий рівень.

ПРОБЛЕМНО-СИТУАТИВНІ ВПРАВИ З ІНШОМОВНОЇ ЮРИДИЧНОЇ АРГУМЕНТАЦІЇ (розроблено автором)

1. До адвоката у Німеччині звертається відомий бізнесмен (der Mandant). Він хоче подати позов проти свого колишнього бізнес-партнера. Клієнт наполягає на тому, щоб адвокат у позовній заяві використав дуже агресивні вирази, звинуватив опонента у «шахрайстві» (хоча доказів цьому немає) і затягнув процес якомога довше, щоб зіпсувати репутацію партнера. Клієнт обіцяє адвокату подвійний гонорар (das Doppelhonorar), якщо той «знищить» опонента в суді.

Дилема (Das Dilemma):

Адвокат розуміє, що шанси на успіх у цій справі мінімальні (geringe Erfolgsaussichten), а вимоги клієнта порушують принципи об'єктивності (Sachlichkeit).

Завдання для студентів (Aufgaben für Studierende):

Analysieren Sie die Situation: Які саме «золоті правила німецького юриста» порушують вимоги клієнта?

Die ehrliche Beratung: Як адвокат має пояснити клієнту перспективи цієї справи згідно з етичними нормами?

Die Entscheidung: Сформулюйте відповідь адвоката клієнту німецькою мовою, використовуючи терміни: Unabhängigkeit, Sachlichkeit, Berufsordnung.

2. Дилема між лояльністю та правом.

Die Situation (Опис ситуації німецькою)

Sie sind ein junger Anwalt in einer renommierten Kanzlei. Ein langjähriger Mandant der Kanzlei, ein erfolgreicher Geschäftsmann, bittet Sie um Unterstützung. Er möchte einen Vertrag abschließen, der rechtlich zwar legal erscheint, aber eine versteckte Klausel enthält, die einen unerfahrenen Geschäftspartner finanziell ruinieren könnte. Ihr Vorgesetzter (der Senior-Partner) weist Sie an, den Vertrag so schnell wie möglich vorzubereiten und keine unnötigen Fragen zu stellen, da dieser Mandant für die Kanzlei finanziell sehr wichtig ist.

Aufgaben für Studierende (Завдання для студентів)

A. Analyse der Faktoren (Аналіз чинників):

Welche Faktoren beeinflussen in dieser Situation Ihre Entscheidung? Teilen Sie diese in objektive (Kanzleistruktur, Anweisungen des Chefs) und subjektive (Ihre eigenen Werte, Berufsethik) ein.

B. Ethische Reflexion (Етична рефлексія):

Entspricht das Verhalten des Senior-Partners dem Bild einer hohen «Persönlichkeitskultur»? Warum oder warum nicht?

C. Handlungsoptionen (Варіанти дій):

Diskutieren Sie in der Gruppe: Was würden Sie tun?

Den Anweisungen des Chefs folgen, um Ihre Karriere nicht zu gefährden.

Den Chef auf die ethischen Bedenken ansprechen.

Den Mandanten darauf hinweisen, dass solche Klauseln den Ruf der Kanzlei schädigen könnten.

Обґрунтуйте німецькою, як потрібно вчинити:

- виконати вказівки керівника, щоб не ставити під загрозу свою кар'єру;
- поговорити з керівником про свої застереження;
- вказати клієнту про проблемність умов відповідного договору.

3. Іноземна компанія-постачальник затримала доставку обладнання для українського заводу на 2 тижні через страйк працівників у порту. Завод зазнав збитків і вимагає повної виплати пені, прописаної в контракті. Постачальник посиляється на форс-мажор.

Аргументуйте з позиції юриста заводу, чому страйк не є форс-мажором у цьому випадку (наприклад, пошліться на те, що подія була передбачуваною).

Доведіть з позиції юриста постачальника, що ситуація була невідконтрольною компанії, і запропонуйте компромісний графік виплат.

Використовуйте ключові фрази: schadenersatzpflichtig sein; die Vertragsverletzung; unvorhersehbare Umstände; sich auf eine Klausel berufen; den Schaden mindern.

4. Співробітника міжнародної компанії звільнили за «невідповідність цінностям компанії» після того, як він розкритикував керівництво у приватній групі в соцмережі. Співробітник стверджує, що це порушення права на свободу слова.

Проведіть імпровізовані переговори між юристом HR-департаменту та адвокатом працівника з метою вирішення конфлікту до суду (Settlement Agreement).

Надати мінімум 2 юридичні аргументи «за» і «проти» законності звільнення, використовуючи ключові фрази: die unrechtmäßige Kündigung; die Geheimhaltungsvereinbarung; die Meinungsfreiheit; der außergerichtliche Vergleich.

5. Фотограф-фрілансер виявив, що велике туристичне агентство використало його фото з Instagram у своїй рекламній кампанії без дозволу та оплати. Агентство стверджує, що фото було у вільному доступі.

Аргументуйте наявність Urheberrechtsverletzung (порушення авторських прав) та вимагайте видалення фото або оплати.

Від юрист агентства спробуйте домовитися про außergerichtlicher Vergleich (позасудове врегулювання), щоб уникнути судових витрат і репутаційних ризиків.

Використовуйте ключові фрази: das geistige Eigentum, die Nutzungslizenz, Unterlassungsanspruch.

6. Працівник банку опублікував у Facebook пост, де назвав нову кредитну політику банку «грабунком серед білого дня». Його звільнили без попередження за порушення лояльності.

З позиції адвоката працівника наполягайте на тому, що це Meinungsfreiheit (свобода слова) і що звільнення було unrechtmäßig (незаконним).

Використовуйте ключові фрази: die fristlose Kündigung, das Loyalitätsgebot/

7. Вас призначили державним захисником серійного вбивці, чия вина очевидна і підкріплена жахливими доказами. Громадськість вимагає найсуворішого покарання без зайвих формальностей. Ваші близькі тиснуть на вас, щоб ви відмовилися від справи.

Сформулюйте німецькою аргументи для виступу в медіа: чому захист такої особи є необхідним для існування правової держави, а не виправданням зла.

8. Юрист великої фармацевтичної компанії дізнається, що новий препарат має приховані побічні ефекти. Керівництво знає про це, але вирішує випустити ліки на ринок, щоб уникнути збитків. Юрист підписав жорсткий договір про нерозголошення (NDA).

Розробіть стратегію дій юриста. Як використати механізми захисту викривачів (Whistleblower-Schutz), щоб мінімізувати особисті ризики?

9. Клієнт зізнається своєму адвокату в скоєнні тяжкого злочину, за який зараз судять іншу, абсолютно невинну людину. Клієнт забороняє розголошувати цю інформацію, посилаючись на адвокатську таємницю.

Аргументуйте німецькою, чи має адвокат право порушити таємницю, щоб врятувати невинного, і якими будуть наслідки для його кар'єри.

10. Німецька IT-компанія внесла зміни до трудових договорів, зобов'язавши всіх працівників працювати виключно дистанційно (Home-Office), щоб зекономити на оренді офісу. Співробітник (Herr Schmidt) відмовляється підписувати додаткову угоду, оскільки вдома у нього немає належних умов для роботи, і вимагає збереження робочого місця в офісі. Компанія погрожує звільненням (Kündigung), посилаючись на виробничу необхідність.

Доведіть німецькою, що примусове переведення на Home-Office без згоди працівника є порушенням чинного контракту.

Використовуйте ключові тези: unrechtmäßige Änderung des Arbeitsvertrags, direktionsrecht/

Оцінка результатів:

від 1 до 34 балів – дуже низький рівень;

від 35 до 60 балів – низький рівень;

від 61 до 84 балів – середній рівень;

від 85 до 100 балів – високий рівень.

АНАЛІТИЧНО-ПРИКЛАДНІ ЗАВДАННЯ ПО ПУБЛІЧНИХ ВИСТУПАХ В СУДІ

Проаналізувати та дати відповідні на проблемні питання по судовій промові адвоката Андрієвського

Із захисної промови Андрієвського щодо братів Келеш

«На долю братів Келеш випало, господа присяжні засідателі, велике нещастя – бути під судом за тяжким обвинуваченням. Я говорю «нещастя», бо удар цей для них випадковий і рішуче нічим не заслужений, в чому ви легко переконаєтесь, якщо спокійно віднесетеся до справи. Справа ця представляє повчальний приклад того, що можуть скоїти плітки, недоброзичливість і сліпа людська підозрілість.

Тут виставлено проти братів Келеш обвинувачення у підпалі з корисною метою, заради страхової премії. Кожне обвинувачення можна порівняти з вузлом, зав'язаним навколо підсудного. Але є вузли незворушні і вузли з фокусом. Якщо захист намагається розплутати правдиве обвинувачення, то ви завжди бачите і помічаєте, які він відчуває невідповідності, як у нього бігають руки і як вузол, не зважаючи на усі зусилля, міцно тримається на підсудному. Інша справа, коли вузол з фокусом. Тоді треба тільки зловити таємний, замаскований кінчик або петельку, потягнути за них - і усі путі розмотуються самі по собі – людина виходить з них повністю вільною.

Такий кінчик стирчить у цій справі достатньо явно – він навіть майже не замаскований – і я ухоплюся прямо за нього. Це питання: чи було це підпалення насправді? Це – історія самої пожежі. Якщо ви її прослідкуєте, то ви безумовно побачите, що тут пожежа могла відбутися тільки випадково, а потім вже – якщо не було ніякого злочину, то нічого й розмірковувати щодо винуватців.

16 січня о 6 годині вечора тютюнова комірчина братів Келеш була зачинена і запечатана контролером Некрасовим. О 12 годині ночі всередині цієї комірчини з'явилися ознаки пожежі. Стає запитання, як же вона могла відбутися? Хто і як міг туди проникнути? Замок, ключ від якого був у контролера, виявився замкненим і неушкодженим. Печатка затримувала двері своїм липким складом і, отже, не була знята. Інших ходів до комірчини не існувало і прокладено не було. Правда, Бобровов, домовласник, пропонує нам зупинитися на припущенні, що туди можна було проникнути через квартиру, а до квартири на четвертий поверх добратися по сходах або по водостоку. Але ж будемо міркувати у межах розумного і не станемо допускати казок. Драбини, що приставлена до стіни, ніхто не бачив, а для того, щоб лазити по водостоку до четвертого поверху, треба бути мавпою або акробатом – привчитися до цього з дитинства, а брати Келеш – 40-літні люди і гнучкістю тіла не відзначаються. Нарешті, квартира на четвертому поверсі замикається зсередини: якщо б вона була залишена при зимовій стужі відкритою, то

контролер Некрасов, замикаючи кладову, помітив би це, да й усі вікна встигли би вже оледініти. Окрім того, квартирки робляться не у нижній частині вікна, а трошки вище, перегнутися через вікно жодний з Келешей не зміг би – треба було б його розбити, однак усі вікна при пожежі знайдені цілими. Отже, якщо не припускати казок, якщо не вірити, що хто-небудь з Келешей міг забратися комаром в щілину або залізти в комірчину через трубу, як відьма, – то треба буде визнати, що з тієї хвилини, як Некрасов зачинив комірчину, і до того часу, коли через шість годин в ній почалася пожежа, і комірчина як і раніше була зачиненою, – ніхто до неї не входив і не міг увійти. Звідси випливає один можливий висновок, що невловима, недоступна для очей причина пожежі, мікроскопічна, але, на жаль, дійсна, вже таїлася в комірчині у ту хвилину коли «пошабашили». І коли Некрасов замикав комірчину. Висновок ясний як божий день. Усе, що ми знаходимо у справі, підтверджує його. Перш за все, згадайте свідчення Некрасова... про те, що ще о десятій вечора, тобто за дві години до того, як сильний запах гару та туман диму викликали справжню тривогу - ще за дві години до цієї хвилини, Некрасов вже відчував у повітрі сусіднього двору тонкий запах того ж самого гару, тільки слабіше. Згадайте і те, що вогню зовсім не було видно навіть, коли приїхали пожежники. Були тільки сморід і дим. Перше полум'я з'явилося тоді, коли вибили вікна і у кладову проникло повітря. Що ж це все означає? Все це означає, що причина пожежі була малесенька, яка діяла досить в'яло, досить повільно, ледве помітно, – причина така слабка, що вона викликала лише тління, дим, сморід і не викликала навіть вогню. Тільки дрібниця, тільки незагашена цигарка, запавша іскорка могла подіяти таким чином.

Від іскорки десь почав тліти тютюн. Повітря сухе у комірчині...: тютюн тліє, димиться, вогнища не дає, але жар переходить від одного шару тютюну до іншого; чим більше витліло, тим більше просушилися сусідні шари – тихесенько і тихесенько робота зсередини комірчини продовжується. Надиміло спочатку рідким димом, а потім і густіше. Ось вже диму стільки, що його тягне назовні, потяглися струмені за вітром на сусідній двір, але ще їх мало, на морозному повітрі їх не відчуєш, а якщо і відчуєш, то не звернеш уваги. Але ось димний запах стає сильнішим на фабричному і сусідньому дворі. Його вже достатньо явно чує Некрасов. Але й той не звертає на нього увагу: мало від чого і звідки може димити в зимню пору. Ще дві години минають, і гар так повільно, так поступово і невловимо збільшується, що тільки наприкінці цього терміну мешканці двох сусідніх будинків почали турбуватися і шукати причини. І навіть у цей час власне пожежі, тобто вогню, не було; все дим та дим валить, і не здогадаєшся звідки.

Якщо, таким чином, ви згадаєте, що після того, як дим вже пробився назовні, пройшло більше двох годин, перш ніж він став звертати на себе увагу, то ви, звичайно, визнаєте, що для внутрішнього процесу тління треба покласти також немале і у всякому випадку ще більшу кількість годин, і для вас стане ясно до очевидності, що о шостій вечора комірчина була зачинена контролером Некрасовим вже з непомітною, але готовою причиною майбутньої пожежі. Це була забута цигарка, запавша іскра, що-небудь таке

маленьке – я в деталях не знаю що (адже істинна причина більшості пожеж невідома) – але для мене не важливе питання: що саме? Для мене важливе інше питання: чи могла звернутися до такої причини, до такого повільного і невірною засобу людина, що бажає, уміслює, турбується, влаштовує так, щоб пожежа відбулася неодмінно? Ось що для мене важливе. І для мене відповідь безсумнівна: ні, не могла. Такі пустоші викладає тільки випадок, а не умисел. Спробуйте насправді запаленою сигареткою зробити пожежу – важка справа, а скільки пожеж відбувається саме від необережно кинутої цигарки. Ось, припустимо, ви палите і займаєтеся, поклали біля себе запалену цигарку або сигару, іноді буває, що кожного разу, як ви її залишаєте, вона гасне, і вам доводиться її знову запалювати, а іншим разом запишетеся, зачитаетесь – бач: а між тим уся цигарка до кінця згоріла на попільниці. Іноді тютюн горить успішно, іноді – ні; дотліє до якогось кінця – і стій! – трапиться сира нитка і – все закінчено. І кому ж краще знати ці властивості тютюну, як не тютюновому фабриканту? Чи він, кинувши цигарку у тютюн, може себе вважати забезпеченим, що пожежа неодмінно відбудеться? Він повинен знати, що тютюн тліє повільно і не дає полум'я. Підпалювач неодмінно узяв би собі у спільники керосин, стружки і усякі інші горючі матеріали. Але нічого такого тут не було. І не було не тільки тому, що немовби підозріла купа сміття на місці пожежі була тютюном, папером і цигарками..., але й тому, що до приїзду пожежних не було зовсім полум'я, а горючі матеріали неодмінно дали б полум'я. Тому вже якщо не змазувати тютюн керосином і не підкладати горючих матеріалів, то підпалювач неодмінно повинен був передбачати, що для успіху горіння треба зробити тягу, дати допуск повітрю, відкрити де-небудь квартиру або вибити вікно – інакше далі сморіду та тління справа не піде. Але й цього не було зроблено. Таким чином, уся історія пожежі голосно говорить нашій совісті і ясно доводить нашому розуму, що пожежа ця не задумана людиною, а викликана непередбачуваним випадком. Тут, власне, і закінчений мій захист; таємна петелька у вузлику знайдена, увесь вузол розплутується: після цього ясно встановленого факту для мене вже не існує у справі нічого важливого і небезпечного. Ніякий підозріливий натяк, ніякі плітки щодо підсудних, мене не лякають. І дійсно, залишаються тільки дрібниці...»

Дати відповіді на проблемні питання

1. Проблема факту злочину (Подія злочину)

- Чи був сам факт підпалу як навмисної дії? (Андрієвський доводить, що це був нещасний випадок, а не злочин).
- Чи дозволяють фізичні обставини (запечатані двері, цілі замки, висота вікон) стверджувати, що стороннє втручання після 18:00 було можливим?
- Чому відсутні сліди використання легкозаймистих речовин (гас, стружка), які зазвичай використовують підпалювачі для гарантованого результату?

2. Проблема технічної логіки та експертизи

- Як узгоджується динаміка пожежі (тривале тління без полум'я) з версією про навмисний підпал?
- Чи міг досвідчений тютюновий фабрикант обрати такий ненадійний і повільний спосіб підпалу (кидання цигарки), який міг згаснути будь-якої миті?
- Чи свідчить поява полум'я лише після вибиття вікон пожежниками про відсутність штучно створеної «тяги» з боку обвинувачених?

3. Проблема суб'єктивної сторони (Умисел та Мотив)

- Чи сумісний статус «40-річних поважних людей» з акробатичними діями, необхідними для проникнення через квартиру на 4-му поверсі?
- Чи є корисливий мотив (страхова премія) достатньо обґрунтованим, якщо обраний «засіб» підпалу не гарантував знищення майна, а лише створював дим?

4. Проблема доказової бази

- Де межа між об'єктивними фактами та «сліпою людською підозрілістю», плітками й недоброзичливістю сусідів?
- Чому свідчення контролера Некрасова про запах гару о 22:00 трактується як доказ вини, а не як підтвердження версії захисту про випадкове самозаймання до моменту закриття комірчини?

5. Проблема презумпції невинуватості

- Чи можна будувати обвинувачення на припущеннях (версія про квартиру/водостік), які межують з «казками» та суперечать фізичним можливостям людини?
- Якщо факт злочину (підпалу) не доведений на 100%, чи мають значення будь-які інші непрямі докази та «дрібниці» щодо особистостей підсудних?

Оцінка результатів:

від 1 до 34 балів – дуже низький рівень;
 від 35 до 60 балів – низький рівень;
 від 61 до 84 балів – середній рівень;
 від 85 до 100 балів – високий рівень.

ЗАВДАННЯ ДІАГНОСТИКИ КІНЦЕВОГО РІВНЯ МОВНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ

1. Розкрийте значення термінів і понять. Запишіть терміни, заповнюючи пропущені місця. Складіть із трьома термінами речення.

Резюме, кор...упція, ідентичний, рец...див, л...міт, ротація, тол...ерантний, імп...чмент, компенсація, ап...еляція, вет...о, ал...ібі, табу, аташе, інц...дент, автор...тет, латентний, амн...стія, лаконічний, пр...ор...тет, адвокат, ст...мул, денонсація.

Вотум, пр...зумпція, юст...ція, ім...іграція, санкція, ком...юніке, експерт...за, пролонгувати, конвенція, адвокат, д...крет, нотар...ус, арб...траж, юр...сдикція, ап...елювати, паспорт, легіт...мація, ем...іграція, пр...ват...зація, пр...рогати́ва.

2. Запишіть слова іншомовного походження, на місці крапок поставте (де потрібно) пропущені літери чи апостроф.

Комп..ютер..зація, аж..отаж, пр..ор..тетний, лег..т..мація, ан..али, суборд..нація, біл..ь, амн..ст..я, фальс..ф..кація, інкас..ація, дос..є, ідент..ф..кація, пан..о, ін..овація, кон..юнктура, ір..егулярний, кар..єра, жс..рі, мед..ація, рец..д..в, рац..ональний, пр..зумпц..я, д..стр..б..ютор, ін..овація, ем..іграція, пр..зумпція, пр..рогати́на, кр..м..налістика, пр..амбула, д..позит, угруп..овання, енци..клопед..я, депрес..ія, суборд..нація, оп..озиція, екстрад..ція, казу..ст..ка, ап..еляція, ваканс..я, ал..тернат..ва, хоб..і, Брюс..ель, фін.., Тал..ін.., ан...отація, ком..юніке, тон..а, брош..ра, шас..і, л..з..нг, інтел..ектуальний, дос..є, к..вет. 20. Використовуючи слова для довідок, до іншомовних слів доберіть синоніми. Дефект, компетентність, імпульс, компенсація, пріоритет, рентабельний, брокер, дебати, гуманізм, екстраординарний, імідж, шеф, анархія, апелювати, адаптувати, лімітувати, симптом, фіксувати, ігнорувати, автентичний, домінувати, аномалія, актуальний

3. Яка форма кличного відмінка неправильна?

<i>а) шановний Олександр Васильович;</i>	<i>б) пане Сорочук;</i>
<i>в) вельмишановний Павле Володимировичу;</i>	<i>г) колега Петре.</i>

4. Вибрати правильний варіант уживання прийменникових конструкцій

- а) нарада з проблем; б) нарада по проблемам; в) нарада по проблемах.*

5. Знайти неправильний варіант написання числівників в орудному відмінку:

- а) трьомастами; б) шестидесяти;
в) шістдесятма; г) сімнадцятьма.

6. Знайти помилку в написанні слів:

- а) Шевченківська премія; б) майдан Незалежності;
в) ветеран Другої Світової війни; г) ахіллесова п'ята.

7. У якій колонці всі слова записано правильно?

- а) самотестування; б) розширений; в) інтерфейс; г) по - суті;
обчислення; ризький; якісний; хтозна-
скільки;
п'єдестал; студенський; розміщувати; престиж.

8. Яка форма кличного відмінка неправильна?

- а) пане професоре; в) шановна Ірино Сергіївно;
б) пане Василю; г) вельмишановна Ганна Іванівна;

9. Вибрати правильний варіант уживання прийменникових конструкцій:

- а) створювати комісію по контролю;
б) створити комісію з контролю;
в) створити комісію з питань контролю;
г) створити комісію по питанню контролю.

10. У якому словосполученні порушено мовну норму?

- а) порушити питання; б) обговорити питання;
в) вирішити питання; г) підняти питання

11. Орфоепічні норми – це

- а) правильна вимова звуків, звукосполучень;
б) правильне написання слів;
в) правильне вживання розділових знаків.
г) побудова речень, словосполучень.

12. Вибрати правильний варіант уживання прийменникових конструкцій:

- а) заходи по поліпшенню умов праці;

**КОМПЛЕКС ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНИХ ВПРАВ ОЦІНКИ
КІНЦЕВОГО РІВНЯ ЗНАНЬ З ІНШОМОВНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ
(розроблено автором)**

I. Setzen Sie die richtige Form im Dativ ein
(Artikel + Substantiv)

1. Ich helfe ____ (der Freund).
2. Wir sprechen mit ____ (der Lehrer).
3. Der Student arbeitet bei ____ (das Gericht).
4. Sie lernt mit ____ (die Kommilitonin).
5. Er antwortet ____ (der Dozent).
6. Das Buch gehört ____ (die Fakultät).
7. Wir danken ____ (der Professor).

II. Setzen Sie die richtige Dativform der Personalpronomen ein

1. Ich erkläre ____ (er) die Aufgabe.
2. Der Dozent hilft ____ (wir).
3. Wir antworten ____ (sie – одн.).
4. Kannst du ____ (ich) helfen?
5. Der Professor gibt ____ (sie – множ.) eine Empfehlung.

III. Ergänzen Sie die passenden Präpositionen
(mit, nach, bei, von, zu)

1. Wir gehen ____ der Vorlesung in die Bibliothek.
2. Er spricht ____ dem Dozenten.
3. Sie kommt ____ der Ukraine.
4. Der Student fährt ____ Hause.
5. Ich lerne ____ einem Freund.
6. Wir arbeiten ____ einem Projekt.
7. Er wohnt ____ seinen Eltern.

IV. Setzen Sie das passende Verb ein (Dativ-Verben)
(helfen, danken, antworten, gehören, gefallen)

1. Ich ____ dem Studenten bei der Aufgabe.
2. Wir ____ dem Dozenten für die Erklärung.
3. Das Buch ____ der Bibliothek.
4. Er ____ dem Professor auf die Frage.
5. Der Studienplan ____ mir sehr gut.

V. Ergänzen Sie die Sätze im Präsens

1. Der Student ____ (analysieren) den Fall.
2. Wir ____ (vorbereiten) uns auf die Prüfung.
3. Die Dozentin ____ (erklären) das Thema.
4. Ich ____ (lesen) den Gesetzestext.
5. Sie ____ (arbeiten) bei einer Kanzlei.
6. Er ____ (kommen) aus Deutschland.

VI. Bilden Sie Sätze mit Dativ

1. helfen / der Freund
2. sprechen / der Dozent
3. arbeiten / das Gericht
4. gehören / die Hochschule
5. danken / der Professor

VII. Übersetzen Sie ins Deutsche

1. Я готуюся до іспиту з другом.
2. Ми працюємо з викладачем.
3. Студент навчається в університеті.
4. Після лекції я йду до бібліотеки.
5. Я дякую професору.
6. Книга належить факультету.
7. Ми говоримо з деканом.

VIII. Korrigieren Sie die Fehler

1. Ich helfe der Freund.
2. Wir sprechen mit den Lehrer.
3. Das Buch gehört die Bibliothek.
4. Er kommt aus der Deutschland.
5. Ich arbeite bei das Gericht.

IX. Kommunikative Mini-Aufgabe

Складіть 6–8 речень, використовуючи:

- два речення з Dativ
- одну конструкцію з прийменником (mit, nach, bei, von, zu)
- одне дієслово з керуванням Dativ
- два дієслова у Präsens

XI. Bilden Sie den Imperativ (Sie-Form)

1. (lernen) ____ Deutsch regelmäßig!
2. (sein) ____ aufmerksam im Unterricht!
3. (arbeiten) ____ sorgfältig!
4. (kommen) ____ pünktlich!
5. (lesen) ____ den Text gründlich!
6. (respektieren) ____ die Gesetze!
7. (zeigen) ____ Verantwortung!

XII. Bilden Sie den Imperativ (du-Form)

1. (halten) ____ dich an die Regeln!
2. (nehmen) ____ deine Pflichten ernst!
3. (sprechen) ____ respektvoll!
4. (denken) ____ logisch!
5. (handeln) ____ verantwortungsbewusst!

XIII. Ersetzen Sie das Subjekt durch „man“

1. Die Menschen respektieren die Gesetze.
2. Die Bürger halten sich an die Regeln.
3. Die Studenten lernen viel im Studium.
4. Die Leute arbeiten zusammen.
5. Die Gerichte prüfen die Gesetze.
6. Die Polizei schützt die Bevölkerung.

XIV. Bilden Sie Sätze mit „man“

Verwenden Sie die folgenden Verben:

gewährleisten – schützen – respektieren – beachten – anwenden

Beispiel:

Man respektiert die Gesetze.

XV. Ergänzen Sie die passenden Präpositionen

(mit, für, von, zu, in)

1. Der Staat sorgt ____ Sicherheit.

2. Die Polizei arbeitet ____ der Bevölkerung.
3. Der Richter entscheidet ____ den Fall.
4. Die Bürger vertrauen ____ dem Staat.
5. Der Student bereitet sich ____ die Prüfung vor.
6. Die Verantwortung liegt ____ den Institutionen.

XVI. Setzen Sie die Verben im Präsens ein

1. Der Staat ____ (gewährleisten) Sicherheit.
2. Die Bürger ____ (haben) Rechte und Pflichten.
3. Die Gerichte ____ (entscheiden) über Streitigkeiten.
4. Die Polizei ____ (schützen) die öffentliche Ordnung.
5. Ein Student ____ (übernehmen) Verantwortung.
6. Die Institutionen ____ (arbeiten) zusammen.

XVII. Verbinden Sie die Sätze sinnvoll

1. Der Staat schafft Gesetze, ...
2. Die Bürger haben Rechte, ...
3. Die Polizei sorgt für Ordnung, ...
4. Die Gerichte sprechen Urteile, ...

(zum Beispiel: weil..., und..., aber..., damit...)

XVIII. Übersetzen Sie ins Deutsche

1. Держава гарантує безпеку громадян.
2. Громадяни повинні поважати закони.
3. Потрібно дотримуватися правил.
4. Суд приймає справедливі рішення.
5. Поліція працює з населенням.
6. Громадянин несе відповідальність за свої дії.
7. Держава відповідає за порядок у суспільстві.

XIX. Korrigieren Sie die Fehler

1. Man respektieren die Gesetze.
2. Lernen du Deutsch!
3. Die Polizei sorgt zu Sicherheit.
4. Der Bürger haben Rechte.
5. Man schützen die Ordnung.

XX. Kommunikative Mini-Aufgabe

Складіть 6–8 речень, використовуючи:

- один Imperativ
- два речення з „man“
- одну прийменникову конструкцію
- два дієслова у Präsens

Оцінка результатів:

від 1 до 34 балів – дуже низький рівень;
 від 35 до 60 балів – низький рівень;
 від 61 до 84 балів – середній рівень;
 від 85 до 100 балів – високий рівень.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Бовгиря, Д. Д. (2025a). Акмеологічний підхід та його роль у формуванні особистісної культури майбутніх юристів. *Вісник науки та освіти*, 5(35), 1067–1076.

<https://perspectives.pp.ua/index.php/vno/article/view/24918/24895>

2. Залужна, А. Є., & Бовгиря, Д. Д. (2025). Компонентна структура особистісної культури майбутніх юристів крізь призму акмеологічного підходу. *Перспективи та інновації науки*, 6(52), 443–451.

<https://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/25515/25490>

3. Бовгиря, Д. Д. (2026a). Педагогічні умови формування особистісної культури майбутніх юристів засобами акмеологічного підходу. *Педагогічні науки: теорія та практика*, 1(57), 57–63.

<https://journalsofznu.zp.ua/index.php/pedagogics/issue/view/247>

4. Бовгиря, Д. Д. (2026b). Особистісна культура майбутнього юриста: реалізація формувального етапу педагогічного експерименту. *Вісник педагогіки та психології*, 1, 21–29.

5. Бовгиря, Д. Д. (2026c). Специфіка формування особистісної культури майбутніх юристів засобами акмеологічного підходу. *Педагогічна інноватика: сучасність та перспективи*, 12, 15–20.

<https://journals.uzhnu.uz.ua/index.php/ped/issue/view/81>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

6. Бовгиря, Д. Д. (2025b). Акмеологічний підхід у сучасній системі освіти. In *Technologies, methods and theories: Current problems of science: Proceedings of the XXIII International Scientific and Practical Conference* (167–168). European Conference. <https://eu-conf.com/en/events/technologies-methods-and-theories-current-problems-of-science/>

7. Бовгиря, Д. Д. (2025c). Особистісна культура майбутніх юристів. In *Current trends in scientific research development: Proceedings of the 11th International Scientific and Practical Conference* (383–386). BoScience Publisher. <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2025/06/CURRENT-TRENDS-IN-SCIENTIFIC-RESEARCH-DEVELOPMENT-5-7.06.25.pdf>

8. Бовгиря, Д. Д. (2025d). Когнітивний компонент у структурі особистості майбутнього правника. В *Сучасні проблеми гуманітаристики: світоглядні і правові підходи, комунікативні та педагогічні стратегії: Матеріали XII Всеукраїнської науково-практичної конференції* (240–242). ТВОРИ. <https://dspace.kup.edu.ua/server/api/core/bitstreams/3dc31661-2812-4aaa-84eb-fb6c8080ff0c/content>

9. Залужна, А. Є., & Бовгиря, Д. Д. (2026). Особистісна культура у контексті філософсько-культурологічних та педагогічних пошуків. In *Modern systems of science and education in the USA, EU and other countries '2026: Proceedings of the International Scientific Conference* (102–107). SW-Us Conference Proceedings. <https://www.proconference.org/index.php/usc/article/view/usc35-00-007>

10. Бовгиря, Д. Д. (2026d). Діагностика стану сформованості особистісної культури майбутніх юристів. In *Global trends and directions of scientific research development: Proceedings of the 13th International Scientific and Practical Conference* (107–110). International Science Group. <https://isg-konf.com/global-trends-and-directions-of-scientific-research-development/>

11. Бовгиря, Д. Д. (2026e). Ціннісно-сміслові засади формування особистісної культури майбутніх юристів. In *Innovations of modern science and education: Proceedings of the 6th International Scientific and Practical Conference* (198–201). Scientific Publishing Center “Sci-conf.com.ua”. <https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/14205/INNOVATIONS-OF-MODERN-SCIENCE-AND-EDUCATION-26-28.02.26.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

12. Бовгиря, Д. (2023). Світоглядні засади осмислення культури як «світу людини» у дискурсі Київської філософської школи. В *Детермінанти соціально-економічного відновлення держави, регіонів та суб'єктів господарювання: Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції* (632–634). Національний університет водного господарства та природокористування.

13. Бовгиря, Д. (2026f). Метод біографічного моделювання в інтеграції акмеологічного змісту у професійну підготовку майбутніх юристів. In *Topical Issues in Science, Education, Society, and Technology in the Context of Modern Challenges: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference* (8–10). Golden Quill Publishing.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

14. Бовгиря, Д. Д. (2026g). *Німецька мова для студентів юридичних спеціальностей (Deutsch für Jurastudierende)*: Навчально-методичний посібник для студентів I–III курсів закладів вищої освіти немовних спеціальностей. Овід.

15. Бовгиря, Д. Д. (2025e). *Методичні вказівки з дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, які навчаються за освітньо-професійною програмою «Право», спеціальності 081 «Право» за темою «Особистісна культура юриста»*. Рівненський інститут Київського університету права НАН України.

16. Бовгиря, Д. Д. (2026h). Гуманітарна освіта як чинник акмеологічної трансформації особистісної культури майбутнього юриста. *SWorld. International Periodic Scientific Journal*, 35(4), 162–170. <https://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/27946/1/149-284-PB.pdf>

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ПРАВА НАН УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ІНСТИТУТ

33028 м. Рівне, вул. О. Борисенка, 5, тел. 0979590295

web: www.ri.kup.edu.ua e-mail: rivne@kul.kiev.ua

вих. № 06-28

від „30” березня 2026 р.

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Бовгирі Дмитра Дмитровича на тему «Формування особистісної культури
майбутніх юристів засобами акмеологічного підходу»
на здобуття вищої освіти ступеня доктора філософії за спеціальністю 011
Освіта, педагогічні науки, у галузі знань 01 Освіта/Педагогіка

Наукові положення дисертації Бовгирі Дмитра Дмитровича інтегровано в освітній процес кафедри загальнотеоретичних правових та гуманітарних дисциплін Рівненського інституту Київського університету права НАН України. Провідна ідея впровадження ґрунтується на концептуальному зміщенні акцентів із технократичної моделі підготовки фахівців на людиноцентристську парадигму, у межах якої майбутній юрист постає не лише ретранслятором правових норм, а цілісним суб'єктом культури.

Центральним елементом практичної реалізації дослідження стало авторське навчально-методичне забезпечення, зокрема посібник «Німецька мова для студентів юридичних спеціальностей» (Deutsch für Jurastudierende). Це видання слугує інструментом формування професійно орієнтованої іншомовної компетентності, що є невід'ємною складовою особистісної культури правника в умовах глобалізації. Завдяки впровадженню акмеологічного підходу навчальний процес набув ознак персоналізації, що дозволило моделювати індивідуальні траєкторії професійного зростання здобувачів з урахуванням їхніх психологічних особливостей та базового рівня підготовки. Ефективність запропонованої методики підтверджується успішною апробацією алгоритму поєднання теоретичних знань із гуманітарних дисциплін («Філософія», «Психологія», «Українська мова за професійним спрямуванням», «Іноземна мова за професійним спрямуванням») з реальним юридичним досвідом.

Підсумовуючи, слід зазначити, що впроваджена авторська концепція формування особистісної культури майбутніх юристів є дієвим інструментом модернізації вищої юридичної освіти, оскільки вона забезпечує формування високої соціальної місії правознавця та його готовність до успішної самореалізації у професійному середовищі. Особлива значущість дослідження Бовгирі Дмитра Дмитровича полягає у побудові теоретико-методологічного каркасу дослідження, де акмеологічний підхід постає не лише як інструмент навчання, а як фундаментальна стратегія професійного самовдосконалення особистості.

Директор РІ КУП НАНУ

Стефанія Українець

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОСТРОЗЬКА АКАДЕМІЯ»

вул. Семінарська, 2, м. Острого, Рівненська обл., Україна, 35800, ЄДРПОУ 22554101, тел./факс +380 3654 22949, e-mail osa@oa.edu.ua, www.oa.edu.ua

« 30 » Березня 2026 р. № 23/2026-нп

ДОВІДКА № 37

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Бовгирі Дмитра Дмитровича на тему
«Формування особистісної культури майбутніх юристів засобами
акмеологічного підходу»
на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освіта,
педагогічні науки, у галузі знань 01 Освіта/Педагогіка

Результати дисертаційного дослідження Бовгирі Д. Д. на тему
«Формування особистісної культури майбутніх юристів засобами
акмеологічного підходу» мають вагомое практичне значення та були успішно
впроваджені в освітній процес Національного університету «Острозька
академія» упродовж 2021–2025 н. р.

Реалізація основних положень роботи здійснювалася шляхом інтеграції в
навчальний процес авторського методичного забезпечення з дисциплін
«Англійська мова за професійним спрямуванням» для здобувачів спеціальності
D8 Право / 081 Право. У межах дослідження іноземна мова розглядається не
лише як засіб комунікації, а як ключовий інструмент формування особистісної
культури правника, що забезпечує здатність фахівця до постійного професійного
саморозвитку (акме-спрямованість), критичного опрацювання міжнародних
правових джерел та ефективної міжкультурної взаємодії.

Розроблений комплекс навчальних матеріалів для бакалаврів права
забезпечує єдність теоретичної підготовки та прикладних умінь. Відповідаючи
європейським стандартам і зберігаючи класичні правничі традиції, апробовані
матеріали спрямовані на виховання юриста з високим рівнем професійної
культури, етики та відповідальності, поєднуючи фундаментальні теоретичні

Національний університет
«Острозька академія»

National University
«Ostroh Academy»

XXVII Міжнародний
приз «За якість»,
Париж, 1999

XXVII International
Trophy for Quality,
Paris 1999

НАКА

Міжнародна акредитація
Естонською Агенцією з
якості освіти

Accreditation by
Estonian Quality Agency for
Education (HAKA)

знання з розвитком практичних навичок, необхідних для високого рівня професійної етики та культури сучасного юриста.

Водночас позитивний ефект спостерігали при впровадженні таких педагогічних умов як: інтеграція акмеологічного змісту в професійну підготовку майбутніх юристів; забезпечення ціннісно-сміслового ставлення до професії юриста; залучення майбутніх юристів до правопросвітницької та соціально-комунікативної діяльності в юридичних клініках; орієнтація практичної підготовки майбутніх юристів на досягнення особистісного і професійного «акме».

Отримані результати дисертаційного дослідження, підтверджуючи свою наукову цінність, відкривають можливості для глибинного аналізу формування культури особистості майбутнього юриста в освітньому середовищі закладів вищої освіти. Зокрема, вони забезпечують високий рівень іншомовної компетентності та розвивають здатність до креативного пошуку рішень, стратегічного мислення та відповідальної реалізації професійних завдань в юридичній діяльності.

Вважаємо, що наукові здобутки дисертаційного дослідження Бовгирі Д. Д. характеризуються високим ступенем актуальності та практичної значущості, що дає підстави рекомендувати їх для широкого впровадження в освітній процес вітчизняних закладів вищої освіти, які здійснюють підготовку фахівців у галузі права.

Проректор
з науково-педагогічної роботи
НУ «Острозька академія»

проф. Дмитро ШЕВЧУК

ДОВІДКА № 054/93 від 26.03.2026р.

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Бовгирі Дмитра Дмитровича на тему
«Формування особистісної культури майбутніх юристів засобами
акмеологічного підходу»
на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освіта,
педагогічні науки, у галузі знань 01 Освіта/Педагогіка

Наукові здобутки та ключові висновки дисертації Бовгирі Д.Д. на тему «Формування особистісної культури майбутніх юристів засобами акмеологічного підходу» було впроваджено в освітню діяльність Західноукраїнського національного університету протягом 2021–2025 рр. Робота відзначається ґрунтовним теоретичним аналізом збалансованого поєднання знань і навичок, необхідних для становлення культури юриста, а також прикладним потенціалом у контексті акмеологічної парадигми.

У межах дослідження автором підготовлено навчально-методичний комплекс з курсу «Іноземна мова за професійним спрямуванням». Зокрема, в освітній процес впроваджено навчально-методичний посібник «Німецька мова для студентів юридичних спеціальностей (Deutsch für jurastudierende), який містить фахові тексти, термінологічний апарат, систему лексико-граматичних вправ та завдання для розвитку діалогічного мовлення. Особливої уваги заслуговує змістове наповнення розділів щодо формування особистісної культури майбутніх юристів як фундаментальної умови їхньої подальшої професійної спроможності. Навчальний процес у межах цих тем побудований на роботі з розгалуженою системою контрольних запитань та спеціалізованим термінологічним словником, що створює надійний фундамент для опанування фахових етичних стандартів і постає універсальним інструментом як для аудиторної роботи, так і для самостійного опрацювання матеріалу студентами.

Практичну апробацію пройшли розроблена структурно-функціональна модель та педагогічні умови розвитку особистісної культури майбутніх юристів засобами акмеологічного підходу. Водночас підтверджено ефективність авторської методики педагогічного експерименту.

Запропоновані Бовгтрею Д.Д. результати проведеного педагогічного експерименту підтвердили гіпотезу, що формування особистісної культури майбутніх юристів засобами акмеологічного підходу набуває ефективності в ситуації комплексного поєднання педагогічних умов і структурно-функціональної моделі, застосування традиційних, інноваційних та авторських методик в освітній процес ЗВО.

Запропоновані рішення є актуальними та рекомендованими для використання у системі професійної підготовки правників у закладах вищої освіти України.

т.в.о. декана юридичного факультету
Західноукраїнського національного
університету, професор, д.ю.н.

Валентина СЛОМА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені Михайла Коцюбинського

вул. Острозького, 32, м. Вінниця, 21001, Україна, тел. (0432) 616-620, факс (0432) 612-812, E-mail: info@vspu.edu.ua код ЄДРПОУ 02125094

02.04.2026 № 06/30

на № _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Бовгирі Дмитра Дмитровича на тему «Формування особистісної культури
майбутніх юристів засобами акмеологічного підходу»
на здобуття вищої освіти ступеня доктора філософії за спеціальністю 011
Освіта, педагогічні науки, у галузі знань 01 Освіта/Педагогіка

Наукові положення дисертації Бовгирі Дмитра Дмитровича інтегровано в освітній процес Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Дослідження специфіки акмеологічного підходу у контексті розвитку особистісної культури майбутніх правників отримало високу оцінку за свою актуальність та ґрунтовність. Виняткову прикладну значущість має авторське навчально-методичне забезпечення, що дозволяє персоналізувати навчання з огляду на індивідуальні особливості та базову підготовку здобувачів.

Матеріали дослідження використовуються під час проведення практичних занять і методичного забезпечення з дисципліни «Іноземна мова для професійного спілкування». Їх практична апробація дозволила підвищити рівень мотивації студентів до саморозвитку, активізувати прагнення до професійних вершин (акме) та сформувати цілісну особистісну культуру засобами іншомовної комунікації. Водночас відбувалося впровадження акмеологічного підходу, що дозволяє змістити фокус із технократичної моделі навчання на людиноорієнтованої, у контексті якої юрист постає не лише як ретранслятор правових норм, а як цілісний суб'єкт культури.

Отримані результати дисертаційного дослідження Дмитра Дмитровича Бовгирі підтверджують, що авторська концепція формування особистісної культури є ефективним інструментом модернізації підготовки майбутніх юристів в Україні.

Проректор з наукової роботи

Алла КОЛОМІЄЦЬ